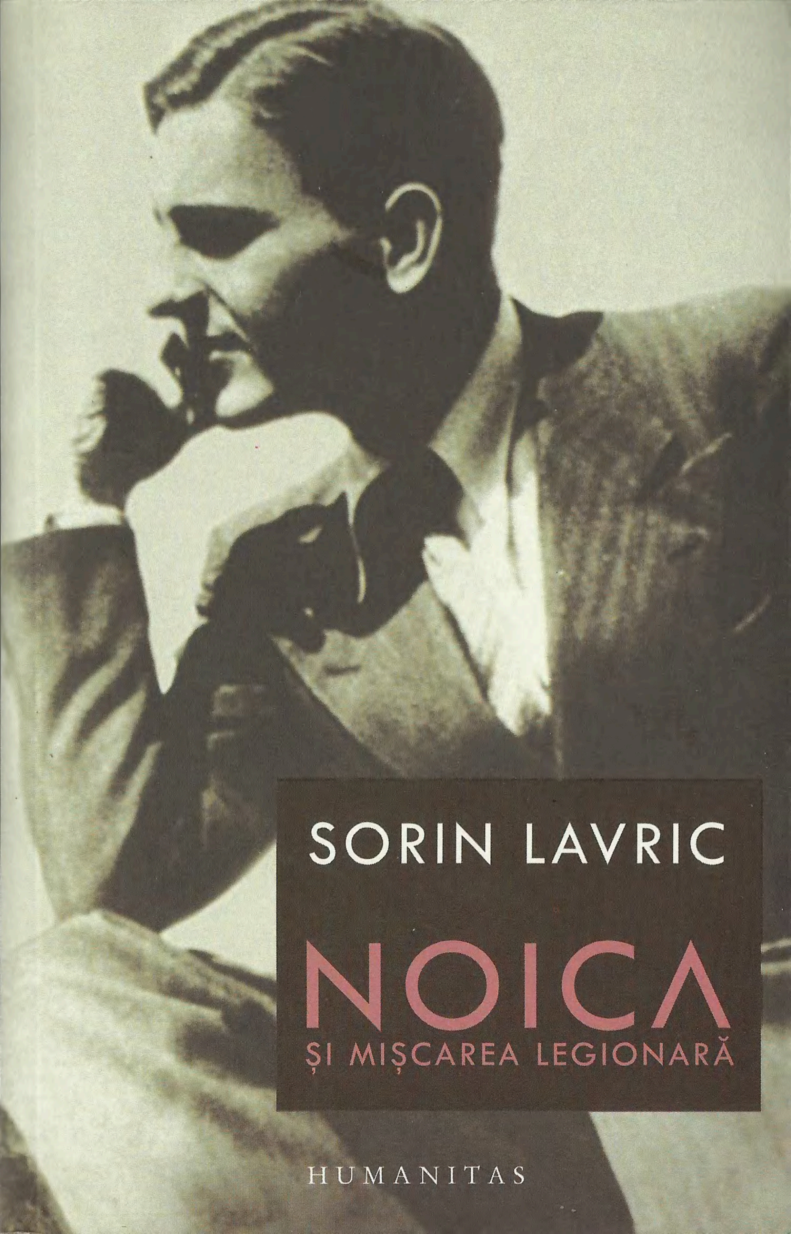

SORIN LAVRIC

NOICA
ȘI MIȘCAREA LEGIONARĂ

HUMANITAS

SORIN LAVRIC (n. 1967, Turnu-Severin). Studii universitare: Facultatea de Medicină Generală, Institutul Medico-Farmaceutic „Carol Davila" din București (1987–1993) și Facultatea de Filozofie, Universitatea din București (1991–1996). Doctorat în filozofie la Universitatea din București (2005).

Lucrări: *Cartea de Crăciun* (Humanitas, București, 1997); *Ontologia lui Noica. O exegeză* (Humanitas, București, 2005).

Traduceri (împreună cu Bogdan Mincă): Martin Heidegger, *Parmenide* (Humanitas, București, 2001); Martin Heidegger, *Problemele fundamentale ale fenomenologiei* (Humanitas, București, 2006).

SORIN LAVRIC

NOICA
ȘI MIȘCAREA LEGIONARĂ

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Coperta
IONUȚ BROȘTIANU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
LAVRIC, SORIN
Noica și mișcarea legionară/Sorin Lavric. - București: Humanitas, 2007
Bibliogr.
ISBN 978-973-50-1887-0

14(498) Noica, C.: 329(498) Legionar
929 Noica, C.

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/317 18 19, fax 021/317 18 24
www.humanitas.ro

Comenzi CARTE PRIN POȘTĂ: tel. 021/311 23 30,
fax 021/313 50 35, C.P.C.E. – CP 14, București
cpp@humanitas.ro
www.librariilehumanitas.ro

Cuvânt înainte

În România se poate discuta cu seninătate despre orice — de la scandalurile de presă până la subtilitățile teoriei genomului uman, de la gafele politicienilor până la consecințele încălzirii globale, de la cazurile de corupție publică până la nuanțele insesizabile ale mecanicii cuantice. Despre un singur lucru nu se poate vorbi senin, cu gândul de a înțelege „ce s-a întâmplat atunci": despre legionari. De cum le pomenim numele, chipurile se crispează, ochii încep să caute bănuitori împrejur și aerul capătă apăsarea rău-prevestitoare a unor sentimente sumbre. Incapacitatea de a deschide o discuție liberă despre fenomenul legionar vine dintr-o proastă așezare în raport cu problema în sine, dintr-o *ratare a înseși esenței acestui fenomen* cu urmări atât de tragice pentru istoria noastră. Cu alte cuvinte, de fiecare dată se pornește la drum cu o încărcătură afectivă și cu o judecată bătută în cuie de pe o poziție politică sau alta. Ori ne așezăm obstinați în raza unor verdicte obtuze și simplificatoare, ori alunecăm într-o simpatie frenetică și nostalgică, o simpatie care, mărind neașteptat proporțiile fenomenului, împrumută un ton elegiac de prohod istoric. În ambele situații, distanța optimă în fața temei dezbătute e ratată. Perspectiva lipsește, iar putința de a vorbi cu o minimă adecvare despre fenomenul legionar piere.

Dacă aș spune că m-am străduit să mă așez într-un spațiu neutru în care, antipatiile și simpatiile dispărând, locul lor să fie luat de încercarea de a pătrunde „în aerul epocii" și în resorturile psihologice ale celor care au fost actori în această dramă a istoriei noastre, aș rosti o banalitate precaută, menită

să adoarmă suspiciunile pe care o carte de acest gen le stârnește prin simpla ei apariție. De aceea, prefer să spun că autorul acestei cărți știe că nu e cale mai sigură de a-ți atrage oprobrii din toate direcțiile decât să scrii o carte despre legionari în cuprinsul căreia vrei să încerci, fără prejudecăți și fără polițe secrete de plătit, să dai răspuns unei probleme căreia nimeni până acum nu i-a putut găsi o lămurire potrivită.

Problema cu pricina poate fi înfățișată printr-o suită de trei întrebări: 1. Cum s-a putut ca atâția oameni de o stofă intelectuală incontestabilă să intre, cu o dăruire prozelitică amintind de sectele religioase, în rândurile unei mișcări totalitare? 2. Cum s-a putut ca Eliade, Cioran, Noica, Gyr, Aron Cotruș, Horia Stamatu, Sextil Pușcariu, Ion Barbu, Traian Brăileanu, P.P. Panaitescu, Dragoș Protopopescu să scrie despre Corneliu Zelea-Codreanu nu doar pe un ton exaltat, descins parcă din ditirambii antici cuveniți zeilor, dar, amănunt deconcertant, s-o facă fără ca cineva să-i fi silit vreodată? 3. În sfârșit, cum s-a putut ca atâția inși de o calitate umană remarcabilă, atâția „băieți *buni*", să fi trecut de partea unei mișcări care, judecată cu ochii prezentului, a fost neîndoielnic o întruchipare a Răului? Acestor întrebări nu li s-a dat până astăzi un răspuns. În schimb, s-au rostit sentințe, s-au aruncat anateme, s-au compromis prestigii, s-au distrus vieți omenești.

Cartea de față, urmărind felul în care traseul biografic al filozofului Noica a ajuns să se întretaie cu evoluția Mișcării Legionare, încearcă să dea o lămurire acestei probleme. Judecat din perspectiva neîncrâncenată a celor 80 de ani care au trecut de la apariția lui, legionarismul nu a reprezentat o angajare făcută dintr-un calcul politic, ci o adeziune pornită dintr-un act de credință. Iar atunci când s-a pus problema politicii, ea fost rezolvată tot în termeni de credință. Cu alte cuvinte, legionarismul a fost opțiunea tragică a unor oameni care au vrut să dea trup unui ideal religios — „mântuirea neamului" — recurgând, în cele din urmă, la mijloacele politicii. Dacă la asta adăugăm efectul de molipsire în masă pe care orice psihologie mesianică, de îndată ce atinge un prag critic, o exercită asupra unei comunități, atunci legionarismul a reprezentat un fenomen de

contagiune colectivă ale cărei consecințe în planul conștiinței individuale au dat naștere la trei mari și fatale *confuzii*: confuzia dintre *contemplație și acțiune*; confuzia dintre *mistică și politică*; în fine, confuzia dintre *viață și ideologie*.

Acestor confuzii le-a căzut victimă și Noica. Când spun „confuzie", am în vedere, în primul rând, două entități care, nemaiavând între ele spații despărțitoare, ajung să se suprapună. Această desființare a hiatusului psihologic dintre două entități al căror regim de existență este cu totul diferit atrage după sine o conduită compactă și previzibilă: aceasta este, pe scurt, conduita fanaticului. În evoluția sa interbelică, spiritul lui Noica a pierdut la un moment dat intervalul despărțitor dintre idei și fapte, dintre sentiment și act, dintre viață și teorie. Pur și simplu hotarul dintre ele s-a estompat. Lucrul acesta nu e grav atâta vreme cât se limitează la propria persoană. Grav este ca ceea ce îți impui ție însuți în virtutea unei opțiuni de viață *personală* să extinzi asupra multora și, la limită, a tuturor. Ca ecuația *ta* de viață să devină propunere pentru viața celorlalți și regulă de comportament. Și să devină în așa fel, încât, dacă oamenii se împotrivesc, să fie *siliți* să-și asume ceea ce tu ceri de la ei. În acest fel, în locul lumii sociale, care se creează printr-un contract liber asumat, apare miezul incandescent al unui act de credință, impus prin constrângeri extreme. Tot dezastrul legionarilor a venit dintr-o credință care a răbufnit la propriu în actele lor, actualizând cele trei confuzii de care pomeneam anterior.

Confuzia dintre contemplație și acțiune. Nu tot ce vedem cu ochii minții poate fi transpus în viață. Nu tot ce visăm trebuie să capete chipul realității. Distincția aceasta, atât de banală și în fond atât de firească pentru psihologia oricărui om, încetează să fie banală, ba chiar încetează să mai existe, din momentul în care suflul credinței împinge obiectul contemplației peste realitatea trăită. Din acest moment, fundalul mental pe care credinciosul își proiectează ideile tinde să se reverse în planul acțiunii. Văzutul cu ochii minții se înstăpânește asupra făcutului. Legionarul nu mai trăiește printre oameni, ci trăiește printre idei și icoane sau, mai bine zis, săvârșește fapte în întregime

supuse poruncii ideii contemplate, și nu cântăririi rezultatului acțiunii. Imperativele de care ascultă sunt contemplative, iar nu pragmatice. Tot ce face, face sub imperiul unei năzăriri ce bate până în fundalul contemplativ și halucinat al „mântuirii neamului", actele sale nemaiascultând de legile implicite ale competiției sociale. Și dacă întreaga realitate se scaldă în luminile ideilor sale, și dacă toate actele sale ascultă doar de constrângerea unor reguli ce descind direct din spectrul a ceea ce contemplă, atunci fanatismul este la el acasă. Fără o asemenea suprapunere a planului contemplației cu cel al acțiunii, articolele lui Noica din *Buna Vestire* nu pot fi înțelese. Cel mult poți afirma că ele sunt rodul unui minți exaltate, dar atât. În realitate, exaltarea înseamnă excedare, adică revărsarea contemplației peste acțiune sub presiunea unei credințe febrile.

Confuzia dintre mistică și politică. Dacă politica este arta de a face ca tendințele contrare ale unei comunități să coexiste fără să se desființeze, atunci mistica nu are nimic în comun cu politica. Mistica e centripetă și absorbitoare, tocmai de aceea locul ei e în singurătate sau în biserică. Altfel spus, politica înseamnă coordonarea părților într-un întreg social, iar nu topirea lor într-un tot nediferențiat, ca în cazul misticii. Tocmai de aceea, când sentimentul care leagă mai mulți oameni într-o comunitate de credință este scos din biserici și este așezat pe băncile Parlamentului, pe străzi sau în sediile ministerelor, rezultatul este antipolitic. Sau, cu alte cuvinte, rezultatul este totalitar. Nimic nu deregleză mai mult organismul unei societăți decât un suflu mistic care blochează metabolismul politic. Iar gazetarul Noica de la *Buna Vestire* gândea elementul politic în termeni mistici. Pentru el, politicul era instrumentul de împlântare în realitatea românească a unei năzuințe de comuniune mistică. Trebuia ca oamenii să vibreze la un unison spiritual, în al cărui câmp preocupările materiale, egoismele personale și grijile cotidiene nu aveau ce căuta. Politicul se subordona în întregime unei viziuni religioase.

Confuzia dintre viață și ideologie. Nici un om nu-și trăiește viața ideologic. Asta dacă nu este nebun sau fanatic. Cu alte cuvinte, tot ce este intim în viața lui se petrece în afara ingerinței

propagandei politice. Când însă ideologia pătrunde în sfera privată și ajunge să-i modeleze gândirea până într-acolo încât intimitatea lui devine o arenă a răfuielilor publice, atunci ideologia devine viață, ba chiar ajunge să înlocuiască viața. Una este să-ți asumi câteva scheme de gândire filozofică și să le nuanțezi după plac în singurătate, și alta este să preiei niște proiecte politice cărora să le dai drept hrană orele singurătății tale. Deosebirea este că, în primul caz, totul rămâne închis în capsula solitară a unei trăiri individuale, pe când, în cel de-al doilea, proiectul răbufnește în afară și tinde să-i prindă pe alții în plasa lui. La limită, întreaga societate.

Generația lui Noica a gândit ideologia ca pe o chestiune de viață intimă. Ideile erau acte de viață, bucăți de trăire sufletească. În toamna lui 1940, Noica și-a asumat un proiect creștin grefat pe o realitate socială și transformat apoi, la propriu, în substanță a vieții interioare. Noica nu mai *gândea* ideologic, ci *credea* ideologic. În acei ani, Noica și-a trăit ideologia cu aceeași intensitate cu care alți contemporani de-ai săi și-au trăit viața.

Rezumând, aventura legionară a lui Noica nu a stat într-un calcul politic, ci într-o angajare pornită dintr-un act de credință. Efectul pe care această credință l-a avut asupra conștiinței filozofului a fost dobândirea unei optici blocate. Sau, cu un termen pe care l-am folosit deja, dobândirea unei optici a *confuziilor* fatale. Restul ține de povestea unui filozof a cărui înzestrare ieșită din comun i-a hărăzit o viață tot atât de ieșită din comun.

1.
Începuturile

O viață nu slujește o cauză și nu se supune unui proiect. Osândită să asculte de concursul împrejurărilor și de ivirea stânjenitoare a neprevăzutului, ea seamănă mai degrabă cu un zigzag croit la întâmplare decât cu traiectoria prefigurată a unui destin voit. În meandre și ocoluri îi stă substanța, nu în pârtia dreaptă a unei voințe clarvăzătoare. Risipită cel mai adesea în improvizații trecătoare și în șovăieli sufletești, ea nu izbutește decât arareori să capete o direcție al cărei sens să poată trece peste silnicia întâmplărilor și peste ruptura accidentelor. Când totuși acest lucru se întâmplă, când umbra unui sens începe să prindă ființă, direcția definită de sensul apărut nu are defel înfățișarea unei cauze sau alura unui proiect. E mai curând vorba de un imbold stingher pe care presimțirea nelămurită a unei ordini lumești ți-l poate da, o ordine a cărei prezență nu există deocamdată decât în închipuire, dar ai cărei germeni inițiali îi poți întâlni în mintea contemporanilor. Prezența acestei lumi e fugară și abia sesizabilă, simplă fantasmă iscată de lecturile singurătății sau de mentalitatea dominantă a epocii, dar, atâta cât este ea, și așa inconsistentă și ștearsă cum e, fantasma aceasta începe să-i dea omului o direcție și să-i imprime un sens.

Încetul cu încetul, improvizațiile se împuținează, ezitările se răresc, iar împrejurările cărora până atunci nu le puteai bănui direcția încep să-și piardă conturul sinuos și imprevizibil. Totul începe să se așeze sub unghiul ordonator al unei intuiții pe care nu numai că o regăsești la cei din jurul tău, dar al cărei câmp de forțe începe să te împingă într-un curent social care, el abia,

reprezintă cu adevărat o direcție. Sub presiunea acestei direcții, ideile ți se vor modifica, reticențele ți se vor stinge, iar presimțirea aceea vagă, în virtutea căreia ochii tăi întrezăreau o altă ordine lumească, presimțirea aceea se va preschimba cu timpul într-o cauză. Și, tot acum, sensul pe care-l vei imprima propriei vieți va da naștere unui proiect al cărui conținut se va subordona cauzei. Din acest moment, viața ta va sluji o cauză și se va supune unui proiect.

Psihologic vorbind, optica ta a trecut cu totul de partea cealaltă a lumii, înlocuind libertatea bunului plac cu constrângerea ivită din voința de a-ți împlini proiectul. Ochii tăi nu vor mai putea privi realitatea decât în lumina fantasmei inițiale, iar înțelegerea rostului tău în lume se va face doar prin prisma proiectului personal.

Acestea sunt datele inițiale din a căror însumare viața lui Noica poate fi înfățișată biografic și poate fi judecată ideologic. Fără ele, traseul haotic al biografiei sale nu s-ar deosebi cu nimic de fluctuațiile minore din existența unui om ale cărui motivații s-ar mărgini la nevoile plate ale păstrării pe linia de plutire socială. În plus, în lipsa unei cauze și în absența unui proiect, viața lui Noica ne-ar oferi satisfacția malițioasă de a putea găsi în ea destule argumente pentru a-i compromite ideologic amintirea postumă. În schimb, judecată prin prisma unei cauze și privită din perspectiva unui proiect, viața lui Noica dobândește ceva din consecvența credinței cu care generația lui a intrat în mormânt, o credință a cărei motivație noi nu o mai putem înțelege și care nu ne mai poate convinge.

Viața din a cărei substanță au apărut proiectul și cauza lui Noica începe pe 12 iulie 1909. Iar în catastifele aflate în arhiva primăriei locale, la rubrica destinată nou-născutului Constantin Noica, în dreptul locului de naștere, este trecut satul Vitănești din comuna Grosu, județul Vlașca (astăzi județul Teleorman). Cu toate acestea, atunci când ne referim la data de naștere a lui Noica, ziua pe care o pomenim cel mai des e cea de 25 iulie 1909. Explicația e simplă: în anul 1929, statul român avea să adopte calendarul gregorian (Biserica ortodoxă va adopta același calendar trei ani mai târziu) și, grație decalajului de 13 zile față

de calendarul iulian, toate datele anterioare anului 1929 aveau să primească un surplus de 13 unități. Cum cele două calendare au fost folosite multă vreme în paralel, din nevoia de a evita confuziile cronologice, tradiția culturală a consacrat în cazul lui Noica folosirea ambelor date de naștere — 12 iulie și 25 iulie — , pentru ca în ultimele decenii cea de-a doua variantă să se impună treptat.

Familia celui născut pe 12/25 iulie 1909 provenea din neamul Noiculeștilor[1], stirpe aromână ale cărei vlăstare, amestecându-se cu populația grecească din sudul Dunării, pot fi depistate în documentele sau cronicile secolului al XIX-lea din orașul bulgăresc Siștov. Incendiul care a distrus Siștovul la începutul secolul al XIX-lea a declanșat un val de emigrare a populației băștinașe, Noiculeștii trecând Dunărea și așezându-se în satele și orașele Câmpiei Române. Primul Noica a cărui prezență este atestată documentar în Țara Românească e Ghencu Noica, venit aici în jurul anului 1803. În 1818, îl găsim pe Ghencu Noica făcând negustorie în localitatea Zimnicea, pentru ca, mai târziu, să se numere printre întemeietorii Alexandriei. Din căsătoria lui Ghencu Noica cu o anume Niculina se nasc patru copii, așa cum rezultă din testamentul pe care acesta l-a lăsat în 1857: Parascheva, căsătorită cu Macavei Dimitriu, primar al Alexandriei; Chiriaca, măritată cu Vasile Alexandru; Teodosia, devenită soția lui Pancu Iordan; și, în fine, Iacovache Noica.

Ultimul se naște în 1828 la Mavrodin, în casa părintească de lângă biserica satului. Lui i se va datora bunăstarea neamului Noica în următoarele generații și el va fi bunicul filozofului Noica. Iacovache Noica (1828–1890) a fost căsătorit de două ori, aducând pe lume numeroși urmași, unul dintre ei fiind chiar Grigore Noica (1880–1946), tatăl filozofului, moșier și arendaș agricol în județul Teleorman, cu studii de agronomie făcute în Germania. Căsătorit cu Clemența Casassovici, moșierul Grigore Noica a avut trei copii: Grigore, Adina și Constantin. Despre primii doi nu se poate spune că au fost favorizați de soartă: întâi-născutul, Grigore, medic, a murit la 26 de ani, în 1932, în urma unei infecții cu bacil tetanic, iar Adina (1908–1946), căsătorită cu avocatul Constantin Cernescu (mort în 1942 pe

front, la Cotul Donului), a murit de leucemie la patru ani după dispariția soțului ei.

Mama lui Noica, Clemența Casassovici, era sora inginerului Corneliu Casassovici (1886–1964), mai târziu profesor de industrie textilă la Facultatea de Politehnică din București și proprietarul unei filaturi de bumbac din Pucioasa. Din căsătoria lui Corneliu Casassovici cu Elisabeta Rizescu (1896–1980), a cărei familie era originară din Brănești (județul Dâmbovița), s-au născut cei doi veri primari ai lui Constantin Noica, Adina Casassovici (viitoarea Adina Juvara, soția chirurgului Ion Juvara) și inginerul Mircea Casassovici. Tatăl mamei lui Noica, așadar bunicul matern al filozofului, a fost colonelul medic Haralambie Casassovici (1850–1914), participant la Războiul de Independență din 1877.

Vigoarea genetică a neamului Noiculeștilor s-a răspândit în numeroase familii de negustori, de edili sau de proprietari de pământ din Țara Românească, numele de Noica nefiind o raritate în județele muntenești din secolele al XIX-lea și al XX-lea. Iar dacă femeile Noiculeștilor nu au dus mai departe numele stirpei, ele au mijlocit, în schimb, prin căsătorie, dobândirea unor grade de rudenie cu moșieri din Drăgănești (Vlașca) ori Grădiștea (Ilfov), cu academicieni și medici, cu artiști și oameni politici. Numai că, în ciuda numeroaselor ramuri genealogice ale trunchiului Noiculeștilor, neamul nu a depășit pragul social al boierimii mijlocii. O anumită inapetență pentru lumea politicii și o lipsă de aplecare spre îndeletnicirile spiritului i-au făcut pe Noiculești să rămână între hotarele unui neam avut, gospodar și intrepid, dar ale cărui pretenții sociale nu s-au putut măsura niciodată cu cele ale marilor familii boierești.

Iar dacă propășirea culturală a neamului Noica în ținuturile românești nu a depășit pragul obișnuit de împlinire spre care tind oamenii normali — căpătarea unui statut social trainic, îmbrățișarea unei meserii la modă (medic, avocat, inginer), întemeierea unei familii solide printr-o bună alianță matrimonială și, apoi, umplerea timpului cu tabieturi mondene: călătorii în străinătate, vilegiaturi în stațiuni celebre, frecventarea unor cercuri cât mai apropiate protipendadei politice și financiare —, nici

familia filozofului nu a făcut excepție. Tatăl lui Noica iubea călăria, vânătoarea și concursurile de tir cu pușca, femeile frumoase. Avea preocupările unui om în ochii căruia înclinațiile umaniste sau artistice trebuiau încurajate și cultivate numai până la o anumită vârstă, ca pe o latură folositoare în formarea unui tânăr, dar de care mai târziu, dacă voiai să-ți construiești o viață cu picioarele pe pământ, trebuia să te lepezi ca de niște deprinderi oțioase și împovărătoare. Întâiul născut al familiei Noica, Grigore, a călcat pe urmele tatălui, alegând o meserie bănoasă — medicina — și ducând o viață sportivă, rugby-ul fiind pasiunea lui. În acest climat de viață rustică și de trai pe jumătate domestic, pe jumătate monden, apariția unui filozof a însemnat, în raport cu spiritul tradițional al familiei, un caz ieșit din tipar.

Uităm adesea că în educația unui copil rolul cel mai important îl joacă starea de spirit ce domnește în casa copilăriei sale. Nu cunoștințele pe care și le însușește îi modelează temperamentul, ci câmpul de afecțiune părintească în care este prins și purtat în primii ani de viață. De câtă căldură sufletească primește acum vor depinde predispozițiile lui viitoare, iar putința de a se dărui mai târziu altora nu va fi decât o prelungire reactivă a acelei dispoziții afective inițiale, cu care a fost încărcat în anii timpurii. Mama lui Noica, Clemența, lipsită de studii și petrecându-și viața în postura unei femei casnice căreia grijile gospodăriei și creșterea copiilor îi umpleau aproape tot orizontul existenței, nu se depărta de imaginea clasică și banală a unei obișnuite soții de arendaș. Și cu toate acestea, avea o însușire prin care ieșea din calapodul uniformizator al femeilor generației sale, acea însușire fiind o apucătură pe cât de stranie, pe atât de inofensivă: Clemența suferea de mania lecturii, iar această manie culmina în obiceiul ciudat, cu totul neobișnuit pentru o matroană înstărită, de a citi cărți de filozofie. Cu un bărbat plecat deseori de acasă și cu o guvernantă însărcinată să-i ușureze educația copiilor, Clemența se retrăgea pe verandă sau pe divanul uneia dintre camere, adâncindu-se în citirea unor tomuri al căror conținut le ridica rudelor sprâncenele a mirare sau, oricum, le inducea o undă de contrarietate

pe care abia și-o ascundeau în spatele politeții. Clemența, căreia apropiații îi spuneau *Clemensa*, înmuind ușor, după moda franțuzească, o consoană pe care o considerau prea rebelă prin înțepătura sonoră de care era nevoie spre a-i pronunța numele, îndura senină tachinarea și ironiile cu care soțul ei, Grigore, sau fratele, profesorul Corneliu Casassovici, îi înfiereau obiceiul, văzându-și mai departe de pasiunea ei și răsfoind în continuare lucrările moraliștilor francezi sau textele lui Seneca ori Cicero. Și astfel, în casa de pe dealul moșiei din Vitănești, aflat în apropierea drumului ce lega Vităneștiul de Alexandria, așadar în locul unde Noica s-a născut și și-a petrecut copilăria, Clemensei i se spunea mereu „filozoafa", cu acel ton drăgăstos și deopotrivă mușcător prin care rudele obișnuiesc să întâmpine deprinderile nefirești ale apropiaților. Cum la începutul secolului al XX-lea filozofia era privită ca o ocupație precumpănitor bărbătească, inocentele și autodidactele apucături meditative ale Clemensei trebuie negreșit să fi lăsat, în ochii familiei Noica, impresia unui lucru exotic și anormal, a cărui cauză nu putea fi decât o sensibilitate ultragiată ce-și găsise ca unică formă de împlinire răsfoitul cărților de filozofie.

În acest climat afectiv și-a petrecut Noica anii copilăriei. Împărțit între căldura protectoare a unei mame meditative și supravegherea fermă și tăioasă a unei guvernante nemțoaice, Dinu, așa cum era alintat în familie și așa cum, de altminteri, va fi numit toată viața de prieteni, avea să primească educația unui boiernaș modern. Exigența de a vorbi cu guvernanta numai în germană și franceză, apoi rigoarea unei vieți în care ținuta îngrijită și gulerul scrobit țineau de regulile subînțelese ale vieții de zi cu zi, apoi protocolul strict al relațiilor umane și discreția implicită față de intimitatea sau necazurile omului de alături, toate acestea s-au întipărit de timpuriu în ființa tânărului Dinu, o mare parte din purtarea „iezuită" pe care o asociem azi cu imaginea lui Noica avându-și obârșia tocmai în tiparul formator al acelor ani. Pozele din epocă înfățișează un copil bucălat, cu păr blond, cu trăsături feminine, pesemne un mic răsfățat, a cărui viață se petrecuse până atunci numai în perimetrul protector al casei și livezii părintești. Gingășia

fotogenică a copilului contrastează vădit cu atitudinea marțială a tatălui, ale cărui mustăți stufoase, însoțite de dunga lată a favoriților lungi, întăresc impresia unui om robust și iubitor de viață; în timp ce înfățișarea Clemensei, strânsă în corsetul rochiilor din epocă, nu trădează nimic din firea meditativă și probabil melancolică pe care o avea această femeie.

Putem presupune că ironiile drăgăstoase de care avea parte Clemensa în privința lecturilor sale filozofice s-au răsfrânt asupra climatului psihic în care se mișca tânărul Noica, ele iscându-i o reacție spontană de solidaritate față de o mamă având deprinderi exotice pe care viitorul filozof nu putea să le privească decât cu o filială și nemărturisită simpatie; cum tot atât de probabil este că preferința tatălui pentru întâiul născut, Grigore, privit ca vlăstarul cel mai îndreptățit să preia într-o zi cârma treburilor familiale, i-a indus lui Dinu un spirit de frondă față de valorile în care credea tatăl său. Pentru că, știm acest lucru, Dinu nu i-a semănat lui Grigore tatăl, nici una dintre virtuțile paterne — înclinația spre munca pământului, spre administrarea suprafețelor aflate în arendă, creșterea cailor, concursurile hipice sau competițiile de tir cu pușca — neregăsindu-se în firea meditativă, introvertită și retractilă a studentului de mai târziu. Odată cu trecerea anilor, spiritul de frondă se va înteți și perspectivei vieții concrete, în ale cărei valori credea tatăl său, Noica avea să-i opună cealaltă viață, a spiritului și a valorilor sale inefabile. Pesemne că, dacă ar fi fost întrebat la sfârșitul anilor '30 ce crede despre deprinderile fiului său, bătrânul arendaș ar fi ridicat înciudat din umeri a resemnare, incapabil să înțeleagă cum un tânăr atât de promițător ca Dinu putea să-și piardă vremea cu fandoselile docte și cu totul inutile pe care le implica jocul pur al gândirii speculative.

Poate nu întâmplător, în filozofia de mai târziu a lui Noica, ba chiar și în structura lui interioară de ascet laic, vom regăsi constant opoziția radicală dintre valorile vieții și valorile spiritului, o opoziție la care tânărul filozof interbelic va reveni mereu, nuanțând-o de fiecare dată în alt fel. Nu știm dacă Clemensa și-a dat vreodată seama de înrâurirea hotărâtoare pe care

inofensivul ei obicei a putut-o avea asupra copilului, dar știm că, dacă românii au avut un filozof de talia lui Noica, este pentru că, în deceniul al doilea al secolului al XX-lea, pe veranda unei case de pe o moșie din Teleorman, o femeie obișnuia să răsfoiască din când în când cărți de filozofie sub privirile curioase ale unui copil angelic.

Constantin Noica a făcut primele trei clase de școală în comuna Videle, între 1916 și 1919, pentru ca apoi, la vârsta de zece ani, părinții să-l trimită la București, pentru a urma studii mai potrivite cu așteptările familiei. Ultima clasă primară o va face la Școala Lucaci din București și apoi se va înscrie, pentru cursul secundar, la Liceul Dimitrie Cantemir (1920–1924). În această perioadă va locui în casa părintească de pe strada Romană nr. 147, în apropierea reședinței mult mai încăpătoare a familiei Delavrancea, o casă pe care Grigore Noica, din motive de austeritate financiară, o va vinde în anii '30.

În ce privește bunăstarea, perioada interbelică va însemna pentru familia lui Noica un declin treptat și constant. Dacă apogeul situației materiale fusese atins de Grigore Noica înainte de Primul Război Mondial, când fusese proprietarul a 6 000 de hectare de pământ, lor adăugându-li-se alte 6 000 de hectare luate în arendă, după război împroprietărirea pe care regele Ferdinand le-o făgăduise țăranilor ca răsplată pentru câștigarea războiului nu s-a putut face decât prin măsuri de expropriere parțială a vechilor moșieri. În felul acesta, Grigore Noica a pierdut aproape întreaga suprafață pe care o deținea în calitate de proprietar și de arendaș, nemairămânându-i până la urmă decât 600 de hectare proprietate personală la moșia din Chiriacu. Cum veniturile obținute din exploatarea pământului nu-i îngăduiau decât întreținerea decentă a familiei, Grigore Noica a vândut treptat proprietățile pe care le avea în București sau în provincie.

După terminarea liceului și înscrierea la facultate, Constantin Noica va primi o vreme bani de la tatăl lui și de la inginerul Corneliu Casassovici, pentru ca apoi să încerce să se întrețină singur din gazetărie și din orele de meditații pe care le făcea cu elevii sau studenții. De altminteri, unchiul Corneliu Casassovici

îi va stipendia mai târziu publicarea celor două traduceri pe care avea să le facă din Descartes: *Regulae ad directionem ingenii* (1935) și *Meditationes de prima philosophia* (1937). În semn de recunoștință față de gestul profesorului universitar, Dinu Noica a adăugat o scurtă notă lămuritoare la începutul lui *Meditationes de prima philosophia*: „Traducerea de față apare mulțumită sprijinului dat de dl ing. Corneliu Casassovici, tipărirea ei fiind refuzată, din lipsă de fonduri sau din lipsă de interes, de editurile românești."[2]

Vremurile de vlăguire materială prin care trecea familia arendașului Grigore Noica ne împiedică să ni-l închipuim pe Dinu Noica drept un fecior sclivisit, de bani gata, risipind în toate părțile bruma de avere strânsă de părinți. Asta nu înseamnă că Dinu a fost un adolescent nevoiaș, silit să-și strângă mereu buzunarul. Dimpotrivă, Noica a trăit pe picior aristocratic în toată perioada interbelică, atâta doar că bunăstarea lui nu a depășit pragul decent de trai impus de treptata scăpătare a familiei din care provenea. Straniu este că declinul financiar al familiei Noica, la fel ca al atâtor alte familii boierești, s-a petrecut pe fundalul împroprietăririi unor țărani care, pentru prima oară în istorie, prinseseră suficient cheag pentru a-și putea trimite măcar unul sau doi dintre copii la studii în universitățile românești. Din această pătură a studențimii de origine predominant țărănească, aflată în creștere numerică vădită în anii '20–'30, s-a format pepiniera din al cărei răsad a luat naștere un curent studențesc căruia, în scurt timp, avea să i se spună Mișcarea Legionară. Și iată cum, amară ironie a sorții, Noica avea să intre, peste ani, într-o mișcare a cărei apariție venea în prelungirea indirectă a scăpătării propriei familii.

Noica a venit ca elev la Liceul Spiru Haret începând cu clasa a cincea; și de acum încolo va începe drumul întortocheat și atât de imprevizibil al formării sale intelectuale. Dinu are 15 ani și mai are în față încă patru ani de învățământ liceal. Nu știm exact motivul pentru care elevul Noica a trebuit să-și schimbe liceul; pesemne din dorința părinților ca educația fiului lor să fie încredințată unor profesori de renume sau din convingerea acelorași părinți că ambianța educativă a noului liceu avea

norme mai stricte, ce se potriveau mai bine gustului lor. Una peste alta, Noica se înscrie la secția „reală" a acestui liceu, pentru ca din clasa a șaptea să treacă la secția „modernă", al cărei profil precumpănitor umanist se plia mult mai bine pe predispozițiile bănuite ale viitorului cărturar. Imaginea lăsată de elevul Noica este cea a unui tânăr întruchipând în întregime modelul copilului sârguincios. Disciplinat și ascultător, având mereu temele făcute și primind aproape întotdeauna note mari, Noica citește mult și se străduiește să-și exerseze din plin memoria, reținând amănunte livrești cărora colegii lui nu le arătau nici cel mai vag interes. Un fel de onestitate a lucrului care trebuie făcut bine chiar cu prețul pierderii orelor de distracție, ba chiar împotriva unei intuiții supărătoare care îi șoptea că nu tot ce înseamnă cunoștință didactică merită să fie întipărit în memorie, o asemenea onestitate pare să-l caracterizeze pe Noica în acești ani. Adolescentul arăta o migală neostentativă pentru orice fleac și pentru cea mai neînsemnată sarcină pedagogică, părând văduvit cu totul de acea înclinație firească, și inerentă vârstei sale, grație căreia orice elev împarte spontan materiile școlare în „utile" și „inutile". Iar pe deasupra, o năzuință romantică de asimilare enciclopedică a întregii culturi universale, dintr-o pornire renascentistă de a cuprinde totul într-o singură minte de om. Spre deosebire de Eliade, el însuși absolvent al Liceului Spiru Haret, la care enciclopedismul se manifesta printr-o muncă solitară de autodidact sceptic, în a cărui minte neîncrederea față de temeinicia educației liceale era dublată de un spirit de frondă față de versiunea oficială a culturii, spre deosebire, așadar, de un Eliade care, corigent în același an la cinci discipline, privea cultura ca pe o scenă înșelătoare în care misterul lumii, măsluit și atenuat, fusese trecut în umbra adevărurilor confortabile, de consum public, Noica arăta o deplină supunere față de canoanele în vogă ale instrucției școlare. Le privea ca pe un exercițiu necesar în vederea unei viitoare eliberări, ca pe un filtru de asprime ascetică prin ale cărui ochiuri trebuia să treacă dacă voia ca, într-o zi, să se vorbească despre el.

Într-un cuvânt, Dinu Noica era perfect construit pentru smerenia și răbdarea muncii intelectuale. Avea încredere într-o educație sistematică și amănunțită, a cărei împlinire nu se putea face decât treptat, pas cu pas, fără a lăsa în urmă lacune pe care trecerea timpului, lățindu-le mereu, le-ar fi preschimbat în goluri cu neputință de acoperit mai târziu. Și, pe deasupra, avea intuiția unei ordini ascunse, din al cărei temei izvora întreaga cultură umană, dar o ordine ce fusese acoperită de diversitatea haotică și copleșitoare a acelor științe care, vorbind fiecare pe limba ei, își studiau cu aplicație solipsistă propria felie de existență. Amănuntul straniu este că, deși îi fusese sugerată de lecturile pe care le avusese până atunci, Dinu Noica nu situa ordinea aceasta în palierul ascuns și nevăzut al lumii divine, ci în lumea reală a vieții de aici. Ordinea aceasta, credea el, putea fi surprinsă de o minte îndeajuns de suplă și abilă, dar o minte antrenată anume pentru a vedea dincolo de puzderia dezordonată a cunoștințelor particulare. O astfel de minte ar fi putut accede printr-un efort susținut și temeinic la esența ultimă a lumii, împărtășind-o apoi semenilor sub forma nucleului curat și concentrat al cunoașterii absolute. Se vede bine că idealul romantic al aflării esenței lumii și al convertirii ei într-un mănunchi de scheme conceptuale sau de ecuații matematice echivala în ochii lui Noica, încă de pe atunci, cu singura formă de mântuire laică pe care tânărul nostru o putea întrevedea. Adevărul ultim era trofeul dobândit la capătul unui turnir al cunoașterii încrâncenate.

Educația creștină pe care o primise în familie nu depășea pragul rugăciunilor rostite seara la culcare, în prezența guvernantei, sau euforia pe care marile sărbători religioase de peste an o insufla în sufletul mai tuturor tinerilor. Cum în atitudinea părinților nu văzuse defel un model de trăire religioasă, pentru Noica religia rămânea o chestiune menită analizelor teoretice, iar nu trăirilor transfiguratoare. Ca toți tinerii mânați de prejudecata că adevărul înseamnă putere, raționalistul Noica se afla în stadiul în care cunoașterea despre lume părea mai atrăgătoare decât lumea, iar religia, cu cortegiul ei de ritualuri și norme ininteligibile, nu avea darul de a-l îndupleca. Ca pentru

orice tânăr din acea epocă, liceul era, pentru el, vârsta fanatismului cultural, perioada în care, vrând să știe tot și să înțeleagă totul, năzuia să se ridice prin puterea minții la înălțimea unui unghi de vedere atoateunificator. Lumina rațiunii era zeul căruia i se închina, tenebrele iraționale ale prejudecăților religioase putând fi despicate de tăișul lămuritor al ideilor clare și distincte. Totul în lumea lui Noica trebuia să fie rațional, iar numai neputința lui temporară de a înțelege chiar totul mai lăsa loc de existență desuetei și înapoiatei credințe religioase. El, Dinu Noica, ar fi putut accepta cel mult o credință sprijinită pe înțelegere, o credință ulterioară cunoașterii și în întregime luminată de ea, așadar o credință din care zelul habotnic și fanatismul obtuz să fi dispărut fără urmă, dar la o asemenea credință nu ajunsese încă și nici măcar nu-și propusese așa ceva.

În timp ce Dinu Noica, elev la Spiru Haret, privea credința de pe poziția pasivă a contemplării teoretice, în celălalt colț de țară, la Iași, o mână de studenți aleseseră varianta credinței active. Credința fără fapte e moartă, așa învățaseră din Biblie, iar credința lor trebuia să îmbrace forma militantă a angajării sociale. Convingerea lor era că lumea aceasta este coruptă și nedreaptă, iar firea românului fusese pervertită și împinsă la un prag de moleșeală din care n-o mai puteau clinti nici măcar tresăririle de revoltă față de nedreptatea socială. Nemulțumirea lor, adunată în optica revoltată a unor răzvrătiți adolescentini, se concentra tocmai asupra acelor elemente pe care părinții lor îi învățaseră să le urască. În ochii lor, sursele pervertirii românești erau în număr de trei: pătura dominantă a etniei evreiești, corupția oamenilor politici români și amenințarea bolșevismului internațional. Pentru acești studenți, antisemitismul, antipoliticianismul și antibolșevismul nu erau lozinci pe care să le fi găsit în ziare, ci convingeri intime, idei spontane și subînțelese, asimilate de-a gata din aerul pe care-l respirau în epocă; o epocă în care, vorba lui Iorga din autobiografia sa, *O viață de om*, Iașiul era „un oraș unde, trebuie să recunoaștem, îngrămădirea de plebi teribile făcea antisemite până și zidurile"[3]. Așadar, o epocă în care evreii erau urâți în mod cronic și încă: o epocă în care neîncrederea în clasa politică românească era

endemică, în fine, o epocă în care unda de șoc ce răzbătea dinspre Moscova le dădea românilor fiorii premonitori ai unei posibile catastrofe. Din această stare de spirit cronicizată va izbucni, ca o formă acută de boală îndelung mocnită, o mișcare studențească pe care nimeni, la mijlocul anilor '20, nu era înclinat s-o ia în serios.

Nu putem înțelege climatul psihologic de după Marea Unire din universitățile românești dacă nu avem în fața ochilor terenul morbid din care a izbucnit mișcarea de protest studențească. Să ne închipuim niște tineri dornici de afirmare, care vor să-și împlinească viața întemeind familii, practicând profesii liberale și dedicându-și timpul liber singurei cauze pe care entuziasmul colectiv provocat de Marea Unire o impusese tuturor: cauza națională. Și să-i vedem pe aceiași tineri pomenindu-se cu piața forței de muncă ocupată de niște concurenți care nu numai că sunt adesea mai buni decât ei, dar care, pe deasupra, suferă de stigmatul apartenenței la o etnie neromânească. Să-i urmărim apoi pe aceiași tineri străduindu-se să înțeleagă de ce încercarea lor de afirmare socială se lovește peste tot de inerție birocratică și de indiferență instituțională. Și să vedem apoi cum, punând cap la cap toate verigile sociale din care este alcătuit mecanismul neîmplinirii lor, tinerii cu pricina cad peste explicația problemei: profesiile liberale sunt ocupate de evrei, finanțele, comerțul și proprietățile sunt ale evreilor, iar politicienii închid ochii la ceea ce se întâmplă dintr-un motiv simplu: contul lor în bancă are numai de câștigat de pe urma acestei complicități. Iată cum suna explicația studenților moldoveni din Iașiul deceniului trei al secolului trecut.

Că evreii reprezentau în epocă o pătură dominantă din punct de vedere financiar și economic este un fapt incontestabil, dar dacă ne-am opri aici nu am surprinde decât jumătate din adevărul situației. Cealaltă jumătate o vom întrezări întrebându-ne, simplu, cum de ajunseseră evreii să joace rolul unei pături dominante. Răspunsul franc (și stânjenitor pentru cei care vor să vadă numai o față a realității) este că evreii căpătaseră acest statut prin muncă și îndârjire. Dârzenia pe care o dobândiseră grație unei educații de milenii, o educație pe care

și-o transmiteau cu scrupulozitate din generație în generație ca pe un semn al tragediei destinului lor, dârzenia aceasta le conferea evreilor toate virtuțile unor veritabili factori civilizatori. În plus, evreii erau redutabili în materie de concurență socială, ei ieșind mult mai bine decât românii din selecția de valori impuse de exigențele epocii.

Pe scurt, evreii îi întrecuseră pe români în propria țară, surclasându-i în toate domeniile care cereau spirit întreprinzător și instinct al profitului. Iar această discrepanță era cu atât mai izbitoare în Moldova, unde delăsarea și promiscuitatea le creaseră românilor un handicap social ce părea irecuperabil. În plus, la o stare de fapt eminamente socială, aceea că evreii ocupau, în România, funcțiile-cheie și nodurile vitale ale țesutului societății, se mai adăuga o stare de fapt prin excelență psihologică: trăind cu conștiința ireductibilă a unor dezrădăcinați cărora li se reproșa mereu că sunt niște apatrizi tolerați, evreii, dintr-un instinct firesc de apărare, nu puteau să nu se solidarizeze între ei, din poziția dominantă pe care ajunseseră s-o aibă. Și astfel, apatrizii aceștia, cărora nu le era îngăduit decât în mod excepțional să se naturalizeze și să devină cetățeni români, se adunau în virtutea respingerii manifeste pe care o resimțeau din partea indigenilor. Rezultatul a fost că, izolați în masa populației românești, evreii au format cu timpul o castă socială de potentați economico-financiar, care, în ochii românilor, avea să semene tot mai mult cu o societate ocultă ai cărei membri trăgeau sforile destinului românesc. Oculta aceasta era automat asociată în mintea studenților cu cealaltă ocultă ce domina Europa: masoneria.

Din acest moment, argumentația studenților moldoveni va intra într-un cerc vicios: evreii au fugit din Galiția și Rusia de frica pogromurilor de acolo, au venit în Moldova și Muntenia în număr mare profitând de pasivitatea românilor și de complicitatea politicienilor, și aici, prin intermediul masoneriei, vor să capete o pondere care să-i îndreptățească să capete cetățenie română. Și astfel, pe fundalul unui antisemitism endemic, statutul dominant al evreilor în structura economico-financiară a societății va declanșa o reacție de răzvrătire a tineretului

universitar. În chip previzibil, această reacție a provocat o contrareacție: în mod discret și tenace, evreii au așezat între ei și studențimea română tamponul coercitiv al instituțiilor de ordine publică și pârghia legislativă a partidelor politice. Cu alte cuvinte, evreii s-au apărat de agresivitatea antisemită a studenților aservindu-și tocmai politicienii care lucrau în instituțiile publice și aparțineau partidelor politice, folosindu-i astfel ca pe un mijloc de reprimare a tinerimii răzvrătite. Și iarăși în chip previzibil, reprimarea va spori la rândul ei frustrările studențimii, tensiunea acumulată lent având să răbufnească până la urmă sub forma unei mișcări radicale îndreptate împotriva evreilor, a politicienilor aserviți și a curentului politic care, în ochii studenților, simboliza reacția de apărare a evreilor față de elanul naționalist: comunismul internaționalist.

Acestea au fost variabilele din a căror convergență s-a născut contextul prielnic pentru apariția Mișcării Legionare. Cine vrea să vadă doar o față a realității din acea vreme nu poate emite pretenția că a înțeles empatic conjunctura acelei epoci, în care dramele și vinile protagoniștilor au fost împărțite în mod egal. A da vina exclusiv pe o tabără, disculpând-o cu stăruință pe cealaltă, înseamnă a cădea în păcatul ideologic de a judeca trecutul după criteriile prezentului. Mai mult, înseamnă a cădea în greșeala de a descrie trecutul fie din punctul de vedere al învingătorilor, fie din cel al învinșilor.

Întorcându-ne la anii de liceu de la Spiru Haret și comparând lumea elevului Dinu Noica cu cea a tinerilor moldoveni răzvrătiți, constatăm ușor că, spre deosebire de primul, a cărui instrucție, de tip aristocratic, fusese una precumpănitor raționalistă, studenții de la Iași primiseră o educație creștină de al cărei adevăr nu se îndoiau și a cărei rigoare etică înțelegeau s-o aplice în orice situație. Erau fanatici și hotărâți și vedeau în propriul fanatism singura armă cu care puteau lupta împotriva unor adversari cu mult mai puternici decât ei. În ochii lor, greu nu era să fii creștin de două sau trei ori pe an, îndeosebi cu prilejul sărbătorilor mari, greu era să fii clipă de clipă creștin, de-a lungul întregii vieți. Acești studenți nu voiau cunoașterea de dragul cunoașterii, precum tânărul Noica; ei voiau izbăvirea.

Scopul lor nu era unul teoretic, ca în cazul elevului de la Spiru Haret, ci unul de viață și de moarte. Și aici intervine o trăsătură aparte a viziunii lor despre lume. Pentru ei, lupta împotriva politicienilor corupți, a pericolului comunist și a evreilor nu era un scop în sine, ci un mijloc social pus în slujba unei perspective religioase. În lumina acestei perspective, românii nu-și puteau căpăta mântuirea decât luptând împotriva politicianismului, a comunismului și a evreilor.

Ordinea ascunsă pe care științele o acoperiseră cu diversitatea lor și către care se îndrepta năzuința teoretică a tânărului Noica nu era un deziderat cognitiv de care studenții de la Iași să se simtă atrași în vreun fel, și asta deoarece, pentru ei, ordinea lumii fusese deja revelată de cuvântul biblic. Nu, scopul lor era altul: întronarea cuvântului biblic în tiparul căzut al dezordinii lumești. Numai cuvântul biblic putea aduce în lume o ordine adevărată și numai el putea desființa nedreptatea socială. Dar, deși ordinea visată le fusese sugerată de lectura Bibliei și de educația familială, studenții nu aveau nici o șovăire s-o considere, la fel ca Noica, o instanță aievea și cu putință de atins, o instanță a cărei singură trăsătură stânjenitoare era aceea că deocamdată se afla în alt plan de existență. Și deși trăiau în lumea aceasta, tinerii moldoveni o judecau prin prisma unei alte lumi, așa cum Noica, sub influența lecturilor lui, privea dezordinea realității din jur în lumina unei ordini subtile de a cărei existență nu se îndoia defel.

Instrucția sistematică în care credeau acești studenți nu era una de disciplină educativă, după calapodul unor norme școlare, ci o instrucție de cizelare necontenită pe baza unei asceze de tip creștin. Nu împlinirea teoretică și nu evoluția intelectuală îi preocupa pe ei, ci consecvența practică pusă în slujba mântuirii neamului. În ochii lor, fapta lumească nu avea alt rost decât acela de a servi unei viziuni soteriologice de inspirație creștină. Tinerii aceștia voiau mântuirea, și nu doar mântuirea lor individuală, ci a întregului neam românesc, numai că mântuirea așteptată de ei nu atârna doar de harul dumnezeiesc, ci și de faptele pe care le săvârșeau ei în lume, iar faptele acestea trebuiau să fie pe măsura credinței lor. Ecuația minții lor era

una de liniaritate cauzală: cheia succesului stătea în corespondența perfectă dintre gând și faptă. Rețeta lor etică era cea a militantismului social cu bătaie eschatologică: dacă facem ceea ce credem și dacă între ceea ce spunem și gândim, pe de-o parte, și ceea ce gândim și întreprindem, pe de alta, nu există nici o sincopă, atunci nu se poate să nu reușim. Căci gândul nostru descinde din Biblie, iar credința noastră e cea a Bisericii creștine, și atunci, dacă fapta noastră va fi în prelungirea credinței, izbânda ne va aparține. Și pentru că nu suntem opriți de canoanele clericale, noi putem făptui ceea ce fețele bisericești nu pot, noi putem coborî în agora și putem intra în bătălia politică, urmărind mereu un sigur lucru: mântuirea neamului la Judecata de Apoi. Versatilitatea oportunistă nu are ce să caute în atitudinea noastră, iar duplicitatea politicienilor nu este un model pentru noi. Vom fi corecți și cinstiți, vom face numai ceea ce vom făgădui, ne vom ține mereu de cuvânt și, atunci când vom vorbi, o vom face numai pentru a spune ceea ce am făcut deja. Ca să învingem, trebuie să fim așa cum nu sunt cei care întrețin nedreptatea socială: ei sunt corupți și lași, noi vom fi cinstiți și curajoși, ei sunt păcătoși și duplicitari, noi trebuie să fim credincioși și sinceri, ei sunt maleabili și versatili, noi vom fi inflexibili și consecvenți. Noi avem o cauză, ei nu au decât scopuri, și acestea sunt toate lumești. În schimb, cauza noastră nu e din lumea aceasta. Vom învinge deoarece cu noi este Dumnezeu. — Așa suna ideea revoltaților adolescentini de la începutul anilor '20, iar cine nu înțelege că acestea nu erau lozinci rostite din vârful buzelor de niște băieți infatuați, ci expresia unui crez de care băieții aceia nu se îndoiau, acela nu va înțelege rădăcinile psihologice ale Mișcării Legionare.

În toamna lui 1924, când devenea elev la Spiru Haret, Noica avea 15 ani. Tot pe atunci, absolventul de Drept de la Cluj, Ionel I. Moța, fiul protopopului Ion Moța din Orăștie, avea 22 de ani, iar Corneliu Zelea-Codreanu, absolvent al Facultății de Drept din Iași, fiul profesorului de germană din Huși Ion Zelea-Codreanu, avea 25 de ani. În lumea atât de stratificată a perioadei interbelice, unde deosebirile de vârstă sau de pătură socială formau piedici aproape insurmontabile între indivizi, un decalaj

de zece ani între tinerii aceleiași generații însemna o prăpastie antrenând o diferență radicală de concepție și mentalitate. În plus, acei studenți, veniți din colțuri îndepărtate ale țării, deși avuseseră parte de un trai decent și de o educație severă, nu aveau nimic din tăietura aristocratică a alcătuirii lui Noica.

De aceea, nu numai că toate trăsăturile mediului din care provenea îl făceau imun pe Noica la modelul de conduită la care visau cei doi absolvenți de Drept, dar chiar și constituția sa temperamentală îl contraindica pentru forma fanatică de angajare socială spre care tindeau primii. Simțul distanței pe care un aristocrat o pune între el și mase, condescendența politicoasă cu care privește plebea, neîncrederea spontană în gusturile capricioase ale vulgului și, peste toate, aplecarea speculativă, de intelectual vrăjit de mirajul problemelor abstracte, îi împrumutau lui Noica o mefiență constituțională față de cauza izbăvirii naționale cu care liderii mișcării studențești porniseră la drum. O incompatibilitate funciară îi despărțea definitiv și nici un indiciu rațional n-ar fi îndreptățit un observator din epocă să vadă în tânărul Noica un potențial candidat pentru aderarea la o mișcare studențească de răzvrătire. Numai că viața, cu fluctuațiile ei imprevizibile, nu vrea să știe de rigorile rațiunii.

În 1924, Noica nu auzise de Moța și Codreanu, cum de altfel nu știa nici că, în urmă cu un an, adoptarea noii Constituții provocase, prin articolul șapte, cel privitor la naturalizarea cetățenilor străini, reacția de revoltă a acelorași studenți. Exasperați de posibilitatea legală ca evreii să primească cetățenie română, Moța și Codreanu puseseră la cale în București un complot: intenționau să-i omoare pe acei politicieni răspunzători, în ochii lor, de adoptarea articolului respectiv din Constituție. Dar oricât de fanatic le-a fost elanul răzbunării, amatorismul vârstei a fost mai puternic. Intențiile le-au fost divulgate de unul dintre colegi, Aurel Vernichescu, iar o descindere rapidă a agenților Siguranței în locuința în care se aflau, pe Calea 13 Septembrie, a dus la confiscarea armelor și la arestarea complotiștilor. Întemnițați la închisoarea Văcărești și așteptând ziua procesului, studenții complotiști iau parte la slujbele religioase din biserica Văcărești. Aici se va petrece episodul acelei viziuni religioase

în urma căreia Zelea-Codreanu, fermecat de frumusețea icoanei Arhanghelului Mihail din incinta bisericii, ia hotărârea de a-l alege pe arhanghel drept protector al cauzei lor. Viziunea aceasta de la Văcărești este nucleul mistic al unei mișcări sociale a cărei apariție se va produce abia peste patru ani. În incinta închisorii Văcărești, Ion Moța, aflând cui i se datorează deconspirarea planului lor și fidel convingerii că nimic nu este mai abject decât trădarea, încearcă să-l omoare pe colegul său, Aurel Vernichescu. Își va descărca pistolul în el, dar, prost trăgător fiind, din cele șase gloanțe trase doar două își vor nimeri ținta. Vernichescu va scăpa cu viață, iar procesul în care Moța va fi acuzat de tentativă de omor se va solda, ca toate procesele lor din acea vreme, cu achitarea acestuia.

În celălalt proces, al complotiștilor închiși la Văcărești, achitarea se va pronunța pe 27 septembrie 1924, curtea de jurați considerând că, în justiție, nu intenția se pedepsește, ci doar fapta. Cele două achitări succesive le vor insufla liderilor studențești credința că, în drumul pe care-l au de parcurs, nu sunt singuri: undeva, acolo sus, Dumnezeu îi vede și îi sprijină. Fuseseră pe muchie de cuțit să înfunde pușcăria pentru ani buni, și totuși norocul le surâsese. Numai că norocul acesta nu părea un favor întâmplător, ivit dintr-o fericită potrivire de împrejurări, ci semnul providențial că, în lupta lor, stihiile divine îi protejaseră. Și astfel, după lunile petrecute în închisoare, tinerii vor ieși mai întăriți, ca în toate cazurile în care ardoarea fanatică sporește pe seama opreliștilor întâmpinate. Își vor jura loialitate unul altuia și vor începe să pună în aplicare o idee care-i venise lui Codreanu la Văcărești, pe 8 noiembrie 1923: înființarea unor frății de cruce, exact cu semnificația pe care o sugerează numele: strângerea tinerilor sub semnul crucii.

În acest timp, elev la Spiru Haret, Noica trăiește din plin atmosfera școlii bucureștene, o atmosferă pe care colegul lui de liceu Barbu Brezianu o surprinde în amănunțime: „Diminețile, înainte de a porni spre școală, era obligatoriu să ne îmbrăcăm în uniformă: un costum cu guler înalt, purtând însemnele violete ale liceului; iar pe brațul stâng, cusut, un pătrățel cu numărul matricol; pe cap, șepci cu bentiță violet-pal;

și pantaloni cu vipușcă. Și astfel costumați o porneam grăbiți (uneori chiar în pas alergător) — ca nu cumva să ratăm «intrarea» ce ni se zăvora la oră fixă de către portarul liceului cu nume indimenticabil: se numea Coteț. Școala noastră se afla adăpostită pe strada Scaune, într-o clădire gen subprefectură de poliție — cu un singur cat și numeroase încăperi și mai mari, și mai mici, odăi devenite, după dimensiuni, clase, cancelarii, secretariat, bibliotecă ori sală de gimnastică, toate dând pe niște coridoare întunecoase. [...] Cu toții adăstam nerăbdători să sune «recreația cea mare», când elevii se revărsau gloată într-o curte care nicicând nu fusese menită unor atari juvenile aglomerări. Îmbulzeala era atât de mare, încât să fi vrut să cauți pe careva dintr-o altă clasă era de cele mai multe ori aproape o imposibilitate."[4]

În lumea aceasta pestriță și zvăpăiată, a cărei larmă înceta odată cu începerea orelor, Noica avea să lege primele prietenii. Iar la această vârstă, liantul amiciției nu stă în împărtășirea acelorași gusturi, ci în durata timpului petrecut împreună. Te apropii de cel cu care s-a întâmplat să împarți aceeași clasă de liceu, același teren de sport și același cartier. Dintre colegii de liceu, Barbu Brezianu, Arșavir Acterian și Radu Sighireanu îi vor fi lui Noica cei mai apropiați camarazi. Cu alți colegi, de pildă Gheorghe Potra, Corneliu Valjan, Tiberiu Axente și Niculae Teodorescu (fiul lui Anibal Teodorescu), amiciția nu a depășit pragul unei întovărășiri de scurtă durată. Ceea ce-l asemăna pe Noica colegilor era pofta de viață, ceea ce-l separa de ei era educația și seriozitatea cu care învăța. Arșavir Acterian își amintește foarte bine vâna sârguincioasă a colegului său: „Noica încă de pe atunci era un studios, spre deosebire de noi, care nu ne prea omoram cu învățătura, ba chiar o neglijam, fiind oricând candidați la corijență. Noul nostru coleg avea o predilecție pentru filozofie și poezie." Cu toate acestea, studiosul Noica nu avea firea sedentară a unei ființe anemice și nevolnice. Era în rând cu colegii când era vorba de exerciții sportive, arătând aceeași bucurie de a trăi ca ceilalți. „Dinu Noica era neîndoios o prezență dintre cele mai active. Se manifesta și în afara localului școlii, precum, bunăoară, la orele

de gimnastică. Atunci când vremea era prielnică, acestea se desfășurau la doi pași de liceu, pe teren viran — unde astăzi se înalță Hotelul Intercontinental, precum și clădirea noului Teatru Național. Pe acest întins maidan de joacă și sport, Constantin Noica, țin minte, se arăta a fi un neîntrecut alergător, sprinten ca nimeni altul la jocul de «leapșa pe furate» sau la oină, precum și alte felurite exerciții comandate prin țignal de pipernicitul nostru de profesor de gimnastică pe care îl poreclisem «Biberon». Câtă vreme, mai departe de noi, îmi amintesc cum, singuratici, seniorii ultimei clase discutau cine știe ce taine: Mircea Eliade, Haig Acterian, Ioan Victor Vojen, Ștefan Ardeleanu. Și așa, pe maidan, treceau unele dimineți."[5]

În hotarele acestui univers de efervescență adolescentină și de emulație băiețească, nici o umbră nu pare să-i întunece lui Noica anii de liceu. Nu-i lipsește nimic și se integrează bine, dovedind aptitudinile unei ființe în stare a se adapta fără necazuri la mediul noului liceu. Un singur lucru îi va provoca o strângere de inimă ale cărei ecouri psihologice, cu toate că și le va reprima în timpul liceului, vor izbucni mai târziu: originea familiei sale. Proveniența sud-dunăreană a unei familii care „descălecase" în România în urmă cu un secol, apoi amestecul de sânge aromân și grecesc în vinele strămoșilor săi, în fine, numele cu rezonanță slavă al mamei, Casassovici, îl vor expune pe Noica răutăților colegilor de liceu. Sub tachineriile și înțepăturile lor, Noica va fi când „grecotei cu nas subțire", când „bulgăroi cu ceafa groasă", când „venetic fanariot", mintea adolescentului cu veleități poetice fiind pusă pentru prima oară în fața unei chestiuni nepoetice a cărei stringență nu o conștientizase pe deplin. „Unii colegi îl necăjeau pe Dinu Noica, decretându-l bulgar, fără nici un temei valabil"[6], își amintește Arșavir Acterian, și, silit de această amărăciune, Noica își dă seama că românii îi percepeau pe străini drept ceea ce erau: altceva decât românii. Optica aceasta căpăta cea mai potrivită expresie în gura singurelor ființe umane care nu se sfiesc să spună ce gândesc: copiii și nebunii; iar copiii vorbeau chiar prin glasul colegilor lui Noica.

Modificarea Constituției, în 1923, nu modificase defel mentalitatea oamenilor. Străinii erau străini și nu puteau avea aceleași drepturi ca românii, iar Noica, deși se socotea român cu rădăcini sud-dunărene, își dădea seama că păstra undeva, în rămășițele atavice ale sângelui, dovada neromânismului său. Lipsa de curățenie a obârșiei sale, care-l măcina în intimitate, îi va declanșa lui Noica o pornire firească spre compensarea acestui stigmat, tânărul încercând să-și suplinească alogenia compromițătoare printr-o omogenie culturală care să fie superioară indigenilor. Nu numai că era român, dar pe deasupra le putea dovedi că, român fiind, era în stare a îmbogăți cultura română tocmai prin superioritatea acelor rădăcini etnice pe care alții i le imputau acum. Și deși avea o fibră genetică mai curând aromână decât greacă, Noica își va asuma cultural mai ales cea de-a doua linie genealogică, astfel că duhul Eladei, zăvorât vag în copca biologică a sângelui său, se va revărsa în afară sub forma culturală a performanței filozofice. Și astfel, loialitatea sa față de aerul unei culturi în care respirase din chiar momentul când deschisese ochii avea să se manifeste nu prin anularea sau tăgăduirea originilor sale, ci prin sublimarea lor culturală. Nu le reprima înăbușindu-le, ci le scotea la iveală, punându-le în slujba spiritului românesc. Stigmatul din ochii celorlalți era de fapt sursa virtuții în propriii săi ochi, iar compensarea stigmatului avea să se facă prin potențarea lui. Spiritul Orientului trebuia într-o zi să vorbească prin el în cuvintele românești, iar macedonenii și grecii, dându-și întâlnire în limba lui, trebuiau să facă filozofie în graiul lui Eminescu. Mândria nemărturisită pe care o simțea gândindu-se la rădăcinile sale și încredințarea că tocmai în ele se află secretul superiorității sale erau răspunsul cel mai bun la răutățile obtuze ale colegilor de generație. Și cu toate că nostalgiile lui Noica — sau, dimpotrivă, tribulațiile — pe seama obârșiei sale au rămas ferecate în tăcere, tumultul lor a ieșit la suprafață în două împrejurări: în prietenia unică ce avea să-l lege de un alt român de obârșie greacă, Mihail Polihroniade, și în mărturisirile pe care avea să i le facă în închisoare, la Jilava, lui Vasile Blănaru-Flamură, cu care a stat în celulă la începutul anilor '60.

Cu rădăcinile în Orient și cu ochii îndreptați spre cultura Occidentului, cu o mentalitate de aristocrat român trăindu-și în ascuns nostalgia după leagănul elen al culturii europene (mai târziu, în anii maturității, va visa să preschimbe Văcăreștiul într-o Academie de Studii Grecești), Noica intra în adolescență sub semnul încrucișării a două lumi: pe de o parte, elementul grec în ipostaza lui clasică și bizantină, pe de alta, elementul latin sub forma culturii apusene. Două stihii împletindu-se în ființa unui tânăr pentru care viața nu depășea deocamdată stadiul unor dileme de natură teoretică. Mai târziu, această încrucișare a elementelor avea să treacă din ființa lui Noica în gândirea lui, filozoful vorbind de „încrucișarea elementelor într-o făptură individuală"[7]. Principiul individuației, adică mecanismul prin care poate fi explicată ontologic apariția oricărei realități concrete, presupune, în varianta nociană, întrepătrunderea unor instanțe generale al căror punct de intersecție este chiar făptura individuală. Mai mult, spiritul unei epoci, împrejurările din a căror convergență iau naștere trăsăturile specifice ale unui timp istoric, pe scurt conjunctura istorică a unei perioade, „cumpătul vremii", cum avea să spună mai târziu, nu este nimic altceva decât rezultatul întrepătrunderii unor elemente generale din al căror câmp de influență se vor forma indivizii umani. Nu putem afirma că sursa de inspirație a principiului de individuație în variantă nociană a fost meditația tânărului Dinu asupra originii sale și vexațiunilor pe care le îndura din partea colegilor, dar corespondența există și merită a fi pusă în lumină.

În ultimii doi ani de liceu, în firea lui Noica se face simțită vibrația lirică. Începe să scrie poezii așa cum încep toți tinerii: dintr-o vagă euforie expansivă și din dorința nemărturisită de a-și epata colegele de generație. Mimarea unei gravități existențiale și etalarea unor neliniști religioase pe care vârsta nu i le putea isca ascund un freamăt interior a cărui sorginte nu poate fi decât una erotică. Și chiar dacă poeziile pe care le-a publicat în revista *Vlăstarul* a liceului Spiru Haret nu sunt unele de spovedanie sau chemare erotică, motivația lor nu poate fi alta. Majoritatea sunt pastișe, versuri după calapod arghezian scrise

sub rigoarea unei prozodii curate și elegante, dar o prozodie a cărei formă de expresie copiază în ton și ritm stanțele sacadate, din aluat arhaic, ale lui Arghezi.

Sunt, Doamne, înstrunare funerară;
se-ncearcă-n mine chinuri și jivine
cu glas sonor de trup și de ocară.
Sub tremurarea lunei cristaline
în unde vii, în unde albe — cine,
ascuns și mare, mic și luminat,
mi-a spus să mă ridic înalt spre Tine
în iscodiri de șoapte și de vise
și să Te cat cu brațe de agat,
nostalgic și crucificat deschise?[8]

Poate că o minimă sinceritate față de sine l-a făcut pe el, adolescentul dornic de a se distinge prin isprăvi culturale, să se îndepărteze treptat de poezie. Dar cu sau fără această sinceritate, se știe că un cuvânt hotărâtor în lepădarea lui Noica de poezie a avut poetul Ion Barbu. În 1928, în ultimul an de liceu, clasa lui Dinu Noica l-a avut drept profesor de matematică pe poetul *Uvedenrodelor*. Dându-și seama repede că mintea acelor tineri nu avea nimic în comun cu frumusețea aridă a construcțiilor matematice, Ion Barbu le-a declarat sumbru că sunt inapți și nedemni de matematică, că refuză să le predea această disciplină și că, în timpul ce rămăsese până la terminarea anului, le va preda poezie franceză. Și astfel, trăind oră după oră în atmosfera poeziei lui Baudelaire, Rimbaud și Villon, Noica s-a simțit încurajat să-i dea spre lectură profesorului câteva din exercițiile poetice proprii, dacă nu cumva l-a rugat să citească poeziile deja publicate în revista *Vlăstarul*. Pesemne iritat de asemănarea flagrantă cu prozodia unui poet pe care-l detesta sincer, dar intuind totodată lipsa reală de talent poetic a lui Noica, Ion Barbu l-a sfătuit răspicat să renunțe la poezie, căci nu într-acolo putea să bată vocația lui stilistică. Și astfel, prin cuvântul unui profesor al cărui discernământ în materie de poezie Noica nu-l putea pune la îndoială, elevul cu veleități prozodice s-a văzut descurajat în proiectele lui lirice,

așa cum scrie, de altfel, și Arșavir Acterian: „În 1928, în ultima clasă de liceu, ne-am întâlnit în orele de matematică cu profesorul Dan Barbilian, care văzând că nu poate face matematici cu noi — singurul din clasă care-l înțelegea în această materie fiind Noica — s-a travestit, spre bucuria noastră, în Ion Barbu, ținându-ne prelegeri despre Edgar Poe, Mallarmé, Valéry etc. El ne critica cu virulență scrisul nostru cu veleități din paginile revistei liceului, *Vlăstarul*, publicând apoi în *Viața literară* a lui Valerian două din poemele care îi plăcuseră: unul al lui Radu Sighireanu (bolnav în acea vreme la Davos), intitulat «Sinucidere», și un fel de răspuns în versuri al lui C. Noica. De poezie, Dinu (cum îi spuneam) s-a lăsat în urma sfatului profesorului nostru de matematici, care i-a demonstrat că nu are vocație de poet."[9]

Episodul apariției profesorului Ion Barbu este surprins și de Barbu Brezianu: „O amintire greu de dat uitării este însă aceea a unei dimineți de iarnă când, plictisiți, tot așteptam cu blazare să înceapă ora de matematică și când, în locul titularului, și-a făcut apariția un locțiitor al lui: un personaj cu fruntea înaltă, boltită, puțin pleșuv, cu ochi scăpărători și o mustață «pe oală», aproape căruntă, și care, intrând fără a spune o vorbă, s-a instalat la catedră și a început apoi să citească rar numele fiecăruia, privindu-ne pătrunzător."[10]

Tot din perioada liceului provine și singurul episod de necuviință școlărească a tânărului aristocrat, un episod în cursul căruia, pradă unui acces contestatar, Noica are o ieșire rebelă în fața autorității profesorale. Mărturia îi aparține lui Arșavir Acterian: „În pasiunea lui pentru filozofie a rămas elevul Noica neclintit, cu toată lipsa de încredere a unui destul de năstrușnic profesor de filozofie, pe nume Dumitru Ioanițescu, care la cursul de logică ne-a demonstrat că manualul de logică al lui Valeriu, ce ne fusese recomandat la începutul anului, e eronat, dându-ne unele exemple de erori grosolane. Ca atare, ne-a sfătuit să ne facem rost de logica lui Titu Maiorescu. Această logică nu mai fusese reeditată de mult. Abia dacă din cei 50 de elevi ai clasei am putut găsi trei-patru exemplare. Profesorul a dispus să le transcriem capitol după capitol, el urmând să verifice

executarea ordinului dat. La prima oră, profesorul Ioanițescu a verificat pe fiecare din noi. Când a ajuns în fundul clasei, unde-și avea locul Noica, acesta s-a ridicat și a spus că el nu înțelege să transcrie un manual. De ce? — a întrebat profesorul. Mândru și fără să se intimideze, elevul Noica a răspuns că nu înțelege ca în secolul XX să se facă doar ceea ce se făcea în Evul Mediu. Înfuriat, profesorul i-a aplicat două palme, l-a luat de mână și l-a dus la direcție spre a fi judecat. Directorul însă, care îl prețuia pe Noica și era în plus un moldovean molcom și împăciuitor (se numea D. Focșa), a căutat să aplaneze incidentul, luând pe elev de mână și venind în clasă cu rugămintea ca unul dintre noi să transcrie lecțiile în dublu exemplar și să-i transmită elevului răzvrătit și de neînduplecat unul din exemplare. Profesorul Ioanițescu — ori de câte ori îl asculta pe Noica — îi punea întrebări dificile, la care răspunsurile erau mai mult decât edificatoare; la sfârșitul anului școlar, profesorul, înciudat de știința elevului, i-a spus totuși că degeaba face pe atotștiutorul, deoarece habar nu are filozofie. La care Noica a răspuns că va avea timp destul să învețe. Și, într-adevăr, s-a ținut de cuvânt."[11]

Învățând filozofie și având convingerea că timpul curge în favoarea lui, Noica va trece treptat de la îngrădirea prozodică a expresiei lirice la rigoarea logică a prozei filozofice. Și dacă Noica și-a publicat poeziile în 1928, debutul său scriitoricesc propriu-zis s-a petrecut în decembrie 1927, odată cu articolul „O poveste", apărut în aceeași revistă *Vlăstarul*. Printr-o stranie coincidență, căci de coincidență e vorba și nu de altceva, tânărul autor atinge în acest crochiu de proză filozofică o temă inerentă mentalității generației sale. Sub sugestia unei lecturi din Oscar Wilde, Noica descrie existența a două lumi: una reală, cea a lucrurilor care sunt, despre care nu are nici un rost să vorbești, pentru că ea se exprimă de la sine, prin propria sa prezență; și o lume ideală, a lucrurilor care nu sunt, dar despre care merită să vorbești, fiindcă altminteri n-ar exista. Cuvintele noastre, poveștile noastre au puterea de a înființa o lume care există doar grație evocării ei. Tăcerea noastră cu privire la această lume ideală ar echivala cu desființarea ei.

Generația lui Noica a trăit sub pecetea acestei optici existențiale: lumea reală e haotică, nedesăvârșită și nedreaptă; ea trebuie să fie modelată în numele unei alte lumi, una ideală și incoruptibilă, o lume pe care o putem foarte bine numi a ideilor platonice, cum tot atât de bine o putem privi ca lăcaș al tronului lui Dumnezeu, dar o lume care, aflându-se la început numai în mintea oamenilor, trebuia să ia ființă, devenind realitate. Viziunea trebuia să se întrupeze, grafia ideilor trebuia să se transforme în geografia țării, iar ideea de Românie pe care ei, reprezentanții generației interbelice, o aveau în minte trebuia să capete un chip real. Înfăptuirea României Mari nu era în ochii lor decât o izbândă politică și o întregire geografică, dar nimic mai mult. Peste această lume trebuia să se așeze, însuflețind-o și transformând-o, spiritul unei lumi pe care deocamdată nu o purtau decât în suflet. Despre ea vorbeau, despre ea scriau și în ea își proiectaseră năzuințele și ambițiile. Dacă ar fi tăcut în privința ei, lăsând geografia celei dintâi lumi în voia întâmplărilor istoriei, ar fi consfințit un deșert spiritual. Trebuia ca o Românie a spiritului să prindă contur în tiparul geografic al României materiale.

În anii 1927–1928, pentru tinerii de la Spiru Haret colaborarea la revista *Vlăstarul* devenise treptat o problemă de onoare, ba chiar una de mândrie locală, cu atât mai mult cu cât plecarea lui Eliade, după încheierea studiilor liceale, lăsase revista fără un redactor responsabil. Barbu Brezianu evocă această împrejurare: „Pe la începutul anului 1927, directorul liceului, Dimitrie Focșa, ne-a chemat în cancelarie pe Noica, pe Acterian și pe mine, pentru o discuție despre relansarea revistei *Vlăstarul*, care, după ce Eliade absolvise, lâncezea vremelnic într-o nevrută sincopă. Directorul Focșa ne-a invitat să preluăm și să asigurăm în continuare buna apariție a periodicului, ilustrat până mai ieri de alte condeie și în primul rând de cel al lui Eliade. Așa se face că ne-am constituit într-un autentic «comitet de redacție», trecând neîntârziat și la repartizarea sarcinilor. Astfel, Arșavir Acterian a preluat cronica muzicală; mie mi s-a încredințat cronica teatrală și a spectacolelor; Constantin Noica

a primit însărcinarea de a coordona, în calitate de redactor responsabil, sumarul numerelor viitoare."[12]

Împărțindu-se între munca de redactor și studiul materiilor de liceu, Noica începe, în același timp, să publice regulat în revistele culturale ale vremii. Cum *Vlăstarul* avea o audiență mărginită la elevii și profesorii liceului, începe să privească spre adevăratele gazete culturale ale vremii, publicistica din anii următori, 1927–1929, fiind marcată de o risipă gazetărească specifică vârstei. Ca toți tinerii de talent, Noica scrie mai îngrijit decât s-ar fi cuvenit la anii săi, dar mai nestrunit decât avea s-o facă mai târziu. Adolescentul nu are încă migala și rigoarea unei metode, nelipsindu-i însă vigoarea în maniera de a ataca o problemă. Este convingător prin verva expresiei, fără a fi convingător și prin logica discursului. Știe, sau mai degrabă presimte, că pentru a scrie bine trebuie mai întâi să scrie mult. Ceea ce chiar va face. Va scrie mult și despre orice, ca sub presiunea unei furii, adesea de nestăpânit, a scrisului. Se va lăsa pradă tuturor temelor zilei. O carte, un film, un eveniment monden sau o polemică pe temă culturală devin, rând pe rând, obiectele vervei sale. Adolescentul Noica se joacă parcă, lăsându-se în seama voluptății de a se manifesta cu orice preț. E în pas cu vremea și cu moda gazetărească interbelică, reacționând prin scris la tot ce îi oferă spectacolul lumii. Este malițios pe alocuri, patetic în alte părți, dar pretutindeni ironic. Acest lucru surprinde de la bun început la tânărul publicist Noica: ironia, ca semn al inaptitudinii sau nehotărârii de a se implica; și chiar sarcasmul, ca bravadă menită a ascunde nesiguranța vârstei. O detașare constituțională îl împiedică să se plieze cu toată ființa pe temele circumstanțiale pe care le abordează. Ceva nelămurit, ca o putere nevăzută răzbătând din adâncurile ființei lui, îl ține deoparte, acel instinct aristocratic care-i dictează apăsat că vulgul trebuie privit păstrând mereu distanța. Iată de ce, deși scrie cu ușurință, pentru că scrie dezinteresat, o undă de reținere, de rezervă circumspectă se simte în cronicile și însemnările presărate puzderie în revistele și ziarele epocii. Trăiește însă bucuria unui joc literar ce-i dă iluzia că, de vreme ce poate să scrie ceva, are și ceva de spus. Într-un cuvânt, Noica

este în plină perioadă a virtuozității goale, a gestului făcut de ochii celorlalți și lipsit de consistența unui gând propriu. Stridențele de ton nu lipsesc, dar ele se îmbină cu rezonanțe prevestind filozoful de mai târziu.

„Viața, de altfel, n-are altă valoare decât pasională"[13], scrie Noica în 1929, pentru ca în același an să conchidă: „O idee, pentru a se putea configura în lumea reală, trebuie să fie dinamică."[14] Nesăbuința vârstei se face simțită când Noica, animat de o îndrăzneală izvorâtă exclusiv din patetism, se încumetă să răspundă tăios, trimițând săgeți de un sarcasm măsurat unor personalități culturale consacrate. Polemizează cu George Călinescu, umilit fiind de afirmația criticului literar că un fetus precum Noica nu are dreptul să judece opera altora câtă vreme n-a apucat să aibă el însuși o operă. Călinescu, iritat de bățoșenia unor tineri care voiau să atragă atenția prin bravadă belicoasă, va scrie „Invazia adolescenților" și „Fronda copiilor", desființându-i ironic și politicos: „Nu cu sentințe monosilabice își poate dovedi o generație dreptul la existență. Vreau să văd un poem bun de dl Noica, care (cacofonia este inevitabilă) face și versuri, vreau să văd o narațiune bună de dl Jianu, care premeditează romane, vreau să văd un articol bun de dl. Comarnescu, care scrie numai reportaje și cere onoruri de profet, și mai ales vreau să văd cum noua generație pune bazele unei asceze intelectuale, unde munca să fie penitență și monumentul suprem extaz."[15] Probabil că hotărârea lui Noica de a renunța la poezie s-a datorat întru câtva și acestei aluzii malițioase a criticului.

Dar, deși pus la punct, Noica își va continua polemicile. Îl critică pe Nichifor Crainic cu vervă vituperantă, nemulțumit fiind de orientarea pe care teologul o imprimase revistei *Gândirea*. Îl contestă în întregime pe Ion Minulescu, se revoltă împotriva unor poezii, socotite submediocre, ale lui Tudor Arghezi, exaltându-se în schimb pe seama unor poeți și prozatori de al căror nume nu se mai știe astăzi nimic. Doar față de Iorga, fâstâcit fiind, pesemne, de copleșitoarea anvergură a Apostolului, tânărul Noica nu cutează a avea o atitudine rebelă.

Alteori, îndreptându-și atenția spre decorul mai domestic al vieții cotidiene, se năpustește asupra celei ce fusese aleasă Miss România a anului 1929, revoltat de intemperanța hotărârii acesteia de a-și scrie, în ciuda lipsei de talent literar, amintirile. „După o pasionată așteptare, scandată de afișele de pe stradă și apariții pe la diverse spectacole, Miss România a început în sfârșit să literaturizeze. Își scrie viața. Dacă Eminescu a neglijat să-și romanțeze biografia, dacă asupra mareșalului Foch vor trebui să scrie alții, zâna munților, a apelor, a plaiurilor și a oilor românești nu trebuie să uite s-o facă. [...] Și oamenii aceștia care i-au pus cu sila tocul în mână ori i-au transcris cu grijă reminiscențele n-au nici un pic de judecată. Căci ceea ce interesează în cazul inculpatei este doar că astăzi e o femeie frumoasă. Ce a fost altădată, s-o lăsăm pe ea să-și aducă aminte când n-o să mai fie ce este astăzi. Când ți se va ierta, biată M.D., că ești cea mai puțin urâtă între urâte?"[16]

Această rafală misogină, izbucnită în numele unei exigențe culturale pe care Noica, străduindu-se s-o aplice mai întâi asupra lui însuși, o răsfrângea deopotrivă asupra semenilor, este semnul patognomonic al apelor în care se scălda: în comparație cu rigoarea diamantină a spiritului, strălucirea mondenă a unui concurs de frumusețe avea în ochii lui ceva din superficialitatea gratuită a lucrurilor efemere. În fața frivolității caduce a unei frumuseți corporale preschimbate în pretext comercial, ironia născută dintr-o voință superioară de ordin cultural i se părea lucrul cel mai firesc de pe lume. Căci în spațiul culturii nu se intră oricum, ci numai printr-un act premeditat de voință. Trebuie să vrei mai întâi să ai spirit pentru ca, într-o zi, să ajungi să-l ai. Cultura nu se face de la sine, ca o prelungire firească a înzestrării native, iar filozofia, cu atât mai puțin. Cel ce s-a hotărât să trăiască cultural trebuie să lase în urmă determinațiile naturale ale ființei sale. Dar a cultiva iluzia că poți izbândi în viață doar pentru că natura te-a favorizat, făcând din tine un exemplar reușit, înseamnă a da dreptul biologiei să se înstăpânească asupra spiritului. În cultură, orice merit — în sens uman — nu se poate obține decât împotriva naturii umane. O societate în care frumusețea fizică este percepută ca merit, ba

chiar mai mult, în care se caută convertirea ei într-o virtute culturală, este o comunitate strâmb întocmită. O femeie frumoasă sau un bărbat frumos pot reprezenta cel mult apoteoza unor făpturi biologice, dar în nici un caz izbânda unor ființe culturale. Iar iubirea, aidoma suferinței, ține de suflet, fiind în consecință neproblematică. În schimb, a te pierde în nesfârșite tribulații pe seama unui sentiment prin care se exprimă glasul speciei înseamnă a uita că în cultură este vorba întotdeauna de individ, cu spiritul lui, și nu de specie, cu instinctul ei. Iar femeile, când vorbesc de viața instinctuală, se gândesc la un singur instinct. Căci ele, va spune Noica, nu trăiesc viața: o perpetuează numai.

Bravada aceasta adolescentină a unui tânăr căutând să-și ascundă nesiguranța în spatele unei parade de falä masculină nu trebuie să surprindă. Scăpărările acestea, deși nu sunt numeroase la Noica, dovedesc limpede că radicalismul tinereții i se trăgea nu atât dintr-o concepție precisă, cât mai curând dintr-o energie căreia vârsta nu-i putuse găsi deocamdată un rost pe măsură. Mai târziu, odată cu intrarea în rândul studenților bucureșteni, fascinația pe care lumea conceptelor avea s-o exercite asupra minții sale îi va domoli ieșirile, inducându-i o veritabilă metamorfoză interioară. Detașarea lui față de lume va spori și, în plus, se va ivi o simptomatică insatisfacție față de el însuși. Își va conștientiza limitele, dându-și seama, în lumina unei deloc părtinitoare analize de sine, că nu se iubește. Simțea că omul, dacă este lăsat în voia pornirilor sale firești, își dizolvă și dramul de personalitate cu care a fost înzestrat. Soluția pe care o întrezărea era una singură: filozofia, percepută ca instrument de transfigurare a ființei umane. Prin gândire te poți împlini. O filozofie, oricât de temeinic ar fi făcută, dacă nu ajunge să-ți schimbe ființa din rărunchi, este o filozofie făcută degeaba. În schimb, o filozofie în urma căreia spiritul pătrunde în carne, omul devenind pe de-a-ntregul o stare de spirit, este singura formă de înnobilare a ființei umane.

Pătrunderea spiritului în carne îi frământa în același timp și pe studenții de la Iași, dar soluția aleasă de ei era una mistică. Nu conceptele și nu gândirea speculativă îi puteau împlini pe

ei, ci credința împletită cu fapte. În ochii lor, o minte teoretică, oricât de strălucitoare ar fi fost, nu putea scăpa de pasivitatea searbădă a unor cunoștințe condamnate să moară între pereții unei camere sau între coperțile unei cărți. O teorie fără implicații morale nu însemna pentru ei nimic, iar scrâșnetul gândului la întâlnirea cu o problemă metafizică nu putea înlocui jertfa directă la întâlnirea cu o cauză.

În schimb, orgoliul cultural ce se iscase în ființa lui Noica nu putea avea înțelegere pentru smerenia religioasă. Tânărul trăia cu voința puternică de a deveni într-o zi o personalitate și, în loc să schimbe firea românilor, se străduia să-și schimbe doar propria fire. Tot ce va urma de-acum încolo în viața lui Noica va purta pecetea unor constrângeri săvârșite cu unicul scop al cizelării culturale. Lectura va înceta să mai fie o desfătare intimă sau un prilej de reverii vesperale. „Nu poți citi oricum, senin, exterior și sănătos, ci practici cultul acesta doar cu pumnii pe tâmple, ochii holbați și îndârjit. Se însoțește de febră spirituală cititul. Cine nu poate fi bolnav nu citește. Și atunci problema cărții se complică. A răspândi cartea nu înseamnă a o pune în mâna indiferentă a câtor mai mulți, ci a îmbolnăvi cât mai mulți inși."[17]

În numele unei metamorfoze culturale al cărei obiect era el și numai el, Noica își transformă gazetăria într-un exercițiu impus sieși. Noica exersează, se silește, caută. Încă din această perioadă publicistică timpurie, se simte râvna depusă în stăpânirea sintaxei, în răsturnarea surprinzătoare a topicii, în dobândirea unei cadențe vii a cuvântului, mergând până la întronarea stilului oral în pagina scrisă. Efectele retorice obținute prin alăturarea contrastelor sau prin repetarea aceleiași idei, dar de fiecare dată printr-o altă nuanță, devin veritabile ticuri. Începe să predomine înclinația spre paradox și spre chiasme, cu evitarea expresiilor „din cărți", sufocate prin uzanța prozaică, născătoare de monotonie. Noica mizează pe formulări surprinzătoare și învață să-și clădească discursul după o metodă ce va dobândi ulterior firescul unei aptitudini înnăscute: înălțarea cu grijă a fiecărei trepte discursive, pentru ca, de îndată ce mintea cititorului se va fi așezat pe ea, treapta să fie respinsă

printr-o pivotare speculativă în jurul unei nuanțe infinitezimale. Tonul se îndepărtează treptat de ironia inițială, căpătând o rezonanță de seriozitate lirică.

Aparte este și tenta pedagogică pe care publicistul Noica o imprimă textelor sale. Dacă filozofia cere o stare de spirit pe care, de îndată ce ai căpătat-o, o porți în tine în orice împrejurare, atunci poți face filozofie oriunde, chiar și în articole de ziar. De ce să nu folosești atunci presa, punând-o în slujba culturii și dându-le astfel cititorilor prilejul de a învăța filozofie? Dovedind de pe-acum onestitatea muncii lui intelectuale, necutezând deci să scrie decât după ce este încredințat că a înțeles despre ce este vorba, Noica se va lansa într-o ziaristică de îndrumare didactică în dublu sens, lăsând impresia că, în măsura în care îi lămurește pe alții, în aceeași măsură se lămurește pe sine.

În septembrie 1929, Noica scrie articolul „Ignorează-te pe tine însuți". Pornind de la opoziția bergsoniană dintre inteligență și viață, considerată a fi ireconciliabilă, de vreme ce inteligența, exclusiv spațială, nu poate cunoaște viața, ce se petrece numai în timp, Noica desființează temeinicia maximei lui Socrate: „Cunoaște-te pe tine însuți... Dar cum? Inteligența nu-mi poate da decât rezultatul siluirii existenței mele lăuntrice. Ideile mele înțepenesc mersul liber al sufletului meu [...] Atunci cunoașterea de sine devine imposibilă." Perechea antinomică spirit--viață, laitmotivul gândirii interbelice a lui Noica, nu era decât o variațiune pe tema dihotomiei dintre lumea reală, cea din jurul nostru, și lumea ideală, cea din mintea noastră. Dacă viața fără spirit e haos și întâmplare, dacă spiritul fără viață e simplă schemă teoretică, atunci numai viața supusă unor forme spirituale poate căpăta o direcție și un sens. Contează mai puțin dacă formele acestea sunt idei filozofice sau viziuni religioase, important e ca ele să dea vieții un sens. Are mai mică importanță dacă transfigurarea decurge din idei sau se petrece prin credință, important este că o asemenea transfigurare poate avea loc.

În timp ce Noica oscila între răbufniri de misoginism și distincții de fină nuanță conceptuală, în celălalt capăt de țară, în colțul de sus al Moldovei, tonul gazetăresc al celor care se rugaseră cândva la icoana Arhanghelului Mihail din biserica

Văcărești era cu totul altul. Pentru Ion Moța, gazetăria nu era prilej de etalare a virtuozității stilistice, ci mijloc sec de transmitere a unei misiuni: „Noi nu facem și n-am făcut o singură zi în viața noastră politică. Noi avem o religie, noi suntem robii unei credințe. [...] Organizația noastră are un șef neales de nimeni, ci consimțit de cei atrași de o forță tainică, [care] au venit să constituie, sub conducerea unui șef, celulele ordonate și disciplinate ale organizației. Acest șef al nostru este Corneliu Zelea-Codreanu. [...] Avem credința că, de astă dată, mergem drept la țintă și biruința este asigurată. Neamul va fi servit, mântuit, deoarece nu înțelegem să ne mai depărtăm nici o clipă de la Icoană și de la porunca ei. Nu mai lucrăm deci noi, ci ea, care este neînvinsă. Celor destul de tari pentru a ne înțelege, a ne aproba și însoți de pe acum le trimitem chemarea noastră: la Icoană!"[18]

Nu facem politică, avem o religie, suntem robii unei credințe, avem un șef, biruința este asigurată, neamul va fi mântuit, să nu ne depărtăm de icoană. Șarjele acestea scurte, seci și sacadate, rostite parcă de un om a cărui respirație nu poate să țină pasul cu presiunea mesajului pe care-l are de transmis, sunt scrise la trei ani după achitarea complotiștilor închiși la Văcărești. Studenția li se încheiase și viața îi împinsese pe traiectorii imprevizibile. În toamna lui 1924, Codreanu îl împușcase în fața tribunalului din Iași pe prefectul de poliție Constantin Manciu, crima lui venind în prelungirea unui conflict care dura de cinci ani, care fusese punctat de încăierări în stradă, de săptămâni de întemnițare a studenților ieșeni și de riscul excluderii lor din universitate. Conflictul îi opunea pe studenți cadrelor universitare și autorităților locale. Din perspectiva autorităților, primii erau o adunătură de răzvrătiți fanatici în a căror minte studiul universitar fusese înlocuit cu râvna revendicărilor sociale. Studenții cereau să se introducă *numerus clausus*, o limitare a accesului evreilor în universități prin respectarea corepondenței dintre numărul de locuri destinate studenților evrei și procentajul pe care-l reprezenta etnia evreiască în populația Iașiului. Cum Dreptul și Medicina erau facultățile

cu numărul cel mai mare de studenți evrei, tocmai aici starea de spirit devenise cu adevărat belicoasă.

Codreanu se înscrisese la Facultatea de Drept a Universității din Iași în toamna anului 1919. La primul congres al studenților din România Mare, ținut la Cluj în septembrie 1920, reușise să impună reuniunii studențești adoptarea unei hotărâri prin care evreii erau eliminați din toate organizațiile studențești din țară. Așadar, încă din 1920, intențiile lui erau clare. Se considera pe sine omul prin a cărui faptă mentalitatea endemică în România — disprețul față de politicieni, frica de comunism, ura față de evrei — avea să devină realitate. Militantismul constant îndreptat împotriva politicienilor corupți, a pericolului bolșevic și a evreilor a făcut ca în 1921 Codreanu să fie la un pas de excludere din Facultatea de Drept. Decizia de exmatriculare a fost luată de Senatul Universității, dar președintele consiliului Facultății de Drept, profesorul A.C. Cuza, nașul de botez al lui Zelea-Codreanu, avea s-o respingă. Luându-și licența în Drept în iunie 1922, Codreanu va pleca la Berlin pentru a-și pregăti doctoratul, de unde se va întoarce, după un sejur la Jena, în februarie 1923. În lipsa lui, congresul studențesc de la București din decembrie 1922, încheiat cu un marș ce avea să degenereze în altercații și lupte stradale cu jandarmii, hotăra să se introducă *numerus clausus*. Măsura nu va fi aplicată de senatele universităților, iar în anul următor congresul studențesc de la Iași va fi interzis de autorități. Cu toate acestea, congresul va avea loc clandestin, la mânăstirea Cetățuia, sub președinția lui Ion Moța, interdicția impusă delegaților congresului îndemnându-i pe studenți să privească pentru prima oară partidele politice ca pe niște adversari reali. Politicienii erau împotriva lor, iar asta însemna că nu le împărtășeau crezul. Ecuația din mintea studenților, pe care aveau s-o repete peste tot de-acum încolo, era simplă: oamenii politici sunt corupți, cei care îi corup sunt evreii, iar pârghiile lor de acțiune sunt banii și masoneria. Cei care ne interzic nouă reuniunile sunt oamenii lor din partidele politice, din poliție, din jandarmerie și din universități. Pe deasupra, de frica naționalismului nostru, evreii vor privi cu simpatie și vor încuraja mereu apariția internaționalismului

comunist în România. Pentru ei comunismul este ceea ce este pentru noi naționalismul. Vorbele acestea terifiante deveniseră pentru români secretul lui Polichinelle: toți îl știau, însă numai studenții îl spuneau fără ocolișuri.

După eliberarea din închisoarea Văcărești, unde fusese întemnițat în urma complotului din Dealul Spirii (alături de Ion Moța, Ilie Gârneață, Radu Mironovici, Corneliu Georgescu, Tudose Popescu, Aurel Vernichescu, Leonida Bandac, Traian Popescu, Nicolae Dragoș și Ion Zelea-Codreanu, tatăl lui Corneliu), Codreanu, întors la Iași, organizează prima tabără de tineret, la Ungheni. Credința fără fapte e moartă, așa citise în Biblie, iar el trebuia să-și convingă conaționalii prin faptele lui, bunăoară prin taberele de muncă organizate în folos public. La această tabără participă 26 de studenți și cinci elevi, și ei confecționează cărămizi pentru Căminul Cultural Creștin de la Râpa Galbenă din Iași. Din acest moment, lucrurile se precipită. Constantin Manciu îl arestează pe Codreanu împreună cu 50 de studenți sub acuza că au organizat o întrunire politică neautorizată, dar, în urma manifestărilor de protest din Iași, studenții sunt eliberați. Secretul lui Polichinelle își găsise în persoana acestui polițist dovada palpabilă că este adevărat, căci Manciu, în ochii lor, nu era un om al ordinii publice, ci partea vizibilă a unui aisberg politico-financiar și un simbol al opresiunii. Pe 25 octombrie, Codreanu, convocat ca martor într-un proces în care Manciu era acuzat de maltratarea studentului Comerzan, îl împușcă pe prefect în fața tribunalului. Codreanu pur și simplu trecuse în acea zi la fapte, de vreme ce nu trebuiau să existe falii între ceea ce gândea și ceea ce făcea.

Un fragment din ordonanța definitivă a judecătorului de instrucție care a instrumentat cazul asasinării lui Manciu ne spune că: „La terminarea procesului, Corneliu Zelea-Codreanu părăsește sala de ședințe, postându-se pe trotuar, lângă scările judecătoriei, așteptând ieșirea lui Manciu. Era schimbat la față, îi tremurau picioarele, iar amândouă mâinile în buzunarele sumanului […]"[19] În această stare de irascibilitate, Codreanu îl omoară pe Manciu și îi rănește pe doi dintre polițiștii care-l însoțeau: inspectorul de poliție Eugen Clos și subcomisarul

Gheorghe Hușanu. Crima este clară, dovezile sunt irefutabile și nici măcar Codreanu nu încearcă să nege ceea ce făcuse. Nimeni nu-l mai putea scăpa de o pedeapsă care avea să însemne sfârșitul aventurilor sale revendicative. Nu exista nici un motiv rațional care să sugereze posibilitatea unui alt deznodământ decât cel prevăzut de Codul Penal al epocii. Dar motivele raționale nu sunt de găsit decât în cărți, nu în sufletul oamenilor. Și astfel, omorul săvârșit de Codreanu este întâmpinat în Iași cu un val de simpatie românească, studenții organizând manifestații de solidaritate în centrele universitare. Secretul lui Polichinelle nu numai că începea să facă victime, dar mijlocea formarea unui mit.

Procesul lui Codreanu are loc la Turnu-Severin în luna mai a anului 1925 și, din cauza publicului numeros, se alege, pentru dezbateri, incinta Teatrului municipal. Codreanu era întemnițat în închisoarea din oraș și unul dintre fiii directorului de atunci al teatrului, preotul militar Iosif Coriolan Buracu, îi aducea mâncarea cu sufertașul și, în prezența gardianului, gusta el primul din mâncare, spre a înlătura bănuiala unei posibile încercări de otrăvire.[20] Pielea lui Codreanu începea să fie foarte scumpă atât din perspectiva autorităților, cât și din cea a poporului.

Rezonanța socială e evenimentului fiind una neobișnuită, procesul este public și, pe baza argumentului juridic al legitimei apărări în situații extreme, curtea de jurați va pronunța achitarea lui Codreanu pe 26 mai 1925. Cum s-a putut ca jurații, trecând peste dovezile clare ale crimei săvârșite de Codreanu, să decidă achitarea lui? Dincolo de argumentul juridic pomenit, adevărata, singura explicație plauzibilă este cea care ține seama de starea de spirit endemică în care trăiau românii. Jurații din Severin respirau același aer psihologic ca studenții din Iași. Pentru ei, crima lui Codreanu nu era atât un caz apt de a fi încadrat într-o speță juridică, cât simptomul unei dispoziții afective generale. Mâna care-l împușcase pe Manciu fusese însuflețită de o stare de spirit pe care nu Codreanu o crease, iar gestul lui nu era decât forma particulară pe care starea

aceea o luase în acel moment. Pe scurt, norocul lui Codreanu a fost că jurații curții de la Severin îi împărtășeau convingerile.

Din acest moment, steaua lui Codreanu, aflată, cu puțin înaintea procesului, pe punctul de a se stinge definitiv, va începe să strălucească. Iar în zilele următoare, un om care săvârșise o crimă va fi întâmpinat peste tot de o mare de simpatie colectivă. Un criminal este ovaționat pentru că, în optica românilor, făcuse o faptă bună. Când ajunge în Gara de Nord din București, Codreanu e așteptat de 50 000 de oameni veniți să-l aclame. Îndrăzneala nebunească, uneori sinucigașă, cu care acest om se comportase în ultimii ani își arăta roadele: Codreanu încetase să mai fie doar exponentul răzvrătirii studențești împotriva păturii politice; el începea să fie privit ca un reprezentant al cauzei naționale.

O radiografie patetică a stării de spirit iscate în jurul achitării lui Codreanu este făcută de Octavian Goga în articolul „Luați aminte" din *Mustul care fierbe*: „Studentul Corneliu Codreanu, care a omorât pe prefectul de poliție din Iași, Constantin Manciu, a fost achitat zilele acestea de Curtea de Jurați din Turnu-Severin. [...] Procesul tânărului student, în realitate, nu e al lui. El nu s-a început acum și din nenorocire nu se sfârșește aici. E un proces colectiv cu mii de tentacule morale înfipte în crezul mulțimilor. Mișcarea studențească, cum s-a mai spus des în Țara noastră, e o izbucnire de protestare a instinctului național la noi, un strigăt de afirmare a adevărurilor organice ale unui neam, nesocotite de inconștienți sau batjocorite de elemente distructive interesate. [...] Paralel cu această volbură studențească, dincolo de miopia politicianismului de duzină și dincolo de atitudinea trivială a presei de bulevard, o rezonanță populară intensă îi prinde credințele și le duce înainte. Vedeți toate rezultatele proceselor de până acum, verdictul juraților de pretutindeni și ecoul tuturor achitărilor. Oricât s-ar judeca de pripit și la suprafață lucrurile la noi, adevărul e evident și se impune. Realitatea e că un formidabil vifor subteran cu descărcări vulcanice bântuie împrejurul nostru, că fierberea se întețește și surprizele se înmulțesc. Sentința de la Severin e cel mai palpabil document, iar felul în care s-a dat și repercusiunea ei largă fixează în mintea tuturor constatarea că nu

numai tineretul este pus în cauză, ci întreaga societate a noastră se găsește într-o zguduitoare criză sufletească."[21]

Din acest moment, legenda din jurul lui Codreanu începe să se închege. Are 26 de ani și o notorietate deja câștigată. Nunta de la Focșani cu Elena Ilinoiu strânge o mulțime comparabilă cu cea din Gara de Nord. Peste o lună, în județul Putna (actualul județ Vrancea), Codreanu asistă la slujba de botez a o sută de copii cu numele de Corneliu. Și deși românii își botezau tot mai des copii cu prenumele lui, politicienii nu intuiau proporțiile pe care le va lua fenomenul. Nu-și dădeau seama că, adunați în jurul lui Codreanu, românii începeau să se comporte ca albinele într-un stup: se raportau mistic la ființa unui om, percepându-l ca pe o apariție cu rost mesianic. În ochii lor, cineva venise pe lume pentru a-i scăpa de corupție, de versatilitate și de lașitate, iar acel cineva, pe măsură ce anii treceau, semăna tot mai mult cu cel care-l omorâse pe Manciu. Fără această perspectivă mesianică închegată în jurul unui singur om, nici un istoric nu va putea explica cum a fost posibil ca, dintr-un lider studențesc, tânărul Codreanu să devină în câțiva ani omul privit de români ca reprezentantul cauzei lor naționale. Criminalul era pe cale să ajungă un idol, ba chiar mai grav, dădea semne că va deveni un simbol.

Ca un om să devină idol este nevoie ca un mit să se țeasă în jurul lui. Iar pentru ca același om să devină un simbol este nevoie ca, împreunate în el, aspirațiile unei generații să-și presimtă împlinirea. Mitul lui Codreanu era cel al credinței creștine intrate în lupta socială, iar simbolul pe care-l întruchipa în ochii românilor era cel al eliberării de evrei, de politicieni și de pericolul comunist. Codreanu nu era atât reprezentantul intereselor lor, cât focarul în care se adunau frustrările, neputințele și speranțele lor. Tocmai de aceea, curentul social venit de jos în sprijinul lui Codreanu împrumuta mișcării totalitare pe care se pregătea s-o inițieze trăsăturile paradoxale ale unei mișcări de stânga. Dar ecoul pe care-l avea Codreanu în păturile sociale defavorizate — studenții și țăranii — nu pornea dintr-un program electoral de natură populistă, ci din rolul de izbăvitor pe care acest tânăr promitea să-l aibă în ochii lor. Economia

țării era ultimul lucru la care Codreanu s-ar fi gândit atunci și, chiar dacă s-ar fi gândit, lipsindu-i pregătirea, n-ar fi avut mare lucru de spus. Nu prin soluții economice putea Codreanu să se apropie de studenți și țărani, ci prin insuflarea unei credințe. Iar dacă studenții aveau energia vârstei, țăranii aveau candoarea credinței. Și dacă primii îl priveau pe Codreanu ca pe un luptător, ceilalți vedeau în el un izbăvitor. Primii îl priveau cu ochii beligerantului, ceilalți, cu ochii credinciosului. Pe primii îi impresiona la Codreanu alura de luptător și flerul pragmatic cu care știa să reacționeze în orice împrejurare. Pe ceilalți îi impresiona înfățișarea smeadă de înger coborât din icoane.

Amestecul, în ființa aceluiași om, de agresivitate militară și evlavie creștină avea să fie cheia succesului lui Codreanu. Habotnic în strictețea cu care se supunea canoanelor ascetice, mistic în ardoarea cu care se ruga îngerilor și morților, fanatic în inflexibilitatea cu care punea mereu pe tapet chesiunea evreiască și imoralitatea politicenilor, lipsit de vicii și ocolit de ambiții obișnuite, Codreanu promitea să fie salvatorul, omul prin a cărui ființă lumea ideală a unei ordini divine putea coborî peste România. În geografia materială a României Mari, el părea a fi omul prin care cealaltă Românie, cea a spiritului, putea să se închege. Iar când imaginea pe care foarte mulți o au despre tine atinge catapeteasma unei făgăduințe naționale, nu se poate ca tu însuți să nu asimilezi această imagine. Și astfel, Codreanu începea să se privească pe sine cu ochii cu care-l priveau ceilalți, luându-și tot mai în serios rolul pe care imaginația colectivă i-o atribuise. Pe scurt, Codreanu începea să tragă după el generația al cărei produs fusese și pe care, de acum încolo, avea s-o preschimbe în produsul lui.

După anul de studii (1926) pe care l-a petrecut în Franța, la Grenoble, împreună cu soția și cu Ion Moța, perioadă în care avusese destul timp să se gândească la felul în care va proceda în continuare, Codreanu se întoarce, în primăvara lui 1927, în țară și își alcătuiește propria organizație. Renunțase la ideea unui doctorat în Drept, cum renunțase de altfel la dorința de a-și practica profesia de avocat. Drumul lui era altul, iar ceea ce-l preocupa acum era formarea unei organizații de militantism

social. Și astfel, păstrând legătura cu asociațiile studențești din țară, dar intuind totodată că forma lor de organizare nu este una în măsură să declanșeze o mișcare eficientă, Codreanu înființează Legiunea Arhanghelului Mihail pe 24 iunie 1927. Principiul ei: „Să vină în aceste rânduri cel care crede nelimitat. Să rămână în afară cel care are îndoieli."[22]

Forma de organizare a acestei grupări cu nume atât de straniu nu era nici de asociație studențească, nici de sindicat muncitoresc și nici de partid politic. Nu, era o mișcare organizată după reguli de ierarhie militară și fiecare membru al său era însuflețit de credința creștină. Substanța mișcării era mistică, structura ei era cazonă. Ordinele medievale ale călugărilor cavaleri din perioada cruciadelor dau imaginea cea mai potrivită pentru specificul acestei mișcări. Celula de bază a mișcării se numea *cuib*, fiecare cuib avea un șef, iar numărul membrilor dintr-un cuib nu putea depăși cifra 13. Nu se știe dacă pragul acesta fusese ales de Codreanu din superstiție temătoare față de cifra 13 sau pur și simplu pentru că data lui de naștere era 13 septembrie. Cert este că în momentul în care numărul membrilor atingea acest prag, cuibul se rupea în două și fiecare fracțiune trebuia să-și aleagă un șef. Diviziunea aceasta prin scindare lăuntrică avea avantajul de a lăsa cuiburilor o libertate totală de mișcare, conducerea centralizată nefăcându-și simțită prezența decât atunci când, în interiorul unui cuib, apăreau disensiuni. Atunci Codreanu desființa imediat cuibul, îi excludea pe cei care încălcaseră normele de conduită legionară, iar pe ceilalți îi împrăștia în interiorul altor cuiburi.

Șeful fiecărui cuib nu era numit de sus, ci era ales prin consimțire spontană de către legionarii din cuib. Mai multe cuiburi formau o familie, iar toate familiile dintr-un județ se aflau sub comanda unui singur om. Acest om era întotdeauna numit de Codreanu prin ordin, iar ordinul nu putea să fie decât ascultat. Funcția de șef județean peste cuiburile subalterne nu era totuna cu gradul de comandant legionar. La fel ca în armată, funcția bătea gradul, atâta doar că, în timp ce funcția oglindea mai curând o răspundere administrativă în ierarhia Legiunii, gradul de comandant reflecta încrederea pe care o câștigase un legionar

în ochii lui Codreanu. Comandanții legionari din toată țara formau Statul Major al lui Codreanu, iar Codreanu era considerat capul mișcării, căpetenia ei sau, cu un termen al cărui înțeles avea în scurt timp să capete în sufletul legionarilor ecouri mistice, Căpitanul. Este foarte plauzibil ca ideea unei astfel de organizații să-i fi venit lui Codreanu în timpul anilor petrecuți la Liceul Militar de la Mânăstirea Dealului, de lângă Târgoviște, când el însuși făcuse parte de grupurile de cercetași militari.

Cum Codreanu vedea în Legiune o organizație de elită, cei primiți în rândurile ei trebuiau să treacă printr-un stagiu de trei ani până când să capete statutul de *legionar* propriu-zis. Până la împlinirea acestui stagiu, cei care făceau parte dintr-un cuib nu erau considerați pe deplin legionari, ci *membri* ai Mișcării Legionare. Dacă alături de aceștia îi mai punem la socoteală pe cei care, fără să fi intrat vreodată într-un cuib, îi priveau cu simpatie pe legionari, votând cu ei sau chiar sprijinindu-i într-o împrejurare sau alta, atunci categoriile celor care au aderat la Mișcarea Legionară au fost în număr de trei: legionari, membri și simpatizanți legionari. Noica avea să facă parte din rândul simpatizanților legionari.

Apartenența la Mișcarea Legionară nu era consfințită de un act doveditor, de un carnet de membru sau de o legitimație, și asta pentru că mișcarea nu avea statut juridic. În plus, în regimul de semiclandestinitate în care s-au întrunit legionarii aproape tot timpul, întocmirea unor legitimații ar fi fost o imprudență. Era destul ca șeful fiecărui cuib să-și știe foarte bine subalternii, avându-le trecute numele pe o listă. Până în 1938, aceste fișe de cuib erau centralizate la sediul Mișcării Legionare din strada Gutenberg nr. 3 din București. Odată cu instalarea dictaturii regale în februarie 1938, evidența membrilor prin înscrierea lor în catastifele Legiunii a luat definitiv sfârșit. Obligația fiecărui membru era să fie prezent săptămânal la întrunirile cuibului său, să-și asculte șeful și să plătească o cotizație a cărei mărime depindea de buzunarul fiecăruia.

Cum legionar nu puteai fi decât dacă erai major și cum în perioada interbelică vârsta la care un tânăr devenea major era 21 de ani, Codreanu a înființat pentru liceeni Frățiile de Cruce.

Cum am pomenit deja, ideea Frățiilor de Cruce îi venise lui Codreanu la Văcărești, în noiembrie 1923, așadar înainte de înființarea Legiunii Arhanghelului Mihail. Prin urmare, cronologic vorbind, Frățiile de Cruce preced apariția Legiunii. De fapt, frățiile au fost formațiunile prin intermediul cărora a luat naștere, patru ani mai târziu, Mișcarea Legionară. O Frăție de Cruce nu era nimic altceva decât un cuib alcătuit din tineri ale căror vârste nu atinseseră pragul majoratului. Așa se face că, la sfârșitul anilor '30, nu numai asociațiile studențești din țară erau legionare, dar și o parte din elevii de liceu. De fapt, profunzimea fenomenului legionar în mentalitatea românească interbelică se poate măsura după marea răspândire pe care au avut-o Frățiile de Cruce în rândul elevilor de liceu: elevii intrau în masă în aceste frății, iar din ele aveau să se recruteze mai târziu foarte mulți participanți la rezistența anticomunistă din munți. Reacția dură a succesivelor regimuri politice față de răspândirea în licee a epidemiei legionare este evidentă dacă ne amintim că mareșalul Antonescu a trimis în închisori 6 000 de membri ai Frățiilor de Cruce, iar așa-numitul *fenomen Pitești* din vremea regimului comunist i-a avut ca victime predilecte pe membrii acelorași frății.

În iarna lui 1929, când Noica era deja student în anul II la Facultatea de Litere și Filozofie din București, la Mânăstirea Putna se întrunește Congresul Asociației Studențești Creștine „Ștefan cel Mare". Locul fusese ales pentru încărcătura lui simbolică, întrucât, în 1871, Iacob Negruzzi, Mihai Eminescu și Ion Slavici participaseră la un congres studențesc organizat în incinta mânăstirii. Legionarii voiau să marcheze astfel descendența spirituală a studenților creștini din tradiția culturală a secolului al XIX-lea. Unul dintre succesele organizatorice pe termen lung ale lui Codreanu a fost faptul că a știut mereu să păstreze asociațiile studențești în subordinea Mișcării Legionare. Începând din 1929, președintele pe țară al studenților creștini din România avea să fie omul pe care Codreanu îl sugera congresului studențesc (s-au succedat în această funcție Andrei C. Ionescu, Traian Cotigă, Gheorghe Furdui, Șerban Milcoveanu) și, tot din acest an, răspândirea cuiburilor legionare în țară avea

să se facă pe seama noilor promoții de studenți veniți la studii. De fapt, începând cu anii '30, a fi student creștin era totuna cu a fi legionar. La Mânăstirea Putna, Codreanu a venit însoțit de profesorul de filozofie Traian Brăileanu, intelectualul bucovinean care tradusese pentru prima oară în limba română *Întemeierea metafizicii moravurilor* de Kant și lucra la traducerea *Criticii rațiunii pure*. Peste unsprezece ani, Traian Brăileanu avea să ocupe funcția de ministru al Educației Naționale în guvernul Antonescu-Sima.

În acest timp, la București, studentul Noica citește Kant în original și răsfoiește varianta de traducere a lui Traian Brăileanu din *Întemeierea metafizicii moravurilor*[23], precum și lucrarea pe care bucovineanul o scrisese la Viena, direct în germană, în 1919[24]. Preocupat exclusiv de conceptele filozofiei, tânărul nostru lăsase în urmă poezia, păstrând în schimb o vie nostalgie pentru disciplinele matematice de care se simțise atras în liceu, dar cărora nu le închinase timpul pe care l-ar fi dorit. Și cu toate că nimic nu i se părea mai important acum decât filozofia, uneori cocheta cu ideea ca, după terminarea facultății, să se dedice temeinic studiului matematicilor, dar nu oricum, ci înscriindu-se la Facultatea de Matematică, și asta cu atât mai mult cu cât acolo, printre profesorii străluciți ai vremii, se afla cel căruia îi purta o simpatie aparte, Ion Barbu, un om despre ale cărui poezii scrisese în gazetele vremii. Și astfel, răsfoind traducerile lui Traian Brăileanu și citind poeziile lui Ion Barbu, studentul Noica își urma proiectul personal de cizelare intelectuală, fără a bănui că într-o bună zi, peste unsprezece ani, în ciuda oricărei scheme conceptuale și împotriva oricărei demonstrații matematice, și el, și Traian Brăileanu, și Ion Barbu aveau să stea îmbrăcați în cămăși verzi, înecați într-o masă de oameni ce purtau în suflete amintirea unui mort.

2.
Studenția

Când Noica devenea student la Facultatea de Litere și Filozofie, în toamna lui 1928, România intra sub zodia instabilității politice. Prin moartea regelui Ferdinand, în iulie 1927, și a lui Ionel I. Brătianu, în noiembrie 1927, românii pierduseră două figuri politice fondatoare, de ale căror nume se lega formarea unei țări cum nu mai avuseseră până atunci și în a cărei posesie intraseră dacă nu din noroc, atunci printr-un fericit concurs de împrejurări postbelice. Conferința de Pace de la Paris din 1919 și mai ales Tratatul de la Trianon din iulie 1920 consfințiseră diplomatic și juridic ceea ce românii înfăptuiseră simbolic la 1 decembrie 1918: România Mare, cu o întindere nu doar sub unghi geografic mare, ci mai ales sub unghi sufletesc, al sentimentului de apartenență la un stat întregit. Era vorba de o întindere mare pe dinlăuntru: românii simțeau că aparțin unei țări la care visaseră generațiile anterioare și înlăuntrul căreia ei aveau menirea de a îndeplini ceva pe măsura visului celor dinainte. Trebuiau să facă o Românie puternică și respectată, o Românie al cărei destin îl voiau hotărât aici, în țară, iar nu în cancelariile occidentale sau la curțile Orientului. Și astfel, împlinirea unui ideal și voința de a nu-l mai lăsa să le scape din mână le dădeau românilor orgoliul stăpânirii și al puterii, iar acest orgoliu creștea exuberant mai cu seamă în sufletul celor care, neparticipând propriu-zis la actul unirii, voiau acum să participe cu adevărat la viitorul ei: tineretul românesc.

Și astfel, între euforia intransigentă a generației tinere și realismul unei clase politice pentru care compromisul era regula elementară a supraviețuirii statale, începea să se caște prăpastia.

De o parte, fervoarea unui idealism care nu avea înțelegere pentru concesii, de partea cealaltă, flerul pragmatic al unor oameni care știau prea bine că idealismul este dezastruos în politică. Tinerii voiau să fie stăpâni în țara lor și nu acceptau ca politica internă să fie supusă înrâuririlor venite dinspre Occident. Erau naționaliști și nici nu le putea trece prin minte că sentimentul apartenenței la o națiune s-ar putea numi altfel decât patriotism. Articolul 7 din Constituția României din 1866 interzicea străinilor să capete cetățenie română și să se bucure de aceleași drepturi ca indigenii. Iar studenții români nu numai că nu aveau nimic împotriva acestui articol, dar chiar îl încuviințau ca pe o dovadă a superiorității băștinașe în propria țară. Li se părea firesc ca românii, majoritari și stăpâni în țara lor, să fie privilegiați în raport cu etniile minoritoare. A accepta să se acorde aceleași drepturi tuturor însemna, în ochii lor, a renunța la statutul de stăpâni în țara proprie. România este a românilor, iată o realitate irefutabilă, și minoritățile care înțeleg să se supună acestei realități vor fi respectate și îndrăgite. Iar cine nu înțelege să se supună va fi obligat s-o facă. Pentru acești tineri nu era loc de diplomație, de înțelegeri în culisele palatelor și de protocoale secrete: crezul euforic al studențimii în rândurile căreia Noica intrase în 1928 nu putea fi supus vreunei negocieri.

În vreme ce generația tânără nu voia să audă de concesii și compromisuri, clasa politică românească punea în aplicare, cu mai mult sau mai puțin succes, o tactică a compromisului. Ea știa că România Mare nu va putea dăinui fără sprijinul puterilor învingătoare în Primul Război Mondial, dar că acest sprijin nu poate fi obținut decât în schimbul unor concesii legate de politica internă. Pe scurt, era vorba de o fină echilibristică diplomatică la capătul căreia politicienii încercau să obțină, la fel ca adversarii lor, cât mai multe avantaje cu prețul a cât mai puține concesii. O concesie pe care Ionel I.C. Brătianu a refuzat s-o facă la Conferința de la Paris din decembrie 1919 a fost aceea de a semna un protocol secret ce obliga România să dea drept de naturalizare tuturor evreilor care, supuși prigoanei antisemite din Galiția poloneză și Rusia țaristă, emigraseră în Moldova și Țara Românească în a doua jumătate a secolului

al XIX-lea. De același drept de naturalizare urmau să se bucure evreii veniți în România după încheierea Tratatului de la Trianon. Dreptul de naturalizare era prevăzut în articolul 7 din acest protocol secret[1], care, după pertractări și succesive eschive ale părții române, avea să fie semnat până la urmă de ministrul de Externe Nicolae Titulescu. Diplomații români aveau nevoie de recunoașterea unirii de la 1 decembrie 1918, iar în numele ei acceptau un pact secret, printre ale cărui efecte indirecte se va număra, în următorul deceniu, apariția Mișcării Legionare.

Reacția indirectă a studențimii la aceste concesii diplomatice se va vedea în 10 decembrie 1922. Factorul declanșator al protestului studențesc a fost refuzul Comunității Evreiești de a lăsa cadavrele evreilor să fie folosite ca materiale de studiu în sălile de anatomie ale Facultății de Medicină din București, câteva dintre aceste cadavre dispărând noaptea de pe mesele de disecție. Faptul că singurele materiale de studiu anatomic rămăseseră cadavrele creștinilor, și asta într-o facultate în care studenții evrei erau numeroși, a provocat o revoltă bruscă a studenților români; studenții evrei au fost alungați din sălile de disecție și, în urma unei întruniri din aula facultății, participanții au hotărât introducerea condiției restrictive a lui *numerus clausus* (proporționalitatea dintre numărul de studenți evrei admiși în Facultatea de Medicină și procentajul etniei evreiești în totalul populației). Întrunirea din aula Facultății de Medicină din București s-a încheiat cu semnarea unei petiții prin care studenții cereau regelui Ferdinand și prim-ministrului Ionel I.C. Brătianu să introducă *numerus clausus*. Studenții au pornit în marș spre Palatul Regal pentru a depune petiția, dar au fost opriți de barajele de jandarmi. Cererile lor erau stânjenitoare și inacceptabile în contextul în care echilibristica diplomatică nu îngăduia clasei politice mai mult decât o atitudine de eschivă prudentă în privința chestiunii evreiești. În amintirea altercațiilor și incidentelor din acea zi, 10 decembrie a devenit pentru studenții acelor vremuri ziua lor națională. Iar dacă în acel an, 1922, studențimea era condusă la București de Ion Simionescu, Constantin Dănelescu, Napolean Crețu și Haralamb Rovența, la Iași, ea începuse să se grupeze în jurul lui Codreanu și Moța. În

prelungirea reacției de ostilitate față de concesiile clasei politice românești, moldovenii vor înființa peste un an, la Câmpulung-Moldovenesc, Liga Apărării Național-Creștine (LANC) sub conducerea profesorului A.C. Cuza. Zelea-Codreanu și Moța aveau să facă parte din Ligă, dar, nemulțumiți de lipsa ei de militantism, vor părăsi organizația spre a înființa una proprie.

Și astfel, sfârșitul anilor '20 va aduce nu doar radicalizarea unui curent studențesc pe care politicienii îl considerau minor și de la sine trecător, ci totodată neputința cronică a protipendadei românești de a păstra o scenă politică stabilă. Guvernele se schimbau de la an la an, și asta în cazurile fericite de longevitate politică, alegerile parțiale se desfășurau când într-un județ, când într-altul, iar alternanța partidelor la guvernare semăna cu defilarea simandicoasă a unor politicieni care, schimbându-și între ei locurile în guvern, nu socoteau că e o dramă să stea în opoziție, cum nu trăiau o izbândă dacă ajungeau la putere. Era o paradă a neputinței înveșmântată în discursuri patriotice și în apeluri la unitate națională, discursuri al căror înțeles politicianul și-l ștergea din minte de îndată ce, urcându-se în limuzina personală, se ducea să-și petreacă timpul în compania uneia dintre amantele sale. În marea aceasta forfotitoare a trocului de funcții și dregătorii, singurul reper stabil în mintea românilor era instituția monarhică. Românii știau că, orice s-a întâmpla cu partidele și oricâte guverne vor mai cădea, exista deasupra lor arbitrajul nepărtinitor, după reguli constituționale, al regelui. Însă moartea lui Ferdinand și vârsta prea mică a lui Mihai a făcut ca România să fie lipsită de un rege în măsură să asigure arbitrajul politic. Urmarea este aducerea în țară a lui Carol al II-lea, un rege a cărui prestație pe tronul României a însemnat nu numai compromiterea instituției monarhice, dar chiar întoarcerea ei împotriva națiunii.

La șase ani după protestul studențesc din decembrie 1922, departe de tumultul unor evenimente care marcaseră de fapt începutul rupturii dintre studențime și clasa politică, departe, așadar, de larma revendicărilor antipoliticianiste și antisemite, la Facultatea de Litere și Filozofie, Noica își lua în serios statutul de student, supunându-se unui proiect premeditat de cizelare

spirituală. Voia să citească tot și să capete o cultură enciclopedică, animat de un furor romantic împins uneori până la absurd. Își propusese să citească toți autorii în ordinea alfabetică a numelor și, trecând la fapte, își petrecea cât mai mult timp posibil în Biblioteca Fundației Universitare „Carol I" (viitoarea Bibliotecă a Fundațiilor Regale), citind, conspectând sau doar răsfoind cărțile aflate în evidența bibliotecii. Pe deasupra, dintr-o afinitate bazată pe o asemănare temperamentală, Noica prefera cursurile lui P.P. Negulescu, un profesor a cărui prestație profesorală cuminte și sobră se potrivea cel mai bine cu imaginea pe care și-o făcuse despre înfățișarea unui intelectual onest: discreție și perseverență, fără histrionism și fără înclinația spre acel spectacol cabotin pe care studenții îl savurau la cursurile lui Nae Ionescu.

Mai mult, Noica voia să-l studieze pe Kant, iar în întâmpinarea dorințelor sale veneau tocmai cursurile aceluiași P.P. Negulescu, și nu prelegerile libere și neconvenționale, pe teme precumpănitor religioase, cu care Nae Ionescu își desfăta auditoriul. Noica voia să fie serios, iar Nae Ionescu îi sugera opusul seriozității meticuloase și asidue. Arșavir Acterian își amintește de preferința lui Noica pentru Negulescu: „Constantin Noica a făcut studii strălucite de filozofie în primii ani de facultate, sub supravegherea profesorului P.P. Negulescu, către care îl îndrumau studiile lui kantiene și carteziene. Când uneori îl întâlneam prin coridoarele universității, unde mă strecuram din când în când ca să ascult cursul de metafizică sau logică al lui Nae Ionescu, eu îl îmbiam să-l audieze pe acesta, măcar din curiozitate. Noica îmi spunea că acest fel de filozofare nu-l interesează."[2]

Nu e greu de înțeles de ce Noica nu a fost de la început subjugat de vraja celui care avea să dea, ca nimeni altul, tonul filozofic al epocii interbelice. Pur și simplu, Nae Ionescu nu corespundea imaginii de filozof pe care o avea Noica în minte. Noica nu era înclinat să vadă în acel om cu chip de lup și cu sprâncene arcuite drăcește, a cărui privire pătrunzătoare îți dădea fiori și a cărui faimă era direct proporțională cu scandalurile în care se lăsase târât, în acel om desprins de tot și toate, neavând parcă

nimic sfânt în el, dar reușind totuși, printr-un har pedagogic fără pereche, să însămânțeze în sufletul studenților nebunia filozofiei, în acel om capabil să calce în picioare orice canon universitar și orice normă de conduită profesorală cu o ușurință frizând impertinența, în cel care venea în fața studenților și le spunea: „Ehee, voi sunteți studenți, așadar trebuie să citiți. Eu? Eu sunt profesor, eu nu mai citesc..."[3], prin urmare, Noica nu era înclinat să vadă în acel om pe cel mai mare profesor de filozofie pe care l-a avut România vreodată. În fond, dacă atâția tineri au ales filozofia în perioada interbelică, simțind că, orice ar fi făcut, nu aveau încotro și tot la filozofie trebuiau să se întoarcă, dacă filozofia a devenit, așadar, un *modus vivendi* pentru niște tineri cărora, probabil, în altă situație, nici nu le-ar fi trecut prin cap să facă filozofia, dacă în plus aceiași tineri aveau să intre în aventura legionară cu prețul frângerii destinelor lor, toate acestea s-au petrecut pentru că, prin mâna imprevizibilă a destinului, Nae Ionescu ținea cursuri la Facultatea de Filozofie din București.

Însă același lucru se va întâmpla în cele din urmă și cu Noica. Fascinația exercitată de Nae Ionescu asupra lui a lăsat urme indelebile, chiar dacă, la senectute, Noica avea să se dezică, în public, cel puțin, de Nae Ionescu, reproșându-i retrospectiv că genul de pedagogie pe care-l profesa, în loc să-i *învețe* ceva pe tineri, nu făcea decât să-i *dezvețe* și de puținul pe care îl dobândiseră. Reproșul nu numai că e nedrept, dar pare să se înscrie în vorbele de circumstanță pe care Noica, în timpul lui Ceaușescu, le rostea în împrejurări în care prudența îl îndemna să-și ascundă adevăratele gânduri. În realitate, harul de seducător al lui Nae Ionescu a însemnat tușă finală dată unei mari vocații în sufletul lui Noica, o vocație pe care tânărul încerca s-o cultive și înainte de a fi sedus de Nae, dovedind o seriozitate pe care o evocă foarte bine același coleg de generație, Arșavir Acterian: „Într-o zi, întâlnindu-l (pe culoarele facultății), m-am cam lungit la vorbă. Mă apucase limbuția, fără să-mi dau seama că Noica nu avea chef de voroavă. La un moment dat, s-a uitat la ceas și mi-a spus: «Dragă, nu te supăra, mă așteaptă Kant.» Mi s-a părut mie că a fost nepoliticos, dar i-am dat dreptate."[4]

Cu Kant în minte și cu schemele conceptuale kantiene însemnate în caiete, Noica începe în acești ani să cunoască oameni de care-l va lega o prietenie de-o viață. În 1928, cum mărturisește el însuși, îl cunoaște pe Mircea Vulcănescu: „L-am ascultat întâia dată în iarna 1928–1929, la ASCR (Asociația Studenților Creștini Români). Cred că am spus bine «l-am ascultat» în loc de «l-am cunoscut». Când am ieșit de acolo cu prietenul A. Acterian, care mă îndemnase să viu spre a vedea un om deosebit, era și altceva decât omul deosebit care ne copleșise pe amândoi. Un om, fie și deosebit, are un contur și o măsură. El n-avea măsură."[5] Prietenia cu Mircea Vulcănescu va însemna pentru Dinu Noica cel puțin trei lucruri: o înrudire, căci Vulcănescu îi va fi naș de cununie pe 12 noiembrie 1933, la Sinaia, când se va căsători cu Wendy Muston; un model de filozofare, *Dimensiunea românească a existenței* inspirându-i mai târziu, ca prototip de filozofie făcută pe baza limbii române, cărțile proprii pe marginea specificului românesc; în sfârșit, o prezență intelectuală sub influența căreia i se vor deschide ochii asupra lui Nae Ionescu.

Într-adevăr, Noica s-a apropiat de Nae Ionescu tocmai prin mijlocirea lui Mircea Vulcănescu, rămânând apoi toată perioada interbelică, până la moartea profesorului, în 15 martie 1940, un statornic admirator al lui. În anii studenției lui Noica (1928–1931), Nae Ionescu făcea parte din camarila regală, strălucirea oratoriei sale manifestându-se exclusiv pe tărâmul nuanțelor filozofice, fără aluzii la politică. Abia mai târziu, începând cu 1933, când Noica își terminase de un an facultatea și își vedea mai departe de proiectele lui culturale, abia atunci Nae Ionescu, părăsind camarila regală și trecând de partea legionarilor, avea să înceapă să le vorbească studenților pe alt ton, așa cum s-a întâmplat la cursul de metafizică din iarna lui 1937, când profesorul a adus vorba despre Moța și Marin, ale căror funeralii aveau loc în acea săptămână; sau cum s-a întâmplat atunci când, intuind proporțiile pe care le luase fenomenul legionar, le-a spus studenților: „Minunea pe care a făcut-o Corneliu Codreanu e așa de mare, că de-acum îl depășește și pe el."[6] O vorbă care avea să intre în patrimoniul folcloric al „spuselor

lui Nae", fiind transmisă din gură în gură de toți simpatizanții de mai târziu ai Legiunii.

Despre influența pe care Nae Ionescu o avea asupra generației tinere ne putem face o imagine din cuvintele rostite de Vulcănescu în 1934, la conferința „Tendințele noii generații", susținută sub auspiciile Criterionului: „Bătrânii noștri nu vor putea niciodată înțelege, și scandalul lor pare legitim, că «a zis Nae» e, pentru noi, același lucru care era altădată, pentru dânșii, magica expresie: «zice Maiorescu»."[7]

Dacă despre o influență doctrinară pe care ar fi exercitat-o Nae Ionescu de timpuriu asupra lui Noica nu se poate vorbi, se poate vorbi, în schimb, de o pregătire a terenului în vederea unei convertiri treptate la credința legionară. Cursurile lui Nae Ionescu au fost o treaptă preliminară a aderării studenților de la Filozofie la Mișcarea Legionară tocmai pentru că ele au sporit și au cultivat în tânăra generație o sensibilitate religioasă pe care majoritatea nici măcar nu știau că o au, iar sensibilitatea aceasta a fost terenul pe care profesorul, rostindu-și prelegerile, a pregătit condițiile psihologice ale convertirii la cauza legionară. În această privință, nici un alt intelectual român interbelic nu a fost un misionar al cărui cuvânt, pus în slujba legionarilor, să aibă un efect mai puternic asupra tineretului. Mai mult, dacă tineretul interbelic a fost adus în biserică de legionari, Nae Ionescu a fost acela care, disecând speculativ tema trăirii creștine, a făcut din ea o filozofie sui generis, un fel de ortodoxie trecută prin categoriile filozofiei, o simbioză stranie între filozofie — căreia îi reproșa ruptura de viață — și învățătura creștină, căreia îi lăuda viziunea mântuitoare.

Dar pe Noica, ale cărui preocupări, în acei ani, nu se îndreptau defel spre rafinarea sensibilității religioase, altceva îl atrăsese la Nae Ionescu: îndrăzneala de a gândi *pe cont propriu*, sfidând autoritățile tradiționale ale filozofiei, convingerea că în filozofie fiecare este singur cu gândurile lui și că nu există rețete de gândire valabile pentru toți. Și apoi nonșalanța disprețuitoare cu care întorcea spatele valorilor consacrate, scandalizând studenții și silindu-i, tocmai prin această scandalizare, să gândească singuri. În anii senectuții, Noica avea să spună

că rostul filozofiei este opus celui al medicinii. În calitate de *medicina entis*, de medicină a ființei, filozofia trebuie să te îmbolnăvească, iar nu să te însănătoșească. Filozofia cere o *metanoia*, o schimbare radicală de optică, un drum al Damascului pe care, pășind, vei ajunge să vezi lumea cu alți ochi. Convingerea aceasta că filozofia nu se poate face decât pe baza unei prealabile schimbări de optică i-a fost întipărită tânărului Noica de Nae Ionescu.

În 1929, Noica înființează împreună cu trei colegi de generație, Petru Comarnescu, Ionel Jianu și Mihail Polihroniade, revista *Acțiune și reacțiune*, importantă nu atât prin articolele publicate în cele două numere din scurta ei existență, cât mai ales prin faptul că acum, cu prilejul colaborării la aceeași revistă, Noica se împrietenește cu Mihail Polihroniade. Una dintre trăsăturile redacțiilor gazetărești din perioada interbelică a fost aceea de liant social; adunați în jurul gazetelor și revistelor ca între pereții unor oficine spirituale, ai cărei membri se schimbau cu aceeași repeziciune cu care își schimbau părerile, intelectualii români au făcut și au desfăcut alianțe, au construit și surpat amiciții, într-un cuvânt, și-au legat destinele.

Prietenia dintre Dinu Noica și Mișu Polihroniade va dura zece ani, până la moartea celui de-al doilea, împușcat în închisoarea de la Râmnicu-Sărat pe 22 septembrie 1939, și va însemna pentru Noica relația cea mai grea de consecințe din perioada interbelică. Amândoi venetici prin originea strămoșilor, unul grec (Polihroniade), altul aromân cu vagi urme grecești în ascendență (Noica), amândoi având un timp soții englezoaice (Mary și Wendy), amândoi de o inteligență peste medie și amândoi trăind orgoliul național până la pragul idealismului patetic, Polihroniade și Noica ilustrează o prietenie în care afinitățile constituționale se amestecă într-un liant psihologic de intimă racordare lăuntrică. Noica îl invita deseori pe Polihroniade la moșia din Chiriacu, unde cei doi tineri, aflați acolo împreună cu soțiile sau singuri precum holteii eliberați pentru o clipă de chingile matrimoniale, trebuie să-și fi trecut unul altuia tribulațiile și crezurile. Polihroniade era cu doi ani mai în vârstă decât Noica, absolvise Dreptul și era genul clasic

de bărbat *bon viveur*. Locvace și cu o mină cel mai adesea senină, cu o tendință spre îngrășare vizibilă la mijlocul anilor '30 și cu un început de calviție datând cam din aceeași vreme, Polihroniade avea o fire tonică și molipsitoare, în contrast cu asprimea sobră și ascetică a legionarului visat de Moța și Codreanu.

Găsim un portret al lui Polihroniade în memoriile lui Virgil Ionescu, principalul consilier economic al lui Zelea-Codreanu: „Mișu a fost avid de cele politice și mai ales de analizarea și discutarea evenimentelor internaționale. Ambițios, căutase prin muncă să-și croiască loc în viață și Legiune. La aproape treizeci de ani, cât să fi avut atunci, își câștigase un loc de vază în presă și literatură. Scria mult, cu ușurință și talent. Ideile îi zburau prin vârful peniței, ca și în vorbă, fără efort. Îi plăcea să i se recunoască meritele, iar aprecierile bune îl stimulau ca aplauzele pe un actor în scenă. Nu era mândru, dimpotrivă, era prietenos și vesel. Fin diplomat în felul lui de a fi, poate câteodată ceva prea calculat. Adora discuțiile și, în oricare domeniu, avea păreri formate, dar nu-i displăceau argumentările valabile, care să i le schimbe. De o memorie prodigioasă, își amintea ora și ziua când un fapt sau o discuție avusese loc. Apreciat de Căpitan și de cei care îl cunoșteau, îl supărau părerile defavorabile ale câtorva macedoneni, nu despre el personal sau despre calitățile lui, necontestate, ci despre originea lui greacă, origine de mult uitată, căreia nu-i mai cunoștea nici graiul, odată învăluit în zeghea românească."[8]

Mișu Polihroniade avea să se numere printre primii intelectuali bucureșteni intrați într-un cuib legionar, odată cu mutarea lui Moța și Codreanu de la Iași la București, în anul 1930. Mai precis, Polihroniade avea să facă parte din cuibul legionar „Axa", condus de Ionel Moța, cuib din care se va desprinde mai târziu redacția revistei omonime, *Axa*, având-u-i ca directori pe Polihroniade și Alexandru-Cristian Tell, pentru ca, din 1934, odată cu desființarea revistei, Polihroniade să-și înființeze un alt cuib legionar, căruia i-a dat tot numele „Axa". Așadar, au existat două cuiburi „Axa" și o revistă *Axa*, în paginile căreia Noica urma să colaboreze chiar din anul inaugurării ei, 1932. *Axa* a fost revista prin care legionarii au început să aibă trecere

în lumea intelectualilor din capitală, făcându-se cunoscuți bucureștenilor prin paginile ei și atrăgând astfel noi colaboratori. Și tot în redacția acestei reviste, în cursul anului în care a colaborat la ea, Noica avea să întâlnească legionari importanți. Chiar dacă nu există nici o mărturie scrisă în această privință, este cât se poate de plauzibil ca, în cursul colaborării la revista *Axa*, Noica să-l fi cunoscut măcar superficial pe Moța, care semna editorialul revistei, cum este tot atât de plauzibil ca Polihroniade sau Ion Victor Vojen, fostul coleg de liceu al lui Noica și colaborator acum la revistă, să fi insistat ca ultimul să facă cunoștință cu Codreanu. Viața redacțiilor era de așa natură încât, odată ce cunoșteai un om, prin el aveai posibilitatea să cunoști pe altul și pe altul, într-un lanț de cunoștințe din care, cu timpul, se sedimenta un cerc stabil de prieteni. Și la fel cum verii primari ai lui Noica, Adina și Mircea Casassovici, au fost duși la Codreanu de Ion Mânzatti, compozitorul cântecelor legionare, se prea poate ca Noica să-l fi întâlnit pe Codreanu prin mijlocirea prietenilor sau colegilor săi de liceu deveniți legionari: Haig Acterian, Duiliu Sfințescu sau Ion Victor Vojen, dar cel mai probabil prin intermediul lui Mișu Polihroniade.

Cum Noica era un obișnuit al casei lui Mișu Polihroniade și cum tânărul avocat își pusese casa la dispoziția legionarilor, ipoteza cea mai probabilă este ca în locuința lui să-l fi întâlnit pentru prima oară pe Codreanu. Rolul de „stație de releu legionar“ pe care Polihroniade îl dăduse locuinței sale e surprins foarte bine de sociologul Henri H. Stahl într-un pasaj din convorbirile sale cu Zoltán Rostás: „Mișu Polihroniade era un om foarte drăguț, foarte agreabil. L-am cunoscut într-un chip foarte ciudat. Nici eu nu eram tocmai întreg la minte, după părerea mea. Odată, într-o seară, m-am plictisit stând acasă. Și am coborât ca să văd dacă nu-l găsesc pe Mircea Vulcănescu. Doamna Vulcănescu mi-a spus: «Nu, Mircea e plecat.» «Unde s-a dus?» «S-a dus la un prieten de-al lui, care-și sărbătorește ziua de naștere. Se numește Mișu Polihroniade.» «Pe unde stă?» «Păi pe strada cutare.» Și, pur și simplu, eu știam că Mișu Polihroniade scrisese vreo câteva rânduri destul de dure și

ironice împotriva mișcării Gusti. Ceea ce nu m-a împiedicat să mă duc să sun la Mișu Polihroniade și, nici bună ziua, nici bună seara, m-am instalat acolo în chip de invitat. Era casa plină de oameni, care erau aproape toți legionari. Pentru că se afla prezent și Căpitanul, și tatăl Căpitanului. Și m-am înfipt acolo, între ei. Mi-a povestit după aceea Mișu Polihroniade că, atunci când m-a văzut că intru, a intrat în panică, nu știa ce aveam de gând. Și eu am venit că mă plictiseam acasă. Am avut totuși prilejul să-i cunosc pe acești doi Căpitani. Fii-su și tatăl. Bătrânul Zelea-Codreanu, care fusese cuzist și care îl știa pe tatăl meu foarte bine, a fost încântat: «Ăsta e Stahl, știi cine-i Stahl? Păi e băiatul profesorului Stahl, care a fost al nostru, cu Iorga» etc. etc. La care Zelea-Codreanu, care era enigmatic, nici n-a clintit. Nici un gest, fața lui era de piatră. Era de piatră. Dar am petrecut foarte bine, că am cunoscut tot felul de oameni, printre care și o fată care m-a invitat la ea acasă și mi-a devenit foarte bună prietenă după aceea. Mișu Polihroniade era [—] mi-e greu să spun arivist, dar el vroia să facă carieră politică. El se vedea în viitor, după ce vor pune legionarii mâna pe putere, să aibă răspunderea politicii externe. Și se pregătise foarte temeinic pe această treabă. Dar el nu credea în Legiune ca Legiune. El credea în Legiune ca mijloc al lui de a ajunge ministru de externe. În alt partid nu avea posibilitate. Pe când aici era recunoscut ca teoreticianul Legiunii în materie de politică externă. Dar în același timp era un om extrem de agreabil."[9]

Nu știm ce impresie îi va fi făcut Codreanu lui Noica, dar știm ce va scrie Noica despre șeful legionarilor în toamna lui 1940. Până să ajungem însă acolo, e lesne de priceput că insistența cu care legionarii le cereau cunoscuților să meargă să-l vadă pe Codreanu nu era atât o încercare de racolare făcută cu intenție clară, cât impulsul de a împărtăși cu alții senzația pe care le-o dăduse întâlnirea cu un om ieșit din tiparele comune. „Vino să-l vezi!" era laitmotivul rostit de cei care-l cunoșteau pe Codreanu, iar cuvintele acestea erau o formă spontană de reclamă, făcută din om în om și din vorbă în vorbă. Tinerii veneau, îl vedeau, unii plecau și nu se mai întorceau, iar alții reveneau să-l vadă. Oricâte rezerve am avea astăzi față de acest

om, exigența ivită din nevoia de a respecta adevărul istoric ne obligă să înfățișăm realitatea așa cum a fost, iar din acea realitate a făcut parte farmecul personal al lui Zelea-Codreanu. A-i trece sub tăcere aceste trăsături, din teama de a nu fi anatemizați după regulile corectitudinii politice, înseamnă a minți cu bună știință. Codreanu atrăgea spontan și adeseori irezistibil, având darul nativ al unui lider autentic. Fascinația fizică pe care o exercita făcea ca foarte mulți din cei care apucaseră să-l vadă să nu mai poată să-l uite. Din acest moment, convertirea era o chestiune de timp, de creștere interioară a unui sentiment care culmina până la urmă cu aderarea la mișcare. Se petrecea o cucerire pe dinlăuntru sub efectul fascinator al unui ființe cu magnetism fizic. Dacă la asta adăugăm mitul creat în jurul lui, un mit al cărui câmp de atracție, chiar și fără prezența fizică a lui Codreanu, făcea furori în rândurile tineretului din provincie și în țărănimea analfabetă de la sate, atunci avem o schiță a mecanismului psihologic prin care acest om — care vorbea prost și scria modest — a izbutit să creeze Mișcarea Legionară. Merită observat că influența lui Codreanu se exercita cu precădere asupra adolescenților sau adulților a căror vârstă nu o depășea pe a lui; în schimb, bărbații mai în vârstă decât Codreanu reacționau cu mefiență, cu dispreț sau chiar cu invidie la apariția lui. Explicația psihologică ar fi următoarea: nu poți să privești cu admirație pe un om care, fiind mai tânăr decât tine, îți uzurpă indirect, prin faima pe care o are, potențialul de autoritate de care ai putea tu însuți să te bucuri în ochii tinerei generații.

Adina Casassovici își amintește: „În anii '30, dacă aveai între 16 și 25 de ani și posedai o inteligență peste medie, nu aveai cum să nu intri în Mișcarea Legionară. Era o modă care plutea în aer și care ne atrăgea prin spiritul de frondă pe care-l puteam arăta unor politicieni pe care îi disprețuiam sincer. La asta se adăuga spiritul de competiție dintre noi, genul de întrecere în care toți au de câștigat dacă au în minte o cauză comună. Iar Codreanu ne dăduse o cauză comună. Mișcarea Legionară a fost o stare de spirit a unor tineri care voiau să sfideze clasa politică și care găseau fiori de plăcere în riscul pe care-l aducea

cu sine sfidarea. Aveam 15–16 ani, mă duceam la sediul din str. Gutenberg nr. 3 și așteptam să apară Codreanu pe treptele de la intrare, pentru ca apoi să mă duc și să mă laud colegelor că-l văzusem. Curtea de la sediul de pe cheiul Dâmboviței era toată ziua plină cu tineri, nimic altceva decât tineri. De exemplu, inginerul Clime, care avea pe atunci între 40 și 45 de ani, era pentru noi un personaj cu vârstă matusalemică. Îl priveam ca pe un bătrân. Eu am fost încadrată într-un cuib, la fel ca fratele meu, Mircea, spre deosebire de Dinu, care a rămas simpatizant legionar."[10]

Se uită adesea că propaganda cea mai eficientă e cea a zvonului trecut din gură în gură, a veștii pe care fiecare om, prins într-o reacție psihică în lanț, o transmite altuia, contribuind astfel la amplificarea imaginii pe care semenii o au despre cineva. În plus, zvonul pare să fie mai adevărat decât știrea oficială tocmai pentru că îi lipsește alura oficială a unei informații periate de asperități stânjenitoare. Zvonul e verdictul rostit de gura satului, e vorba spusă pe șleau, e adevărul gol-goluț, lipsit de glazura manipulării mediatice. „Vino să-l vezi!" ține loc de toate elogiile publice și de toate osanalele de protocol. O asemenea propagandă nu poate fi cenzurată: poate cel mult să fie blocată prin zvonuri cu bătaie opusă. Mitul lui Codreanu s-a înfiripat tocmai prin această trecere din gură în gură a unor povești ce se pliau întocmai pe expectativa colectivă. Tinerii visau la un om fără vicii și incoruptibil moral, un om care să înlăture clasa politică aservită cercurilor financiare internaționale, iar în ochii lor acesta era chiar Codreanu. Când politicienii s-au trezit la realitate, mitul era deja configurat. Împotriva lui nu se mai putea lupta cu vorbe și imagini, cu bani sau cu aranjamente de culise, ci doar cu fapte, iar faptele aveau să intre în rândul crimelor săvârșite din rațiuni de stat.

Virgil Ionescu, principalul consilier economic al lui Codreanu din anii '30, își amintește de perioada colaborării la revista *Axa*, apărută, în scurta sa existență de doi ani, în 24 de numere: „După un timp, ședințele cuibului «Axa», sub conducerea lui Ionel Moța, se țineau la mine. Revista era bună, judecând după creșterea tirajului, constatată după fiecare număr.

Cercul «Axa» s-a mărit curând prin intrarea lui Alecu Cantacuzino, a vechiului legionar Ion Belgea, cel mai acerb critic al revistei în sens constructiv, apoi a lui Virgil Rădulescu, și el un legionar ceva mai vechi. Pentru precizare, primul cuib Axa l-au format: Ionel Moța, Vasile Cristescu, Vasile Marin, Constant, Mișu Polihroniade, Ion Vojen, Alecu Cantacuzino, Ion Belgea, Virgil Rădulescu și cu mine, singurul dintre toți refugiat astăzi în străinătate."[11]

În toamna lui 1934, Virgil Ionescu relatează în aceeași carte de memorii: „Mișu Polihroniade a înființat un cuib pe care l-a numit «Axa», care a fost deseori confundat cu vechiul cuib «Axa» ce redactase revista cu același nume (desființată de cenzură) și care fusese sub comanda lui Ionel Moța. Eu am înființat cuibul «Las' că-i bine!» (după o expresiune curentă a Căpitanului, întrebuințată tocmai când nu mergea deloc bine)."

Așadar, Polihroniade intră în Legiune foarte de timpuriu, într-o epocă în care nimeni nu putea prevedea ce avea să urmeze, și sub influența lui ajunge Noica să colaboreze în anii '30 la revistele *Axa* și *Dreapta*. Din această perioadă provine articolul „Scrisoare unui european", semnat de Noica în 1932 în *Axa*. Nuanța lui apăsat naționalistă dovedește că atmosfera din redacția *Axei* se răsfrângea molipsitor asupra autorului: „Prietenii noștri tineri se frământă ca și cum mâine ar trebui să se întâmple ceva. Au și început numărătoarea: atâția la stânga, atâția la dreapta. Pentru că nu m-a întrebat nimeni, de aceea răspund: voi fi la dreapta, la dreapta spirituală a colectivității românești. Dar până atunci, prietene, putem încă discuta despre geometriile neeuclidiene." Ideea unei orientări naționaliste a cărei formă de expresie să fie spirituală, și nu de angajare politică este constanta atitudinii lui Noica din această perioadă. Este răspunsul pe care-l putea da generației sale, generație al cărei ritm intrase într-un clocot social față de care aristocratul din el nu putea avea înțelegere. Un răspuns, așadar, reticent, pornit dintr-o simpatie de dreapta pe care nu înțelegea s-o prelungească într-o atitudine politică.

Dacă încercăm să vedem cu ochii minții portretul lui Noica din perioada studenției, atunci trebuie să ne închipuim în

primul rând o ființă deschisă în egală măsură spre lumea culturii și spre cea a plăcerilor vieții. Noica și-a trăit studenția în rând cu ceilalți colegi, nedeosebindu-se cu nimic de ei. Pe scurt, un tânăr cufundat în lecturi și deopotrivă imersat în boema culturală a Bucureștiului, acesta e portretul succint al studentului nostru. Octav Șuluțiu, iremediabil comic prin sinceritatea fără perdea a însemnărilor sale din *Jurnal*, notează în ziua de 11 februarie 1929: „Seara merg la P. Comarnescu. I-am adus articole. E un fel de tânăr care graseiază, e prost, cult și afectat. Era acolo și C. Noica, tânăr simpatic, inteligent și liniștit... M-a apucat un junghi în plămânul drept." Peste două luni, în 18 aprilie, Șuluțiu scrie: „Seara merg la [revista] *Ultima oră*. În redacție sunt Petru Comarnescu (aprig, distrat, afectat, focos), C. Brăiloiu (cumpănit), Alexe Robu (spiritual și pașnic) și C. Noica (liniștit, eterat, elegant, aristocrat). Și eu! Oh! Eu!... Discuție aprigă. O jumătate de oră caldă, simpatică. Am uitat multe neajunsuri."[12]

Așadar, viața socială a lui Noica este împărțită în acești ani între redacțiile revistelor, ceaiurile dansante din casele colegilor și reuniunile mondene. Același Octav Șuluțiu notează pe 19 mai 1929: „La Atheneu, concert simfonic. M-am întâlnit cu P. Comarnescu, C. Noica, B. Brezianu, Cosmescu Mihail." Tot el, după ce scrisese cu eleganță despre Noica, îi administrează un perdaf portretistic sub imperiul unei iritări de moment. „Miercuri, 2 octombrie 1929: Și N[oica] m-a scârbit. Un om disimulat și fals, mincinos, aparent politicos, mascat și, sub asta, disprețuitor. Un caracter murdar, cu toate că [e] o inteligență largă și puternică. Văd în el un viitor creator. Dar ca om este execrabil (pentru cine vede mai departe de crusta ochilor.) Și Jianu e politicos, rece, dar cel puțin e prost și disprețuitor. Cel puțin el n-are nici un merit."[13]

Nu știm cauza acestor fluctuații în dispoziția lui Șuluțiu, dar din însemnările lui putem desprinde portretul unui Noica condescendent și totuși purtându-se curtenitor, în virtutea unei politeți în fața căreia mulți simțeau îndemnul de a-l bănui de fățărnicie. Pesemne din cauza firii sale flegmatice, care dădea impresia că ai de-a face cu un ipocrit. Cu toate că era o prezență

discretă și retrasă, evitând certurile și necăutând să surprindă prin nimic, ceea ce putea adesea să irite la el era tocmai purtarea excesiv de politicoasă. În Noica exista un prisos de atitudine curtenitoare, un surplus de umoare onctuoasă, vădită în tonul aproape mieros al vorbirii sale, și toate amănuntele acestea nu aveau cum să nu te ducă cu gândul că poartă o mască. Adina Casassovici îi spunea „Episcopul", pentru a-i înfiera manierele desuete, stilul protocolar pe care-l arbora în împrejurări defel protocolare. Era genul de om care nu stârnește antipatii radicale, dar nici nu este din cale afară de simpatizat. Avea un fel caracteristic de a vorbi, lăsând parcă să se înțeleagă lucruri ce nu puteau fi spuse de-a dreptul. Felul acesta insinuant, aluziv, împletit cu o politețe revoltător de ireproșabilă, se poate să nu-i fi plăcut lui Nae Ionescu, ca și altor contemporani. Privit din afară, părea retras și interiorizat, un tânăr aristocrat care caută să pună distanță între el și colegii mai tineri. În realitate, doar faptul că atenția lăuntrică îi era absorbită de alte orizonturi de preocupare îi împrumuta lui Noica acest aer distras.

Până și cu femeile se purta asemănător. Conduita extrem de manierată putea să dea multora senzația că le face curte, când de fapt ea ținea de educație, și nu de patimă. Noica făcea o curte curtenitoare, nu una erotică. Pe deasupra, era un maestru al conversației, știind să arate interlocutorului mai multă atenție decât primea în schimb, făcându-l să capete convingerea că, între ei doi, el este mai important. Atenția aplicată asupra celuilalt incita cochetăria femeilor, măgulite de a fi obiectul unei asemenea dărnicii prevenitoare; însă o minimă introspecție le-ar fi făcut să recunoască singure că ceea ce le flatează în prezența lui Noica este politețea lui și atât. Cu alte cuvinte, Noica nu era un crai, nu era un bărbat care să facă furori printre femei. Prețuia femeile, dar se putea descurca și fără ele.

Centrul Bucureștiului interbelic era pentru generația lui Noica lăcașul boemei culturale, iar dintre locurile frecventate de studenți Herdan și Corso erau localurile predilecte. Capșa, local de lux prin geamurile căruia trecătorii de pe trotuar puteau admira pe scriitorii și politicienii vremii stând la masă în fața unui pahar, avea un rang ce depășea posibilitățile pecuniare

ale boemei studențești. Dimpotrivă, Corso, cu toate că era o cafenea pretențioasă, cu prețuri depășind cam de trei ori pe cele de la Herdan, aduna majoritatea studențimii umaniste. În schimb, Herdan era accesibil oricărui buzunar, fiind primul restaurant cu automate de mâncare din București. Se afla pe Calea Victoriei, în apropierea cinematografului Select, cam unde se află astăzi Teatrul de Revistă Constantin Tănase. În schimbul câtorva monede introduse în aparat, ți se elibera automat, într-o farfurie, comanda: de obicei salată de boeuf sau pui prăjit, cu pâine și băuturi răcoritoare. „Te fac un Herdan?" era vorba argotică și voluptuoasă prin care studenții bucureșteni din interbelic se invitau la o incursiune în centru. Chiar dacă stratificarea societății bucureștene era una rigidă și chiar dacă Noica se afla mai sus în ierarhia generației, grație originii sale, grupul studenților umaniști din jurul lui era foarte larg. Neastâmpărați, cultivând spiritul rebel și revolta de dragul lor înseși, acești tineri mergeau în grup, făcând gălăgie și stânjenind uneori, cu patosul lor, mersul trecătorilor de pe Bulevardul Elisabeta sau Calea Victoriei. Emil Botta dăduse și un nume de botez acestei bande juvenile: „Corabia de ratați". Din ea făceau parte tineri de aceeași vârstă cu Noica sau cu câțiva ani mai mici: Emil Botta, Dan Botta, Mircea Nicolau, Arșavir Acterian, Dan Petrașincu, Octav Șuluțiu, Horia Stamatu.

Înființarea societății Criterion în 1932 avea să întărească și mai mult relațiile dintre generația matură — Paul Sterian, Costin Deleanu, Mircea Vulcănescu —, cea intermediară — Ion Cantacuzino, Petru Comarnescu, Cioran, Eliade, Noica, Arșavir Acterian, Eugen Ionescu — și cea abia ieșită de pe băncile liceului — Mircea Nicolau, Dan Botta și Emil Botta. Conferințele acestei societăți culturale se preschimbau de fiecare dată în ritualuri mondene de cunoaștere reciprocă: după fiecare conferință, protagoniștii și participanții mergeau la cafeneaua Corso sau la Herdan, continuând pe un alt ton și cu o altă dispoziție sufletească discuțiile începute la Fundațiile Regale. Mircea Nicolau își amintește: „După o conferință la Criterion, ne-am strâns cu toții pe terasa de la Corso. Întâmplarea a făcut să stau la masă chiar lângă Mircea Eliade, pe care elevul din mine îl

privea ca pe un idol. Eram emoționat și totodată stânjenit de prezența lui. Eliade era un astru în acea vreme, iar eu nimerisem tocmai lângă el! La aceeași masă, Vulcănescu își comandase o farfurie cu prăjituri din care mânca singur, cu o voluptate de gurmand înrăit. Începuse deja să se îngrașe. La un moment dat, Eliade, întorcându-se către mine, m-a întrebat: «Și dumneavoastră v-ați dat doctoratul?» I-am răspuns încurcat că sunt elev în ultimul an de liceu la Buftea. «Nu-i nimic, o să vi-l dați într-o zi!» — dar nu mi l-am dat. În 1935, când eram student în anul II la Filozofie, am intrat în Legiune și de atunci viața mea a luat-o pe alt făgaș."[14]

Ceea ce izbește la lumea Criterionului este lipsa barierelor ideologice de netrecut între tinerii care participau la întrunirile societății. Chiar dacă proveneau din medii diferite și chiar dacă ideile lor se deosebeau uneori radical, toți trăiau în aceeași lume și respirau același aer. De aceea, ar fi fost o impertinență să-i ceri celuilalt să dea socoteală de preferințele sale politice. Paul Sterian vorbea cu Costin Deleanu (directorul *Ideii românești* și legionar), Costin Deleanu vorbea cu Vulcănescu, Vulcănescu vorbea cu Noica, Noica vorbea cu Mihail Sebastian, Sebastian vorbea cu Nae Ionescu, iar Nae Ionescu vorbea cu Codreanu. Amestecul și influențele reciproce le transformau lumea într-o etuvă psihologică având nenumărate valențe și numeroase, discrete vase comunicante. Din întretăierea acestor valențe se puteau naște cele mai imprevizibile idei și cele mai neașteptate asocieri. Grupurile se formau prin afinități și prin contagiune sufletească, nu prin proiecte comune cu bătaie politică. De aceea, cam totul putea fi discutat și supus criticilor, afară doar de sentimentul național și de voința de a schimba fața României. Pentru tinerii aceștia, aerul vibra, iar entuziasmul lor trebuia să capete până la urmă o direcție. Dușmăniile, când apăreau, erau cel mai adesea date uitării, așa cum s-a întâmplat când Noica l-a atacat pe Sandu Tudor în presă: peste câțiva ani avea să colaboreze la *Credința* aceluiași Sandu Tudor, fără ca poetul să simtă nevoia de a-i cere explicații. Sau cum s-a întâmplat când Noica l-a atacat pe Camil Petrescu în presă, iar acesta, neținând minte episodul, va nota cu simpatie despre

Noica în jurnalul său: „Scrie Noica în prefața traducerii *Regulilor*[15]: «Astfel, în 1628 are loc o reuniune de învățați la nunțiul papal. Descartes ia și el parte, reușind să suscite admirația asistenței cu aplicațiile diverse ale noii sale metode… Te întorci atunci curios către lucrările autorului nostru și te întrebi: care metodă? Cea din *Discurs*…? Dar ce fel de judecată aveau învățații aceia de la Paris pentru a se extazia în fața aplicațiilor unei metode firești oricărei minți sănătoase?» Și continuă, stăruie asupra supraevaluării de către contemporani și mai apoi a metodei… E clar, după el, că Descartes a avut mai întâi faima și apoi a creat opera."[16]

Că Noica știa să-și împartă viața între studiul aplicat al filozofiei și exuberanța neîngrădită a deliciilor mondene reiese cu limpezime din mărturia lui Arșavir Acterian, colegul lui de liceu, care descrie în jurnalul său o seară (30 noiembrie 1932) petrecută cu colegii (și Noica) la Corso și apoi la Mircea Eliade acasă: „La Corso. Motru — cerc filozofic, anecdote, amintiri (despre Iorga, Maiorescu etc.). Cu Brucăr, Titel Comarnescu, Mircea Vulcănescu, Dinu, Eugen, Costică, mergem la Mircea Eliade unde e «cheful în toi». În biblioteca mansardei, întesată, se spun povești. În odăița alăturată se încinge o discuție cu furie, cu urlete. Sorana Țopa face procesul lui Titel. Schimb brutal de crude sincerități. Intervine viu Cioran, impresionant de direct, de conform cu sine în replici, atitudini, de o sinceritate, *à la longue*, cam țipătoare, sărind și el peste gard, deși tocmai asta este ce-i reproșează Soranei Țopa. Fiecare cade în păcatele pe care le condamnă la celălalt. E o amețitoare atmosferă de bravadă, de nudă sinceritate. O bătălie de idei și sentimente, mai ales de vorbe, violent dezlănțuită. În fond, toți sunt de acord, pentru că [fiecare] își dă seama de păcatele pentru care e judecat. Fiecare însă se justifică, se apără, aliindu-se provizor cu cei care procedează la fel cu el și repezind, asmuțindu-se în contra acelora care au sau afectează atitudini deosebite ori contrarii. Se face rând pe rând procesul lui Titel, lui Dinu, lui Cioran, lui Eugen, Soranei Țopa, procesul meu. Se face procesul femeii pe care Mircea o denumește o admirabilă mlaștină și despre care Cioran spune cu duritate că nu trebuie să se amestece

în cele ale spiritului etc. Noapte (până la 4 jumătate dimineața) de tumult verbal, de vană și caraghioasă încrucișare de săbii. Din acest vacarm asurzitor, evadează năuciți Lily Popovici, Marieta Sadova, H.H. Stahl, Haig și alții."[17]

Tot Arșavir Acterian ne oferă o imagine plastică a modului în care petrecea generația lui Noica: „3 decembrie 1932. E vorba să mergem la Papu, unde ar fi zaiafet. Refuz să merg din timiditate, nu de altceva. Cu Cioran și Costică F[ântâneru] la Herdan și apoi, vorbind despre moarte, depresiuni și de-ale vieții, ajungem tot la Papu. Se sărbătorește desigur ceva. Ce? Nu știm. Băieți simpatici, fete drăguțe, agreabil. Eugen e în mediul său natural: argint viu. Îi imită pe Iorga, pe Vianu, pe Stan. Hărmălaie, aiureală. Nimeni în fond nu știe ce vrea. Glume. Vin. Pian. Radio. Strigăte. Țipete. Tinerețe cheflie din te miri ce, silit și sumbru cheflie la câte unul. Rodica Burileanu, un ghem de fetișcană, inteligentă și nespus de simpatică. Fântâneru trist fără motiv, ursuz fără să vrea, *trouble-fête* cum l-a etichetat Eugen Zurescu, care îmi face niște considerații asupra artei plastice de la noi, considerații pe care încerc să le urmăresc ca să le discut, fără ca până la urmă să reușesc a-mi limpezi obiectul discuției sfârșite în gălăgie. Mircea Nădejde îmi face declarații de afecțiune. Cioran și cu mine, spectatorlâc și «filozofie» a vieții, ne facem autocritica, ne mărturisim bucuria irizată de melancolii că facem și noi parte din cercul acela nebunatic, pe care-l denumim «nimic simpatic». Prezent și Luca Dumitrescu, romancier care ne face impresia unui mascul robust. Mai sunt o sumă de băieți și dudui, dănțuitori și dănțuitoare, dintre care se detașează, frumoase, dulci, animate și animând, domnișoarele Puica și Mimi Enăceanu."[18]

Numai că zarva și excesele boemei nu-i răpesc lui Noica timpul și nu-i afectează consecvența cu care își urmează proiectul de cizelare culturală. De fapt, în acești ani, Noica dovedește o artă aparte de folosire a timpului, lăsând impresia că are vreme pentru toate: pentru boemă cu escapadele ei nocturne, pentru lectura sârguincioasă a filozofilor, pentru asimilarea materiilor de studiu universitar, pentru vizitele de curtoazie la rude sau prieteni, pentru meditațiile date elevilor sau pentru

scrierea articolelor de gazetă. E punctual și niciodată grăbit, dar nemilos în luciditatea cu care își împarte timpul. Când se întâmplă să ia masa de prânz în familiile Casassovici, Nasta sau Costaforu, Noica se ridică în picioare la o oră dinainte fixată, își drege glasul tușind sacadat, în surdină, mulțumește călduros și se scuză că trebuie să se retragă: „Mă iertați, dar mă așteaptă o meditație."[19] Și face meditații nu numai cu elevi, dar și cu fiicele rudelor sau prietenilor de familie.

Siminei Mezincescu (pe atunci Simina Rizescu, înrudită pe linie maternă cu familia Costaforu) îi provoacă o reacție de aversiune când, la vârsta de șase ani, o ține lângă el pe fotoliu ca să-i împărtășească diverse cunoștințe de cultură generală, în vreme ce Simina, cu gândul la joacă, nu știe cum să scape mai repede de stăruința inchizitorială, de misionar cultural, a mai vârstnicului ei prieten Dinu Noica. Mulți ani după aceea, ca un ritual al revederii, Simina Mezincescu îi va aminti lui Dinu de chinul la care o supusese din considerente de „cultură generală".

Verișoarei sale Adina Casassovici, la vârsta când copilăria ei se încheia lăsând locul adolescenței, anume la 16 ani, îi va ține o pledoarie caldă în favoarea filozofiei, încercând s-o înduplece, spre binele șlefuirii sale spirituale, să facă lecturi temeinice din Schopenhauer, Nietzsche sau Kant. Adina îi va da ascultare în privința lui Schopenhauer, deși cartea pe care o primise de la Noica era tipărită cu caractere gotice, dar va renunța repede când va deschide Kant, dezamăgindu-și vărul mai mare și făcându-l să înțeleagă că stăruința sa misionară de „episcop" filozofic nu putea fi pe placul unei domnișoare de 16 ani.

Dar bizareriile opticii culturale pe care o împărtășea Noica în acei ani nu se opresc la ambiția de a-și converti mai tinerele prietene la cauza filozofiei. Are o atitudine la fel de bizară în privința gazetăriei: mai precis, arată un dispreț sincer față de vanitatea cu care intelectualii priveau scena laică a culturii publice, o scenă în care mai toți vedeau mai întâi o rampă destinată afirmării personale și abia apoi mijlocul de întreținere a unei stări de spirit. Disprețul acesta este surprins foarte bine de câteva pasaje din *Jurnalul* lui Octav Șuluțiu, pasaje în care Noica, cu prilejul proiectului de înființare a unei noi reviste,

dovedește o lipsă de amor propriu frizând impersonalitatea înmărmuritoare. În ochii lui Noica, cauza comună a tinerei generații era mai importantă decât individualitatea membrilor ei, prin urmare colaboratorii revistei trebuiau să renunțe la trufia persoanei lor începând cu pecetea cea mai vădită a individualității fiecăruia: numele. Nici mai mult, nici mai puțin, Noica propune colegilor o revistă în care autorii să semneze *cu cifre arabe* în locul numelor proprii! În felul acesta, credea el, dăruirea culturală s-ar fi sprijinit pe un altruism de o gratuitate în afara oricărei îndoieli. Uluirea pe care le-o va provoca colegilor e înfățișată de Octav Șuluțiu în jurnalul deja pomenit: „Azi — scrie diaristul în 5 ianuarie 1931 — am constituit și am hotărât apariția unei reviste care să reprezinte generația tânără. Revista nu va fi semnată decât de numere. Pentru viitor, nu strică să notez aici *numele* fiecărui *număr*: Mircea Grigorescu (nr. 2), Ion I. Cantacuzino (nr. 3), C. Noica (nr. 4), Ilariu Dobridor (5) [...]. Secretar de redacție va fi nr. 10." A doua zi, în 6 ianuarie, Șuluțiu revine, încredințat că exigența lui Noica este inumană: „Renunțarea e grea. Am văzut ieri când a trebuit să accept anonimatul numerelor, propus de Noica. Prin propunerea lui, propunerea mea cădea în alt plan, inferior. Dar nu era [doar] atât. Ci trebuia să abdic de la orgoliul omenesc de a mă manifesta pe mine, ca om, dar nu într-o armată de numere. Sunt împăcat cu convingerea că toți care am fost ieri acolo (Grigorescu Mircea, Eugen Ionescu, Sahia, I. Cantacuzino, Arșavir Acterian, B. Brezianu), toți au plecat cu aceeași îndurerare. Argumentarea lui Noica era totuși ispititoare și justă. Trebuia să mergem în grup, să reprezentăm momentul istoric al generației noastre tinere. Era cinstit ca fiecare să recunoască că ceea ce spune el nu e numai al lui, ci al tuturor celor de alături de el. Că părerea unuia e făcută din aporturile tuturor celor de alături. Și apoi, abdicăm de la orgoliu. Dar am vorbit azi cu Lovinescu și mi s-a înfățișat profund neseriozitatea acestei reviste. După cum Noica prezintă colectivitatea, tot astfel, cu egală tristețe, Lovinescu prezintă individualitatea. Și noi în societate nu ne vom putea afirma decât ca individualități."[20]

Proiectul revistei cu articole semnate prin cifre cade, lui Noica rămânându-i consolarea că ideea lui atinsese culmea dăruirii culturale impersonale. Mai mult de atât nu se putea în materie de smerenie culturală: Noica le arătase colegilor limitele altruismului lor. Cultura e colectivă, dar ea se face prin pârghia egoistă a unor oameni pentru care numele, purtat din gură în gură, e mai important decât textul a cărui paternitate o au. De aceea, gazetăria obișnuită — a trufiei oglindite în semnături personale — rămâne atotputernică, iar Noica, supunându-se ei, va scrie în continuare sub semnătură proprie, aplecându-se tot mai mult asupra chestiunilor politice aflate la ordinea zilei. Conflictul generațiilor și mefiența tineretului studențesc față de clasa politică românească răzbat în scrisul lui Noica, de pildă în articolul „Despre orfani": „E trist, domnilor, dar suntem, pentru cei care ne guvernează destinele, niște simpli necunoscuți. E trist, pentru că ei speră, orișicum, în noi, se silesc să ne modeleze, se-nfurie că nu reușesc, aruncă dalta, aruncă apoi vorbe aspre asupră-ne, vorbe atât de aspre, încât ghicim prin ele că ei ne iubesc. E trist, pentru că și noi îi iubim — și totuși nu putem sta de vorbă. [...] Păstorii noștri sunt toți oameni bătrâni. N-avem nici unul tânăr printre noi, nici unul care să sufere de nebunia noastră, care să simtă, ca noi, că nebunia aceasta nu se poate vindeca și că ea trebuie să ducă, totuși, la un potou fericit."[21]

Citite cu ochii de mai târziu, cuvintele au străfulgerări de premoniție tulbure. Tânărul Noica, suferind de aceeași nebunie ca juna generație interbelică, se afla cu mintea și sufletul de partea ei, deși păstra vădite și mărturisite reticențe în privința opțiunilor ei politice. Pe de altă parte, simțea că politicii românești i-ar prii apariția unui om tânăr, suferind „de aceeași nebunie ca a noastră". Omul acela tânăr era deja printre ei și avea, în următorii ani, să crească.

Tot în 1930, studentul la filozofie publică articolul „Tinerețe fără bătrânețe", ale cărui rânduri gravitează retoric în jurul aceleiași teme: „Lumea de azi a descoperit și hipnotizat o categorie nouă a realității: viața. Tânărul de azi vrea să trăiască nervos, presimte, intuiește. N-are categorii și nu se subordonează nici

unui sistem. De aceea, nu e un om cuminte. [...] Nu vedeți că ceva se împlinește în noi, firesc, roșu sau verde, mare sau mic?"[22] Tonul firesc cu care folosește simbolurile cromatice ale internaționalismului comunist și ale naționalismului românesc ne face să deducem că Noica auzise deja de legionari în 1930. Mai mult, în urma unui proces interior de analiză, hotărâse și atitudinea pe care trebuia s-o aibă față de ei: nu implicare directă, ci doar simpatie discretă în numele aceluiași ideal, un ideal pe care legionarii îl numeau mântuire, iar Noica îl numea naționalism spiritual.

Naționalismul acesta îl va îndemna să critice, bunăoară, într-o notiță din *Vremea* (1930), un film documentar despre starea Bucureștilor: „Ce au înțeles însă a face regizorii acelui unic film plin de făgăduințe? Propagandă politică, și încă necugetată. Alcătuit pe un scenariu al dlui Eugen Riels, cunoscut umanitarist și simpatizant al vederilor socialiste, filmul celor douăzeci și patru de ore din viața Bucureștilor se reduce, mai mult de jumătate, la viața îndârjită și de multe ori mizerabilă a fabricilor. Acum, de toate or avea Bucureștii noștri caracteristic — câini pe stradă, murdărie, femei frumoase, urbanistică rudimentară, opoziție de sărăcie cu opulență, de umilință și aroganță —, dar numai preponderență a vieții industriale nu are. E un păcat, dar așa e; deocamdată, cel puțin. Și nu e atunci cel puțin îndrăzneț să prezinți viața bucureșteană sub acest aspect, care știe toată lumea ce interpretări tendențioase implică [?]"[23]

Tendențioase sau nu, de stânga sau de dreapta, interpretările priveau un București de care oamenii se simțeau legați sufletește și în care le făcea plăcere să trăiască, un București care oferea fiecărui om ceea ce el însuși aștepta, într-un cuvânt, un oraș al cărui clocot vital se răspândea în discrepanțe dintre cele mai izbitoare. De altfel, cetatea în care Noica își trăia anii studenției era un loc pestriț și semimodern, prins într-o atmosferă psihică la fel de agitată ca a oricărei metropole europene, o atmosferă cu scandaluri politice, polemici culturale degenerând în atacuri la persoană și cancanuri iscate de ultimele zvonuri legate de viața intimă a celebrităților. Și, peste toate, o patimă a noutății și un cult al trăirii intense, într-o fervoare cotidiană

ce-i preschimba pe aproape toți bucureștenii în ființe suferind de o sociabilitate molipsitoare.

Uităm, poate, că bucureșteanul perioadei interbelice era lipsit de șablonul netezitor al mass-mediei și, tocmai de aceea, convingerile și gusturile pe care le căpăta i se formau pe viu, urmând modelul personalităților pe care le întâlnea în mediul căruia îi aparținea. Într-o epocă în care nu apăruse televizorul, fiecare năzuia se devină ceea ce vedeau cu propriii ochi în jur, privirea netrecându-i dincolo de limitele anturajului și ale mediului său profesional. Diferențele dintre oameni erau reale, așa cum și gusturile lor puteau varia în chip izbitor. Lipsea un etalon comun care să impună un mimetism social orientat într-o singură direcție. În plus, bucureșteanul avea un ireductibil simț al demnității personale și un instinct al comunității în care respira. Libertatea lui era reală, iar credința în virtuțile educației era neclintită. Simțul ierarhiei era o însușire firească pentru oricine, de la vânzătorul ambulant la pictorul peisagist, de la birjarii trăsurilor la vatmanii tramvaielor. Numai că urcarea în ierarhie cerea dacă nu formare și disciplină, atunci apartenența la o familie bună sau privilegiul bunăstării financiare. Prăbușirile complete sau urcările bruște pe scara socială erau rare, tot omul intuind, ca pe un adevăr subînțeles, că nu poți trece dincolo de ștacheta pe care propria formație intelectuală sau educația familială ți-o pusese în față.

În plus, exista un respect față de munca proprie și un cult al onoarei. Să ne amintim că în perioada interbelică instituția duelului se afla încă în vigoare, deși era practicată clandestin, și asta chiar dacă majoritatea bărbaților învățaseră să-și răscumpere orgoliile rănite sau amorurile înșelate prin polemici publice sau prin răzbunări săvârșite pe căi indirecte. Era mai la îndemână să plătești polițe prin atacuri în presă decât prin înfruntarea față către față, în prezența martorilor. Tocmai de aceea, refuzul de a primi provocarea la duel nu mai era un semn de lașitate, în urma căruia demnitatea împricinatului să aibă de suferit. Dan Botta l-a provocat la duel pe Lucian Blaga fără să i se dea satisfacție, Mircea Vulcănescu a făcut același lucru cu Sandu Tudor, Petre Pandrea i-a aruncat mănușa lui Zelea-Codreanu fără ca șeful Gărzii de Fier s-o ridice. Gesturile acestea,

deși rare în epocă, arătau îndeosebi un lucru: pentru românul interbelic sentimentul onoarei era inalienabil, iar cavalerismul, politicos și insinuant când era vorba de femei, sobru și deferent când era vorba de bărbați, era o trăsătură subînțeleasă a comportamentului zilnic.

Să ne închipuim, așadar, un oraș pestriț în care plimbările la șosea, cursele hipice, promenadele și forfota teraselor alcătuiau decorul firesc în timpul verii, iar la venirea caniculei bucureștenii erau alungați la Balcic, Sinaia, Snagov sau Mogoșoaia. Să ne închipuim un București cu ierni grele și lungi, ale cărui străzi, astupate de nămeți și bătute de rafale de vânt, deveneau impracticable pentru birje sau automobile. Să ne închipuim apoi o lume a cărei frivolitate publică era compensată de un ritm de viață continuu și previzibil, împrumutând existenței oamenilor calmul creșterilor firești. Ipocrizia publică era aceeași ca azi, morala bucureștenilor fiind dublă: moravurile stricte ale politeții stradale, pe de o parte, morala intimă a alcovurilor sau a cercurilor de prieteni, pe de alta. Ca și astăzi, se gândea dublu și se vorbea ambiguu, sinceritatea fiind totală până la atingerea unor teme tabu despre care, când se întâmplă să aducă cineva vorba, cei mai mulți preferau să tacă.

Să ne închipuim un București în care admirația față de creațiile spiritului se afla la apogeu, un București în care lipsa achizițiilor de azi ale tehnicii dădea artelor, bunăoară, o descătușare fără opreliști. Iar dacă șablonul uniformizator al mass-mediei lipsea, artele cuvântului atinseseră, în sânul cenaclurilor și cercurilor literare, un rang irepetabil. Era un obicei molipsitor acela de a scrie, iar dacă nu te încumetai să scrii poezie sau proză, drumul gazetăriei îți stătea înainte. Să cochetezi măcar cu o artă, chiar și numai sub forma amatoare a unei exersări săvârșite din pură plăcere, era, în ciuda inerentului snobism împărtășit de cei mai mulți, o cutumă ce hrănea un veritabil climat de emulație. Raportată, ca să zicem așa, la numărul de locuitori ai Bucureștiului, pasiunea cheltuită în jurul fenomenului literar și al gazetăriei culturale era îndeajuns de mare ca să alimenteze o revoluție. Și, lucru uimitor, chiar avea s-o facă.

Studiul umanioarelor îți dădea un blazon social la care studiile tehnice nu puteau aspira, excepție făcând Facultatea de Medicină — dar la vremea aceea medicina era mai curând o artă decât o disciplină tehnică: statutul social de student la Medicină îl întrecea pe cel de student la Litere sau Drept. În plus, educația școlară și universitară era privită de majoritatea ca singura cale de a urca treptele scării sociale, și tocmai de aceea profesorii făceau cu adevărat carte, având un statut ce inspira o teamă respectuoasă. Competiția în viața publică era acerbă, iar patimile iscate — pe măsură. Profesiunile liberale — avocatură, inginerie, medicină, gazetărie, profesorat — erau apanajul aproape exclusiv al bărbaților. Femeile nu făceau gazetărie, nu citeau ziare și nu scriau decât arareori cărți. Actoria era singurul loc în care prezența lor căpăta o rezonanță socială a cărei intensitate putea naște pasiuni publice, dar viața majorității femeilor se petreceau în tiparul valorilor tradiționale: familie, copii, gospodărie, corvezi cărora le făceau față cu gândul la Dumnezeu sau, dimpotrivă, cu speranța ascunsă în trăirea unei iubiri extraconjugale.

Să ne închipuim apoi un București a cărui viață era pătrunsă de duhul unei emulații înviorătoare, începând cu nerăbdarea cu care oamenii ieșeau la promenadă pe Calea Victoriei, spre a-și vedea cunoscuții, iubitele sau dușmanii, și până la aplombul cu care tot ei urzeau bârfe în jurul personalităților la modă. Freamătul monden plutea în aer și perspectivele bucureștenilor erau deschise către toate zările. Viața era frumoasă și ei trăiau cu energia cotidiană a unei comunități ce se știa tânără și stăpână peste capitala unei țări mari. Plimbarea pe Calea Victoriei era o formă modernă de pelerinaj social: veneai ca să privești și ca să fii privit, ca să observi și ca să te arăți, salutând cunoscuții, cercetând terasele și trăgând cu coada ochiului la acele figuri umane de care, deși erai separat fizic prin doar o lungime de cot, te despărțea în realitate o prăpastie socială.

Corupția lumii politice, deși indubitabilă, nu se răsfrângea asupra vieții cetățenului de rând: mașinațiunile aveau o anume discreție, se petreceau sus, în găoacea etanșă a birourilor ministeriale sau parlamentare, fără a influența păgubitor viața străzii.

Justiția avea o independență reală pe care tragerile de sfori din culisele politice nu o puteau înrâuri, și asta fiindcă în perioada interbelică sentințele nu erau formulate de judecători, ci de curțile de jurați. Abia dictatura regală avea să desființeze autonomia puterilor în stat și să pună capăt vieții democratice interbelice.

Încurcăturile amoroase prilejuite de neprevăzutele încrucișări de destine ale oamenilor celebri erau un subiect de bârfă pe gustul răutății publice, fără a avea însă repercusiuni grave în plan public. Aproape toți bărbații cu notorietate aveau amante, de la scriitori și politicieni până la actori și bancheri. Scandalurile se stingeau în intimitate, sinuciderea marcând arareori deznodământul unei dezamăgiri amoroase fără ieșire. Dar dincolo de scandaluri, de cazurile de corupție și de frivolitatea vieții mondene, oamenii aveau un sentiment ferm al demnității umane, o rezervă de încredere intimă care-i făcea să creadă că, în pofida imoralității sociale, ființa umană păstrează undeva, în dedesubturile ei, un nucleu ireductibil de onoare. Un fel de candoare și de bun-simț îl făceau pe român să creadă că omul, oricât ar fi de supus greșelilor și fluctuațiilor psihice, rămâne o ființă aparte, cu neputință de prihănit prin efectul coroziv, de uzură morală, al contextului social. Optica aceasta îi dădea o sfială instinctivă și un simț al măsurii grație cărora își cunoștea foarte bine locul cuvenit și pretențiile pe care le putea ridica: într-un cuvânt, își știa lungul nasului și accepta fără ranchiună diferențele inerente dintre oameni.

Și pentru că vorbim despre diferențe, lumea bucureșteană era cu mult mai stratificată decât cea de azi, așa cum am mai spus. Trecerea dintr-o categorie socială în alta era anevoioasă, pragurile fiind adesea de netrecut. De pildă, în categoria aristocraților nu puteai intra decât anevoie, prin alianțe matrimoniale ori prin grade colaterale de rudenie, sau, în cazurile fericite, dacă ți se acorda vreun titlu princiar de către Casa Regală. Sângele „albastru" nu era o vorbă în vânt, iar respectul pentru marile familii românești era un sentiment natural, venit în prelungirea unui inalterabil simț al ierarhiei sociale.

Credința religioasă era ubicuă și în același timp discretă. Locuitorii Bucureștiului aveau o credință difuză și relaxată, foarte puțini fiind încercați de pofta unei insurecții sociale în numele mântuirii neamului. Cu alte cuvinte, credința era mai curând de circumstanță și urma capriciile metabolismului sufletesc, ignorându-se în general calendarul ortodox cotidian, dar respectându-se sorocul marilor sărbători. Iar dacă pășim în afara Bucureștiului și privim harta regiunilor istorice, vedem că România semăna, în privința credinței religioase, cu un mozaic. Muntenia era prin excelență regiunea ateilor (sau, oricum, a nepracticanților religios) și a emancipaților spiritual, un loc în care fastul ceremoniilor ortodoxe era cu atât mai strălucitor cu cât spoiala cerută de ighemoniconul creștin slujea unor procesiuni cu bătaie politică. Muntenia era țara boierilor, a artiștilor, a filozofilor, a oamenilor de teatru și, mai ales, a politicienilor, burghezilor, funcționarilor de stat și negustorilor. Pe scurt, dintre cele trei regiuni românești, Muntenia era cea mai emancipată: toți românii de aici se numeau creștini ortodocși, dar foarte puțini își asumau lăuntric această condiție. Ardealul, ținut în atmosfera de etuvă psihologică a dominației maghiare, își păstrase, din instinct de conservare, o credință mult mai viguroasă, resimțită de ardeleni ca o platoșă în fața deznaționalizării. Ardelenii erau credincioși din nevoia de a-și păstra identitatea amenințată. În Moldova, pe de altă parte, credința era spontană, firească și dintr-o bucată. Moldoveanul credea pentru că apucase să creadă din copilărie. Credința lui era vie și neproblematică, lipsită de dileme și de întrebări dătătoare de nopți albe. Pe deasupra, în Moldova, credința era rodul unui efect durabil de mimetism social. Țăranii, mai ales, credeau pentru că toți în jur credeau, viața lor petrecându-se — între muncile câmpului și bețiile de la cârciumă — în biserică, la slujbă. Și în vreme ce pentru ardeleni credința era o formă de păstrare a identității amenințate de maghiari, moldovenii făceau, prin credință, corp comun împotriva evreilor. Judecând retrospectiv, am putea spune că încetineala și delăsarea moldovenilor au fost răscumpărate tragic prin faptul că tocmai din rândul lor s-a ivit un om care i-a întrecut în înverșunare

pe ciobanii ardeleleni și în luciditate pragmatică pe negustorii munteni.

Să ne închipuim în continuare un București în care naționalismul era gândit ca fiind opus democrației, în care bolșevismul era privit ca o reacție de apărare a evreimii față de naționalismele europene, iar Societatea Națiunilor Unite era considerată o instituție masonică secretând cosmopolitism antinațional. Să ne închipuim, apoi, un oraș în care Noica termină facultatea, în toamna lui 1931, cu o teză despre „Lucrul în sine la Kant" și un oraș în care, în vara aceluiași an, Codreanu vine ca deputat de Neamț în Parlament. Într-un asemenea oraș viu și forfotitor, în al cărui perimetru de efervescență viața se trăia mai degrabă hedonist și frivol, probabilitatea ca o mișcare cvasimilitară, în care disciplina era literă de lege, iar efervescența, dacă exista, era una a trăirii religioase, ei bine, probabilitatea ca o astfel de mișcare să prindă era practic nulă.

Un lider făcând apel la procesul interior de desăvârșire a conștiinței morale se adresează mai degrabă ființelor din incinta bisericilor sau maicilor din răcoarea chiliilor decât oamenilor care populează străzile pavate cu piatră cubică ale unei capitale ca Bucureștiul. Într-un oraș fremătând de litigii politice, de drame amoroase și de frivolități exuberante, o mișcare radicală năzuind să spulbere frivolitățile, să strivească litigiile și să mute ideea de dramă din alcovul caselor în naosul credinței naționale lăsa impresia unui ordin călugăresc care și-a greșit epoca, suferind de o defazare cronică în raport cu cerințele timpului. Și totuși, ordinul acesta militaro-călugăresc, bazat pe simțul ierarhiei, pe sentimentul demnității și pe puterea exemplului personal, avea, în câțiva ani, să-i tragă pe români și pe bucureșteni, în primul rând, într-un vârtej social cu consecințe atât de tragice și atât de durabile, încât nici astăzi nu avem puterea interioară de a vorbi despre el cu seninătate și detașare.

Din acest oraș al forfotei voluptoase, Noica, terminând facultatea, pleacă în vara lui 1931 la Geneva, la Congresul Studențesc al Ligii Națiunilor, cu o bursă obținută prin concurs. Nu știm ce experiențe s-au sedimentat în ființa absolventului în sejurul celor trei luni (iunie–august) petrecute în orașul

elvețian, dar știm că, întors în România la sfârșitul verii, va pleca iarăși din București, în luna noiembrie, spre a-și satisface stagiul militar de un an la Batalionul 1 de Vânători de Munte de la Sinaia, avându-l drept tovarăș de militărie pe fostul coleg de liceu Barbu Brezianu. În cursul permisiilor și învoirilor din această perioadă, soldatul Noica va reîntâlni la Sinaia o domnișoară de stirpe englezească[24] ai cărei părinți făceau negustorie cu ceramică sanitară și aparatură de menaj casnic. Părinții se numeau Muston, iar pe domnișoară o chema Wendy, familia locuind în proprietatea sa din Sinaia, o vilă cunoscută sub numele de „Pensiunea Carola".

Wendy Muston nu era o femeie frumoasă, cel puțin după normele epocii, însă firea ei, de o vioiciune și o vitalitate molipsitoare, îi crea o aură de entuziasm și bună dispoziție ce compensa din plin lipsa nurilor. Cu dinți mari și proeminenți care, dezvelindu-se la fiecare zâmbet, sugerau ceva deopotrivă tăios și cabalin, Wendy nu putea trezi într-un bărbat decât o considerație ce nu depășea respectul politicos cuvenit femeilor cu șlefuire culturală. Și probabil că tocmai asta l-a făcut pe Noica s-o aleagă drept consoartă; căci personajul nostru nu se număra printre bărbații cărora o frumusețe la modă, croită după șabloanele estetice ale epocii, să le poată tulbura tihna. Era prea mefient față de gustul public pentru ca, plecându-se în fața standardului curent de frumusețe feminină, să-și aleagă o femeie pe potriva acestui etalon. Voia pesemne ceva deosebit și și-a ales ceva deosebit: o amfitrioană desăvârșită în pielea unei fragile și voioase doamne. Deocamdată, îi făcea curte; căsătoria avea să se petreacă un an mai târziu, în noiembrie 1933.

Încheierea stagiului militar îl va aduce pe Noica înapoi în București, toamna lui 1932 găsindu-l proaspăt student înscris la cursurile Facultății de Matematică. Va locui în cea mai mare parte a timpului la familia Costaforu, părinții Siminei Mezincescu, în Aleea Mitropoliei nr. 7, aflată chiar la poalele Dealului Mitropoliei. Vechea nostalgie după disciplina a cărei exactitate și simetrie îl fascinase în anii adolescenței trebuie să fi răbufnit din nou în sufletul lui, Noica simțind nevoia, după recluziunea impusă de stagiul militar, să reia în chip sistematic studiile de

matematică. Numai că el nu va urma decât un an cursurile Facultății de Matematică, după care se va retrage la îndemnul stăruitor al profesorului Dan Barbilian, căruia i se părea oțios ca tânărul acesta, cu o vădită aplecare speculativă, să-și exerseze inteligența într-un domeniu în care speculația nu avea ce să caute. Matematica cerea imaginație creatoare, iar nu virtuozitate conceptuală. Cu aceeași hotărâre cu care-l sfătuise odinioară să lase poezia, Ion Barbu îi dă de înțeles că trebuie să părăsească acum matematica. Mai mult, Ion Barbu i-a arătat și calea de a face filozofie.[25] Coincidența aceasta nefastă, grație căreia Noica a fost respins de două ori, o dată de la îmbrățișarea poeziei și a doua oară de la studiul matematicii, prin intervenția aceluiași om, Ion Barbu, ne pare astăzi luminoasă. Căci lecuit definitiv de ispitele adolescenței și nemaiavând altele, Noica se va îndrepta cu totul către filozofie. Și cu toate că prezența lui în viața publică e minimală, în cercurile de cunoscuți rămâne același intelectual afabil și rafinat, înconjurat de o aură de siguranță interioară. Impresia pe care o lasă celor din jur în această perioadă se regăsește în *Jurnalul* lui Octav Șuluțiu, în nota din 8 septembrie 1932: „C. Noica e singurul om care mă intimidează și mă impresionează. Are o sinceritate și o siguranță a inteligenței deconcertante."[26]

În toamna lui 1932, probabil dintr-o demnitate filială în virtutea căreia simțea că a venit timpul să se întrețină singur, Noica se angajează bibliotecar la Seminarul de Istorie a Filozofiei din cadrul catedrei conduse de profesorul P.P. Negulescu, meserie pe care o va practica timp de doi ani. Biblioteca era locul ideal de muncă pentru o natură ca aceea a lui Noica: trăia acum printre cărți și își hrănea mintea cu ele, urmându-și nesmintit proiectul de cizelare prin mijlocirea lecturilor. Însă, în ciuda salariului și a remunerației pe care o primea sporadic pentru meditații, Noica nu va putea să se întrețină singur. Până la sfârșitul perioadei interbelice, el va fi sprijinit de tatăl său, Grigore Noica, și de unchiul său, profesorul Grigore Casassovici, proprietarul unei filaturi de bumbac pe Valea Prahovei, cel care avea de altfel să-i subvenționeze tipărirea celor două traduceri din Descartes.

După terminarea stagiului militar și după cei doi ani de claustrare în bibliotecă, viața lui Noica pare să intre într-o suită searbădă de timpi morți. Lipsit de ambițiile sociale ale unui om cu veleități active, Noica simte că politica nu-l atrage. În 1932 scrie articolul „Oameni fără agonie": „Dar pentru cine să fac politică și contra cui să fac politică? Pentru țara românească? Dar țara asta nu are nevoie de adeziunea mea, nici de umărul meu, nici de calculul meu. Ea cere doar să mă las «intrat» în ea, să fiu în vinele ei; ea mă vrea numai în creșterea ei. Să fiu eu creșterea ei. E nevoie de politică? E nevoie de puțină cinste sufletească, atâta tot. [...] Nu faci nimic pentru țara asta militând. Cine se grăbește, cine vrea ca în două decenii lucrurile românești să fie altele, acela operează în gol. Dar faci ceva pentru țara asta cunoscând-o, ascultând-o cum crește, îmbogățind-o cu saltul tău în curgerea ei."[27] Trecând peste tenta filozofică a ultimelor rânduri, hotărârea de a nu face politică e clară. În fond, cu acest pasaj, Noica manifestă cele două simptome tipice ale neîncrederii în politică: mai întâi, disprețul față de o activitate detestabilă, al cărei exercițiu te schimonosește; în al doilea rând, convingerea că nu politica e cea mai bună armă în încercarea de a preface România. În ochii filozofului, exista o altă armă cu mult mai bună, chiar dacă una cu totul invizibilă: spiritul.

Aici avem de-a face cu cazul tipic al unui intelectual căruia mirajul abstracțiilor conceptuale și credința subînțeleasă într-o ordine ascunsă a lumii îi împrumutau o viziune idealistă de tip teoretic. O viziune în care esențele existau aievea și ele puteau fi sesizate de o gândire conceptuală, a cărei abstracțiune era un atu în încercarea de a atinge profunzimile lumii. Esențele românești erau pentru Noica singurele instanțe care puteau schimba România din adânc, dovada fiind că schimbarea aceasta se petrecea deja, printr-o creștere înceată, dar necontenită; iar dacă ascultai creșterea aceasta, intrai tu însuți în ritmul ei. Creșterea se petrecea de la sine, fără a fi nevoie de intervenția politicului. Așa cum un organism se dezvoltă în virtutea esențelor lui genetice, tot așa o nație crește din ea însăși, în temeiul spiritului său imanent. Totul e să afli care este principiul acestei creșteri și apoi să-l aplici cu bună știință. În fața unei asemenea

creșteri esențiale, politicul este neputincios. El nu poate depăși pragul schimbărilor de suprafață, al reacțiilor tactice în funcție de împrejurări și de momentele istoriei. În timp ce o preschimbare în adâncime, una care să echivaleze cu o a doua geneză a poporului român, o asemenea schimbare nu poate avea loc decât mergând la principiile creșterii lui. Astfel, a doua geneză ar fi una cu totul spirituală, ea ar însemna dezvăluirea duhului, iar dezvăluirea ar fi totuna cu transfigurarea spirituală a unei Românii care deocamdată nu există decât fizic, în urma unei fericite întregiri geografice.

Și atunci, problema nu este să afirmi că poporul român e un organism însuflețit de un spirit care-i dă viață, ci să găsești acest spirit. Cine va ajunge la el va putea modifica organismul național. Și cum lumea politică nu poate ajunge la spirit fiindcă suferă de cecitate vizionară, întrebarea care se pune este: cum se poate ajunge la spiritul României? Prin filozofie sau prin teologie?

Răspunsul lui Noica din prima jumătate a deceniului patru (anii '30) a fost: prin *filozofie*. Prin filozofie, omul poate cunoaște spiritul României. Celălalt răspuns, formulat de Nae Ionescu și împărtășit de Codreanu, era: prin *religie*. Potrivit lui Nae Ionescu, spiritul unui popor ți se dezvăluie prin revelație, iar nu prin cunoaștere filozofică. În ordinea spiritului, nu poți înțelege decât ceea ce ți se descoperă. Fără descoperire, acestui spirit cel mult îi poți intui prezența, rugându-te lui și invocându-l sub forma numelui lui Dumnezeu sau sub forma morților din a căror sămânță ai apărut și tu. Dar indiferent că e intuit sau înțeles în chip lămurit, spiritul acesta nu este o ficțiune, iscată dintr-o farsă pe care ne-au jucat-o întemeietorii creștinismului, ci există cu adevărat, există în cuvântul Bibliei, există în rugăciuni și există în starea de spirit a oamenilor de pe stradă. Cine va avea mereu în minte aceste întrupări ale spiritului românesc va putea să insufle României un duh de schimbare pe care nici o filozofie nu i-l poate da. Iar dacă esența unui popor este spiritul lui și spiritul lui este de la Dumnezeu, atunci fără Dumnezeu orice popor, se stinge precum un organism al cărui metabolism s-a stricat. Stricarea metabolismului național e totuna cu pierderea naționalismului, pierdere care înseamnă

de fapt dispariția instinctului de conservare al unui popor. Și atunci, pentru ca România să nu moară, e nevoie de o readucere a lui Dumnezeu în starea de spirit a românilor, e nevoie de o terapie de șoc în urma căreia românii să formeze din nou: un neam al lui Dumnezeu. Această terapie de șoc nu stă la îndemâna teologului, cu atât mai puțin a filozofului; e nevoie de un lider politic în a cărui ființă viziunea religioasă să se sprijine pe o fervoare de mistic și pe o dârzenie de militar. Cine dintre oamenii vremii putea întruni aceste condiții în ochii lui Nae Ionescu și ai tineretului interbelic: Carol al II-lea? Iorga? Vaida-Voievod? Argetoianu? Mareșalul Averescu? Iuliu Maniu? Dinastia Brătienilor?

Anul venirii pe tron a lui Carol al II-lea coincide cu anul în care Mișcarea Legionară își mută sediul central în București. Pe 12 aprilie 1930, Codreanu înființează Garda de Fier, expresia politică a Mișcării Legionare. Codreanu trecea, așadar, de la marșuri și tabere de muncă organizate în folos public la intenția de participare a legionarilor la alegerile parlamentare. În concepția lui, schimbarea României trebuia să se producă nu numai de jos, prin exemplul personal al fiecărui legionar, ci și de sus, prin pătrundere în forul legislativ al țării. Formarea Gărzii de Fier folosea tocmai acestui scop, legionarii intrând în campania electorală cu liste proprii de candidați și încercând să capete măcar un loc de deputat în Parlamentul României. În comparație cu marile partide politice ale epocii — țărăniștii și liberalii —, legionarii nu putea emite nici o pretenție serioasă în privința intrării în Parlament, dar intenția lui Codreanu nu era atât izbânda în alegeri, cât încercarea apelor electorale, sondarea simpatiei de care se bucurau realmente legionarii în rândul românilor. În acea epocă, nu exista practica sondajelor de opinie, nici televiziune, iar radioul nu avea acoperire decât în orașe. Într-un asemenea context, testul alegerilor locale sau generale însemna pentru legionari o probă de foc. Numai că așteptata probă de foc nu s-a petrecut: trei ani la rând, legionarii au fost împiedicați să participe la alegeri, fiind scoși în afara legii.

De fiecare dată, hotărârea de ilegalizare a Gărzii de Fier a fost luată în cadrul Consiliului de Miniștri prin votul membrilor

guvernului respectiv. Motivele erau clare — antisemitismul făţiş al legionarilor irita cercurile politice de la Paris şi Londra, ale căror reprezentanţi exercitau presiuni asupra guvernului în funcţie de la Bucureşti. În schimb, în ţară, legionarilor nu li se putea reproşa că nu respectă legile, şi de aceea toate ilegalizările partidului lor, luate prin decizie politică, au fost anulate de verdictele curţilor de juraţi. Totul semăna cu mişcarea de du-te-vino a unui piston social: politicienii îi scoteau pe legionari în afara legii, iar oamenii legii îi aduceau înapoi.

Într-o epocă în care noţiunile de rasism, xenofobie şi drepturile omului nu intraseră încă în mentalul politic, legionarii nu putea fi scoşi în afara legii pe baza vreunei legi, ci doar pe baza unei constatări politice de bun-simţ: aceea că ei reprezentau cu adevărat un pericol pentru clasa politică românească. Când repeţi neîncetat că evreii, masonii şi politicienii corupţi trebuie eliminaţi din conducerea statului, nu se poate să nu-ţi ridici împotrivă aproape toată protipendada politico-financiară a ţării. Când faci figură de justiţiar inflexibil, ameninţându-i pe politicieni că vor plăti cu capul pentru mârşăviile lor, nu trebuie să te aştepţi ca oamenii care se tem de judecata ta să stea cu braţele încrucişate. Când repeţi mereu că democraţia este o invenţie masonică al cărei rost e să slăbească credinţa poporului în valorile creştine, nu se poate să nu bănuieşti că în Franţa sau Anglia ai o imagine funebră. Când repeţi în gura mare că regele îşi sfidează familia aducându-şi pe ascuns în ţară o amantă a cărei origine evreiască este o palmă dată orgoliului naţional al românilor, când mai spui şi că viaţa intimă a regelui nu trebuie să se răsfrângă asupra rolului pe care-l joacă instituţia monarhiei, când, pe deasupra, spui că alcovul şi afacerile trebuie trecute pe un plan secund în raport cu prerogativele politice cu care este înzestrat prin constituţie un monarh, când spui toate acestea pe şleau nu se poate să nu te aştepţi la o reacţie pe măsură din partea Casei Regale.

Pe scurt, legionarii au fost scoşi în afara legii tocmai de cei care se simţeau vizaţi de ameninţările lor. De altfel, frontul de ostilitate creat de apariţia legionarilor a strâns aproape toată clasa politică românească în jurul regelui. Din această coaliţie

a conștiințelor amenințate au lipsit foarte puțini oameni politici, de pildă Iuliu Maniu, Vaida Voievod, Octavian Goga sau A.C. Cuza. În schimb, înverșunarea lui Iorga împotriva legionarilor a fost un caz special, ținând de ascunsele meandre ale psihologiei umane, și nu de o motivație ivită din conștiința vinovată a celui care se știe vulnerabil. Să ne amintim că, înainte de Primul Război Mondial, discursul naționalist al lui Iorga era așa de evident, încât legionarii îl priviseră la început ca pe unul dintre părinții lor spirituali. Iorga însemna apostolul neamului, omul prin al cărui glas se rosteau năzuințele românilor. Nimeni nu avea cutezanța judecăților sau sclipirea vorbelor sale. Pentru legionari, Iorga fusese un protolegionar, un inspirator și în același timp un înaintaș din al cărui prestigiu își trăgeau ei înșiși legitimitatea.

Schimbarea de ton a lui Iorga s-a petrecut în momentul în care naționalismul devenise monedă curentă în politica românească și vocea adversarilor politici ajunsese agasant de stridentă. În plus, statutul pe care-l avea nu-i îngăduia lui Iorga să-i concureze pe A.C. Cuza sau Octavian Goga. Pe acest fond de rezervă față de etalarea fățișă a unui naționalism agresiv a apărut popularitatea lui Codreanu, și astfel, la reticența difuză a lui Iorga față de un curent căruia el îi întorsese spatele, s-a adăugat acum repulsia personală față de un om. Adevărata cauză a înverșunării lui Iorga împotriva legionarilor a fost orgoliul rănit: apostolul neamului nu putea accepta ca tineretul român să fie atras de altcineva decât de el. Cel mai strălucit creier din România de atunci socotea că e firesc ca inteligența și realizările intelectuale să-i fie răsplătite prin admirația statornică a tineretului. Când colo, sub ochii lui apăruse o stea a cărei forță de atracție i se părea inexplicabilă și scandaloasă: căci lui Codreanu îi lipsea sclipirea intelectuală, îi lipsea darul oratoriei, îi lipsea un statut social demn de respect, îi lipsea o cultură temeinic asimilată și îi lipsea și un elementar tact psihologic. Gândul că un asemenea personaj putea să se bucure de o simpatie frizând adorația mistică ieșea din schemele de înțelegere ale lui Iorga. Cum de altfel ieșea din schemele de înțelegere ale tuturor politicienilor.

De o invidie asemănătoare a suferit Carol al II-lea. Încercările regelui de a contracara expansiunea legionarilor s-au redus fie la imitația fățișă (a înființat „Străjeria țării", organizație de tineret a cărei formă de activitate, presărată cu ceremonii, imnuri și tabere de muncă, copia izbitor modelul legionar), fie la tentativa de a-l subordona pe Codreanu direct ori prin coruperea anturajului apropiat. Numai că Zelea-Codreanu nu putea fi imitat, iar de subordonat nici atât. Privirea lui se îndrepta spre un orizont la care nu ajung decât nebunii și vizionarii mistici. El nu voia conturi în bancă și vilegiaturi în străinătate, ci imateriala mântuire a neamului românesc. Persecuțiile concertate la care aveau să fie supuși legionarii, arestările prin care trecuse el însuși și prin care avea să mai treacă, toate acestea nu erau în ochii lui decât semne că prin gura lui se rostea adevărul, un adevăr pe care politicienii îl voiau uitat și îngropat, acel secret al lui Polichinelle pe care-l știa toată lumea, dar pe care nu-l rosteau în gura mare decât studenții legionari.

Prima ilegalizare a partidului Garda de Fier are loc sub guvernarea Ion Mihalache. Decizia e luată de Consiliul de Miniștri pe 11 ianuarie 1931 și consecința ei este arestarea lui Codreanu și a altor cinci legionari. După trei luni de detenție, Curtea de Jurați a Tribunalului București îi achită pe inculpați. Codreanu este eliberat și peste patru luni, în august, participă la alegerile parțiale din județul Neamț. Intrarea în cursa electorală îi fusese prilejuită de moartea deputatului aflat în funcție în județul Neamț. Cum titulatura de Garda de Fier fusese ostracizată de autorități, Codreanu își va înscrie legionarii sub numele de „Gruparea Corneliu Codreanu" și, timp de o lună, va străbate județul Neamț împreună cu o sută de legionari. Tipul de propagandă pe care l-a făcut Codreanu în județul Neamț este descris succint de Argetoianu într-unul din volumele sale de memorii: „Grupuri de studenți se răspândeau prin sate, ajutau în tăcere oamenii la muncile lor, reparau drumurile și podețele prin sate, săpau scursori la apele stătute sau câte o fântână în locurile lipsite de apă, apoi plecau vestind că în zilele următoare «va veni în sat cel care trebuie să vie». Venea, într-adevăr, «Căpitanul», călare pe cal alb, însoțit de câțiva flăcăi; se

oprea în mijlocul satului, descăleca, îngenunchea, săruta pământul, încăleca din nou și pleca mai departe fără să spună un cuvânt."[28] Rezultatul acestei propagande mute este că Zelea-Codreanu devine, la vârsta de 32 de ani, deputat în Parlamentul României.

A doua ilegalizare se petrece în martie 1932, sub guvernarea Iorga-Argetoianu. Scenariul se repetă. Curtea de jurați îi achită pe legionari și partidul lor participă în iulie la alegerile generale din țară. Propaganda legionară se desfășoară după același tipic, iar rezultatul este că acum cinci legionari ajung deputați în Parlament. Secretul lui Polichinelle începe să-și arate efectul, iar fenomenul legionar ia amploare. Mișcarea se întărește o dată cu ilegalizarea, iar simpatia față de legionari sporește cu cât sunt mai persecutați. Mecanismul istoriei din catacombele creștine ale Romei lui Nero se repetă: persecuțiile căzute asupra celor de jos macină temelia pe care se spijină cei de sus. Strigoii încep să iasă la lumina zilei, defilând, cântând, rugându-se și purtând cămașă verde cu centură și diagonală.

La 24 ianuarie 1933, cu prilejul aniversării Unirii Principatelor Române, Codreanu ordonă legionarilor să depună o coroană de flori la Mormântul Eroului Necunoscut din parcul Carol și în același timp să așeze o cruce la capul mormântului, după obiceiul creștin. Ceremonia legionarilor este împiedicată de jandarmi, iar incidentul are răsunet în lumea intelectuală. Mircea Vulcănescu scrie imediat articolul „O cruce pe Mormântul Eroului Necunoscut" în ziarul *Dreapta*. Tonul articolului este atât de radical încât, dacă nu am ști că este scris de Vulcănescu, l-am putea foarte bine pune în seama lui Vasile Marin: „Așadar, tineretul românesc înscris în Garda de Fier a vrut să pună o cruce la mormântul Eroului Necunoscut și a fost împiedicat s-o facă. Stranie împiedicare... Stranie, pentru că tineretul Gărzilor de Fier a avut gândul cel bun, gândul adevărat al oricărei conștiințe creștinești în fața unui cult străin, adus din țări ce nu mai cred în Dumnezeu și care au simțit totuși, în primii ani după război, nevoia unui substitut, a unui simulacru. Căci fără cruce la mormânt, cultul «eroului necunoscut» nu e un cult creștinesc! [...] Oprirea așezării crucii face parte din cortegiul

nemărginit de jigniri la care este supusă conștiința creștinească a acestei țări din partea celor ce nu mai cred în nimic și care cred că pot strica, pe nesimțite, sufletele celor slabi de suflet. [...] De lucrul acesta, firește, puțin le-a păsat statelor din Apus, căzute pe mâna cultului fără Dumnezeu, pe mâna francmasoneriei."[29]

Articolul lui Vulcănescu are însemnătate nu în sine, ci prin genul de reacție pe care o ilustrează: simpatia față de legionari era provocată chiar de autorități, prin efectul indirect al solidarizării cu cel care suferă o nedreptate. De acum încolo, obstrucționările, persecuțiile, întemnițările legionarilor se vor petrece în favoarea lor, capitalul de încredere populară crescându-le proporțional cu efortul autorităților de a-i reprima. Și astfel, zidul de ostilitate oficială de care se izbeau legionarii era însoțit în subteran de un curent tot mai mare de simpatie populară, iar simpatia aceasta nu mai era doar a studenților cu mintea crudă sau a țăranilor analfabeți, ci începuse să fie și a intelectualilor formați. Era o lecție pe care începea s-o învețe însuși Codreanu: Dacă o măsură de forță îndreptată împotriva legionarilor le mărește faima, înseamnă că principiul creștin al jertfei este valabil: pe oameni îi înduplеci prin jertfă, iar fără jertfă nimic nu poate dura în lumea aceasta. Și atunci, dacă Mișcarea Legionară vrea să cucerească sufletul românilor, jertfa legionarilor trebuie să treacă dincolo de întemnițare, bătăi sau interdicții publice, ajungând la actul suprem al pierderii vieții. Murind, legionarii vor săpa în sufletele românilor o încredere neumbrită de îndoieli și fiecare moarte va da Legiunii un nou impuls. Și pentru că totul stă în puterea exemplului personal, chiar el, Codreanu, trebuia să dea un asemenea exemplu. „Șeful Legiunii râde de moarte", avea să scrie în Circulara nr. 145 din 11 februarie 1938. Acum însă, în mai 1933, Codreanu alcătuiește prima „echipă a morții".

Echipa morții era o echipă de propagandă electorală alcătuită din acei legionari dispuși să înfrunte moartea pentru a face cunoscută Legiunea țăranilor din sate. Îi înțelegem mai bine rolul dacă ne amintim că autoritățile încep să se teamă, din 1933, de succesul legionarilor: își dau seama că apariția lor într-un

sat — în formații disciplinate, cântând, îngenunchind și rugându-se cu voce tare — nu numai că nu trecea neobservată, dar avea un efect neașteptat în rândul țăranilor, câștigându-le voturile. Iar dacă în sat mai apărea și Zelea-Codreanu pe calul lui alb, efectul era sigur: vestea trecerii Căpitanului iradia în toate satele din jur. Într-o vreme în care televiziunea nu exista, radioul nu avea acoperire decât în orașe și ziarele nu ajungeau decât arareori la sate, campania electorală se făcea pur și simplu cu piciorul, mergând din așezare în așezare și din județ în județ.

Și atunci singura soluție a autorităților era să le interzică legionarilor accesul în sate. Pentru asta, jandarmii primeau ordin să formeze baraje la intrare. Dacă legionarii insistau, treceau la represalii: se produceau altercații, arestări și victime omenești. Arestările și moartea se petreceau într-un singur sens, dinspre jandarmi către legionari. De aici nevoia „echipelor morții": legionarii intrau, pe bază de voluntariat, în echipe de propagandă hotărâte să-i înfrunte pe jandarmi cu prețul vieții. Echipele morții *nu* au fost, așadar, comandouri însărcinate cu eliminarea adversarilor politici. Acest fals istoric, atât de vehiculat în perioada comunistă, continuă să fie folosit și astăzi ca argument al criminalității fără precedent a legionarilor. Este însă un fals și atât. Există un cântec legionar intitulat „Imnul echipei morții". Muzica este a lui Ion Mânzatti, versurile îi aparțin lui Radu Gyr. Unul dintre versurile refrenului sună astfel: „Ori învingem, ori murim."

Dintre membrii primei echipe a morții, Gheorghe Clime, Nicolae Constantinescu, Iosif Bozântan, Sterie Ciumetti și Ion Dumitrescu-Borșa au fost numele cele mai reprezentative, fie și numai pentru că ulterior fiecare avea să joace un rol aparte în evoluția Mișcării Legionare. Sorții au făcut ca nici unul dintre ei să nu moară în timpul campaniilor electorale, ci în cu totul alte circumstanțe. Gheorghe Clime a fost mâna dreaptă a lui Codreanu după moartea lui Ion Moța. A murit împușcat la închisoarea Râmnicu-Sărat în 22 septembrie 1939, după ce fusese torturat timp de patru ore ca să semneze o declarație din care să reiasă că Armand Călinescu fusese ucis din ordinul lui. Nu a semnat declarația, în ciuda faptului că mai întâi a fost scalpat

pe viu și apoi i s-a introdus lent o baionetă de-a lungul musculaturii brațului drept. Nicolae Constantinescu a fost șeful comandoului Nicadorilor și a murit strangulat alături de Codreanu în noaptea de 30 noiembrie 1938. Iosif Bozântan a fost, alături de Ion Caratănase, șeful comandoului Decemvirilor, și a murit strangulat în aceeași noapte de 30 noiembrie 1938. Sterie Ciumetti a fost trezorierul Mișcării Legionare și a murit împușcat în noaptea de 29-30 decembrie 1933, în cursul represaliilor declanșate de uciderea lui I.G. Duca. Preotul Ion Dumitrescu-Borșa a făcut parte din echipa legionară pe care a condus-o Ion Moța în războiul civil din Spania; a fost singurul care a murit de moarte bună, în 1981.

Și ajungem acum la una dintre trăsăturile definitorii ale stării de spirit a legionarilor: acestora le surâdea ideea sacrificiului. Solidaritatea lor însemna nu numai întrajutorare, ci mai ales manifestarea pe viu a eroismului în situații-limită. Era o formă de bravură absolută să le arăți camarazilor că nu ți-e frică de moarte. Și de aceea exista în rândul legionarilor un spirit de emulație în virtutea căruia, dacă cineva murea, putea fi încredințat că ceilalți îi vor pomeni numele cu respect, ba chiar i-l vor invoca la apelul morților din timpul ședințelor de cuib. Pentru un legionar, era o onoare să mori pentru Legiune. Moartea însemna nu atât o dovadă de curaj, cât încredințarea că vei trăi în amintirea camarazilor. Amintirea postumă și respectul lor te făceau să privești moartea cu seninătate. Iar cultul închinat morților dădea fiecăruia certitudinea că, așa cum numele camarazilor căzuți era strigat la apelul morților, și numele lui va fi pomenit dacă se va întâmpla să moară. Fibrele nevăzute care-i legau pe legionari erau ale unui aluat eroic în care pătrunsese spiritul mistic. Erau eroici pentru că mureau pentru Legiune, erau mistici pentru că trăiau prin ceilalți, comuniunea lor fiind cimentată de liantul credinței în înviere. Asupra unor asemenea oameni, amenințările, represaliile sau arestările nu mai puteau avea decât o foarte mică înrâurire. Codreanu le sădise în suflet ideea mistuirii pe altarul mântuirii neamului. „Cine fuge de mormânt fuge de înviere", obișnuia să le spună, și de aceea

„sunt înfrângeri și sunt morți cari trezesc un neam la viață, după cum sunt și biruințe dintre acelea care-l adorm”[30].

Dar să ne întoarcem la lumea Bucureștiului. Până în 1935, Codreanu apărea pe stradă în port național — cămașă cu bentiță, surtuc și cioareci —, trecerea la costumul orășenesc fiindu-i sugerată de comandanții legionari în momentul în care amploarea mișcării cerea șefului să se conformeze unui minim etalon de sobrietate protocolară. Primul costum de stofă, bunăoară, i-a fost făcut cadou de comandantul legionar Eugen Ionică. Cămașa verde și pelerina neagră nu le va purta decât în împrejurări solemne, de pildă la funeraliile lui Moța și Marin sau la înmormântarea generalului Zizi Cantacuzino. Puținele poze rămase în urma campaniei de ștergere a imaginii sale din memoria colectivă ni-l înfățișează fie în port național, fie în haine „nemțești”; în extrem de puține poartă uniforma legionară cu pelerină neagră.

În august 1933, Codreanu, în costum național, deschide șantierul de lucru la Casa Verde din Bucureștii Noi. Până atunci trăise găzduit de camarazi, dar acum venise vremea ca șeful Legiunii să aibă un domiciliu stabil. Pe locul unde s-a ridicat clădirea era pe atunci câmp gol, la ieșirea din București. Astăzi, Casa Verde este prinsă între blocurile de zece etaje ale cartierului Bucureștii Noi. În timpul lucrului la casă, Codreanu va sta într-un cort amplasat lângă șantier, iar legionarii vor face de gardă în fața cortului, pentru a-i da onorul, potrivit protocolului. Când se afla în locuri publice, Codreanu nu era însoțit de o gardă personală, poate pentru că pur și simplu nu avea nevoie: aproape niciodată nu era singur, iar acolo unde apărea, lumea se strângea în jurul lui. De aceea, ca să-l omori, trebuia s-o faci în prezența martorilor. După asasinarea lui Manciu, Codreanu nu va mai purta decât rareori pistol, iar odată cu mutarea în București, unde autoritățile vânau orice pretext pentru a-l aresta și ar fi fost o imprudență fatală să mai poarte pistol, pesemne n-a mai făcut-o deloc.

Nichifor Crainic afirmă însă contrariul în cartea de memorii *Nopți albe, zile negre*, mai precis într-un fragment din 1934, în care povestește cum îi scria discursurile parlamentare lui

Codreanu și cum acesta le învăța docil pe dinafară, până când, o dată, uitând cuvintele discursului, a făcut o impresie dezastruoasă. Iată cum descrie Nichifor Crainic episodul: „Dar iată că intră Codreanu. «Ce făcuși, Corneliu?», l-am întrebat eu, după ce am rămas singuri. Atunci el mi-a făcut o mărturisire foarte ciudată. «Când m-am suit la tribună, se spovedea el, mi s-a înfipt în creier o idee care nu mi-a mai dat pace. Ce mă fac dacă acum, când sunt la tribună, un deputat îmi strigă din bănci: Ucigașule! Ce mă fac? Părăsesc tribuna fără să răspund nimic ori scot revolverul și trag? Că eu umblu permanent cu revolverul la mine. Rosteam o frază din discurs și așteptam strigătul: Ucigașule! Dar strigătul n-a venit și eu am uitat discursul. M-am coborât de la tribună, mulțumit că n-am folosit revolverul.» Eram dezolat că discursul s-a prăpădit și s-a pierdut un bun moment de afirmare a noii mișcări. Dar chestiunea cu revolverul m-a înfiorat. Va să zică n-a renunțat, cum pretindea el la prima spovedanie, când mi-a povestit uciderea lui Manciu."[31]

Din acest fragment reiese că Zelea-Codreanu purta pistol în cursul ședințelor parlamentare. Ne mărginim să pomenim episodul relatat de Crainic, deși ni se pare greu de crezut că Iorga, Tătărăscu, Brătienii, Maniu sau Argetoianu ar fi acceptat ca un tânăr țăran impertinent să se plimbe sub nasul lor cu pistolul la brâu. Parlamentul avea un regulament strict, potrivit căruia nimeni nu putea intra înăuntru cu arme de foc, și asta mai ales după atentatul cu bombă săvârșit de Max Goldstein, în decembrie 1920, în incinta clădirii de pe Dealul Mitropoliei, când președintele de atunci al Parlamentului, un anume Panaitescu, fusese omorât. Dacă la asta adăugăm amănuntul că verticalitatea morală a lui Nichifor Crainic s-a clătinat serios sub regimul comunist, rămâne ca cititorul să decidă dacă paginile de jurnal ale fostului profesor de mistică sunt credibile.

În timp ce lucrul la Casa Verde înainta vertiginos și pe când Noica își vedea de însărcinările sale de bibliotecar, popularitatea crescândă a lui Codreanu avea să-l silească pe Carol al II-lea să facă o primă tentativă de a se apropia de legionari. În consecință, îl va însărcina pe Nae Ionescu să aibă o discuție

confidențială cu șeful Legiunii, pentru a afla ce intenții are și cât de maleabil este în perspectiva unei eventuale alianțe între Mișcarea Legionară și Casa Regală. Nae Ionescu, pe vremea aceea membru al camarilei regale, îl va căuta pe Codreanu la șantierul de la Casa Verde, dar, negăsindu-l, le va lăsa legionarilor de gardă o carte de vizită, invitându-l pe Codreanu a doua zi la vila lui din Băneasa.

A doua zi, la ora fixată, șeful legionarilor se prezintă la casa profesorului și între cei doi bărbați are loc o discuție al cărei deznodământ va fi crucial pentru viitorul amândurora. Discuția, care a durat câteva ore, a însemnat de fapt înfruntarea a două inteligențe radical diferite: de o parte, o inteligență teoretică al cărei rafinament în materie de nuanțe verbale îi dădea o supremație incontestabilă asupra interlocutorului, de cealaltă parte, o inteligență pragmatică, dublată de o voință de fier și o patimă expansivă a gesturilor. Nae Ionescu recurgea la finețea cuvintelor, Codreanu vorbea cu trupul. În urma coliziunii acestor două naturi ieșite din tiparul comun, ochii de drac cu sprâncene stufoase se vor înclina în fața chipului smead, ca de înger coborât din icoane.

Ceea ce pare incredibil prin paradoxala întorsătură a situației și ceea ce istoricii noștri evită să spună este că, în acel moment, Nae Ionescu i-a recunoscut lui Codreanu superioritatea și i s-a subordonat. O voință o învinsese pe alta, iar ardoarea lui Codreanu topise platoșa de rezistență a profesorului. Urmarea va fi că Nae Ionescu avea să-și pună *Cuvântul* în slujba Mișcării și să devină cel mai inteligent misionar al cauzei legionare în lumea intelectualității bucureștene. Amfiteatrele în care Nae Ionescu își ținea cursurile aveau să numere tot mai mulți studenți legionari, însuși Ionel I. Moța mergând de câteva ori la prelegerile profesorului.

Nu știm cât din lucrurile discutate de cei doi a ajuns la urechile regelui Carol al II-lea, dar cu siguranță Nae Ionescu i-a împărtășit regelui varianta sa. Dacă îi dăm crezare lui Șerban Milcoveanu, conversația lui Nae Ionescu cu Carol al II-lea s-a petrecut astfel: „«Sire, ăștia nu sunt niște hahalere care să bată palma la comanda noastră. Ăștia sunt națiunea și trebuie să

ne înțelegem cu ei.» Lui Carol al II-lea nu i-a plăcut ce-a auzit, dar a spus: «Intră la ei și vom vedea ce vom face cu ei.»"[32] Felul scurt și brutal prin care regele, expediindu-l, îi dădea lui Nae Ionescu de înțeles că rolul lui trebuia să fie unul de supus spion în rândul legionarilor va însemna ieșirea profesorului din cercul de apropiați ai lui Carol al II-lea și în același timp va reprezenta prima încercare eșuată a instituției monarhice de a se apropia de Legiune.

Luna decembrie a anului 1933 aducea alegeri generale în țară, iar legionarii, cu tactica lor de propagandă pe teren, erau hotărâți să-și mărească numărul de reprezentanți în Parlament. Pe măsură ce se apropia data alegerilor, presiunea autorităților creștea. La 23 noiembrie, Virgil Teodorescu, student la Constanța, este împușcat de jandarmi în timp ce lipea afișe propagandistice în oraș. Peste cinci zile este împușcat Niță Constantin, pentru ca pe 10 decembrie, cu zece zile înaintea alegerilor, guvernul I.G. Duca să dizolve preventiv Garda de Fier, împiedicându-i pe legionari să participe la alegeri și arestând câteva mii. Codreanu publică în *Cuvântul* lui Nae Ionescu articolul „Un cuvânt în chestiunea dizolvării Gărzii de Fier", în care îi face răspunzători de arestarea legionarilor și de dizolvarea partidului pe I.G. Duca, Nicolae Titulescu, Victor Iamandi, pe șeful Jandarmeriei, generalul Dumitrescu, și pe șeful Siguranței, Eugen Cristescu. Tensiunea atinsese apogeul, iar deznodământul nu se va lăsa multă vreme așteptat.

Pe 29 decembrie 1933, prim-ministrul I.G. Duca va fi asasinat de un comando alcătuit din Nicolae Constantinescu, Caranica Ion și Doru Belimace. Cel dintâi era român, ceilalți doi erau macedoneni. Acronimul obținut din prima silaba a numelui fiecăruia, Ni-ca-dor, va denumi primul comando legionar cu adevărat criminal din istoria legionarilor. Nicadorii se predau poliției, iar în aceeași noapte, în București, poliția face descinderi masive în casele legionarilor. Macedoneanul Sterie Ciumetti, trezorierul Mișcării Legionare, este arestat, torturat pentru a divulga locul în care se ascundea Codreanu și în final împușcat. Cadavrul îi este aruncat în lacul Herăstrău din București. Întrucât le îngăduise legionarilor să publice în *Cuvântul* și

întrucât relațiile cu regele se deterioraseră fără putință de întoarcere, Nae Ionescu este arestat pe 2 ianuarie, la Sinaia; va fi ținut în arest până pe 15 martie 1934.

Știind că, odată prins, va fi executat imediat, Codreanu stă ascuns în casa colonelului Zăvoianu de pe str. Berthelot din București. Nu va ieși la lumina zilei decât peste patru luni, când se va prezenta la tribunal în ziua procesului Nicadorilor, 5 aprilie 1934. În urma sentinței Curții de Jurați, Nicadorii sunt condamnați la muncă silnică pe viață, iar restul legionarilor sunt achitați. Din acest moment, istoria partidului Garda de Fier se încheie, cu toate că, în mod paradoxal, din cauza faimei macabre pe care o căpătase în urma asasinării lui Duca, numele „Garda de Fier" avea să fie asociat mereu de acum încolo cu Mișcarea Legionară. Chiar și în 1935, când Codreanu va înființa partidul Totul pentru Țară, românii vor continua să se refere la legionari folosind numele primului partid, care avea conotații mai potrivite cu înfățișarea sub care le apăreau legionarii. În plus, refrenul imnului lor („Garda, Căpitanul/Și Arhanghelul din cer") semăna cu un ritual mnemotehnic menit a întări în amintire legătura dintre Garda de Fier și Codreanu.

A intra în dedesubturile asasinării lui Duca înseamnă a păși pe nisipuri mișcătoare. Poate că într-o zi se va ști întocmai contextul ale cărui variabile au dus la această crimă. Atunci se va putea spune cu certitudine dacă numai generalul Zizi Cantacuzino a știut dinainte de planul Nicadorilor sau dacă a știut și Codreanu, cum tot atunci se va ști dacă regele Carol, având nevoie de un pretext pentru a-i reprima pe legionari, a permis ca premierul să fie ucis, deși fusese înștiințat din timp de SSI (Serviciul Secret de Informații al lui Mihail Moruzov) că legionarii îl vor omorî pe Duca în gara de la Sinaia.

Oricum ar fi, anul 1933 se încheia sângeros, coborând peste România vălul apăsător al unor evenimente de rău augur. Cele trei dizolvări ale Gărzii de Fier, în loc să-i împingă pe legionari într-o stare de expectativă anxioasă, nu făcuseră decât să-i asmuțească și mai mult. Zarurile fuseseră aruncate, iar adversarii începeau să se cunoască reciproc. Vremea tatonărilor trecuse, în locul ei se instaurase zodia ostilităților fățișe. Se intra într-un

an în care Carol al II-lea și noul guvern liberal, condus de Gheorghe Tătărăscu, înțeleseseră că inamicul public numărul unu erau legionarii.

Cu câteva luni înainte, mai precis pe 12 noiembrie 1933, Noica se căsătorise cu domnișoara pe care o întâlnise la Sinaia în timpul unei permisii militare, Wendy Muston, naș de cununie fiindu-i Mircea Vulcănescu. Noica va rămâne în București până în toamna lui 1934, când se va muta la Sinaia în vila părinților soției sale. Dar decizia lui de a se stabili o vreme în Sinaia a fost însoțită de o altă hotărâre cu consecințe durabile: Noica a refuzat postul de asistent pe care profesorul P.P. Negulescu i-l oferise la catedra de Filozofia culturii. Pentru un intelectual cu înclinație pedagogică, precum Noica, hotărârea trebuie să fi fost anevoie de luat, cu atât mai mult cu cât aptitudinile lui speculative erau dublate de o cultură filozofică asimilată temeinic. Peste ani, referindu-se la acest refuz, Noica va invoca nevoia unei libertăți a spiritului care-i interzicea să se lase confiscat de gândirea unui filozof sau de exigențele didactice impuse de un șef de catedră. Chiar dacă explicația este cuceritoare, motivele reale care l-au îndemnat pe Noica să refuze postul de asistent trebuie să fi fost altele. Căci dacă nu ar fi fost altele, atunci participarea lui din noiembrie 1943 la un concurs pentru ocuparea unui post de lector la Facultatea de Filozofie din București ar fi trebuit să se izbească de aceeași exigență a libertății spiritului...

Primul motiv era de ordin afectiv: Noica ieșise de pe orbita intelectuală a lui Negulescu și începuse să graviteze în jurul lui Nae Ionescu. Cursurile lui Nae emanau o fascinație pe care Noica, trezit între timp la tipul de sensibilitate naeionesciană, nu le găsise la prelegerile lui Negulescu, la asta adăugându-se atmosfera psihologică din anturajul său de prieteni: pasiunea acestora pentru profesorul naționalist se transmisese mai departe, molipsindu-l și pe Noica. Al doilea motiv era mult mai *terre-à-terre*: lipsit de venituri proprii și de o casă în București — să ne amintim că Grigore Noica vânduse casa din strada Romană în 1933 — , stânjenit în același timp de amănuntul neplăcut că depindea în continuare de banii părintești, Noica

alegea să plece într-un loc unde avea o casă și unde cheltuielile cotidiene erau preluate în cea mai mare parte de familia soției. Al treilea motiv era unul psihologic: Noica iubea liniștea și ambianța alpină a Sinaiei, simțind prea bine că acolo avea toate condițiile trebuincioase pentru recluziunea culturală la care visa mereu. Judecându-i retrospectiv viața, este frapant faptul că Noica, născut la câmpie, avea să trăiască toată viața cu nostalgia muntelui, cele mai fecunde perioade de creație ale sale fiind tocmai anii petrecuți în localități montane. Din 78 de ani, câți i-a numărat viața, Noica își va trăi furorul filozofic la Sinaia (1934–1938), Câmpulung-Muscel (1949–1958) și Păltiniș (1975–1987), locuri în care și-a scris majoritatea cărților.

Așadar, renunțând la favorurile capitalei, filozoful se va muta la Sinaia și își va începe noua viață cu un gest a cărui aparentă frivolitate nu poate să nu mire: în loc să traducă exclusiv Descartes sau Kant, se apucă să traducă romane polițiste din limba engleză. Va traduce de-a lungul timpului o suită de romane polițiste, supunându-se parcă unui regim premeditat de superficialitate liber asumată. Într-o enumerare seacă, iată-le pe cele mai multe: Valentine Williams, *Șchiopul*, București, 1934; H.G. Wells, *Omul invizibil*, București, 1935; Joseph Delmont, *Cetatea moartă*, București, 1935; Fergus Hume, *Un omor în trăsură*, București, 1936; Cecil Lewis, *În zodia săgetătorului*, Fundația pentru literatură și artă Carol II, București, 1938; Stuart Cloete, *Caravana morții* (cu Wendy Noica), București, 1943; Franz-Otto Wrede, *Furnalul american*, București, 1945.

Explicația cea mai simplă și totodată cea mai plauzibilă a acestui puseu de frivolitate tălmăcitoare este că Noica își exersa pur și simplu cunoștințele de limbă engleză, mai ales că Wendy, cunoscătoare nativă a limbii, îl putea ajuta ca nimeni altcineva. De altminteri, Wendy a tradus ea însăși pagini și capitole din aceste romane. Una peste alta, împărțindu-se între gazetărie și traduceri mai mult sau mai puțin filozofice, Noica începe încă de pe acum să scrie *Mathesis sau bucuriile simple*, dovada fiind că articolele de presă din această perioadă comunică tematic cu viitoarele capitole ale cărții. Un cititor atent al gazetăriei lui Noica din anul 1933 (de pildă, al articolelor „Quia

absurdum" și „Adam a trăit prea mult") va depista aici câteva teme din *Mathesis*, ba chiar fraze ce anticipează izbitor stilul eseului publicat un an mai târziu, în 1934. De pildă, ideea că păcatul originar nu este știința (în sens de cunoaștere), ci știința care nu mai e dezinteresată. Sau ideea că vindecarea nu înseamnă să ajuți natura, ci să te întorci la ea, dar pe cale artificială, sau laitmotivul trăirii pe tărâmul formelor pure, forme la care să meditezi și din cauza cărora să suferi ori să râzi cu aceeași intensitate ca în viața reală.

La sfârșitul anului 1934, Ionel I. Moța participă la Congresul Fascist de la Montreux, din Elveția, prezența sa acolo dovedind că simpatia legionarilor se îndrepta către curentul fascist din Italia și că Legiunea se considera membru în marea familie a partidelor naționaliste din Europa. Apropierea dintre legionarii români și fasciștii italieni era de altminteri vizibilă în salutul arborat, în alura uniformelor și în organizarea cvasimilitară a oamenilor lui Codreanu. Iar când Codreanu își va muta sediul în casa generalului Zizi Cantacuzino din str. Gutenberg nr. 3, el va ține pe birou, în semn de admirație, poza ducelui. Ciudățenia este că și Mussolini ținea poza lui Codreanu pe birou, dovadă că simpatia celor doi era reciprocă și împărtășită. După 1933, marea nemulțumire a lui Codreanu va fi că nu-i putea inspira lui Hitler aceleași sentimente ca lui Mussolini. Hitler nu l-a agreat pe Codreanu și nu a privit niciodată cu ochi buni Mișcarea Legionară: nu-i inspirau încredere, îi considera niște exaltați mistici pe a căror conduită nu te puteai baza în momentele-cheie.

3.
Convertirea

„În toamna lui 1934, refuzând postul de asistent pe care mi-l oferea prof. Negulescu, ne-am retras la locuința soției mele, la Sinaia, în convingerea că pot lucra cu mai mult spor în materie de filozofie. Spre a mă întreține, am continuat să fac traduceri și am început să colaborez la revistele *Vremea* și *Revista Fundațiilor Regale*, singurele sau printre puținele ce plăteau colaborarea. Am ținut conferințe la Radio.

În decurs de patru ani, între 1934–1938, cât am stat retras, am putut redacta și publica șase lucrări de istorie a filozofiei. Pe baza lor, am fost invitat să ocup Conferința de Logică și Etică de la Iași. Dorind să-mi continui studiile în străinătate, am refuzat. În această perioadă, am stat departe de politică, având totuși, ca intelectual, o concepție revoluționară despre societate și fiind nemulțumit de societatea noastră. Din lipsă de informație istorică și ideologică, înclinam să cred că o revoluție de dreapta ar avea sens. Abia mai târziu aveam să dau expresie acestei convingeri eronate."[1]

Așa sună pasajele din „Autobiografia" anexată dosarului prin care Noica solicita angajarea în cadrul Centrului de Logică al Academiei R.P.R., pasaje ce descriu succint anii pe care-i trăise în timpul guvernării Gh. Tătărăscu. Autobiografia a fost scrisă în iulie 1965 și poartă amprenta stilului epocii. Noica fusese eliberat de un an din închisoare, trecutul său legionar nu era un secret pentru nimeni, iar recunoașterea pocăită a „convingerilor eronate" din perioada interbelică nu era o spovedanie făcută directorului Athanase Joja, al cărui frate fusese el însuși legionar, ci o uzanță obligatorie, impusă de certitudinea că rândurile acelea aveau să fie citite de ofițerul de Securitate

care supraveghea Centrul de Logică al Academiei. Dacă dăm la o parte balastul terminologic al vremii („concepție revoluționară", „lipsă de informație istorică și ideologică", „convingeri eronate"), aflăm din aceste fragmente că Noica, în patru ani, a publicat șase cărți de filozofie, a ținut conferințe la Radio și a continuat să colaboreze la revistele vremii. Cea mai mare parte a timpului și-a petrecut-o la Sinaia, locuind în vila socrilor, unde a avut răgazul și liniștea de a se îndeletnici cu ceea ce-l preocupa îndeosebi, filozofia, distanța față de București și claustrarea voită într-o stațiune de munte dându-i avantajul de a se rupe de frământările politice din capitală sau, cum scrie el însuși, „de a sta departe de politică".

Luate literal, cuvintele lui Noica sunt adevărate: filozoful stătea departe de politică, nedezicându-se de fraza pe care o scrisese în *Axa* în 1932: „Pentru că nu m-a întrebat nimeni, de aceea răspund: voi fi la dreapta, la dreapta spirituală a colectivității românești."[2] Așadar, în anii 1934–1938, Noica va rămâne adeptul naționalismului spiritual. În ochii lui, țara putea fi ajutată nu făcând politică, ci punând umărul la creșterea ei spirituală. Cum? Scriind cărți, traducând în limba română Descartes sau Kant, ori publicând gazetărie. Căci vital pentru țară era spiritul ei, principiul ei de însuflețire, iar nu bătălia politică. Pe aceasta nu o putea îmbrățișa, mai întâi fiindcă ar fi însemnat să coboare în aceeași arenă cu niște adversari pe care, molipsit de antipoliticianismul generației, îi disprețuia până la repulsie, iar apoi fiindcă acolo, în București, o mișcare tinerească pornise deja o luptă pe viață și pe moarte cu politica românească.

Judecând retrospectiv generația lui Noica, ceea ce sare în ochi este faptul că niște tineri intelectuali, cărora în mod normal nu le-ar fi trecut niciodată prin minte să intre în politică, totuși au făcut-o. O disprețuiau atât de mult, o priveau ca pe o formă atât de sigură de înjosire și desfigurare omenească, pe deasupra aveau sub ochi atâtea exemple de declasare umană provocată de morbul ei, încât căpătaseră, mai mult ca oricare alții, imunitate față de ea. Și totuși au intrat într-o aventură care nu numai că urma să le frângă destinele, dar care, pentru mulți, avea să însemne sfârșitul vieții.

Aici se află una dintre părțile cele mai tulburătoare ale psihologiei generației lui Noica. Ca să ajungi să faci un lucru pe care înainte îl detestaseși, trebuia ca în tine să crească o certitudine: aceea că, fără tine, lucrul acela se va degrada din ce în mai mult. Pur și simplu, generația lui Noica și-a spus că degradarea politicii nu poate fi oprită decât dacă cei care o făcuseră să fie detestabilă aveau să fie înlocuiți, dar nu cu unii asemănători lor, ci tocmai cu cei care până atunci o detestaseră din răsputeri. Era, așadar, nevoie de cruciada lor, a celor care disperaseră și se scârbiseră privind spectacolul politicii, ba mai mult, de o cruciadă a acelora pentru care țara era idealul politicii, iar nu pretextul ei. O asemenea cruciadă avea să încerce generația lui Noica: o cruciadă pornită în numele unui ideal și încheiată cu o catastrofă.

Dar în 1934, anul în care Noica se muta la Sinaia, nimeni nu putea prevedea catastrofa. Asasinarea prim-ministrului I.G. Duca de către comandoul Nicadorilor avusese un efect imprevizibil asupra mentalului românilor: legionarii căpătaseră o notorietate neașteptată, dar o notorietate pe cât de macabră, pe atât de paradoxală, și asta fiindcă avuseseră nebunia de a săvârși o crimă ieșită din comun: nu omorâseră un om oarecare, îl omorâseră pe prim-ministru, iar senzaționalul lugubru al acestei crime atrăsese atenția întregii țări. În plus, legionarii aduseseră tragedia în viața cotidiană și o acoperiseră cu un văl vindicativ. Dobândiseră faima malefică a unor justițiari pe cont propriu, a unor răzvrătiți care își fac dreptate chiar cu prețul crimei, dar niște răzvrătiți despre care lumea voia acum să știe mai mult. Și astfel, repudierea oficială a Mișcării Legionare va fi însoțită în subsidiar de o curiozitate nemărturisită a românilor față de ei.

Și chiar dacă cenzura pe care guvernarea liberală a lui Gh. Tătărăscu o va exercita de-acum încolo asupra publicațiilor legionare va fi constantă, atenția pe care românii le-o vor da legionarilor se va datora crimei din decembrie 1933. Așa se face că, în loc să fie definitiv repudiați de opinia publică, pierzându-și orice urmă de credibilitate, legionarii încep să fie priviți cu o teamă curioasă și prudentă. Dacă putuseră să ucidă un

premier care, cedând presiunilor politice externe și insistențelor regale, consimțise să dizolve Garda de Fier, atunci legionarii erau niște adversari redutabili. Tinerii aceștia nu glumeau, își puneau viețile în joc! Firește, interesul românilor față de legionari mai avea o sursă: secretul lui Polichinelle și credința difuză că acolo e adevărul macabru al politicii românești.

În articolele scrise în acea perioadă, Noica nu pomenește nimic de asasinarea lui Duca, iar tonul lui nu pare să fie al unui om tulburat de atrocitatea comisă. De pildă, la începutul anului 1934, la câteva zile după crimă, Noica scrie articolul „Anul politic 1933": „Dar acum s-a sfârșit cu anul 1933. N-am învățat nimic de la el, dar tot m-am ales cu ceva: cu acest gând nevinovat, că ar fi timpul să lăsăm oamenii și isprăvile lor în pace. Prea n-au făcut decât să ne încurce..."[3] Atât și nimic mai mult! În ochii lui Noica, anul 1933 nu le adusese românilor nimic, cel mult îi încurcase. Ce-i drept, peste câteva luni, în alt articol, Noica pomenește de omor, dar într-un context în care, deplângând intenția autorităților de a le interzice studenților dreptul la vot — motivul fiind audiența pe care legionarii o aveau în rândul lor —, în loc să-i înfiereze pe legionari, el critică democrația: „Se întâmplă într-un regim democratic, așa cum se zice că este al nostru, se întâmplă, spunem, unele fapte care ar putea să dezguste pe cel mai îndârjit apărător al democrației, dacă acesta ar înțelege să privească lucrurile așa cum sunt și nu așa cum le visează el. Dar, ce vreți, avem stofă de visători, deci pentru toți democrația este încă posibilă. Și iată totuși unele fapte de-a dreptul penibile. Cineva care se întoarce de la țară ne arată felul cum au reacționat în unele locuri țăranii când au aflat de moartea prim-ministrului I.G. Duca. «Cum — spuneau ei —, iar o să avem alegeri?» Ce logică îi duce la concluzia asta — Dumnezeu știe. Căci de ce groază de alegeri? Cum au reușit guvernanții noștri de după război să facă odioasă exercitarea unui drept pentru obținerea căruia s-a scris în România tot atât proză ca pentru expropriere [...]? Și totuși, această groază există. Pentru țăran, votul obștesc e un bir, un bir în plus peste atâtea altele pe care le plătește cu sudoare și nu întotdeauna cu entuziasm. [...]

Acum ziarele aduc vestea că actualul guvern intenționează să interzică de aci înainte studențimii exercitarea oricăror drepturi politice. [...] Pentru ceea ce se numește obișnuit democrație, faptul că un cioban votează sub teroare, în timp ce un student e declarat inapt să-și exercite drepturile, faptul acesta ar putea fi hotărâtor. Dar ce se numește democrație? Și este ea altceva decât închipuirea aceasta vagă, născută cine știe cum în mintea noastră de înțelepți naivi?"[4]

Tineretul devenise o prioritate pentru guvernul Tătărăscu, ba chiar o obsesie, căci pepiniera lui alimenta, cu fiecare nouă promoție de liceu, rândurile legionarilor. În fața acestei contagiuni psihice, tactica liberalilor va fi una de contracarare preventivă a sporirii popularității legionarilor, prin supravegherea liderilor, prin dezbinarea legionarilor, prin separarea tineretului de legionari, prin cenzura exercitată asupra ziarelor cu profil naționalist și prin amânarea alegerilor generale. Legionarii trebuiau șterși mai întâi din mintea oamenilor și abia apoi putea fi declanșată campania electorală, altminteri alegerile reprezentau un risc pentru putere. În fața acestor presiuni, legionarii răspund organizând tabere de muncă destinate utilităților publice: repararea de poduri, ridicarea de biserici sau cămine studențești, construirea de drumuri, înălțarea de troițe. Codreanu trecuse de la militantismul social însoțit de violență la lupta de teren lipsită de violență, iar forma pe care o luase această luptă purta un nume pe care-l vor folosi mai târziu și comuniștii: *muncă patriotică*. Sloganul acelor vremuri era că legionarii nu deschideau gura ca să promită, ci ca să spună ceea ce făcuseră deja. Această tactică a câștigării încrederii populației prin muncă gratuită în serviciul comunității a fost principalul mijloc prin care, în condiții de cenzură mediatică, legionarii au păstrat contactul cu lumea rurală. Totul se mărginea la politica faptei după principiul „credința fără fapte e moartă", restul ținând de filiera zvonului trecut din gură în gură. Din gură în gură, românii aflau că legionarii au mai ridicat o biserică, au mai depus o icoană la un schit sau au mai înălțat un mausoleu. Tabere, marșuri, cântece, acestea au fost formele de manifestare publică prin care legionarii, timp de trei ani, între 1934 și 1937, au

încercat să pătrundă în conștiința publică. Și astfel, mausoleul eroilor de la tabăra Susai de lângă Predeal, drumul săpat prin stâncă la mânăstirea Arnota și, mai ales, tabăra de la Carmen Sylva avea să le creeze legionarilor aura unor fanatici sârguincioși al căror zel nu era vorbă în vânt. Legionarii făceau muncă patriotică la propriu, iar în fața unei asemenea demonstrații de diligență comunitară, puterea reacționa prin presiuni administrative exercitate asupra bisercilor sau instituțiilor care acceptau ca legionarii să lucreze sub jurisdicția lor. În octombrie 1935, ministrul Cultelor, Victor Iamandi, și patriarhul Miron Cristea vor trimite o adresă către toate eparhiile din țară, interzicându-le să accepte munca voluntară a legionarilor.

În replică, Zelea-Codreanu emite prima circulară privind înființarea comerțului legionar. Visul lui mărturisit: să combată spiritul cămătăresc printr-o strategie a afacerilor nonprofitabile; să le arate românilor că nu numai evreii știu să facă comerț, dar și românii, cu marea deosebire că cel legionar nu va fi unul guvernat de legea profitului! Gestul lui dovedește o naivitate pornită pesemne dintr-o imagine falsă asupra mecanismului economic al unei societăți. Codreanu nu știa o iotă economie, dar nici nu avea nevoie să știe. Cuvântul lui inspira suficientă energie ca legionarii și simpatizanții lor să se mobilizeze animați de o dăruire pe care motivația banilor nu o putea întrece. Donațiile veneau din toate părțile și nimănui nu i-ar fi trecut prin cap să bănuiască, în banii vărsați în trezoreria Legiunii, existența unor subvenții mascate.

Ca urmare, Codreanu va deschide câteva magazine și restaurante legionare, intrând în concurență cu „industria iudaică a câștigului imoral" și încercând să-i convingă pe români că nu în capital stă esența negustoriei, ci în dăruirea față de comunitate. Acest mistic naiv (și periculos) nu putea să accepte pentru nimic în lume că sufletul comerțului stă în profit și că o bunăstare generală se sprijină numai pe câștigul individual. Convingerea aceasta dă încercării lui Codreanu înfățișarea unui falanster utopic de factură eminamente socialistă. Paradoxal, din punct de vedere economic, legionarismul a fost un curent cu mult mai socialist decât practicile socialiste din epocă.

În acești ani, temele cu rezonanță politică asupra cărora Noica insistă în gazetărie sunt în număr de patru: tineretul, aberațiile spectacolului politic, străinii și corupția. Cum tineretul devenise o stihie de temut pentru politicieni, Noica scrie despre el de pe poziții autoreferențiale, incluzându-se și pe sine în tot ce afirmă despre acesta. În articolul „Tineretul bolnav de politică", Noica judecă conflictul dintre politicieni și generația tânără prin prisma efectului contrar pe care l-a avut efortul clasei politice de a-i ține pe tineri în afara politicii. Tinerii au fost subapreciați și desconsiderați, iar de aici s-a născut, prin reacție resentimentară, „boala" lor politică: „Viața politică românească a dat, în anii de după război, peste o problemă pe care nu o poate cu nici un chip rezolva; așa-numita problemă a tineretului. [...] De aceea să nu se mire nimeni — și cel mai puțin guvernanții — dacă tineretul are astăzi importanță politică. O are pentru că ceilalți i-au dat-o, pentru că ceilalți nu l-au înțeles, pentru că l-au înțeles greșit, poate. [...] Tineretul nu mai poate fi împiedicat *de a simți* politicește. [...] Cum s-a ajuns aici? Ce să mai insistăm: s-a ajuns aici! S-a ajuns aici — și nimeni nu mai poate da îndărăt lucrurile, cu nici un fel de măsuri. Tineretul nostru e bolnav de politică."[5]

Apoi, în articolul „Ce face tineretul?", din cuvintele lui Noica se înțelege că tactica guvernului Tătărăscu de izolare a tineretului și de separare a lui de curentul naționalist începea să-și arate roadele. Existau, așadar, măsuri care puteau să liniștească tineretul: „Sunt câteva luni încheiate de când nu se mai vorbește despre tineretul politic. De altminteri, nici tineretul nu pare a mai fi activat deosebit. [...] Tineretul — cel organizat politicește, ca și cel neorganizat —, tineretul acela cu multe fețe, dar cu un singur și curat suflet, motiv de neliniște pentru guvernele bătrâne de aci și pentru guvernele bătrâne din alte țări prietene nouă, acest tineret românesc pare a fi ieșit pentru un moment din circulație. Să fie adevărat?"[6]

Interogația cu nuanță dubitativă de la sfârșit sugerează răspunsul pe care autorul îl avea deja în minte. Să fie adevărat că tinerii au fost trecuți pe linie moartă? Bineînțeles că nu e adevărat, tineretul urmând abia de acum încolo să intre în joc.

Politicienii, pare să spună Noica, nu ne mai pot întoarce din drum, și pentru asta nu avem nevoie decât de un dram de credință în cauza țării, dar o credință lipită de „fanatism și mistică", cum scrie gazetarul în „Învierea românească"[7]. Articolul acesta e o mostră tipică de speculație noiciană, un fel de răsturnare dialectică obținută printr-un sofism retoric al cărui efect de convingere stă în impresia estetică, nu în temeinicia ideii. Sofismul de care face uz Noica este acela că orice lucru care își depășește măsura trece în contrariul lui: prin urmare, o epocă în care idealurile nasc fanatism este o epocă lipsită de idealuri. Mai precis, dat fiind că idealul fanatic și mistic al legionarilor îi inspira deocamdată o neîncredere declarată, Noica ajunge să nege existența în genere a oricărui ideal în mintea tinerilor. Este exemplul clasic de gest al unui intelectual care, neaderând la idealul comunității, îl respinge nu pentru că nu e bun, ci pentru că el nu există.

Nu se pune problema să credem mistic, spune Noica, ci pur și simplu să credem puțin și sănătos, fără excese și fără ieșiri din fire. O credință mică este tot o credință, ba chiar ea este adevărata credință, în vreme ce credința fanatică, depășindu-și măsura, trece în contrariul ei, tranformându-se în lipsă de credință. Așadar, cine crede fanatic nu crede deloc, numai cel care crede puțin crede cu adevărat. Prin urmare, idealul slujit cu fanatism este de fapt o lipsă de ideal, și atunci, în ciuda fanatismului cu care legionarii își apără idealul, idealul lor nu există. Bineînțeles că astfel de subtilități, gustate de un număr infim de cititori, nu puteau să convingă pe nimeni. Peste numai patru ani, Noica avea să ilustreze prin condeiul său exact tipul de credință fanatică pe care acum, în iunie 1934, îl respingea sub forma delicată a unor nuanțe subtile.

O undă de dezabuzare și de moleșeală combativă pare să dea tonul epocii, și asta într-o vreme când Noica, privind spectacolul clasei politice, găsește tot mai multe motive de revoltă. Revolta aceasta va fi presărată în rândurile articolelor din perioada 1934–1935 sub forma sarcastică a înțepăturilor pamfletare. Bunăoară, față de național-țărăniști, disprețul lui Noica e atât de mare că nu-l poate ascunde nici măcar sub crusta unei ironii gazetărești: „Este o deosebită voluptate să urmărești presa

unui partid recent căzut de la putere, așa cum este la noi Partidul Național-Țărănesc. Întâlnești acolo o neașteptată doză de seninătate, un fel indiferent și superior de a trata lucrurile, multă ironie la adresa ticăloșilor de guvernanți care le-au urmat și sfaturi, rețete, soluții o sumedenie, pe care — păcat! — «guvernul trecut era tocmai pe punctul să le aplice» [...] Și de aceea omul politic nici nu așteaptă să treacă prea mult timp. A doua zi după ce a căzut penibil de la putere, reapare în lume surâzător, odihnit și gata de luptă. Jenă? Așa ceva nu există. Să le fie rușine guvernanților de azi că fac ceea ce fac... îți vine să-l oprești și să-i spui: «Stai, domnule, că și dumneata, când erai la putere...» La care-ți va răspunde mai mult sau mai puțin același lucru, dacă-l strângi mai bine: în fond, nu sunt cel care am fost, sunt cel care voi fi!"[8]

Șarjele împoriva țăraniștilor continuă pe același ton de sarcasm amar, ca în alt articol: „Pentru a întregi profilul moral al conducătorilor național-țărăniști, să amintim de un discurs al dlui Mihalache, de acum două săptămâni. «Nu trebuie să se facă schimbări prea dese», declară dl Mihalache. Dar adaugă imediat: «nu e vorba de guvernul național-liberal, care trebuie să cadă pentru că e incapabil...» Ceea ce nu împiedică pe partizanii d-sale cei apropiați de a protesta împotriva schimbării guvernului liberal. [...] Aceasta e morala curentă a politicii românești. Nu e nimic de mirare și nimic «senzațional». E păcat numai că nu ne-am obișnuit încă să știm cu cine putem conta în politica noastră; cu niște oameni și niște partide a căror morală e: binele partidului — și atât."[9]

Dar nici liberalii nu scapă de un perdaf ironic, filozoful catalogând guvernul Tătărăscu drept „un guvern lipsit de șira spinării" și izbucnind la auzul declarației pe care prim-ministrul, făcând-o pe marginea alegerilor comunale, o transformă în promisiune: aceea că liberalii vor scoate politica din administrație. „Guvernul este foarte mândru de hotărârea pe care a luat-o cu privire la alegerile comunale. Aceste alegeri — ni se spune — vor avea un caracter pur gospodăresc. «Vom încerca astfel să scoatem politica din administrație» — declară textual presei dl prim-ministru Tătărăscu. Să scoatem politica

din administrație? Foarte înțelept. [...] Și apoi ne minunăm, fiindcă de la oricine ne așteptam să protesteze împotriva politicii și politicianismului — numai de la un partid politic nu."[10]

Până și faconda parlamentară a lui Iorga, al cărui patetism retoric ascundea o lipsă stânjenitoare de viziune politică, începe să-l irite pe Noica: „Care este, în această privință, schema dlui Iorga? Noi nu o descifrăm. Omul acesta de suflet mare și rostire frumoasă ne tulbură mai rău decât ne lămurește. De aceea, ne vine în minte să-l comparăm câteodată cu o statuie mândră, înălțată peste capetele noastre, dreaptă, cu o mână întinsă către ceva, în zare. Îți întorci ochii să privești către ce arată — și nu vezi nimic."[11]

Lui Vaida-Voievod, Noica nu-i poate trece cu vederea labilitatea politică și ușurința cu care, făcând o declarație, peste puțin timp se răzgândește, retractând cu aceeași ușurință ceea ce spusese: „Acum câteva luni se zvonea insistent că dl Vaida pleacă din Partidul Național-Țărănesc și întemeiază o grupare de dreapta. Peste câtva timp au venit declarațiile pe care le-a făcut d-sa în procesul Gărzii de Fier. Nu mai face alt partid — spunea lumea —, dar fuzionează cu Garda. Au urmat apoi declarațiile cunoscute, prin care dl Vaida «dezavua» extremismul și arăta că rămâne în partid."[12]

Este greu să înțelegem cum Noica, scriind textele acestea corozive, își mai putea găsi liniștea de a scrie *Mathesis sau bucuriile simple* — un eseu în care propovăduia tocmai indiferența suverană față de tot ce ține de dimensiunea politică sau istorică a vieții —, cum ne este greu să ni-l închipuim trecând de la tonul vituperant al perdafului gazetăresc la tonul așezat, desprins de realitate, cu care traducea *Regulae ad directionem ingenii* și *Meditationes de prima philosophia*; și cum, la fel, ne este anevoie să intuim unde găsea rezervele de stăruință răbdătoare cu care plănuia o monografie pe marginea vieții și operei lui Descartes. Și în vremea aceasta, aflat în recluziunea naturală a peisajului din Sinaia, Noica își trăia menajul cu o englezoaică pe care o respecta și căreia hotărâse să-i fie fidel în virtutea unui legământ de loialitate pe care, dintr-o nevoie de coerență interioară, îl încheiase cu sine însuși.

Și pe măsură ce căsnicia i se desfășura în tihna decorului montan, Noica făcea mai departe gazetărie, aplecându-se asupra unei chestiuni ce tocmai tulburase patimile românilor: existența a câteva sute de mii de străini rezidenți în România, posedând funcții de conducere și formând o enclavă privilegiată din punct de vedere fiscal: „Este un fapt incontestabil că în multe consilii comunale, în multe instituții publice și, în general, aproape peste tot în provinciile alipite, numărul slujbașilor străini — de cetățenie și suflet străin — este mare, câteodată chiar covârșitor de mare față de numărul slujbașilor români. [...] Căci este un fapt: prezența străinilor la anumite posturi nemulțumește mult păturile românești, care se văd lăsate deoparte în propria țară. Și, de altfel, nemulțumirea aceasta nu e numai firească, e și istorică aci, în țara noastră, pentru a vorbi așa. Într-adevăr, drama românului a fost de a avea de luptat întotdeauna cu străinul. [...] Românul are o indispoziție atavică față de străinul care îi mănâncă pâinea."[13]

Variațiunile pe aceeași temă continuă în articolul „Străinii și conversiunea": „De pildă, legile de conversiune care s-au făcut până în prezent prevedeau toate anumite măsuri de proteguire a capitalului străin. [...] Legiuitorii țineau prin această măsură ca străinii să aibă încredere în noi și să continue afacerile lor în țara noastră. Dar cine sunt, în majoritatea lor, acești străini care beneficiază de timiditatea și scrupulele guvernanților noștri? Sunt foarte deseori un fel de cămătari de rând, trăind de când lumea în România, despre care nimeni nu știa că sunt cetățeni străini — de cele mai multe ori nici ei — și care s-au trezit într-o bună zi străini pentru că aveau anumite avantagii de pe urma acestui fapt. Sunt cămătari de rând, care ei singuri și-au căutat clienții, care au luat dobândă după obiceiul pământului românesc și s-au purtat în toate românește — dând la iveală abia în ultimul moment pașaportul lor de străini."[14]

Și iarăși, aceeași temă tratată pe un ton de revoltă resemnată în articolul „La ce bun?": „S-a pornit, spre exemplu, nu demult, o întreagă campanie în Parlament și presă pe chestiunea numărului mare al străinilor care dețin posturi în instituțiile românești. Opinia s-a emoționat în fața cifrelor statistice care

i se prezentau; apoi s-a indignat, a protestat. Dar până la urmă și-a revenit. La ce bun — și-a zis fiecare— să mai protestăm? Reformele nu le facem noi, le fac cei de sus."[115]

Mostrele acestea gazetărești sunt un eșantion din aerul ce domnea în epocă, Noica oglindind starea de spirit pe care o trăiau românii atunci. Străinii erau o problemă, iar, dintre ei, evreii erau marea problemă. Un amănunt demn de luat în seamă este că, într-un climat mustind de un antisemitism fățiș, Noica nu a scris articole cu tentă antisemită. Explicația cea mai plauzibilă este că politețea și considerația față de numeroasele cunoștințe pe care le avea în rândul literaților evrei, de la Mihail Sebastian la Felix Aderca, de la Belu Zilber la Ion Călugăru, îl împiedicau să facă trimiteri directe la evrei. Chiar și mai târziu, când va pomeni despre evrei în două articole, o va face pe un ton a cărui moderație va suna discordant în concertul dominant al epocii. În schimb, în polemica stârnită de prefața din 1934 a lui Nae Ionescu la *De două mii de ani*, Noica îi va lua apărarea lui Mihail Sebastian. Textul profesorului stârnise un asemenea scandal, încât treptat atenția polemiștilor literați se mutase de pe romanul lui Sebastian pe prefața lui Nae Ionescu. Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade, George Racoveanu, Belu Zilber, Petre Pandrea, Șerban Cioculescu, Octav Șuluțiu își vor încrucișa argumentele și ironiile de-a lungul unei suite de articole al căror număr nu avea să mai fie egalat decât de scandalul „pornografic" din 1937, când Iorga, acuzându-l pe Eliade de pornografie, reușise să contribuie la excluderea din învățământ a acestuia. Și așa cum în scandalul pornografic Noica avea să intervină, luând apărarea prietenului său, în polemica legată de prefața lui Nae Ionescu îl va apăra pe Sebastian: „O spunem simplu și am vrea să fim înțeleși tot simplu: n-am cetit de multă vreme o carte atât de frumoasă ca această poveste a unei vieți, pe care ne-a dat-o dl Mihail Sebastian. E o carte nemijlocit frumoasă. [...] Dl Sebastian a scris într-o atât de mică măsură un roman cu teză, încât sunt sigur că opera domniei sale poate emoționa chiar pe un cetitor de... teză contrară, adică antisemit. Mi-ar plăcea să fiu eu unul dintre aceia care l-au bătut în

facultate pe Josef Hechter, numai pentru a-i putea spune acum dl[ui] Mihail Sebastian cât de mult m-au mișcat suferințele eroului său."[16]

Dar să ne întoarcem la politică: în mentalitatea interbelică de orientare naționalistă, cel mai puternic argument împotriva democrației era tocmai figura jalnică pe care o făcea clasa politică. Raționamentul din epocă era o inferență în cascadă în virtutea căreia defectele politicienilor se transferau sistemului politic care făcuse cu putință apariția defectelor. Dacă efectele sunt deplorabile, cauza din care s-au ivit este tot atât de deplorabilă. Cu alte cuvinte, dacă politicienii sunt niște zdrențe este pentru că democrația naște zdrențe. De vină e vârtelnița impersonală a unui sistem electoral în care voturile unor oameni lipsiți de discernământ îi împing în față pe cei care știu să-i mintă mai iscusit. Plebea nu are fler și nu are inteligență, iar a-i cere ei să hotărască cine trebuie sau nu trebuie să intre în Parlament este o aberație. „Pentru democrație, poporul care votează, gloata aceasta de oameni îmbătați de țuică sau vorbe, reprezintă un factor mai mult decât onorabil. Voința poporului este divină chiar. Deci jos e Dumnezeu. Iar sus e Satana."[17]

În plus, în ochii lui Noica, faptul că un politician depinde de numărul voturilor primite îl silește la o degradantă prostituție față de mulțimea alegătoare, la un fel de lingușire duplicitară îndreptată în așa fel către cei cărora trebuie să le smulgă voturile, încât să nu le dea impresia că asta urmărește de fapt. Ceea ce face din el o zdreanță este că se gudură pe lângă electorat cu gândul că, odată ajuns sus, gloata va începe să se gudure pe lângă el. Toate acestea hrăneau mefiența lui Noica față de democrație: „Să continuăm să fim democrați? Foarte bine, dar pentru câtă vreme? Să începem să fim democrați, căci nici n-am început încă bine? Dar, dacă o doctrină a reușit să se compromită atât de repede, vom mai putea avea răbdare să așteptăm, cuminți, ani de zile reabilitarea ei?"[18]

Deci una dintre trăsăturile mentalității interbelice de orientare naționalistă, la care Noica se raliază, este neîncrederea în democrație. A doua trăsătură este punerea în opoziție a naționalismului cu democrația. Un naționalist nu putea privi cu ochi

buni democrația, și asta pentru că, în mintea lui, democrația își avea sursa într-un stat guvernat de principiile masonice ale internaționalismului iudaic. Simbolul acestui internaționalism era Societatea Națiunilor Unite, iar democrația era privită ca un virus ce distruge treptat sentimentul apartenenței la o națiune, surpându-i coeziunea afectivă și punând în locul ei dezbinarea generată de interesul personal egoist.

A treia trăsătură a mentalității interbelice românești este semnul egal pus între democrație și corupție; mai mult, cazurile de corupție (care în perioada interbelică au umplut paginile ziarelor) erau privite ca simptomul unei imoralități pe care tot democrația o secreta. Democrația produce corupție, democrația tolerează o clasă politică a cărei legătură cu nația e cu atât mai slabă, cu cât concordia națională e invocată mai des și, în fine, democrația distruge națiunea, pulverizându-i organismul în milioane de părticele ce se agită într-o debusolare completă. Democrația înseamnă atomizarea organismului național, distrugerea coeziunii spirituale, așadar epitaful ideii de națiune. Pe deasupra, democrația nu le poate oferi românilor un ideal, și asta fiindcă e o doctrină al cărei ateism nu se pliază pe o sensibilitate religioasă care, oricât de frivolă și de călduță ar fi, are totuși dreptul la existență.

Ceea ce sare în ochi astăzi este naivitatea cu care intelectualii din interbelic priveau corupția: nu ca pe o trăsătură inerentă ființei umane în genere, ci ca pe o plagă socială, având ca sursă, mai întâi, clasa politică românească și în al doilea rând imoralitatea românilor. Și cum imoralitatea trimitea la o conduită pe care religia era chemată s-o întipărească în oameni, ivirea corupției era pusă pe seama pierderii credinței. Românii erau corupți pentru că fuseseră rupți de ordinea ideală a tărâmului divin, corupția era simptomul unei căderi într-o lume ale cărei modele erau impuse tocmai de politicieni. Românilor le fusese pervertită religia, le fusese anihilată rezistența morală. Cu fața întoarsă de la Dumnezeu și cu ochii închiși față de modelele creștine, privirea românilor se fixa pe singurul lucru pe care lumea căzută a vieții reale li-l oferea: modelul clasei politice, adică pilda vieții corupte.

Și astfel, soluția pe care o întrezăreau în privința corupției nu consta în măsuri concertate de natură juridică și economică, ci în înlăturarea modelului de viață care juca rolul de prototip al corupției. Pe scurt, generația lui Noica voia să lupte împotriva corupției cu morala și religia, nu cu justiția și administrația. Acest idealism naiv hrănea un ideal național cu bătaie teologică. Societatea era bolnavă deoarece cărămida ei de bază era bolnavă, și anume individul căruia i se furase reperul divin. Societatea era dezorganizată nu pentru că avea o structură administrativă precară, ci pentru că indivizilor li se luaseră mințile stârnindu-li-se viciile și li se sleise credința inoculându-li-se ateismul democratic. Soluția consta într-o regenerare morală a individului prin trezirea unei conștiințe naționale cu deschidere religioasă. O concepție potrivit căreia națiunea, ca organism gândit după calapodul schemelor biologice, fusese îmbolnăvită, în metabolismul ei, prin ruperea legăturii cu sursa divină a energiilor spirituale. Corupția însemna, mai întâi, ruperea societății de sursa divină a metabolismului național, și, în al doilea rând, ruptura ivită între membrii societății în urma dezbinării lăuntrice pe care o adusese sistemul democratic. Rupere a întregului organism de elementul divin și rupere interioară a indivizilor între ei. Izolare față de împărăția de sus și atomizare în lumea de jos, ambele fiind, în ochii intelectualilor naționaliști, efectele democrației.

Lipsa de apetit a majorității intelectualilor interbelici pentru doctrina democratică mai avea o cauză: acești intelectuali nu numai că nu credeau în teoria democrației, dar se îndoiau că ea ar putea fi pusă vreodată în practică altundeva decât în țara de origine, America. Democrația rămânea un paravan propagandistic într-o țară în care separarea puterilor în stat dispărea în momentul în care se mușamaliza un caz de înaltă corupție, ca în cazul afacerii Skoda, sau când un guvern putea dizolva un partid politic, ca în cazul Gărzii de Fier, sau când cenzura desființa ziarele incomode, ca în cazul ziarelor de dreapta, sau când un rege schimba miniștrii după cum îi șoptea la ureche amanta. Rezultatul era o stare psihologică de duplicitate generală: românii știau prea bine că în țară nu există

democrație, în ciuda faptului că politicienii vorbeau despre ea ca despre o realitate.

„Uluitoarea afacere Skoda — uluitoare fiindcă a amețit absolut pe toată lumea — a reușit și va reuși, desigur până la capăt, să depersonalizeze escrocheria românească. Din cele câteva sute de martori cari se vor fi prezentat în fața comisiei de anchetă parlamentară, nici unul nu va fi escroc, nici unul nu va fi câtuși de puțin vinovat. Dar unde sunt escrocii și vinovații?" se întreabă Noica în articolul „Escrocherie la persoana a treia"[19], pentru a-și continua în alt articol diatribele, de data asta împotriva unui scandal ale cărui fire urcau până la nivelul Casei Regale.

Pentru un observator atent al gazetăriei lui Noica din anii 1934–1938, o gazetărie făcută pe un ton, dacă e să-l comparăm cu zgomotul de fond al presei de atunci, de o moderație neașteptată, pentru un astfel de observator ceea ce sare în ochi este insistența cu care Noica începe să emită semnale de alarmă în privința viitorului. Iar semnalele acestea coincid cu primele simptome ale schimbării interioare prin care trecea el însuși. În articolul „Cultură, iar nu program", Noica, până atunci adept al naționalismului spiritual, sugerează posibilitatea unei schimbări de atitudine. Și chiar dacă lasă impresia că descrie o stare generală de lucruri, Noica își descrie propria perspectivă: „Nu e vorba de o dreaptă politică, ci de una culturală. Lumea de azi însă nu mai distinge bine, așa că riscurile unei asemenea atitudini, față de anumite cercuri de la noi, nu sunt mici. Cum confuzia stăruie, ținem să avertizăm pe cei cari întârzie în ea că tineretul de cultură orientat spre această dreaptă este cu mult mai numeros decât s-ar crede și că, dacă nu i se vor înțelege bine pretențiile, va fi împins de la o dreaptă teoretică și spirituală către o dreaptă politică, pe care poate în primul moment n-o avea în vedere."[20]

Sensul acestor cuvinte e clar și univoc. Pentru prima dată, Noica dă de înțeles că acea dreaptă politică pe care nu o avusese în vedere la început poate deveni acum, pentru el, o perspectivă apropiată. Unui contemporan neimplicat în scena politică de atunci, cuvintele acestea i-ar fi sunat ca un avertisment și

totodată ca o premoniție. Pentru un cititor de azi, ele sunt de o claritate înmărmuritoare: Noica pur și simplu avertizează cercurile politice („anumite cercuri de la noi", cum spune filozoful) că sub ochii lor o lavă socială e pe cale să izbucnească și că această lavă l-ar putea antrena și pe el.

Iarăși, în articolul „Programe", Noica spune negru pe alb că pătura politică e în cădere liberă și că democrația și-a atins limitele, dovedindu-și ineficiența în cazul României. „Cred că niciodată în cele câteva decenii de când se face la noi politică, în înțelesul modern al cuvântului, nu s-a înregistrat o mai desăvârșită descompunere ca astăzi. Trăim în mijlocul unui dezastru politic pe care numai faptul că-l avem zilnic în față ne face să nu-l vedem cât e de adânc."[21] Vorbele acestea, scrise de un om care nu avea apetituri de gazetar de scandal și nici veleități de profet sumbru, nu nelinișteau totuși pe nimeni. În larma unui concert gazetăresc a cărui stridență îi acoperea practic vocea, Noica nu ieșea în evidență. Articolele lui erau prea cuminți ca să fie băgate în seamă de altcineva decât de colegii lui. Moderația tonului îl împiedica să iasă din conul de umbră în care fusese aruncat pe de-o parte de radicalismul altor ziariști și, pe de alta, de steaua gazetarilor cu faimă din epocă. Iată de ce, ne dăm astăzi seama, gazetăria filozofului nu are ecou decât pentru cercetătorii istoriei interbelice sau pentru exegeții operei sale, în vreme ce, pentru contemporanii lui interbelici, ea se stingea în surdină și nu avea nici un efect. Ceea ce nouă ni se pare sunet de o claritate prevestitoare în cuvintele lui, contemporanilor le suna ca o melodie surdă pe care nu numai că o auziseră de nenumărate ori, dar o auziseră cântată de alții mult mai bine.

„După haosul acesta «democratic» care se deschide înaintea ochilor noștri — țării nu-i mai rămâne nimic de făcut decât tot să se arunce când în brațele unora, când în brațele altora" conchide Noica în același articol („Programe"), iar imaginea țării privite ca o femeie de moravuri ușoare, trecută din brațele unor politicieni în brațele altora, este un alt fel de a spune că alternanța la putere a partidelor politice și sarabanda electorală a haosului democratic împinseseră România în pragul

dezastrului. Între timp, evenimentele se precipită în Europa. Pe 9 octombrie 1934 are loc atentatul de la Marsilia, unde sunt asasinați regele Alexandru al Iugoslaviei și Louis Barthou, ministrul de Externe ale Franței. Românii intră în panică și nu puține voci încep să vorbească despre un Al Doilea Război Mondial. Noica scrie cu acest prilej articolul „În fața marilor morți": „Acum două zile, când telefonul ne-a adus vestea grozăviei de la Marsilia, credeam că se va opri în loc ceva măcar din mersul lucrurilor. Am văzut oameni intrați în panică. Am auzit vorbindu-se de un nou Sarajevo. Erau unii care se gândeau la consecințe incalculabile — adică nu mai vedeau nimic lămurit pentru ziua de mâine."[22]

În ciuda previziunilor, războiul nu izbucnește încă în Europa, iar Noica își întoarce privirile asupra războiului social din interiorul țării, punând în lumină starea de spirit a tinerimii în articolul „Război și cultură". Anchiloza socială, spune el, i-a împins pe tineri la disperare. Sunt disperați că nu-și găsesc un loc în societate și atunci văd în război soluția schimbării acestei stări: „Ceea ce e cu adevărat curios e faptul că se găsesc printre noi câțiva, în special tineri, cari nu vorbesc despre război cu repulsiune, nici măcar cu neliniște, ci cu o anumită voluptate. Semnalăm fenomenul ca un adevărat document al vremurilor noastre. Tinerii aceștia văd în război o soluție."[23]

În climatul acesta de lume căreia îi lipsește busola, Noica își publică cartea de debut, *Mathesis sau bucuriile simple*, și participă, alături de Dan Botta, Octav Șuluțiu și Rădulescu-Pogoneanu, la cercul de filozofie pe care-l găzduia Vulcănescu în casa de pe strada Popa Soare. O însemnare de jurnal a lui Eugen Ionescu din septembrie–octombrie 1934 ni-l înfățișează pe Noica într-o lumină pe jumătate comică, pe jumătate verosimilă, perorând cu emfază pe seama științei universale. Noica se afla încă sub imperiul gândurilor din *Mathesis* și nu pierdea prilejul să le declame în orice anturaj. Și totuși, ceea ce surprinde în aceste rânduri este intuiția cu care Eugen Ionescu sesizează la Noica inaderența la realitate, poza ușor histrionică cu care își pledează cauza ideilor și, mai ales, obsesia unui viitor cultural pentru România: „Constantin Noica: băiatul cuminte,

cu pantaloni scurți, blond și politicos (sărut mâna la cucoane) al generației tinere. E geometru, fiindcă are cerc. Se mai joacă de-a Henri Poincaré. Norocul lui C. Noica este că al său echilibru e forțat, fals, precar. Oricând se poate dărâma, ca un castel de cărți. E un sentimentalism care, în realitate, nu are o adevărată aderență la obiect. Domnul C. Noica leșină. Oooo! Geometrie! Oooo! Mathesis universală! Cum ar fi leșinat: O! Ce tablou! o, ce fată frumoasă!! Și aceasta se poate numi, după unii, poezie cu prelungire științifică. C. Noica este amortizat de nu știu ce bâtă: în cap. Înainte era mult mai inteligent și mă emoționa foarte tare. Acum, de când îl văd așa fleț, nu mai dau doi bani pe el. De fapt, adevărul e altul. C. Noica e încă inteligent. Dar C. Noica vrea să «rezolve», pentru ca el și România să aibă un viitor cultural. «Să facem ceva pozitiv!» Crede că se poate! Se înșală."[24]

Prima jumătate a anului 1935 Noica și-o petrece cu precădere la Sinaia, traducând în continuare romane polițiste englezești. Își răscumpăra însă această formă de frivolitate traducând și *Regulae ad directionem ingenii* de Descartes, pe care o va publica chiar în acel an la Tipografia Gött din Brașov. Din când în când pleacă de la Sinaia pentru a face scurte vizite în București — în interes gazetăresc sau de curtoazie. Din această perioadă provine o fotografie[25] înfățișându-l pe Noica plimbându-se cu Mircea Nicolau pe Bulevardul Elisabeta, între Cercul Militar și Cișmigiu. Amândoi îmbrăcați în costum și în cămașă albă, fără cravată, discutând aprins o temă numai de ei știută. Noica are o geantă la subsuoară, Mircea Nicolau ține o mână ridicată în aer: instantaneul fotografic le-a surprins chipurile luminate de o seninătate colocvială. Mircea Nicolau era student la Filozofie în anul II și îl cunoscuse pe Noica cu doi ani mai devreme, pe când acesta era bibliotecar. La sfârșitul anului în care a fost făcută fotografia, Mircea Nicolau avea să intre în Legiune prin mijlocirea lui Paul Costin Deleanu și, în cursul întâlnirilor cu Noica la Biblioteca Fundațiilor Regale sau la cafeneaua Corso, nu pierdea prilejul să-i vorbească cu patos despre Codreanu. Ca întotdeauna când era pus în situația de a-și exprima opinia despre legionari, Noica accentua trei lucruri: că optase de mult

pentru o dreaptă nu politică, ci culturală; că nu crede în putința politicii de a schimba ceva în profunzime în România; și că natura sa speculativă nu-l recomandă pentru stilul de viață legionar. Și pentru a-și consemna, parcă, pentru eternitate rezistența față de angajarea legionară, peste doi ani, pe volumul din *Meditationes de prima philosophia* (1937) dat lui Mircea Nicolau cu autograf, Noica avea să scrie: „Lui Mircea Nicolau, care nu mă va converti."[26]

Duiliu Sfințescu, unul dintre secretarii lui Codreanu și în același timp fost coleg de liceu al lui Dinu Noica, scrie că filozoful lua în derâdere tiparele cazone cu care legionarii își schimonoseau viața, precum și ostentația rugăciunilor făcute în public și a marșurilor lor. Era prea mult repertoriu teatral în procesiunile acestea legionare pentru ca Noica să simtă imboldul de a participa la ele. Îi repugnau adunările numeroase de oameni și supunerea la un program colectiv. În cartea sa din 1996 privind Mișcarea Legionară, Duiliu Sfințescu redă o discuție purtată cu Noica la Sinaia, în august 1936. „«Dragă Dinule, ești în contact de prietenie cu atâția legionari de primă linie. Ce aștepți ca să te vedem printre noi?»; «Dragă Duiliu, nu sunt deloc străin de elanul extraordinar care vă animă. Sunt și eu — chiar în afară fiind — fascinat de personalitatea celui care a putut duce generația noastră la punctul pe care l-a atins astăzi, dar trebuie să înțelegi. Structura mea interioară, la care se adaugă și neputința fizică, mă reține de la orice îndurare. Sunt sortit să-mi urmez drumul meu.» După un timp de conversație cu caracter personal și despre prieteni comuni, revine el la subiect: «Dacă l-ar asasina... (după o pauză)... cred că toate rezervele mele ar cădea și aș fi cumva printre voi.»"[27]

Dacă e să denumim cumva treptata convertire a lui Noica la cauza legionară, i-am putea spune „sindromul centurii de castitate". Sindromul a constat în principialitatea cu care un om integru ca Noica a înțeles ca, odată ce se pronunțase asupra unei chestiuni, să nu se dezică de poziția luată. Noica credea în coerența gândirii și în consecvența atitudinii. Iar în privința legionarilor, nu putea concepe să aibă astăzi o poziție, iar mâine alta. Principialitatea aceasta îi indusese o rezistență față de

influența psihologică pe care o exercita asupra lui mediul în care trăia. De aceea, când colegii și prietenii, intrând în Legiune, aveau să-i vorbească despre ea cu patos, împotrivirea pe care Noica trebuia să le-o arate a căpătat cu timpul forma unui legământ cu sine însuși, ajungând să fie o problemă de orgoliu nemărturisit.

În ochii lui, refuzul de a adera la Mișcare era dovada independenței spiritului său și, în același timp, a puterii de a nu se lăsa prins de un fenomen de contagiune psihologică. Această castitate în materie de neimplicare politică echivala, pentru el, cu o probă a consecvenței sale interioare, iar forma pe care o lua această consecvență era tocmai edificiul teoretic cu ajutorul căruia își susținea poziția. La prima vedere, centura de argumente teoretice cu care își apăra castitatea neimplicării politice era solidă și nu putea fi desfăcută prin contraargumente de aceeași natură.

În realitate, putea fi însă desfăcută cu cleștele unor tribulații pe care nimeni în afara lui nu le știa. Căci atitudinea unui om nu e călăuzită de idei raționale și de argumente teoretice, ci de emoții puternice. Gradul de contagiune al atmosferei din jurul lui Noica devenise epidemic, și el, cu cât se împotrivea mai mult cauzei legionare, cu atât se simțea pe dinlăuntru mai cucerit de ea. Chiar dacă teoretic avea dreptate, psihologic începea să nu mai aibă. Poziția bazată pe argumente pierdea teren în fața câmpului de înrâurire psihologică, iar spiritul bătea în retragere în fața sufletului.

Și astfel, centura de castitate teoretică începea să se desfacă, molipsită de morbul vremii. Iar când centura avea să se desfacă de tot, castitatea nu va mai fi privită ca o sursă de mândrie, ci va fi înfierată ca întârziere într-o pasivitate lașă, la asta adăugându-se sentimentul de vinovăție că, păstrându-se atâta vreme cast (adică inactiv), nu pusese umărul mai devreme la cauza pe care o repudiase atât. Castitatea din trecut îi provoca acum lui Noica remușcări, ba chiar devenise, tocmai ea, un păcat. Și astfel, cinstitul, castul și neprihănitul frate al fiului risipitor va îmbrățișa brusc păcatul politic în care trăiau deja fiii risipitori ai generației interbelice. Iar această îmbrățișare se va petrece

printr-o răsturnare completă de optică, în urma căreia trecuta castitate nepolitică i se părea acum un păcat al orgoliului, iar prezentul păcat politic, o virtute morală. Răsturnarea aceasta o poate constata oricine are răbdarea de a compara articolele lui Noica din anii 1934–1938 cu cele din anul 1940.

Deocamdată însă, în a doua jumătate a lui 1935, Noica nu va mai publica nici un rând de gazetărie, fecunditatea anului anterior fiind întreruptă de un incident imprevizibil: tânărul de 26 de ani se îmbolnăvește de TBC renal, este operat de o somitate a chirurgiei interbelice, Theodor Burghele, și rămâne fără un rinichi. Nu știm unde și cum s-a putut îmbolnăvi Noica de TBC. Tuberculoza este o boală infecțioasă și o boală a mizeriei, iar Noica numai în mizerie nu trăia. Varianta pe care o dă el însuși (v. *Jurnalul de la Păltiniș*), potrivit căreia, făcând schi la Sinaia, a răcit și s-a îmbolnăvit de TBC, nu are temei medical. Nu făcând schi a luat TBC-ul, ci intrând în contact, fără să știe, cu un purtător de bacili Koch.

Trauma pe care, neîndoielnic, i-a provocat-o rezecția chirurgicală avea să-i schimbe nu numai regimul de viață, Noica arătând de acum încolo o grijă excesivă, dar cât se poate de firească, pentru propria-i sănătate, ci și optica asupra vieții. Noica își dă seama pesemne că, în materie de soartă umană, necesitatea logică a raționamentelor valide e vorbă în vânt și că, în fața neprevăzutului existenței, toate subtilitățile eseistice din *Mathesis* („Conținutul imediat al vieții nu interesează întrucât nu este problematic") se risipesc ca un abur. Renalectomia îi dovedise tocmai contrariul: conținutul imediat al vieții nu numai că interesează, dar fără el putința de a-i nega vieții însemnătatea își pierde dintr-odată obiectul.

Șocul pe care-l trăiește un om căruia îi rămâne, în plină vigoare a tinereții, un singur rinichi pentru restul vieții nu poate avea ca rezultat decât revelația că totul ține de un fir de păr și că, în fața întâmplărilor aberante ale vieții, trebuie să te înarmezi cu o platoșă interioară impenetrabilă la hazardul lumii. Straniu este că pentru Noica platoșa nu va fi credința creștină, ci viața lăuntrică pusă în slujba ideii de filozofie. Ceea ce la alții era insurecție mistică menită a rupe cercul absurd al existenței, la

el avea să capete chipul trăirii exclusive în lumea ideilor. Deși schimnic prin fire și curat limfatic prin temperament, Noica nu a fost o natură religioasă și nu se poate să nu fii uimit văzând cum, de-a lungul întregii lui existențe, fie că era în închisoare, în domiciliu obligatoriu sau în pustietățile alpine ale Păltinișului, și-a clădit o lume lăuntrică de liniște, de exuberanță și de optimism expansiv pe temeiul unor idei și al unor gânduri umane care-i stârneau atâta pasiune în suflet, încât i-au fost un reazem în clipele de ananghie. Așa a fost Noica, un om a cărui patimă s-a consumat cu precădere în lumea ideilor laice ale filozofiei de tip clasic. Un om pentru care mântuirea, dacă exista, era de găsit în ideea pe care o descoperi prin propriile puteri, și nu în judecata postumă a unei autorități divine. Tocmai de aceea Noica, cel puțin pe latura sensibilității religioase, nu avea un teren prielnic convertirii la cauza legionară, așa cum avea Eliade, cum nici pe latură temperamentală nu era predispus spre radicalitatea legionarilor, așa cum era Cioran. Dar dacă nu a avut sensibilitatea creștină a lui Eliade și nici umoarea colerică a lui Cioran, Noica a avut în schimb sentimentul național, al cărui imbold constant l-a ajutat să treacă de partea Mișcării Legionare.

În *Jurnalul* său, Octav Șuluțiu povestește la 12 iulie cum l-a întâlnit la Brașov pe convalescentul Noica: „Hotel Coroana [Brașov]. Ora 10 și jumătate seara. Am sosit la 5 jumătate. Bietul Noica! L-am găsit palid și slăbit, deși este oarecum refăcut după boală. I s-a operat un rinichi. A rămas cu unul. A avut un început de tuberculoză care s-a localizat la rinichi. Ce păcat! E una din cele mai strălucite și mai logice minți din generația noastră. S-a bucurat sincer văzându-mă, deși știa (bănuia) că voi veni la Brașov, deci n-a avut nici o surpriză."[28]

În *Însemnările unui om fără cancelarie*, Ștefan Baciu notează, pornind de la același episod: „L-am cunoscut, țin minte cu o precizie de necrezut, în vara anului 1935, când mi l-a prezentat amicul Octav Șuluțiu [...]. Noica se afla «în orașul de sub poalele Tâmpei» în convalescență, după o operație. [...] Cu toate că era cu peste zece ani mai în vârstă ca mine, Noica avea obiceiul să mă trateze de la egal la egal, cu o urbanitate și o

camaraderie desăvârșită. Din dedicațiile pe care le scria pe cărțile ce mi le oferea, acest spirit camaraderesc reieșea în chip limpede. [...] La București ne vedeam destul de rar, mai cu seamă că, în epocile când trăia în capitală, Noica era, ca să zic așa, un însingurat și întâlnirile noastre erau mai fugare decât lungile plimbări făcute cu câțiva ani înainte, la Brașov. Totuși ne vedeam când în bătrâna casă, în bulevardul Lascăr Catargiu, unde erau Fundațiile Regale, sau, cu câțiva ani mai târziu, în timpul războiului, la Editura Publicom, în plin centru al Bucureștiului, în pasajul Comoedia, într-o lume mai degrabă «teatrală» decât, ca să mă exprim așa, «literară».”[29]

În toamna lui 1935, Noica, refăcut după operația de rinichi, se află la moșia din Chiriacu, de unde îi trimite lui Titel Comarnescu, la 1 noiembrie, o scrisoare de mulțumire pentru intervenția pe care o făcuse pe lângă Alexandru Rosetti în vederea publicării unei traduceri a lui Noica la Editura Fundațiilor Regale. Deși scrisoarea nu menționează ce traducere era, putem presupune că e vorba de *Meditationes de prima philosophia*. „Dragă Titel, sunt sincer mișcat de atenția ta. Nu sunt — poate o știi — partizanul prieteniei active, adică al prieteniei bazate pe serviciu reciproc și alimentată deci de interese. Trebuie să recunosc totuși că un serviciu ca cel pe care mi-l faci tu, necerut și nesperat, e o puternică dovadă de prietenie. Aș regreta să știu că ai stăruit prea mult pe lângă Rosetti. După cât am impresia, el nu mă simpatizează și nici de stimă nu poate fi vorba. Nu cumva ai uzat ceva din trecerea ta față de el stăruind pentru mine? Am luat măsuri pentru cumpărarea sau comandarea cărții. De îndată ce o voi avea, voi apela la tine pentru a-mi da indicații în legătură cu obținerea drepturilor de traducere.”[30] Din păcate, insistențele lui Comarnescu vor rămâne fără rezultat: traducerea din Descartes va fi respinsă și va apărea la Tipografia Bucovina în 1937.

În perioada în care Noica îi scria lui Comarnescu rândurile de mai sus, Camil Petrescu pomenea în jurnalul propriu de prefața lui Noica la *Regulae ad directionem ingenii*. Și în timp ce tânărul filozof despre care Camil Petrescu scria admirativ trecea, după intervenția chirurgicală la rinichi, printr-o perioadă

de convalescență care-l ținea departe de viața culturală, în București, la sediul din strada Gutenberg nr. 3, Codreanu înființează în 5 iunie 1935 partidul „Totul pentru Țară", urmașul defunctei Gărzi de Fier. Așadar, legionarii se pregăteau pentru posibile alegeri generale, cu toate că autoritățile nu dădeau deocamdată semne că ar avea intenția să intre în bătălia electorală. În același an, tabăra de la Carmen Sylva din iulie–septembrie însemnase cea mai mare demonstrație proletară a legionarilor lui Codreanu. Scopul taberei fusese acela de a construi pe litoralul românesc o șosea paralelă cu țărmul mării. Terenul fiind nisipos, șosea nu se putea face decât pe seama unei prealabile infrastructuri stabile, astfel că legionarii scoteau pietre din mare, le așezau pe pământ și turnau ciment peste ele. S-au făcut doi kilometri de șosea în intervalul 1935–1936. La sfârșitul anului, pe 6 decembrie, Codreanu va pleca pentru patru luni în aceeași stațiune, cu scopul mărturisit de a scrie primul volum din *Pentru legionari*. Avea să se întoarcă în aprilie 1936 și să-i încredințeze manuscrisul lui Nicolae Petrașcu, secretarul general al Legiunii, însărcinându-l cu publicarea lui. Cum cenzura exercitată de guvernul Tătărăscu asupra publicațiilor legionare era încă în vigoare, Petrașcu va reuși un adevărat tur de forță, obținând acceptul Cenzurii Militare și tipărind cartea pe ascuns în tipografia Vestemeanu din Sibiu. Așa se face că, la 1 octombrie 1936, *Pentru legionari* putea fi văzută în vitrinele librăriilor din București.

Autoritățile fuseseră puse în fața faptului împlinit și nu mai puteau retrage exemplarele aflate deja pe piață pentru simplul motiv că, având acordul Cenzurii Militare, cartea intrase deja în depozitele librăriilor particulare. Codreanu va da în plină stradă autografe cititorilor la librăria Cartea Românească (actuala librărie Eminescu), sfidând încă o dată autoritățile și dovedind că, în materie de război al nervilor, legionarii nu aveau de gând să bată în retragere. În primăvara aceluiași an, în aprilie 1936, Moța publicase la Sibiu o antologie de articole de presă sub titlul *Cranii de lemn*. Alături de *Cărticica șefului de cuib*, publicată în 1933 tot în condiții de cenzură, și de *Pentru legionari*, *Cranii de lemn* va reprezenta unul dintre textele canonice ale

doctrinei legionare — în măsura în care se poate vorbi de o doctrină în cazul legionarilor.

Și în timp ce legionarii își publicau cărțile ca și cum n-ar fi existat cenzură, chiar dacă autoritățile își întețiseră represaliile (mausoleul legionar de la Susai-Predeal este distrus de jandarmi în septembrie 1936), Noica publică o traducere din Kant, *Despre forma și principiile lumii sensibile și ale celei inteligibile*, și o carte de exegeză filozofică, *Concepte deschise în istoria filozofiei la Descartes, Leibniz și Kant*. Îi va oferi un exemplar din *Concepte deschise*... lui Paul Costin Deleanu, cu o dedicație spunând mult în privința umorilor în care se scălda autorul: „Dlui Paul Costin Deleanu, cu simpatie camaraderească."[31] În același timp, Noica proiectează o monografie despre stațiunea Sinaia, pe care însă n-o va duce niciodată la capăt, și lucrează scrupulos, în spiritul unui perfecționism pe care i l-am întâlnit odinioară în ambiția de a citi toate cărțile în ordine alfabetică, la studiul dedicat vieții și operei lui Descartes, fără a avea intenția să scrie deocamdată o variantă finală a cărții. Regăsim ecourile acestor îndeletniciri în corespondența pe care o poartă în această perioadă cu Petru Comarnescu. Pe 10 aprilie, Noica îi scrie: „În ceea ce privește chestiunea Descartes, mă grăbesc să-ți spun că nu sunt dispus să scriu «vieața și opera». (De altfel, din scrisoarea ta rezultă că nici Fundațiile nu sunt încă hotărâte în această privință.) Charles Adam a scris un Descartes abia după 20 de ani de migăleală asupra manuscriselor și textelor filozofului. Iar un Descartes din punct de vedere românesc — ca cel făgăduit de Nae Ionescu — nu pot scrie, deoarece nu cunosc punctul de vedere românesc. Repet însă că traduc oricând *gratuit* (numai să mi se publice) traducerea *Meditationes de prima philosophia* și sunt adânc dezamăgit de faptul că Fundațiile, care înțeleg necesitatea de a traduce pe Molière și Shakespeare, n-o înțeleg pe cea de a traduce filozofi."[32]

Așadar, gândul că ar putea scrie în grabă o monografie despre Descartes în condițiile în care Charles Adam, un exeget al lui Descartes, în vogă la acea vreme, migălise 20 de ani la o lucrare asemănătoare, i se părea scrupulosului și perfecționistului Noica o crimă de lezmajestate față de amintirea gânditorului

raționalist. De asemenea, era dispus să traducă gratis *Meditationes de prima philosophia*, numai să trăiască satisfacția de-a o vedea publicată. Scrisoarea continuă cu o discretă și resemnată lamentație privind timpul pe care, dacă îl lași să treacă, nu-l vei mai putea regăsi, de unde și presimțirea că „niciodată lucrurile nu vin la timpul lor". Ce deosebire între amărăciunea acestui gând și paginile pe care Noica le va scrie în 1983, în *Trei introduceri la Devenirea întru ființă*, despre timpul rostitor și timpul rotitor, unde *kairos*-ul și creșterea firească pe care o implică o devenire cu rost fac ca evenimentele să vină întotdeauna la timpul lor! Scrisoarea către Comarnescu continua astfel: „Am sugerat să dau, în colecția orașelor, o «Sinaie» de care sunt infinit mai legat decât alții și pentru care am mijloace să mă informez mai bine decât foarte mulți; dar nu voi stărui, așa încât nici acest capriciu al meu nu-și va găsi curs. Departe de mine gândul de a spune că sunt nedreptățit. Mă tem că peste câțiva ani nu voiu mai avea timp nici pentru *Descartes*, nici pentru *Sinaia*... Niciodată lucrurile nu vin la timpul lor."

Amănuntul surprinzător în această epistolă este că Noica plănuia deja scrierea unei teze de doctorat la care, dacă ne bizuim pe informațiile aflate în corespondența cu Comarnescu, lucra încă din toamna lui 1936: „E de prisos să-ți mulțumesc pentru a te fi oferit să-mi înlesnești publicarea propriei mele teze la Fundații. Nădăjduiesc s-o pot susține în iunie 1937 sau cel mai târziu în toamna aceluiași an. Mă tem numai că are să fie cam prea mare (în orice caz, cred, peste 300 de pagini de mașină)." (Scrisoare către Comarnescu din 7 noiembrie 1936.) Evenimentele însă aveau să-i strice planurile, Noica susținându-și și publicându-și teza de doctorat abia peste patru ani, în timpul dictaturii antonesciene.

Pe 16 iulie 1936, opinia publică este cutremurată de o crimă atroce săvârșită de legionari în București. De data aceasta, victima nu mai este un premier ostil legionarilor, ci un fost camarad de-al lor. Era de fapt o afacere de la legionar la legionar, o spălare a rufelor în ograda proprie, după un conflict de aproape doi ani între Codreanu și unul dintre cei mai apropiați

oameni ai lui: Mihai Stelescu, cel care se bucurase în așa măsură de încrederea lui Codreanu, încât avea gradul de comandant legionar și un mandat de deputat de Covurlui obținut în alegerile din 1932. Stelescu avea calitățile unui lider veritabil și, spre deosebire de Codreanu, era un bun vorbitor. Conflictul dintre ei s-a produs din cauza pretențiilor de autoritate asupra legionarilor pe care le avea Stelescu. Nu îi recunoștea autoritatea lui Codreanu și în sinea lui visa, probabil, la aura de conducător al Legiunii. Pe acest fundal a intervenit serviciul secret al lui Moruzov, a cărui sarcină era să-i dezbine pe legionari spre a fi mai ușor de manipulat. Potrivit surselor istoriografice legionare, Stelescu, având sprijinul serviciilor secrete, va încerca de două ori să-l ucidă pe Codreanu, tocmind alți subalterni legionari care-i erau fideli. Tentativele de omor sunt divulgate, legionarii îl judecă pe Stelescu într-un tribunal propriu și Codreanu hotărăște excluderea lui din rândurile Legiunii. Din acest moment, Stelescu devine principalul denigrator al lui Codreanu în presa scrisă. Va înființa ziarul *Cruciada românismului,* în paginile căruia îl va ataca sistematic pe șeful legionarilor. Codreanu este atât de afectat de trădarea lui Stelescu, încât își pedepsește lipsa de discernământ cu care-l acceptase pe lângă el printr-un ordalițiu nocturn: timp de șase luni va dormi pe dușumeaua goală pentru a-și ispăși greșeala.

În ochii legionarilor, cel mai grav păcat era trădarea, de unde și cuvintele lui Codreanu din *Pentru legionari*: „Dacă sunt pe terenul de luptă și mai am un singur glonț pe țeavă, nu-l voi trage în dușmanul din fața mea, ci în trădătorul de lângă mine."[33] Așa vor proceda și Decemvirii, cei zece legionari care au alcătuit al doilea comando criminal din istoria legionarilor. Stelescu se refugiase în spitalul Brâncovenesc, în speranța că atmosfera de solemnitate reculeasă a unui spital reprezintă o bună protecție în fața represaliilor legionarilor. Decemvirii au intrat în salonul în care se afla, l-au împușcat și pe urmă l-au ciopârțit cu topoarele. Apoi cei zece s-au predat poliției și, în urma procesului care s-a încheiat peste un an, pe 27 aprilie 1937, opt dintre ei au fost condamnați la muncă silnică pe viață (Ion Caratănase, Iosif Bozântan, Ștefan Curcă, Ion Pele, Ion State,

Ion Atanasiu, Gavrilă Bogdan, Radu Vlad), iar doi (Ștefan Georgescu și Ion Trandafir), la zece ani de muncă silnică.

Nu găsim nici un ecou al acestei crime în gazetăria lui Noica, filozoful trecând peste un episod a cărui atrocitate readusese în mintea românilor crima din decembrie 1933, de pe peronul gării din Sinaia. Și la fel ca în urma uciderii lui Duca, popularitatea legionarilor nu are de suferit. Liderii legionari încuviințează tacit asasinarea lui Stelescu, chiar dacă Zelea-Codreanu va face declarații prin care afirmă că nu a știut nimic despre intenția Decemvirilor.

În anul uciderii lui Stelescu, în luna noiembrie, în vreme ce Noica se afla la Sinaia îndeletnicindu-se cu studiul operei lui Descartes, în București, îndârjirea anticomunistă a legionarilor avea să-i inspire lui Ionel I. Moța un gest cu consecințe răscolitoare în lumea publică românească: hotărârea de a pleca, în fruntea unei echipe de legionari, în Spania, pentru a participa măcar simbolic la războiul civil pe care generalul Franco îl ducea împotriva comuniștilor spanioli. Natura mistică a lui Moța și neclintirea cu care credea în adevărul revelat al religiei creștine îl făceau să nu poată asista pasiv la spectacolul atrocităților din Spania: mânăstiri devastate, maici siluite, altare devenite latrine ostășești, statui ale lui Hristos dinamitate. Credința fără fapte e moartă, iar legionarii trebuiau să facă un gest prin care voința lor anticomunistă să se întipărească în mintea oamenilor. În sinea lui, Moța știa că participarea legionarilor la războiul civil nu urma să aibă decât o rezonanță simbolică în ochii spaniolilor; în schimb, spera ca același gest să aibă o rezonanță soteriologică în ochii Domnului. Cine nu-și va da viața și-o va pierde, spune Hristosul evangheliilor, iar Moța, în nebunia frumoasă a credinței lui, își spunea că, dându-și el viața, s-ar fi putut ca România să n-o piardă pe a ei. Și el, și Codreanu, în nopțile și lunile pe care le petrecuseră împreună în închisori, își repetaseră că fără jertfă nu poate apărea nimic durabil și că un legionar care fuge de mormânt fuge de înviere. Spusele acestea ori erau înflăcărări retorice iscate de o șuetă prietenească, și atunci spiritul legionar nu se putea deosebi de trăncăneala patriotică a vremii, ori erau adevărul credinței lor

legionare, și atunci adevărul acesta trebuia să devină faptă, fiindcă numai așa putea fi el adevărat.

Spania devenise pentru Moța o obsesie, un etalon prevestitor al lumii ce amenința să-și rostogolească ateismul asupra României. Astfel că semnificația plecării legionarilor acolo nu mai era simpla luptă alături de spaniolii lui Franco, ci o campanie împotriva extinderii comunismului în Europa. Nu mai era o chestiune de arme, era o chestiune de duh creștin: „Se trăgea cu mitraliera în obrazul lui Hristos, se clătina așezarea creștină a lumii! Puteam noi să stăm nepăsători?"[34] Cuvintele acestea, scrise în testamentul încredințat lui Nae Ionescu, sugerează foarte bine starea de spirit în care se afla Moța. În mintea lui mistică încolțise convingerea că cineva trebuie să facă ceva pentru a împiedica venirea comunismului în țară, cineva trebuie să se jertfească pentru ideea de Hristos și pentru apărarea simbolică a unui popor a cărui existență începea să fie amenințată de tragediile prevestitoare ce se petreceau în războiul din Spania. În mintea lui mistică, această posibilitate a jertfei făcute în numele mântuirii românilor ar fi devenit, prin el însuși, realitate.

Codreanu se va opune până în ultima clipă ca Moța să plece în Spania. Era de acord ca o echipă să ducă generalului Franco mesajul de simpatie al legionarilor, dar nu consimțea ca din echipă să facă parte Moța. Avea nevoie de el la București, căci, se pare, era unul dintre puținii legionari în a căror prezență Codreanu vedea o completare a ființei lui. Moța era singurul care reușea să-i potolească impulsivitatea, împiedicându-l să ia hotărâri pripite; influența pe care o avea asupra lui dăduse naștere unei vorbe în rândul legionarilor: „Căpitanul conduce Legiunea, dar pe Căpitan îl conduce Moța."[35] În ochii lui Codreanu, Moța era un exemplu de legionar complet.

Și astfel, în vreme ce Codreanu bănuia că Moța merge să moară, acesta își scrisese, într-adevăr, această hotărâre în testamentul pe care i-l încredințase profesorului Nae Ionescu. Ceea ce pentru unul era o bănuială, pentru celălalt era o hotărâre. Pentru Vasile Marin, ca de altfel și pentru ceilalți legionari din echipă — Gheorghe Clime, Alecu Cantacuzino, Ion Dumitrescu-Borșa, Bănică Dobre, Nicolae Totu —, moartea era o

posibilitate pe care trebuia s-o ia în calcul, dar în nici un caz singura posibilitate. Oricum, pe 13 ianuarie 1937, la aproape două luni de la plecarea legionarilor în Spania, Moța și Marin vor muri loviți de un obuz în tranșeele de la Majadahonda, un sat spaniol aflat la 40 de kilometri de Madrid. Ceilalți vor scăpa cu viață și îi vor aduce pe morți în țară, în cursul unei călătorii cu trenul ce avea să dureze o lună.

În „Cuvântul înainte" al *Crezului de generație*, o antologie de articole și de însemnări de jurnal pe care legionarii aveau s-o publice în memoria lui Vasile Marin, Nae Ionescu pune în lumină tocmai intențiile diferite ale celor doi legionari: „Ion Moța s-a dus să moară. Coborâse adânc în el încredințarea că mântuirea neamului nostru are nevoie de jertfa patetică a ființei lui trupești; și a plecat într-o transfigurată hotărâre; nu ca să lupte; nu ca să învingă luptând; ci pentru ca, cu moartea lui, să calce moartea noastră. Dacă Moța s-ar fi întors nevătămat din războiu, bucuria omenească a noastră, a celor cari l-am cunoscut, ar fi stat alături de îndoiala lui Moța, care se va fi gândit că, pentru păcatele cuiva, Dumnezeu i-a refuzat jertfa. Oricât de groaznic ar fi omenește gândul acesta, eu sunt astăzi încredințat că, pentru mântuirea nației noastre, Dumnezeu trebuia să accepte jertfa lui Moța, așa după cum, pentru mântuirea neamului omenesc, a acceptat jertfa mielului. Vasile Marin se putea însă să nu moară. El s-a dus acolo ca să stea în fața dușmanului credințelor lui, ca să lupte cu el. Să-l învingă? Da, dacă se poate. Dar victoria asta nu era necesară. Necesară în fapta lui Marin era numai prezența lui acolo, prezență în care moartea era un risc, dar nu o necesitate. [...] Când deci a hotărât moartea lui Vasile Marin, Dumnezeu a voit să ne certe."[36]

La vestea morții lui Moța, Codreanu a izbucnit în plâns. Își pierduse cumnatul (Moța era căsătorit cu sora lui, Iridenta Codreanu) și mai ales își pierduse mâna dreaptă, cu care-i condusese până atunci pe legionari. Se pare că pierderea l-a marcat profund pe Codreanu, schimbându-l: a devenit mai interiorizat, mai chibzuit, iar înfățișarea lui a căpătat șlefuirea pe care suferința o dă de obicei oamenilor.

Trenul care a adus sicriele lui Moța și Marin a oprit în fiecare gară mai importantă din țară: pe peron, legionarii dădeau onorul și preoții făceau slujbe de pomenire. În București, funeraliile au început la Gara de Nord, au continuat la biserica Gorgani și s-au încheiat cu îngroparea sicrielor în curtea Casei Verzi. Din procesiunea funerară au făcut parte două sute de preoți, iar slujba religioasă a fost condusă de mitropolitul Ardealului, Ioanichie Bălan. Mircea Nicolau, cel căruia Noica îi dăruise *Meditationes de prima philosophia* cu dedicația „Lui Mircea Nicolau, care nu mă va converti", a participat la funeralii: „La biserica Gorgani, sicriele erau așezate în fața altarului, al lui Moța în dreapta cum priveai spre iconostas și al lui Marin în stânga. Garda era alcătuită din patru legionari, doi în dreptul sicrielor și doi mai în spate, spre ușa de la intrare. Se schimbau din oră în oră. Eu am stat în spate, de partea coșciugului lui Moța, în timpul nopții. Noaptea, Căpitanul venea, stătea lângă ei, se ruga, pleca și iar venea. De fapt în acele zile a dormit în sediul din Gutenberg."[37]

A doua zi, pe 13 februarie, sicriele sunt purtate pe un afet de tun tras de legionari, într-o procesiune religioasă care străbate centrul Bucureștiului până la punctul terminus, Casa Verde. Mircea Casassovici, vărul primar al lui Noica, participă la ceremonie, mergând în fața afetului și purtând în mâini, pe o pernă ritualică, o colivă încrustată cu semnul crucii. Regele Carol al II-lea privește procesiunea din clădirea Socotub de pe bulevardul Magheru, având prilejul să sesizeze disciplina și ordinea formațiunilor legionare. Efectul pe care moartea lui Moța și Marin îl avusese asupra românilor îl îngrijorase profund. Legionarii căpătaseră un capital de încredere cum nu ar fi putut spera nici în urma celei mai reușite campanii electorale. Iar cel mai grav era că încrederea aceasta nu avea efervescența colectivă a simpatiei entuziaste, ci gravitatea surdă a unei cutremurări sufletești. După trei ani de cenzură antilegionară, eforturile autorităților se dovedeau zadarnice. Legionarii renăscuseră. Principiul creștin al jertfei se adeverea: murind, Moța și Marin împinseseră înainte Legiunea. Politicienii vor fi dezarmați și incapabili de reacție, semnificația evenimentului acoperind de

ridicol orice intenție de a exploata politic momentul printr-un discurs patriotic sau prin apelul la unitate națională. Legionarii discreditaseră distanța pe care discursul politic al epocii o punea între declarația de intenție a vorbitorului și atitudinea lui ulterioară. Moța se dusese să moară și se ținuse de cuvânt.

Îngrijorat de demonstrația indirectă de forță pe care o făcuse Legiunea cu ocazia înmormântării și dându-și seama că de acum încolo ea trebuie luată în calcul în privința jocurilor guvernamentale, la numai trei zile de la funeralii, Carol al II-lea va organiza o întrevedere secretă cu Codreanu în vila industriașului Malaxa din parcul Filipescu. Carol îi va oferi lui Codreanu funcția de premier, cerând în schimb conducerea Legiunii. Codreanu va refuza oferta. Un minim efort de imaginație ne poate ajuta să intuim profilul psihologic al bărbaților care stăteau față în față. De o parte, un politician versat; de cealaltă, un fanatic mistic. Unul negocia pliindu-se pe circumstanțe și alegând compromisul, altul refuza compromisul și încerca să înfrângă circumstanțele. Unul privea România în realitatea concretă a contextului de atunci, celălalt privea România dincolo de realitatea fizică a conjuncturii politice. Și cum cei doi aveau viziuni deosebite asupra politicii și naturi lăuntrice la polul opus, înțelegerea dintre ei era imposibilă.

Codreanu l-a refuzat pe rege, afirmând că Legiunea nu este a lui și că legionarii îl acceptă ca șef câtă vreme corespunde așteptărilor lor. Când nu va mai corespunde, îl vor înlocui, și din acest motiv el nu poate dispune după voie de conducerea organizației. Ca argument retoric, cuvintele lui Codreanu aveau temeinicie, ca adevăr psihologic ele erau false. În realitate, Legiunea era a lui Codreanu și nimeni nu-l putea înlocui. Întrebat odată care e motivul iubirii nemăsurate a legionarilor pentru Codreanu, Ion Moța a răspuns că dacă, prin absurd, toți legionarii vor muri, dar Codreanu va rămâne în viață, în doi ani acest om avea să facă o nouă Legiune, dar dacă ar muri Codreanu, chiar dacă toți ceilalți ar rămâne în viață, de Legiune s-ar alege praful.[38] Cuvintele acestea au fost premonitorii în privința destinului de mai târziu al legionarilor. Totul se învârtea în jurul unui om. Codreanu nu-i putea da regelui conducerea Legiunii

pentru simplul fapt că aceasta se concentra în persoana lui, legionarii neacceptând ca omul în care își proiectaseră toate resursele fantasmatice ale ființei lor să nu fie la înălțimea acestor fantasme. Ceea ce îi cerea regele lui Codreanu nu putea fi supus negocierii.

În timp ce regele gândea în termeni de putere politică, Codreanu gândea în termeni de putere spirituală. Moartea lui Moța îi indusese o schimbare în urma căreia Codreanu nu mai era interesat de putere, ci de convertirea românilor, iar asta însemna desăvârșirea acelui proces interior de transformare a conștiinței despre care scrisese în *Pentru legionari* și în *Circulare*. Codreanu nu voia să-i conducă pe români, ci să-i convingă; sau mai precis voia să-i conducă după ce îi convinsese mai întâi. Pentru asta însă, cărămida de baza a României, individul, trebuia să fie schimbat, iar schimbarea însemna *metanoia*, drumul Damascului, răsturnarea opticii, cucerirea pe dinlăuntru a sufletelor oamenilor. Și culmea este că moartea lui Moța provocase o schimbare de acest fel. Românii se clătinaseră realizând semnificația gestului lui Moța, iar clătinarea aceasta, în ochii lui Codreanu, însemna începutul tranformării conștiinței românești. Ceea ce trebuia să facă de acum încolo era să treacă el în locul lui Moța, punându-le românilor sub ochi exemplul tenacității sale în materie de jertfă. Cuvintele lui Iuliu Maniu de la procesul intentat lui Codreanu peste un an surprind tocmai latura transformării lăuntrice pe care o avea în vedere șeful legionarilor: „Dl Corneliu Codreanu este de aceeași părere cu mine, că, fără a respecta regulile de corectitudine în viața particulară și publică și fără a ține seama de morala creștină, nu se poate asigura dăinuirea unei națiuni și că părăsirea acestora ar însemna și pentru poporul nostru ceea ce a însemnat și pentru multe popoare din trecut: distrugere și pieire. Pentru acestea suntem de acord în tendința de a impune în viața particulară, socială și publică corectitudinea, onoarea și morala creștină, pe care astăzi — durere — atâția o încalcă. [...] Nu l-am cunoscut pe Codreanu până am făcut pactul de neagresiune. Am urmărit însă cu atenție activitatea și atitudinile

sale. Am putut constata din partea d-sale sinceritate în acțiune, consecvență și tenacitate, calități cari se găsesc atât de rar în viața noastră politică și la conducătorii vieții politice. Pentru aceste motive i-am întins mâna cu încredere și cu plăcere."[39]

Unda de șoc a morții lui Moța avea să ajungă la Sinaia, unde Noica se afla de la începutul anului. Între timp, lucrase la *De Caelo. Încercare în jurul cunoașterii și individului*, un eseu cu temă epistemologică al cărui scop era să pună în lumină relația dintre cunoașterea de care are parte un om în viață și viața pe care o trăiește efectiv. E verosimil să ne închipuim că vestea morții celor doi legionari a însemnat începutul convertirii lui Noica. În fața sacrificiului asumat cu bună știință de Moța, subtilitățile retorice pe care le scria în *De Caelo* i s-au părut brusc găunoase și vinovate. A realizat dimensiunea subterfugiului moral din spatele atitudinii de neimplicare socială și al tuturor considerațiilor filozofice care o justificau, o atitudine pe care gestul lui Moța pur și simplu o spulbera.

În *Mathesis*, Noica afirmase că, pentru un filozof, totul stă în voința cu care poate întoarce spatele vieții. Trebuia să întorci spatele vieții pentru a-ți putea clădi o altă viață, una interioară, a trăirii în spirit. Numai așa spiritul putea pătrunde în carne, spiritualizând-o și transfigurând-o. Dar Moța împinsese lucrurile peste limită: întorsese de tot spatele vieții, punând-o sub semnul unui spirit care nu mai era al unui singur om, ci al unei comunități. Miza lui nu mai fusese cea a disciplinării culturale individuale, ci una a mântuirii colective, iar în fața ei considerațiile lui Noica din *Mathesis* semănau cu tresăririle emfatice și ostentative ale unui filozof solitar pentru care viața însemna înainte de toate propria viață. „E vorba să facem ceva cu viața aceasta. Să n-o lăsăm să se facă singură", scria Noica în *Mathesis*, în timp ce Moța își făcuse din viața lui o punte către viața de dincolo de el: către înviere.

Noica își dădea seama că scopul vieții pe care o dusese până atunci nu depășise perimetrul ambițiilor sale proprii, în vreme ce pentru Moța scopul vieții depășise orice perimetru uman. Scopul vieții nu era viața, ci învierea, arătase Moța, iar principiul

acesta, ce sfida orice regulă darwiniană a luptei pentru supraviețuire, era esența ultimă a vieții creștine. Un asemenea principiu îl amuțea pe Noica, fiindcă realiza că, deși nu-l putea înțelege, puterea lui de atracție era irezistibilă. Cine nu își va da viața și-o va pierde, iar Noica voise până atunci să nu-și piardă viața, dar fără să și-o dea. Fusese ferecat în cufărul propriei existențe și nu trăise decât pentru el, cufundat în scheme conceptuale și în subtilități stilistice, absorbit de proiecte cărturărești și de trufii auctoriale, închipuindu-și că în felul acesta își sporește viața și că într-o zi, pe seama acestei sporiri, avea s-o sporească și pe a altora. Moța însă reușise să provoace românilor o trăire pe care el, Noica, nu va putea niciodată s-o provoace în alții, fiindcă era vorba de o schimbare de plan existențial, și nu de o chestiune de nuanță conceptuală.

Noica intuia că efectul pe care gestul lui Moța îl avusese asupra românilor nu putea fi egalat de cărți de filozofie sau de eseuri scânteietoare. Spiritul intrase în carne și o omorâse, subordonând-o unui sens la care cărțile lui nu puteau ajunge. Spiritul lui Noica putea trece în sufletul românilor doar în doze mici și cu efecte minore. De ce inspirație mirabilă ar fi avut nevoie ca să scrie o carte al cărei efect să fie asemănător gestului lui Moța? De câtă sminteală de geniu ar fi avut trebuință ca să poată obține o asemenea influență?

Și astfel, varianta de filozofare în care Noica crezuse până atunci își arăta proporțiile de laborator. El însuși trăise în eprubeta unor înlănțuiri conceptuale cărora le lipsea putința de a pune în vibrație pe cineva. Filozofia lui nu putea fi transfiguratoare, fiindcă îi lipsea nebunia unui gest neomenesc de irațional. Moța fusese irațional în sminteala mistică cu care își dăduse viața, Noica nu putea fi decât rațional în răbdarea cu care își scria cărțile. Unul aducea misterul morții și miracolul smintelii creștine, celălalt aducea claritatea ideilor și rafinamentul rațiunii pământești. Disproporția era prea mare.

Efectul pe care jertfa lui Moța și Marin a avut-o asupra lui Noica este înfățișat de *Jurnalul* lui Sebastian, în însemnarea din 13 februarie 1937: „A intervenit convorbirea cu Dinu de aseară. Am mâncat numai cu el, la Splendid Parc, și am ascultat o

confesiune din multe puncte de vedere revelatoare. N-am să pot descrie aici toate ezitările, toate nuanțele, toate preciziunile de detaliu pe care mărturisirea lui le-a avut. Nu voi da decât un rezumat grăbit. Prin urmare: Sâmbătă, 13 februarie, Dinu — care de multă vreme îi făcea o curte discretă Theei — se duce spre vila ei, dar pe drum se hotărăște a nu intra totuși. Două motive îl determină să nu continuie demersurile amoroase începute: 1) decizia de principiu de a nu o înșela pe Wendy — deși căsătoria lor e o căsătorie liberă, 2) faptul că în acea zi are loc la București înmormântarea lui Moța și Marin, fapt prea grav pentru ca el — Dinu Noica — să-și permită a fi în aceeași zi așa de frivol. Dar Thea este la fereastra vilei, îl vede trecând pe stradă, îl strigă — el intră. Odată intrat în casă, uită de cele două impedimente morale și încearcă să o sărute. Thea îl refuză. El pleacă deprimat nu atât de refuz, cât de conștiința slăbiciunii lui intime: se simțea dezonorat că tocmai în ziua funeraliilor (la care el mărturisește a participa cu emoție) a încercat o aventură așa de ușuratecă."[41]

Așadar, Noica trăiește dezonoarea că o slăbiciune de moment l-a împins spre o aventură galantă într-o zi în care, la București, aveau loc funeraliile lui Moța și Marin. Chiar aflat la distanță, „participa cu emoție" la procesiunea funerară de la București, a cărei solemnitate îi interzicea frivolitatea unui flirt pasager cu o domnișoară drăguță. Filozoful aflat la Sinaia este cu gândul la înmormântarea unor legionari față de doctrina cărora își exprimase în repetate rânduri rezervele.

Iată simptomul incipient al convertirii pe care Noica o va trăi de acum încolo și care va dura aproape doi ani, culminând cu ziua uciderii lui Codreanu, evenimentul care a provocat aderarea lui oficială la Mișcarea Legionară, fie și numai ca simpatizant. Însă aderarea lui Noica, deși a fost declanșată de o întâmplare venită din afară, nu a fost un simplu gest exterior, făcut de ochii prietenilor și numai sub imperiul unei revolte momentane; ea fost precedată, în sufletul lui Noica, de un proces treptat de convertire lăuntrică. Noica nu era omul ale cărui gesturi să fie lipsite de substanță interioară: era un om integru, un intelectual de o netăgăduită onestitate, și de aceea

ar fi nefiresc să ni-l închipuim săvârșind un gest atât de încărcat de consecințe fără o îndelungată deliberare lăuntrică. Sindromul centurii de castitate începe să se manifeste. În decurs de doi ani, Noica va trăi în intimitate o metamorfoză mocnită și nemărturisită, la capătul căreia, din filozoful sceptic și rațional care respingea cauza legionară din motive ținând de o incompatibilitate de educație și de doctrină, va deveni un om a cărui viață trebuia să slujească unei cauze și să se supună unui proiect.

Cartea în care simptomele convertirii ies la lumină este tocmai cea la care Noica lucra atunci când s-a petrecut moartea celor doi legionari. *De Caelo* este cea mai atipică scriere a lui Noica. Mai întâi, pentru că este o carte în care coerența discursului lui Noica se rupe la jumătate. *De Caelo* pare a fi o lucrare între coperțile căreia au fost alăturate două volume ce ar fi trebuit publicate separat: un volum de considerații teoretice pe marginea teoriei cunoașterii (capitolele I–III) și un volum de reflecții creștine despre viața omului contemporan (capitolele IV–VI). În al doilea rând, Noica lasă să transpară tribulațiile pe care le trăia în timpul scrierii cărții, detaliu cu atât mai surprinzător cu cât avem de-a face cu un autor a cărui convingere era că între opera și viața unui filozof nu există nici o legătură. *De Caelo* este radiografia cultă a unei convertiri religioase. Tocmai de aceea, cartea începe pe un ton teoretic și se încheie într-un ton mistic, starea de spirit în care Noica scrisese primele capitole deosebindu-se radical de cea din timpul scrierii ultimelor capitole. *De Caelo* este lucrarea unui filozof raționalist al cărui discurs se încheie cu spovedania unui anahoret creștin. În nici o altă carte Noica nu va lăsa, ca în *De Caelo*, impresia că ar fi un gânditor creștin.

În ciuda conținutului eterogen al cărții, ceea ce risipește impresia de amalgam eclectic este titlul ei, un titlu fericit ales: *Despre cer*. El spune într-o formă concentrată ceea ce capitolele cărții vor spune pe larg: anume că de la imaginea grecilor despre cer până la imaginea contemporanilor despre cer, se întinde arcul de cerc al unei evoluții spirituale, un arc ce leagă concepția naturalistă despre lume cu viziunea creștină asupra lumii. Prima pune accentul pe descrierea fidelă a realității, cealaltă mizează

pe transfigurarea realității prin credință. Prima vrea certitudini și exactități, fără să-și dea seama că adevărurile la care ajunge transformă lumea într-o instanță străină și strivitoare. Cealaltă concepție vrea adevăruri obținute prin metamorfoza interioară a omului, la capătul căreia omul contemporan poate stăpâni lumea, dar mai cu seamă poate deveni stăpân peste el însuși. Cerul încetează să mai fie un obiect al cunoașterii, devenind în schimb un lăcaș al mântuirii.

Teza lui Noica este că pârghia sufletească prin care se poate declanșa o revoluție spirituală în fiecare om este *sentimentul de vină*. Cine se simte vinovat găsește în el resorturile unei resurecții interioare în stare a-l modifica în profunzime. Numai că vina, ca să apară, cere existența păcatului. Păcatul e piatra unghiulară a oricărei revoluții spirituale. Mai mult chiar, o revoluție completă cere nu numai ispășirea păcatelor proprii, ci expierea păcatelor săvârșite de ceilalți. Și atunci, sursa demnității umane stă în ispășirea păcatelor semenilor tăi. Aceasta e cheia revoluției spirituale: să iei păcatele altora asupra ta, așa cum a procedat Alioșa Karamazov în romanul lui Dostoievski. Alioșa e nevinovat și totuși pleacă în lume ca să sufere prin asumarea păcatelor celorlalți. Creștinul contemporan, aidoma lui Alioșa, trebuie să se transfigureze spiritual suferind pentru păcatele celorlalți.

Paginile pe care Noica le scrie despre Alioșa Karamazov au o vădită bătaie autoreferențială. Mai precis, în *De Caelo*, Alioșa este chiar Constantin Noica: inocentul care, nepăcătuind, își ia asupra lui păcatele altora, știind că numai suferind pentru alții poate contribui la mântuirea lor. Și invers, comunitatea în care trăiește un Alioșa se va mântui prin suferința și jertfa celui mai inocent dintre membrii ei. Acesta e rostul lui Alioșa, și acesta era și rostul pe care Noica și-l atribuia sieși după aflarea morții lui Moța și Marin.

La București, Nae Ionescu le va vorbi studenților la cursul de metafizică despre Moța și Marin, iar Iorga va scrie articolul „Doi băieți viteji": „Luptând pentru credința lor creștină și pentru cinstea poporului lor, pentru ce este etern, scump și curat în latinitatea nebolșevizată, doi tineri Români, Moța și Marin,

au căzut înaintea Madridului apărat de Roșii. [...] Încălziți de o idee căreia i se închinaseră întregi, ei și-au zis că e preferabil, decât să facă în România însăși o agitație care nu-i aduce totdeauna bine, să meargă acolo unde nu sunt discursuri și demonstrații de stradă, ci omul stă în fiecare clipă în fața morții pentru ce crede el că e sfânt și mare. Și au căzut. Cine știe ce va ieși din cumplita furtună care s-a abătut asupra depărtatului pământ latin unde se varsă sânge din toate rănile unui nobil neam! Dar, dacă vreodată vom vedea Spania cum a fost, cum trebuie să fie, se va putea spune la noi, cu înduioșată mândrie, că pentru aceasta au curs câteva picături din sângele scump al tineretului nostru."[41]

Pe scena politică, simpatia față de legionari va sili autoritățile să amâne alegerile până în iarnă, în speranța că reverberațiile afective ale momentului se vor stinge în memoria populației. În același timp, refuzul lui Codreanu de a negocia conducerea Legiunii cu Carol al II-lea va atrage declanșarea fățișă a ostilităților față de legionari. Guvernul lui Gheorghe Tătărăscu va desființa în 26 februarie 1937 căminele și cantinele sudențești din toată țara, iar peste o lună, pe 2 martie 1937, va închide toate universitățile. Motivul era evident: unda de șoc a episodului Moța-Marin preschimbase universitățile românești în cuiburi legionare de mărimea unor întregi instituții. Fenomenul scăpase de sub control, luând proporțiile unei epidemii naționale. În lunile ce vor urma, adeziunile românilor la Mișcarea Legionară vor face ca, la sfârșitul anului, numărul legionarilor să urce la aproape o jumătate de milion. Dat fiind că la această cifră se adăugau simpatizanții, susținerea electorală de care se bucura Legiunea devenise o problemă gravă pentru Carol al II-lea.

Pe 18 august 1937, Codreanu emite circulara „Încurajarea biologiei legionare": „Aș dori ca în mijlocul nației românești să se formeze familii-cetăți legionare. Pentru aceasta voiesc să încurajez căsătoriile legionarilor cu legionare, având la baza însoțirii nu singura apreciere a frumuseților fizice, ci mai ales pe aceea a strălucitoarelor însușiri sufletești legionare."[42] Citite cu ochii unui om trăitor în secolul XXI, rândurile acestea sună

a inginerie socială. Pentru Codreanu, formarea unui om nou prin desăvârșirea procesului interior de transformare a conștiinței românești trebuia însoțită de formarea unor familii alcătuite din oameni noi. Aici se simte trăsătura totalitară a acestei concepții în care spiritul era pus la temelia societății. Un legionar trebuia să fie tot timpul legionar, pe stradă și în familie. În imaginația lui Codreanu, România trebuia să semene toată cu o prisacă de albine legionare, și chiar dacă deznodământul va fi altul, în anul 1937, în România, stupurile începuseră să se înmulțească într-un stil care-l înspăimânta pe Carol. Epidemia pătrunsese peste tot: în muncitorii de la Malaxa și de la I.T.B., în preoțimea ortodoxă și în țărănime, în rândurile ofițerilor de carieră și ale cadrelor didactice.

În timpul acesta, Noica, împărțindu-și timpul între Sinaia și moșia de la Chiriacu, va publica *De Caelo* și, în ciuda rezervelor pe care i le împărtășea lui Comarnescu în scrisoarea din 10 aprilie, va publica *Viața și filozofia lui René Descartes.* Cum sfârșitul anului se apropia, un bilanț interior îi spunea filozofului că 1937 fusese un an bun. Publicase două cărți proprii și o traducere, scrisese gazetărie și își pregătea teza de doctorat. Numai că începuse să-și privească semnele încurajatoare ale ritmului creator cu o anume detașare: viața pe care o repudiase până atunci în numele gândirii abstracte îl pusese în situația de a nu mai crede în gândirea abstractă. Doza de neprevăzut omenesc a vieții îi răsturnase previzibilitatea calmă a schemelor conceptuale. Iar anul încă nu se terminase, astfel că imprevizibilul putea să se manifeste încă.

În iarna lui 1937 au loc alegeri generale. În timpul campaniei electorale se petrece un act politic esențial: Corneliu Codreanu, Iuliu Maniu și aripa Partidului Liberal condusă de Gheorghe Brătianu încheie un pact de neagresiune electoral. Pactul acesta, semnat pe 25 noiembrie 1937 în casa doctorului Dimitrie Gerota, avea semnificația unei alianțe îndreptate împotriva guvernului Tătărescu, care se bucura de sprijinul regelui. În al doilea rând, pactul ilustra atitudinea celor trei lideri politici față de ingerința Casei Regale în mecanismul aparent democratic al vieții

politice. Regele încetase să mai fie privit ca un arbitru și devenise pentru toți eminența cenușie a mașinațiunilor de culise.

Rezultatul alegerilor va însemna începutul sfârșitului vieții cvasidemocratice din România interbelică. Partidul „Totul pentru Țară" devine al treilea partid ca reprezentare parlamentară după liberali și țărăniști, iar guvernul Tătărăscu, neputând atinge pragul celor 40 de procente care-i asigurau rămânerea la putere, este demis. Potrivit logicii electorale, Carol al II-lea trebuie să formeze un guvern alcătuit din membrii partidelor care se coalizaseră împotriva lui la începutul alegerilor. Faptul că legionarii ajunseseră să aibă 66 de mandate în Parlament echivala nu atât cu o înfrângere a liberalilor lui Tătărăscu, cât cu o sfidare a instituției monarhice. Iar a-i accepta pe legionari la guvernare ar fi fost pentru Carol al II-lea o recunoaștere a faptului că, în fața acestei sfidări, trebuia să închidă ochii. Alegerile libere îi aruncaseră regelui mănușa, iar monarhia era silită s-o ridice.

În zilele următoare alegerilor, Carol al II-lea realizează că Zelea-Codreanu nu mai poate fi oprit pe cale legală în cursa către funcția de prim-ministru. Se declanșase un soi de avalanșă în urma căreia legionarii erau împinși spre putere de mecanismul alegerilor libere, și asta în condițiile în care Codreanu se declarase fățiș împotriva sistemului democratic. În fond, orice democrație poartă în sine posibilitatea sinuciderii ei. „Eu sunt contra marilor democrații ale Occidentului, eu sunt contra Micii înțelegeri, eu sunt contra înțelegerii Balcanice și nu am nici un atașament pentru Societatea Națiunilor, în care nu cred. Eu sunt pentru politica externă a României alături de Roma și Berlin, alături de statele revoluțiilor naționale. În contra bolșevismului. În 48 de ore după biruința Mișcării Legionare, România va avea o alianță cu Roma și Berlinul, intrând astfel în linia misiunii sale istorice."[43]

Democrația românească, atâta câtă era, alegea un lider care respingea democrația. Cineva plecat de jos, fără nici o proptea politică și fără nici o trambulină financiară, fără relații suspuse și întâmpinând ostilitatea continuă a instituției monarhice, devenise în zece ani unul dintre cei mai populari oameni ai

României. Cu asta avea să se încheie însă și apoteoza legionarilor în sufletul românilor. Carol al II-lea va impune un nou Consiliu de Miniștri, condus de Octavian Goga, iar în cele două luni de activitate ale acestui guvern își va pune la punct aparatul de represiune. Democrația se ridicase împotriva regelui — și atunci democrația trebuia să moară.

Pe 13 ianuarie 1938, la un an de la moartea lui Moța și Marin, Codreanu înființează Corpul de elită „Moța-Marin". Din el nu puteau face parte decât maximum 10 000 de legionari, aleși după criterii severe, iar deviza lor era „Gata de moarte!" Peste doi ani, Noica avea să scrie în *Buna Vestire* articolul intitulat „10 001", al cărui mesaj, prezentat succint, suna astfel: fiecare român care crede în România legionară trebuie să fie suficient de bun pentru a fi oricând cel de-al zece mii unulea legionar din Corpul de elită „Moța-Marin".

Pe 9 ianuarie 1938, în scrisoarea pe care i-o scrie de la Paris lui Ionel Jianu, Eugen Ionescu înfățișează plastic apele în care se scăldau Cioran și Noica în acele luni: „Îmi vorbești de actele gratuite ale lui Dinu N. Nu l-am văzut deloc pe-aici. Cunoscând «violența» sentimentelor mele împotriva «ideilor» (vai) lui, nu a mai căutat, probabil, să mă vadă. Am auzit însă că face fel de fel de isprăvi «căpitănești». E în mâinile acelei coropișnițe demonizate de Cioran și nimeni nu-l mai poate scoate de acolo. De altfel (regret că nu-ți pot spune mai multe), nici eu nu știu ce să mai aleg. E noaptea, noaptea peste tot."[44]

Mirarea lui Eugen Ionescu că nu-l văzuse pe Noica la Paris n-avea nici un temei: Noica nu era acolo, ci în țară. La Paris avea să ajungă mai târziu, în octombrie 1938. Iar „isprăvile căpitănești" la care se referă Eugen Ionescu sunt cu neputință de identificat, căci nu avem mărturii ale contemporanilor cu privire la Noica în aceste luni. Ce-i drept, nu ne e greu să ni-l închipuim pe Cioran sub formă de „coropișniță demonizată" — o trăsătură umorală verosimilă a ființei lui — pledându-i cauza legionară lui Noica.

Luna februarie a anului 1938 înseamnă sfârșitul intervalului de care avea nevoie Carol al II-lea pentru a-și forma aparatul de represiune. Codreanu este avertizat din toate părțile că i se

pregătește sfârșitul și în mintea tuturor se conturează aceeași soluție: să părăsească România, să se pună la adăpost și să aștepte în străinătate derularea evenimentelor din țară. Circulara lui Codreanu din 8 februarie 1938, adresată guvernului român, oglindește starea de spirit din acel moment a legionarilor: „Atacați cum vreți, loviți cât puteți. Noi nu avem nimic de răspuns și să nu vă fie teamă de nici o reacțiune. Noi nu voim să împiedicăm guvernul în opera lui de guvernare. Iată, noi ne dăm în lături. Calea vă este deschisă. Nimeni nu o să vă facă nici un rău. Guvernați în pace. Să știți însă că nu vă uităm niciodată, că mâna noastră zadarnic o veți căuta, că ochii noștri vă vor privi așa cum trebuie. Mișcarea Legionară nu are nimic de cerut de la Dumneavoastră."[45] Cuvintele acestea, deși se adresează explicit guvernului, sunt adresate în realitate regelui.

Pe 10 februarie 1938, lucrurile se precipită: Carol al II-lea cere demisia guvernului Octavian Goga, anulează constituția, amână alegerile și suspendă partidele politice. Peste două săptămâni va propune varianta unei noi constituții, românii fiind chemați să se pronunțe asupra adoptării ei prin plebiscit. Votarea constituției echivala cu acceptarea dictaturii regale.

Pe 11 februarie, Codreanu publică o circulară în care pomenește pentru prima dată de posibilitatea de a fi asasinat: „Rog să nu se interpreteze greșit această circulară, să nu se creadă că mi-e teamă de moarte. Șeful Legiunii râde de moarte și nu se păzește niciodată de ea. Fac această circulară pentru că vreau să fiu răzbunat, așa cum v-a spus și organizat Moța, și nu dintr-o poftă personală de răzbunare, ci pentru că am convingerea că veți face un mare bine nației românești."

Pe 24 februarie, se votează constituția octroyată de Carol al II-lea. Constituția se numea „octroyată" întrucât, în limbajul oficial, fusese dăruită țării de regele Carol al II-lea prin grația lui Dumnezeu. Votul românilor nu s-a făcut prin intermediul urnelor, ci prin ridicarea mâinii în cadrul unor adunări publice sau prin declarație verbală la locul de muncă. Așadar, votul nu fusese secret, ci public, cu asumarea consecințelor gestului din partea celor care votau împotrivă: cine tulbura unanimitatea, ridicând mâna împotriva constituției, era rugat să semneze

o declarație în care trebuia să-și motiveze gestul. Noica, aflat la Sinaia, votează împotriva constituției. Votată cu o majoritate covârșitoare, constituția desființa partidele politice, introducea pedeapsa cu moartea și ridica vârsta dreptului de vot la 30 de ani, excluzându-i astfel pe tineri din viața politică. În plus, ponderea electorală a Mișcării Legionare era anihilată, căci mai mult de două treimi dintre legionari aveau vârste sub 30 de ani.

În replică, Zelea-Codreanu desființează partidul „Totul pentru Țară" și refuză să părăsească România. În plus, respinge posibilitatea unei lovituri de stat prin convocarea fulgerătoare a tuturor legionarilor la București. „Anunțăm membrii că, începând cu data de 21 februarie 1938, Partidul „Totul pentru Țară" nu mai există. [...] Deci suntem aruncați din raportul de drept în raportul de forță. Pe acesta însă noi nu-l primim. Noi am înțeles să acționăm în cadrul legii, manifestând credințele noastre. Dacă această credință ne este interzisă, rațiunea de existență a partidului nostru încetează. Ne este suficientă experiența din trecut, când fără voia noastră am fost atrași pe calea violenței. La orice violentare noi nu mai răspundem în nici un fel: suportăm. [...] Lovitură de stat nu voim să dăm. Prin esența însăși a concepției noastre, noi suntem contra acestui sistem. Ea însemnează o atitudine de bruscare, de natură exterioară, pe când noi așteptăm biruința noastră de la desăvârșirea în sufletul națiunii a unui proces de perfecțiune omenească."[46]

Pentru prima dată în istoria Mișcării Legionare, Codreanu adoptă tactica retragerii complete în defensivă, cu evitarea oricărui gest de frondă care ar fi putut servi drept pretext pentru declanșarea represaliilor. Noul guvern este prezidat simbolic de Miron Cristea, iar în locul partidelor politice Carol al II-lea înființează un partid unic, Frontul Renașterii Naționale, titulatura lui sugerând ceea ce în practică regele nu reușise să facă: să reunească forțele politice sub sceptrul regal. Din acest moment, viața politică cvasidemocratică a României avea să ia sfârșit — cu tot cu perioada comunistă — pentru mai bine de 60 de ani.

Tactica aleasă de Codreanu poate fi interpretată în cel puțin două feluri: poate fi considerată simptomul pasei mistice în

care se afla acest om după moartea lui Moța; sau poate fi interpretată ca semn de maturizare a unui politician care simțise că împotriva lui Carol al II-lea nu se mai putea lupta decât respectând legile. Codreanu începea să se comporte ca un politician, după ce ani de zile se purtase ca un cruciat, și acum alesese varianta ieșirii din scena politică în speranța că regele, neîntâmpinând semne de ostilitate, îi va lăsa pe legionari în pace.

Dar cel mai greu de înțeles este motivul pentru care Codreanu a rămas în țară, în ciuda avertismentelor primite. Soția lui Vasile Marin, doctorița Ana-Maria Marin, a fost martora insistenței cu care comandanții legionari îl sfătuiau pe Codreanu să părăsească țara. „În ziua aceea de 5 aprilie eram la Casa Verde și am asistat la discuțiile emoționante care s-au purtat atunci. Comandanții legionari și prietenii, un cerc mic de credincioși, încercau să-și convingă șeful, îl implorau pe Căpitan să plece din țară, să-și salveze viața. Aveau informații precise că se punea la cale desființarea Mișcării prin desființarea lui. Toți cei de față știau că el era omul destinului țării, că era călăuzit de sus să-și ducă neamul la biruință și că fără el vor pieri sub domnii străine. Căpitanul s-a gândit o vreme, apoi a spus: «Nu! A venit timpul să-mi plătesc păcatele, nu poți totdeauna să fugi în fața istoriei. Dacă Domnul va vrea, voi scăpa de această cursă, dar voi îmi veți promite că nu veți întreprinde răzbunări fără ordin. [...] Vă retrageți la casele voastre!»"[47]

Dacă Domnul va vrea... Codreanu voia să facă politică bizuindu-se pe voia lui Dumnezeu. Din punct de vedere politic, gestul lui era sinucigaș și dezastruos, denotând neputința lui de a separa politica terestră de planul divin. Pentru el, politica intra în făgașul aceleiași providențe divine care guverna întreaga lume. Și dacă totul atârna de voința lui Dumnezeu, atunci politica legionarilor, la fel ca soarta lui, se afla în mâinile Domnului. Ce raționament putea fi mai dezastruos decât acesta? În schimb, din punct de vedere moral, hotărârea lui nu se deosebea cu nimic de cea a lui Moța. Cine fuge de mormânt fuge de înviere, iar credința fără fapte e moartă. Acestei optici i se adăuga credința lui Codreanu în folosul jertfei. Văzuse cu ochii lui cum moartea lui Moța împinsese Legiunea pe un drum

ascendent care culminase cu alegerile din 20 decembrie 1937. Dacă moartea lui Moța putuse să facă asta, atunci moartea șefului Legiunii nu va putea face și mai mult?

Judecat politic, gestul lui Moța era de neînțeles: un exaltat își dă viața visând la mântuirea românilor. Nici un om cu scaun la cap nu ar fi procedat așa. Numai că acel gest, care părea descreierat din punct de vedere politic, transformase Legiunea într-o forță politică. Ceea ce părea pe termen scurt nebunie devenea o armă politică extraordinară pe termen lung. Iar Moța nu murise cu gândul la ce se va întâmpla cu România peste un an, ci murise cu gândul la ce se va întâmpla cu țara în eternitate. Și atunci, șeful Legiunii trebuia să procedeze aidoma. Să rămână în țară și să primească moartea, știind că pe termen lung jertfa lui va provoca o cutremurare al cărei efect va însemna convertirea românilor la crezul legionar. Pe termen scurt, refuzul de a pleca din țară era semnul unei pasivități inexplicabile. Pe termen lung, acest gest putea însemna o metanoia colectivă care să transforme România într-un stat legionar.

Lui Codreanu nu-i rămânea decât să se roage. Există o mărturie a unui preot legionar, datând din toamna anului 1937, despre felul în care se ruga Codreanu. Fragmentul reușește să redea ceva din impresia pe care o lăsa Codreanu asupra celor din jur: „Am fost convocați odată toți preoții din București de către Dem. Dobrescu, primarul general al Capitalei. Acolo m-am pomenit într-o adunare de circa 100 de preoți pe care ne chemase spre a ne determina să facem politică țărănistă. După terminarea ședinței, m-am îndreptat spre biserica Sfântul Ilie Gorgani. Erau numai câteva doamne, iar în fața altarului stătea Căpitanul în genunchi. Se ruga la icoana Mântuitorului pentru însănătoșirea generalului Cantacuzino-Grănicerul. M-am dus mai în față și de curiozitate l-am urmărit cum se ruga. [...]

Privind atunci la Căpitan, mi-am dat seama că în fața mea se afla un mare liturghisitor. O putere tainică m-a împins să îngenunchez și eu, justificându-mi gestul prin obligația ce-o avem noi, ortodocșii, de a ne ruga toți pentru unul. În mod tainic, rugăciunea Căpitanului mă încălzea și mă întărea. A durat mult timp această scufundare mistică. Când m-am ridicat,

spre marea mea uimire, am văzut în spatele meu aproape pe toți preoții de care mă despărțisem după adunarea țărănistă. Se așezaseră în genunchi și se rugaseră ca și mine. Căpitanul era nespus de mulțumit că ne rugasem împreună cu el. Încă nu-și revenise la față și ochii lui verzi aveau o strălucire tainică ce m-a înfiorat ca și ochii de pe icoanele bizantine. Afară ne-am strâns toți preoții și ne-am întrebat: «Oare ce ne-a adus la biserica Gorgani?» N-am găsit răspunsul, dar mulți dintre preoții aceia au devenit legionari. Au rămas toți cu credința că puterea mare a Căpitanului sta în rugăciunea sa."[48]

Așadar, lui Codreanu nu-i rămăsese decât să se roage, așteptând desfășurarea evenimentelor, iar ele nu au întârziat. Iritat de articolele pe care Iorga le scria în ziarul *Neamul românesc* împotriva legionarilor și protestând față de decizia abuzivă a guvernului de a desființa comerțul legionar, Codreanu îi trimite lui Iorga o scrisoare deschisă pe care redacția ziarului *Neamul românesc* nu o publică. În schimb, Iorga înaintează scrisoarea Parchetului, cerând să se deschidă acțiune juridică pentru ultraj. Oricum le-am întoarce, cuvintele lui Codreanu către Iorga sunt impresionante. Ele dovedesc nu numai că un om lipsit de talent literar putea să scrie tulburător, ci și că șeful legionar atinsese un punct în evoluția sa spirituală dincolo de care nu mai putea urma decât seninătatea morții. „Ei bine, nu mai pot. Din marginile puterilor mele omenești, eu, care te-am respectat, îți strig: Ești un incorect. Ești un necinstit sufletește. Datoria elementară a unui om corect este ca să se informeze și la omul care judecă, nu numai la agenții mincinoși ai Domnului Armand Călinescu (cari lansaseră ieri pe piață că 16 echipe sub conducerea lui Alexandru Cantacuzino vor să-l omoare pe d-sa). Eu nu mă pot bate cu D-ta. N-am nici geniul, nici vârsta, nici condeiul și nici situația Dtale. N-am nimic. D-ta ai totul. Dar din adâncul unui suflet lovit și nedreptățit îți strig și îți voi striga din adâncul gropii, *ești un necinstit sufletește*, care ți-ai bătut joc pe nedrept de sufletele noastre nevinovate. Voi, care ne acuzați de violență, după ce ați întrebuințat contra noastră cele mai mari violențe, împingându-ne la disperare și păcat,

voi, cărora, dacă cineva v-ar fi dat numai o palmă, ați fi reacționat la fel ca mine, fără ca să mai fi trecut prin chinurile fizice și umilințele prin care am trecut noi, voi, necinstiților sufletește, vă vom dovedi acum că nu vom reacționa în nici un fel la toate provocările voastre. Nu să ne închideți comerțul nostru, să ne înăbușiți avântul, ci să ne trimiteți în Insula Șerpilor, să ne ucideți cu pietre, să ne spânzurați cu picioarele în sus și să ni le bateți în cuie, să ne supuneți la cele mai mari umilinți. Nu veți întâmpina nici dvs., Domnule Profesor Iorga, și nici ceilalți, toți cari v-ați asumat răspunderea unei sângeroase și nedrepte opresiuni, nu numai nici o violență, ci nici măcar o opunere. Dar de acum și până voi închide ochii, Domnule Iorga, și după aceea, te voi privi cum meriți."[49]

Scrisoarea aceasta va fi pretextul pe care-l așteptau autoritățile. În noaptea de 16 spre 17 aprilie, din ordinul ministrului de interne Armand Călinescu, aproape toți șefii Mișcării Legionare sunt arestați și internați în lagărele de la Râmnicu-Sărat, Brașov, Vaslui și Miercurea-Ciuc. În aceeași noapte, Codreanu este arestat la Predeal. În luna mai vor fi arestați Nae Ionescu și Mircea Eliade, și internați în lagărul din Miercurea-Ciuc. Prelegerile pe care Nae Ionescu le va ține aici în fața legionarilor vor alcătui cartea pe care Constantin Papanace o va publica mai târziu sub titlul *Fenomenul legionar*.

Pe 13 aprilie, Noica îi scrie lui Comarnescu de la Sinaia o scrisoare senină și mustind de bună dispoziție, al cărei sfârșit contrastează cu atmosfera din țară: „Wendy, nemulțumită de felul cum îi formezi genitivul — Wendiei —, mă roagă să transmit complimente «Titelului»." Noica va rămâne la Sinaia toată vara. Pe 3 septembrie îi scrie din nou lui Comarnescu: „Nădăjduim să te vedem curând, fie aici, fie la București."[50] Sunt singurele mărturii scrise privitoare la primăvara și vara lui 1938. Nu ne este greu să presupunem că Noica urmărea cu atenție desfășurarea procesului lui Codreanu, cum nu ne e greu nici să intuim reacția pe care o va fi avut-o aflând că șeful legionarilor a fost găsit vinovat de trădare națională și condamnat la zece ani de închisoare.

În octombrie 1938, Noica pleacă la Paris cu o bursă de studii de un an, lăsând în urmă o țară în care Mihail Polihroniade era închis în lagărul de la Râmnicu-Sărat, împreună cu Codreanu și cu șefii din Statul Major al Legiunii, o țară în care Nae Ionescu și Mircea Eliade erau închiși la Miercurea-Ciuc, de unde aveau să fie eliberați pe 19 decembrie în urma unei declarații scrise prin care se deziceau de legionari, o țară, în fine, în care același Mihail Polihroniade urma să ispășească o pedeapsă de șapte ani, prin sentința dată în procesul intentat fruntașilor legionari, la fel ca fostul coleg al lui Noica de la revista *Axa*, Alexandru-Cristian Tell. Despre modul în care suporta Polihroniade detenția de la Râmnicu-Sărat ne putem face o imagine citind memoriile lui Virgil Ionescu: „Cel ce îndura foarte greu singurătatea celulei a fost Mișu Polihroniade. Spunea că nici când era liber nu putuse suporta să fie multă vreme singur, își căutase mereu companie. Acum, celula îl deprima. Cum în fiecare dimineață eram obligați să măturăm cu rândul și platforma de metal, eu și alții cedam rândul lui Mișu, încântat să fie câteva minute în libertate și să se poată opri câte un minut pe la vizeta cuiva. Venea și la a mea, mereu cu aceeși întrebare care îl scormonea ca un ghimpe: «Nene Virgil, cum crezi matale că se vor termina toate acestea?» Chiar de aș fi bănuit adevărul, tot nu i-aș fi răspuns: — Prin moarte! De aceea ridicam din umeri, întrebător ca și el. Inteligența, ca și dezvoltatul simț politic al lui Mișu îi demonstrau că de o eliberare pe curând nu mai putea fi vorba. Rămăsese o himeră! De aceea, îl încurajam adesea, fără multă convingere, vorbindu-i despre vitalitatea Mișcării Legionare, pe care o cunoștea ca și mine, sau comparând similitudinea în situație între condamnarea de pe vremuri a lui Hitler cu aceea a Căpitanului, care nu împiedicase pe cel dintâi să reușească. Cu un oftat de om nu prea convins, Mișu se îndepărta, ca să mai repete întrebările și la alte vizete, dacă mai avea timp."[51] Pe acest prieten care-i deschisese ochii asupra fenomenului legionar Noica îl va lăsa în urmă, plecând să-și adâncească filozofia la Paris. Viețile lor mergeau fiecare pe drumul propriu, a lui Polihroniade identificându-se cu destinul Legiunii, a lui Noica rămânând separată de politică, în numele unui

refuz care, înlăuntrul ființei lui, ascundea o convertire ce avusese deja loc.

Pe 29–30 septembrie are loc la München conferința celor patru mari puteri europene: Hitler, Mussolini, Chamberlain și Daladier semnează acordul economic prin care în sfera de influență a Germaniei intra regiunea sudetă a Cehoslovaciei, Ungariei îi revenea sudul Slovaciei, iar Poloniei — zona Tešin. În felul acesta, influența Germaniei în estul Europei devenea o realitate. Rezultatele conferinței îl fac pe Carol să-și dea seama că, în contextul sporirii influenței germane în Europa de Est, Codreanu putea să intre sub scutul de protecție al puterii naziste. În consecință, dacă îl voia pe Codreanu eliminat, trebuia să acționeze repede. Pe 13 noiembrie, Carol pleacă într-un turneu al Casei Regale la Londra și Paris, iar în cursul acestei călătorii face o escală la Berghof, una dintre reședințele lui Hitler, solicitându-i acestuia o întrevedere. La Berghof, tatonând apele, Carol primește asigurarea lui Hitler că Germania nu va interveni în nici un fel în politica internă a României. Și cum din această politică internă făcea parte și mișcarea lui Codreanu, Carol al II-lea înțelege că persoana acestuia îi era indiferentă cancelarului german. Din acest moment, soarta lui Codreanu este pecetluită. În drum spre casă, Carol trimite ordin în țară lui Armand Călinescu, Gavrilă Marinescu, Victor Iamandi și Mihail Moruzov să-l elimine pe Codreanu. A avut naivitatea să-și închipuie că dacă asasinatul se petrece în absența lui din țară se va crede că nu el este autorul moral al crimei.

În noaptea de 29 spre 30 noiembrie, Codreanu, Nicadorii și Decemvirii sunt urcați în două camioane spre a fi transportați din lagărul de la Râmnicu-Sărat la Jilava. La intrarea în satul Tâncăbești, aflat la 30 de kilometri de București, cei paisprezece legionari sunt strangulați, după care cadavrele le sunt duse la Jilava. Vor fi împușcate în spate pentru a da impresia unei execuții provocate de fuga de sub escortă, vor fi aruncate într-o groapă comună din curtea închisorii, se va turna acid sulfuric peste ele pentru a nu mai putea fi recunoscute, apoi vor fi acoperite cu o placă de beton. Astfel, Mișcarea Legionară își pierdea capul, iar legionarii aveau să arate că și-au pierdut la rândul

lor capul prin felul în care vor acționa. România intra într-o zodie a crimei, pe al cărei eșafod contribuția de până atunci a legionarilor numărase trei victime: Constantin Manciu, I.G. Duca și Mihai Stelescu.

Ce va urma de acum încolo va purta numele de răzbunare. „Șeful Legiunii râde de moarte și nu se păzește niciodată de ea. Fac această circulară pentru că vreau să fiu răzbunat, așa cum v-a spus și organizat Moța, și nu dintr-o poftă personală de răzbunare, ci pentru că am convingerea că veți face un mare bine nației românești."[52] Cuvintele lui Codreanu din circulara nr. 145 cereau răzbunare. Asasinarea celui pe care legionarii îl consideraseră trimisul lui Dumnezeu pe pământ românesc avea să atragă urmărirea tenace, arestarea și lichidarea tuturor acelora pe care legionarii îi considerau vinovați de omorârea Căpitanului lor. Începând cu plutonierul care strânsese lațul în jurul gâtului lui Codreanu și terminând cu Nicolae Iorga, a cărui acțiune în instanță dusese la arestarea lui Codreanu, legionarii se vor răzbuna fără milă, ieșind cu totul din logica acelei simțiri creștine care-i învățase că la rău trebuie să răspunzi prin facerea de bine, și nu prin săvârșirea altui rău. Și astfel, în următorii ani, legionarii vor omorî 67 de oameni: (Armand Călinescu, cei 64 de la Jilava, Nicolae Iorga și Virgil Madgearu, adică pe toți cei socotiți de ei răspunzători de dispariția lui Codreanu sau a altor legionari, cu excepția profesorului. Virgil Madgearu, victimă inocentă a răzbunării personale săvârșite de un fost student de-al său. Singurul care scapă este Carol al II-lea, suveranul trecând granița spre Ungaria lipit de podeaua vagonului, în timp ce legionarii trăgeau în trenul regal. Le scăpa astfel cel care într-o singură noapte (21–22 septembrie 1939) omorâse — ce-i drept, nu cu mâna lui — mai mulți oameni decât aveau să omoare legionarii în toată istoria lor.

4.
Aderarea

„După moartea lui, ne-am simțit fiecare mai singuri. Cu excepția lui Iisus, nici un mort nu a fost mai prezent între vii. Avut-am careva vreun gând să-l fi uitat? «De aici încolo țara va fi condusă de un mort», îmi spunea un prieten pe malurile Senei. Acest mort a răspândit un parfum de veșnicie peste pleava noastră umană și-a readus cerul deasupra României."[1] Nu știm cine era prietenul de pe malul Senei căruia Cioran, în conferința „Profilul interior al Căpitanului", ținută la Radio pe 30 noiembrie 1940, cu prilejul comemorării a doi ani de la moartea lui Codreanu, îi atribuia această profeție funerară: România avea să fie condusă de atunci încolo de spectrul unui defunct. Știm însă că în ziua uciderii lui Codreanu Noica se afla la Paris, cu o bursă de studii din care avea să trăiască în capitala franceză până în luna iunie a lui 1939.

În toamna lui 1938, la Paris activa un cuib de legionari români alcătuit cu precădere din intelectuali. Din cuib făceau parte parte Emil Cioran, Neagu Djuvara, Crișu Axente, Liviu Cristea, Archip-Făgăraș și Faust Brădescu. Cu toate că Noica îi cunoștea pe toți din felurite împrejurări cotidiene, refuzul declarat de a adera la Legiune îl făcuse să nu frecventeze cuibul, filozoful rămânând, în ochii prietenilor, un fel de simpatizant pasiv a cărui înțelegere pentru cauza legionară nu depășise niciodată pragul unei atitudini prietenoase față de ei. Le înțelegea entuziasmul, le împărtășea fantasmele, dar rămânea pe poziția unui intelectual retras și neimplicat, naționalismul cultural fiind singura formă de atitudine publică pe care înțelegea s-o aibă. Noica știa prea bine că naturii lui speculative nu i se potrivea

înregimentarea și că, pe deasupra, lipsa lui de atracție față de viața în grup îl contraindica pentru un astfel de stil de viață. În această privință, legionarii nu aveau nevoie de Noica, cum nici Noica nu le putea fi de vreun folos. Și cum nimic nu putea să-i fie mai străin decât un militantism social desfășurat sub flamura uniformizatoare a însemnelor legionare, convertirea interioară pe care o trăise în ultimii doi ani avea drept supapă de manifestare doar proiectul unei filozofii românești.

În plus, panta ascendentă pe care se aflaseră legionarii până la instalarea dictaturii lui Carol era cel mai bun argument că adeziunea lui Noica ar fi fost de prisos. „Biruința legionară" — cum numeau legionarii ziua în care puterea avea să fie în mâna lor — intrase în linie dreaptă și numai un gest de o abjecție strigătoare la cer ar fi putut să frângă curba urcătoare pe care se aflau legionarii, cum tot așa, numai un gest de o nedreptate izbitoare l-ar fi putut sili pe filozof ca, renunțând la ipostaza pasivă a naționalismului său cultural, să treacă la o formă activă de implicare politică. Un asemenea gest declanșator avea să fie asasinarea lui Codreanu. În discuțiile pe care Noica le avusese cu prietenii legionari de la Paris și de la București, posibilitatea omorârii lui Codreanu fusese singura temă în privința căreia se arătase tranșant, declarându-le că o atitudine de retractilitate pasivă față de acest asasinat ar fi nu doar o vinovată slăbiciune morală, dar chiar un semn de lașitate. În ochii lui Noica, după o asemenea crimă n-ar fi putut să urmeze decât o singură reacție: protestul unanim al generației tinere, o insurecție vindicativă în care Noica era hotărât să se angajeze și, când le spunea asta prietenilor, în sinea lui păstra speranța că totuși nu se va ajunge acolo...

În fond, totul se reducea la principii morale, nu la circumstanțe politice. Noica nu putea să stea cu mâinile încrucișate văzând cum un rege a cărui imoralitate devenise notorie ucidea un om a cărui moralitate devenise simbolul generației tinere. Aici se luptau două simboluri, două principii cărora Noica nu le putea contempla pasiv coliziunea: pe de-o parte, un simbol al răului, care făcuse din corupție un principiu de viață, pe de altă parte, un simbol al virtuții fanatice, un om căruia nici măcar serviciile secrete nu reușiseră să-i găsească vreun viciu sau vreo

slăbiciune. În al doilea rând, pentru Noica totul se reducea la o chestiune de onoare: sau contempla răul și devenea, prin pasivitate, complicele lui, sau se ridica împotriva lui, trecând de partea unui bine căruia i se tăiase capul. Sau intra în bătălie și protesta, pierzându-și liniștea și siguranța zilei de mâine, sau accepta răul și tăcea, mulțumindu-se cu o viață a cărei liniște trebuia plătită cu prețul lașității proprii. Judecând retrospectiv, ceea ce este straniu la generația lui Noica este că nimeni, nici Cioran, nici Eliade și de fapt nici unul dintre colegii lui Noica, nu avea îndoieli în privința celor care reprezentau răul și binele în societatea română. Ei vedeau harta morală a României interbelice trecută prin filtrul univoc al unor dihotomii ireconciliabile. Codreanu era simbolul binelui, iar regele era simbolul răului. Codreanu însemna virtutea, iar regele însemna abjecția.

Principiile morale aveau să-l împingă pe Noica să reacționeze de îndată ce va afla de omorârea lui Codreanu. Își va anunța prietenii legionari din Paris că aderă la Mișcarea Legionară și, a doua zi, îi va scrie lui Petru Comarnescu o scrisoare prin care-l roagă să-i aducă la cunoștință directorului Editurii Fundațiilor Regale, Alexandru Rosetti, că întrerupe orice formă de colaborare cu o instituție culturală aflată sub patronajul regelui Carol al II-lea:

„Dragă Titel, nădăjduiam să-ți scriu alte lucruri de aici, din Paris. Mă vei ierta că nu o pot face — cel puțin deocamdată — și că nu-ți trimit decât o rugăminte personală.

Îți amintești, poate, de mărturisirea pe care ți-am făcut-o în mai multe rânduri, că, într-o anumită eventualitate, mă simt dator să iau atitudine politică. Eventualitatea aceea s-a realizat. Nu știu, deocamdată, exact ce forme are să ia activitatea mea viitoare și nici dacă voiu sta până la capăt la Paris. Știu însă că am de luat câteva măsuri imediate și printre ele e cea de a nu mai colabora cu Fundațiile Regale."[2]

Comarnescu îi răspunde în 23 decembrie 1938, încercând să deschidă ochii prietenului său asupra consecințelor incalculabile pe care le putea avea aderarea la Mișcarea Legionară:

„Dragă Dinule, am comunicat dlui profesor Rosetti cele ce m-ai însărcinat tu să i le spun, și dânsul, în fața dârzei tale atitudini, nu poate decât să-ți accepte propunerea, urmând să

înapoiezi volumul, iar banii să-i restitui când vei putea. Regret că tu ai pus discuția pe o poziție unde nu mai sunt posibile tranzacțiile, concesiile sau acele înțelegeri superioare, de la intelectual la intelectual, care până acum se confundau cu persoana ta.

Personal, ca prieten și ca intelectual, ca modest coleg într-ale filozofiei și artei cu tine, socot că faci o mare greșeală prin noua ta atitudine, mai ales că nu ești un luptător și nici un politician de rând.

Suferi, dar suferi în gol, Dinule. Abandonezi cultul înțelepciunii. Iar politicește mergi contra destinului țării... îmi pari orb, un orb care se afundă din ce în ce în beznă, practicând un ascetism fără sens, chiar dacă o face cu cel mai curat și dezinteresat sentiment. Iartă-mă că sufăr la gândul că te anulezi pe tine, omul sortit să dea lucrări filozofice și critice de seamă, precum și că te angajezi pe un drum care mi se pare definitiv închis, fără nici o ieșire... Dinule, știi sensul prescripției «Să nu-ți faci idoli!» Creștinul și filozoful din tine se anulează în clipa în care cad în idolatrie. Și ți-o spun sincer: ești idolatru. Scrisoarea ta ultimă e actul unui idolatru, deci actul capital de păcătuire care nimicește definitiv pe creștinul, filozoful și humanistul din tine."[3]

Scrisoarea e tulburătoare. Este o emoție în ea care răzbate dincolo de cuvintele propriu-zise. Comarnescu reacționează la hotărârea lui Noica cu acea spontaneitate cu care orice om ar reacționa în fața unui apropiat ce se azvârle cu capul în gol. Comarnescu știa că Noica e curat și dezinteresat, că gestul lui asculta de o exigență morală căreia nu-i putea reproșa nimic. Prin urmare, nu aici putea apăsa afectiv, în efortul de a-l face pe Noica să se răzgândească. Și pentru că nu putea pune în discuție curățenia motivației prietenului său, Comarnescu recurge la argumentul idolatriei: greșești, Dinule, pentru că ești idolatru. Ți-ai făcut chip cioplit din Codreanu, și acum, când acest chip cioplit a fost desființat, vrei să te duci la fund odată cu el. Iconodulia ta e sinucigașă, prietene, pentru că te împinge pe un drum ce este închis definitiv. Îți vei rupe gâtul și îți vei distruge viața, iar cultura asta va pierde odată cu tine un om care ar fi putut să-i dea câteva cărți reușite de filozofie. Nu înțelegi că intențiile bune nu pot justifica o angajare politică inoportună?

Nu înțelegi că puritatea motivației nu te apără în fața unor circumstanțe politice cărora nu le pasă de puritatea ta?

Noica îi răspunde în aceeași lună, pe 28 decembrie 1938, într-o scrisoare ce reprezintă radiografia intimă a stării în care se afla: „Dragă Titel, am fost mișcat de scrisoarea ta. Accentele ei prietenești mă asigură că pot, ca și în trecut, să mă deschid ție, iar sfatul venit de la un prieten atât de bun nu poate să nu mă impresioneze. Mă întreb însă dacă am dreptul să abuzez de tine cu această dramă individuală unde, după cum vei vedea, mă aflu singur în fața conștiinței mele.

Nu știu ce poți înțelege prin «lipsă de informație»; s-au petrecut fapte cari nu mai au nevoie de amănunte, iar pe de altă parte amănuntele pe cari le dețin aci ar putea fi mai exacte decât cele cari au fost voit răspândite acolo. De asemenea, nu știu de ce natură e convertirea lui Nae sau a lui Mircea. Apostazia lor, obținută în condițiile cunoscute, nu mă poate convinge; iar faptele nu pot comporta nici o scuză, ci au cel mult un înțeles: acela de a ține de un destin, la înălțimea căruia fiecare dintre noi ar trebui să căutăm a fi. Ți-aș putea răspunde deci: eu nu caut, acum, decât să fiu vrednic de jertfa pe care cineva din mijlocul nostru a *consimțit* s-o facă pentru noi toți. Iar aci nu încape vorba de nici un fel de idolatrie și de nici un fel de acțiune „teroristă". Ba de exact opusul amândurora: de interiorizare desăvârșită. [...]Problema nu mai e de argumente, pentru mine: e o problemă de onoare. Din copilărie sau nu, cu argumente ori nu, eu mi-am luat un angajament, față de mine în primul rând. Pot eu să nu-l respect azi? Ar fi oare un act de înțelepciune și nu unul de tristă lașitate acela de a nu face ceea ce m-am legat să fac? Pot eu oare — dacă-ți amintești din Biblie ori Kierkegaard (mi se pare *Crainte et tremblement*) —, pot eu face altfel decât Abraham cel din legendă?

De altfel, dragă Titel, judecând mai limpede acum, văd că gestul meu nu implică nici o renunțare esențială. Căci nu numai că înțeleg a rămâne intelectual, dar nădăjduiesc a lucra cu mai multă îndârjire decât oricând, tocmai pentru că intelectualitatea mea slujește și alt ideal decât cel personal, ca până acum. Iar dacă Dupront mi-o va îngădui — căci nu am nimic de cerut ori de reproșat Franței —, voi rămânea cu bucurie să-mi desăvârșesc intelectualicește o viață spirituală îmbogățită și, poate,

transfigurată prin jertfă, creatoare de răspunderi morale, a celui mai perfectibil om din comunitatea românească. În așteptare, învăț să ascult și să cânt.

Îmi dau seama că ar trebui să rup scrisoarea aceasta și să încerc a-ți scrie alta. Dar mă tem că n-aș reuși să-ți mai spun nimic, iar scrisoarea aceasta de bine, de rău explică ceva. În orice caz, ea încearcă să asigure pe un prieten îngrijorat de trecutul meu că nu mă simt defel diminuat, ci dimpotrivă, îmbogățit. De altfel, adaog că nu înțeleg să activez decât acum, când pot asculta de comandamentele celor morți. Dacă într-o zi gruparea se reorganizează și poate lucra pe față, redevin ceea ce am fost."[4]

Cuvintele lui Noica sunt rostite de un om desprins de împrejurări și prins în interiorul principiilor sale. În timp ce Comarnescu încerca să-l aducă cu picioarele pe pământ, punând accentul pe împrejurări și arătându-i gravitatea situației în care îl aruncase idolatria sa, Noica pune accentul pe om: e vorba de a fi la înălțimea destinului pe care l-a avut Codreanu și mai ales e vorba de a fi vrednic de jertfa lui, o jertfă pe care Codreanu *a consimțit* s-o facă pentru toți românii. Cuvântul *consimțit* este subliniat de Noica. Codreanu se sacrificase pentru români întocmai ca Moța, având în minte idealul unei mântuiri și scopul unei biruințe. Noica îi mărturisește de fapt lui Comarnescu drama pe care o trăiește în fața acestei jertfe. Drama aceasta, trăită chinuitor în fața propriei conștiințe, nu are semnificația unei idolatrii și nici înțelesul agresiv al îndemnului la acte de terorism. Drama acesta înseamnă interiorizare desăvârșită și continuarea unor proiecte culturale pe care le va urmări cu aceeași stăruință ca și până acum, cu marea deosebire că, de acum încolo, idealul în slujba cărora vor fi puse ele nu va mai fi unul personal, ci unul colectiv: idealul României în numele căruia Codreanu consimțise să moară. Acest ideal echivalează cu un comandament rostit prin gura celor morți, singurul comandament pe care Noica, în conștiința lui ghidată de principii morale, înțelege să-l urmeze de acum încolo. A urma acest comandament e o chestiune de onoare, și nu ecoul unui fanatism religios. E onoarea celui care, intrând de partea unei organizații supuse represaliilor, va rămâne acolo câtă vreme prigoana asupra legionarilor va continua.

Degringolada pe care moartea lui Codreanu avea s-o producă în rândul legionarilor poate fi regăsită în memoriile celor care au fost martori ai evenimentelor. Mărturiile ne pot da o imagine despre ceea ce se întâmpla în sufletul lui Noica sau al lui Cioran. De exemplu, Constantin Papanace, șeful aripii macedonene din Mișcarea Legionară, a auzit la Radio comunicatul de presă privitor la asasinat: „Am ascultat încremenit de groază, uluit. Am izbucnit în plâns. Alții au gemut înăbușit. Ne venea să urlăm; să ieșim pe stradă, să tragem în oricine ne ieșea în cale. În această țară în care nu a putut trăi Căpitanul, nimeni nu mai merita să trăiască. Catapeteasma Neamului Românesc se năruie. Destinul acestui neam vedeam că este fulgerat și rupt în țăndări. Generația celor ce l-au cunoscut pe Căpitan rămâne dezaxată și fără rost de a mai trăi. Abisul parcă se deschidea să înghită Neamul Românesc. Ce val de durere înăbușe, în aceste groaznice clipe, pe toți Românii de pretutindeni! Neam Românesc, neam fără de noroc.

Și în momentul când noi ne zvârcoleam în durere și ca noi milioane de Români, postul de radio românesc emitea, după citirea comunicatului, reclame negustorești: cântece cu «Gioni» și cu «crema de ghete Gladys». [...] Era îngrozitor! Auzeam hohotul plin de bucurie al lui Iuda; simțeam rânjetul lui... Așteptam să auzim repetarea comunicatului... Poate că nu este adevărat... Poate n-am auzit noi bine! Poate Căpitanul este numai rănit! L-am auzit și a doua oară... Mult timp după aceea, n-am mai deschis aparatul de radio." [5]

O reacție asemănătoare este descrisă de văduva lui Vasile Marin: „În dimineața zilei de 30 noiembrie, toată lumea la care era deschis postul de radio aude un comunicat al Ministerului de Interne. Aude și se cutremură: «În noaptea de 30 noiembrie, un grup de deținuți politici, condamnați, fiind transportați de la închisoarea Râmnicu-Sărat la Jilava, au încercat să fugă de sub escortă în pădurea Tâncăbești și au fost executați. Din grup făceau parte Corneliu Z. Codreanu și...» sunt înșirați Nicadorii și Decemvirii, toți după numele lor. Alerg la Lilica [soția lui Codreanu — *n. a.*], care locuiește cu fetița și cu mama lui Corneliu. Toți câți suntem acolo, și suntem mulți, am auzit comunicatul și nimeni nu crede că ar putea fi adevărat... Am

continuat să credem că e viu, că legionarii l-au răpit și l-au trecut peste graniță."[6]

Reacția liderilor legionari din Statul Major, aflați în închisoarea de la Râmnicu-Sărat, e înfățișată în memoriile lui Virgil Ionescu: „Unul din plutonierii de jandarmi lăsase să-i cadă, ca din întâmplare, un ziar cu acel comunicat oficial asupra uciderii Căpitanului și a celorlalți. Până atunci ne clădisem un adăpost din îndoieli. Adevărul îl dărâmase. Tragedia legionară era consumată! Clime, stejar încovoiat de trunchi, a pornit cu pași mărunți pe scara care ducea la platforma de sus. L-am urmat și acolo am îngenuncheat. Capetele ni s-au plecat până ce frunțile s-au lipit de podea ca pentru mătănii. Cineva a rostit un «Tatăl nostru», cu glas înăbușit de plâns. Ne-am rugat îndelung pentru Căpitan, pentru ceilalți și pentru noi, cei oropsiți ca el. Ne-am rugat în tăcere. Atât!

Fiecare a reintrat în celula lui, fără să ne mai fi vorbit. Se părea că am fi geloși de durerea proprie, pe care n-o doream împărțită cu nimeni, iar loc pentru altcineva decât Căpitanul nu mai găseam. Detestata singurătate de până ieri o căutam acum, fiindu-ne dor să reintrăm în ea, lăsând-o să ne învăluie în vestmântul ei aspru, dar primitor de gânduri negre, care ți se zbăteau în creier să-ți crape țeasta.

Temnița se scufundase în liniște de mormânt. Mormântul în care rămâneam singuri, fără Căpitanul nostru. Dar umbra lui trebuia să se mai afle, pășind nevăzută pe undeva, pe lângă noi. Ne gândeam îngroziți la zilele viitorului, pe care le vedeam adunându-se una după alta, la nesfârșit, greoaie în trecere, monotone în suferinți, fără lumină și fără bucurii. Era o imposibilitate să-mi descătușez gândul de cele întâmplate atunci și lungă vreme apoi. La nimic nu-ți servea să-ți fi tot spus că nu mai exista îndreptar și nici pedeapsă imediată pentru călăi. Căpitanul murise, Căpitanul trebuia răzbunat! Din ziua aceeea mi-a fost limpede că voi urma să iubesc o umbră, o amintire, un timp minunat, trăit lângă Căpitan, pe care nimeni și nimic nu-l vor mai putea șterge."[7]

Atmosfera seamănă izbitor cu cea din scena pe care Mircea Eliade o descrie în *Noaptea de Sânziene*: „Un plutonier se îndreptă spre sârme cu un jurnal în mână și făcu semn să se apropie cineva. Înaintă un bărbat înalt, subțire, cu barba de timpuriu

albită. Plutonierul înfășură jurnalul, îl ghemui cât putu de mult și-l azvârli peste sârme. Celălalt se plecă să-l ridice și se îndreptă către mijlocul curții, desfăcându-l. Se opri din drum, deschise ziarul și se clătină. Toți se repeziră spre el. Apoi Ștefan auzi un strigăt sugrumat, sălbatic, de fiară rănită: «L-au împușcat pe Căpitan!» Nu se mai auzi, atunci, nici o răsuflare în toată curtea. Tăcerea aceea împietrită i se păru mai cumplită decât orice strigăt. În clipa următoare, îi văzu pe toți căzând în genunchi, izbucnind în plâns, gemând. Unii se loveau cu capul de pământ. Alții urlau ca niște câini loviți. Cu armele în mâini, jandarmii îi priveau. Ștefan își făcu cruce și-și plecă fruntea, fără gânduri."[8]

Noica va rămâne la Paris până în luna iunie, când, întorcându-se în țară, găsește o Românie aflată în plină descompunere, cu partidele politice reduse la tăcere și o Mișcare Legionară încercând să se organizeze din mers, în condițiile în care fruntașii ei se aflau în continuare închiși. Miron Cristea murise pe 6 martie 1939, iar în locul lui regele îl numise pe Armand Călinescu în funcția de prim-ministru. Noica se retrage la Sinaia, de unde, pe 13 iulie 1939, îi scrie lui Petre Comarnescu: „Intențiunile mele de a pleca în august în Germania sunt aproape definitiv spulberate, întrucât nu mi se dă pașaport din pricina votului contra constituției. Am satisfacția morală de a fi făcut bine votând așa, de vreme ce sunt răzbunători și meschini."[9] Așadar, votul împotriva Constituției regale își arăta consecințele: Noica este împiedicat să plece la Institutul Româno-German din Berlin, unde fusese invitat de directorul institutului, Sextil Pușcariu. Sextil Pușcariu nu numai că prețuia înzestrarea lui Noica, dar era el însuși un simpatizant legionar, dovadă cuvintele pe care le pronunțase ca martor al apărării în procesul intentat lui Codreanu în primăvara lui 1938: „M-a apropiat [de Mișcarea Legionară] sufletul cald al acestui tineret, care este necesar acestei țări. Cei mai buni elevi ai mei au fost legionari.[10] Simpatia pe care o purta tinerilor legionari avea să-l îndemne pe lingvist să-l spijine pe Noica în intenția de a-și petrece un an la Berlin. Și chiar dacă planul lui Noica nu ia deocamdată chipul realității dorite, peste o lună filozoful va pleca din țară, dar nu în Germania, ci în Franța, așa cum dovedește o scrisoare trimisă de la Nisa către același Petru Comarnescu: „Dragă Titel,

locuim la aceeași adresă și, dacă împrejurările ne îngăduiesc, rămânem aici până la 1 octombrie."[11] Noica nu va putea să-și realizeze intențiile, deoarece războiul izbucnește pe 1 septembrie 1939 și el primește ordin de concentrare. Pe 20 septembrie îl găsim la Sinaia, unde este mobilizat la unitatea militară din zonă, așa cum reiese dintr-o altă scrisoare către Comarnescu, trimisă în această zi: „Rândurile tale ne găsesc întorși la Sinaia, unde sunt concentrat începând din prima zi după sosirea mea."[12]

În acest timp, golul de putere creat de moartea lui Codreanu și de întemnițarea majorității liderilor legionari va declanșa la vârful Legiunii o surdă și tenace luptă pentru putere, cu atât mai mult cu cât legionarii care ar fi putut emite cu temei pretenții la conducerea Legiunii fuseseră omorâți sau închiși. Profesorul Vasile Cristescu este ucis pe 15 iunie 1939 în București, iar Nicoleta Nicolescu, șefa cetățuilor, omoloaga lui Codreanu pe linia structurilor feminine din cadrul Mișcării Legionare („cetățuia" erau forma de organizare destinată femeilor legionare), este asasinată în august 1939. În comandamentul legionar „de prigoană", alcătuit din Papanace, Mironovici și Horia Sima, cel care se va impune în cele din urmă va fi Horia Sima. Din ordinul lui, la o zi după ce Noica îi trimitea lui Comarnescu scrisoarea în care-l înștiința că este concentrat la Sinaia, un comando legionar condus de avocatul ploieștean Titi Dumitrescu va săvârși primul act de răzbunare a morții lui Codreanu: Armand Călinescu, considerat principalul responsabil al asasinatului de la Tâncăbești, este împușcat în piața Sfântul Elefterie, în apropierea Facultății de Medicină din București, de o echipă alcătuită din opt legionari. A intra în dedesubturile acestui asasinat ar însemna, la fel ca în cazul omorârii lui I.G. Duca șase ani mai devreme, a ne scufunda în nisipuri mișcătoare. Ne mulțumim să amintim că, potrivit cărților lui Șerban Milcoveanu, asasinatul s-a petrecut sub ochii lui Horia Sima deghizat în chivuță, ai lui Ernest Urdăreanu (mareșalul palatului regal) și ai lui Mihail Moruzov (șeful SSI-ului — Serviciul Secret de Informații). Prezența șefului legionarilor, a maestrului de protocol al Casei Regale și a șefului SSI sugerează existența unui complot prin care regele Carol s-a folosit de Horia Sima ca să aibă un ultim pretext pentru a trece la exterminarea *de facto* a

Mișcării Legionare. Scenariul se repeta: regele îi folosea pe legionari ca să aibă motivul oficial de a-i ucide tot pe legionari.

După împușcarea lui Armand Călinescu, cei din comandoul „Răzbunătorilor" (așa îi spuneau legionarii) se vor duce la Radio și vor rosti un scurt mesaj prin care românii erau înștiințați că ucigașul lui Codreanu fusese pedepsit. Legionarii se vor preda poliției și vor fi împușcați în după-amiaza aceleiași zile, cadavrele lor fiind expuse în locul în care fusese omorât Armand Călinescu, având atârnată deasupra o pancartă pe care stătea scris: „Aceasta va fi de aci înainte soarta asasinilor trădători de țară". Carol al II-lea îl va numi prim-ministru pe generalul Argeșanu și va da ordin ca toți legionarii din închisori să fie uciși și, pe deasupra, ca măsură de intimidare, în fiecare capitală de județ jandarmii să împuște câte trei legionari. În aceeași noapte, ordinul va fi adus la îndeplinire, și membrii Statului Major Legionar vor fi împușcați la Râmnicu-Sărat, Brașov, Vaslui și Miercurea-Ciuc. În total — 252 de căpetenii legionare. Mihail Polihroniade moare împușcat în curtea închisorii de la Râmnicu-Sărat. Singurii care scapă de execuție la Râmnicu-Sărat sunt Șerban Milcoveanu, Radu Budișteanu și Virgil Ionescu, grație intervenției unor rude suspuse, aflate în preajma lui Gavrilă Marinescu, ministrul de Interne care dăduse ordinul declanșării represaliilor din acea noapte. În majoritatea județelor sunt împușcați câte trei legionari, excepție făcând acele județe în care prefecții refuză să se conformeze, sub pretext că au nevoie de un ordin scris, și nu doar de o comandă verbală făcută prin telefon.

Rezultatul asasinării lui Armand Călinescu a fost catastrofal pentru legionari: elita legionară a fost desființată și Legiunea a rămas fără un for conducător a cărui legitimitate să nu fie contestată de nimeni. Aici se află punctul de plecare al viitoarei disidențe legionare față de Horia Sima, disidență înfiripată în deceniile exilului legionar postbelic. Papanace, Gârneață, Dumitrescu-Borșa îl vor învinui pe Horia Sima că, pe de o parte, a uzurpat conducerea Legiunii într-un moment când alții erau mult mai îndreptățiți decât el să preia șefia legionarilor și că, pe de altă parte, linia de conduită pe care a imprimat-o în rândul legionarilor s-a abătut de la principiile legionare instituite

de Codreanu, ceea ce a dus la exterminarea treptată a legionarilor din țară.

Nu știm cum a reacționat Noica la aflarea veștii omorârii lui Armand Călinescu și a împușcării lui Mihail Polihroniade. Documentele scrise lipsesc și orice speculație e de prisos, dar, dacă ne ghidăm după articolele pe care avea să le scrie peste un an în *Buna Vestire*, putem afirma că Noica a încuviințat omorârea lui Armand Călinescu. În schimb, în Mihail Polihroniade, Noica pierdea nu numai pe omul care-i mijlocise prima legătură cu legionarii, la revista *Axa*, dar și pe cel ale cărui pledoarii prolegionare trebuie să fi exercitat o influență hotărâtoare în simpatia pe care avea s-o poarte mai târziu legionarilor, dovada fiind articolul intitulat „Apelul Axei" din *Buna Vestire*, unde Noica va pomeni de prietenul decedat.

Suntem, așadar, la aproape un an de la aderarea deschisă a lui Noica la Legiune și la aproape doi ani de la instalarea dictaturii regale. În toamnă, Noica își exprimă intenția de a-și da teza de doctorat și în consecință, reluând relațiile cu profesorul P.P. Negulescu, este numit de acesta asistent onorific la catedra lui. În această calitate, Noica va ține în lunile octombrie-decembrie câteva prelegeri în fața studenților de la Facultatea de Filozofie. Ion Halmaghi, student la filozofie în acea perioadă, își amintește că prestația lui Noica i-a dezamăgit pe studenți, conferențiarul fiind cu mult sub așteptările auditoriului. Acest filozof, despre care se spunea în particular că are o viziune originală, în loc să le ofere mostre din concepția lui, s-a mărginit să le vorbească tern și previzibil despre uneltele filozofiei — germană, greacă și latină — și despre rolul lor indispensabil în formarea unui viitor filozof.

La București, Noica trage la sora lui, Adina Cernescu, la familia Casassovici sau la familia Costaforu, dedicându-se exclusiv îndeletnicirilor filozofice și încercând astfel, prin interiorizarea prilejuită de mânuirea conceptelor, să se rupă de atmosfera apăsătoare ce domnea în țară. Singurul prieten cu care se va întâlni mai des în ultimele luni ale lui 1939 și apoi în primăvara lui 1940 va fi Mircea Vulcănescu. Acum — însoțindu-și nașul de cununie, aflat dintotdeauna în relații foarte apropiate cu Nae Ionescu — îl vizitează Noica pe profesor la vila lui din Băneasa. După eliberarea din lagărul de la Miercurea Ciuc, Nae

Ionescu se retrăsese din viața publică — sau mai curând fusese scos pe linie moartă de regimul lui Carol al II-lea. Regele nu putea să uite că Nae Ionescu, pe cât îi fusese de apropiat în vremea când sporea numărul membrilor camarilei regale, pe atât se îndepărtase de el după ivirea lui Codreanu. Profesorul era suferind de inimă și atmosfera de ostilitate a dictaturii regale nu făcea decât să-i înrăutățească starea fizică. Boala lui de inimă — cardiopatie ischemică cu *angor pectoris* — se va agrava tot mai mult, iar refuzul de a renunța măcar acum la țigări îi va grăbi sfârșitul. Nae Ionescu va muri în vila lui de la Băneasa, pe 15 martie 1940, întețindu-i și mai mult lui Noica senzația că lumea aluneca sub zodia malefică a unei căderi galopante. Comoția pe care i-o provoacă moartea profesorului răzbate cu limpezime din rândurile scrisorii pe care Noica i-o trimite lui Cioran la Paris: „Emile dragă, mă pregăteam să-ți trimit altă scrisoare. Dar a murit Nae și asta schimbă totul. Mă duc mâine la înmormântarea lui, cu sentimentul că ne apasă un blestem și că nici o întâmplare nu-mi putea sărăci mai mult ființa de român ca aceasta. Am avut în același timp norocul și nefericirea să-l văd mai mult în ultimul timp. Mergeam la el în fiecare luni seara, să luăm mesele (n-am fost decât în două luni) și l-am cunoscut așa cum, omenește, nu-l cunoscusem în anii de până acum. L-am auzit înjurând și era mare. L-am văzut vulgar, poate voit vulgar, l-am auzit repetându-se, jignind, bârfind, și era tot mare. Atingi limitele oricărui om atunci când îl vezi râzând în hohote, dar veselia lui extraordinară în fața anecdotelor răsuflate ale lui Mircea Vulcănescu îl lăsa intact. E singurul om a cărui mască mortuară aș voi-o. E singurul om care mi-a dat, în viață [fiind], sentimentul legendarului."[13]

Cum în jurul lui Noica golul provocat de dispariția atâtor ființe dragi crescuse îngrijorător, filozoful pleacă din București și se retrage la vila socrilor din Sinaia, pensiunea Carola, unde își va petrece de altfel sfârșitul anului. Zilele de iarnă, cu singurătatea lor încremenită în tăcerea brazilor, îl vor sili pe Noica, închis în sine și surpat în dezamăgirea pe care i-o provocaseră atâtea pierderi recente, să-și limpezească gândurile și să-și fixeze o perspectivă. Codreanu murise, Nae murise, Polihroniade murise. Ce avea de făcut Noica? Să se retragă dintr-o dispută ce amenința să distrugă toată generația interbelică

sau să înceapă să facă un lucru pe care, în ciuda îndemnului colegilor săi, îl amânase atâta vreme: să intre într-o formă de angajare activă? Hotărârea lui Noica va înclina balanța de partea celei de-a doua posibilități. În consecință, în ianuarie 1940, filozoful face primele demersuri pe lângă organele de cenzură din București pentru publicarea unei reviste proprii. Predă Cenzurii articolele pe care avea de gând să le publice și începe să aștepte. Cererea îi va fi aprobată peste jumătate de an și astfel, în 8 august 1940, Noica publică, pe cheltuială proprie, numărul unic al revistei *Adsum*. Ștefan Baciu surprinde în jurnalul său momentul apariției *Adsum*-ului: „Cam tot din anii aceia sau, ca să fiu mai exact, în timpul sumbru al lunilor în care România fusese sfâșiată de «Diktatul» de la Viena, Noica a scos o publicație intitulată, simbolic, *Adsum*, din care nu știu să fi apărut mai mult de un număr. În chip destul de miraculos, l-am găsit la chioșcul de ziare din gara Târgu Mureș."[14]

Ajunși în acest punct al vieții lui Noica, adică într-un moment când filozoful înțelegea să intre în luptă printr-un gest gazetăresc simbolic, a cărui alură ostentativă era de fapt un semn de solidarizare cu legionarii aflați de doi ani în condiții de prigoană, o oprire provizorie pe firul biografiei noiciene ne va prinde bine. Pentru că: nu putem măsura adâncimea sau, dimpotrivă, superficialitatea influenței pe care doctrina legionară a exercitat-o asupra gândirii lui Noica dacă nu punem față în față, într-o succintă comparație tematică, trăsăturile doctrinei legionare cu conținutul cărților și articolelor pe care Noica le semnează în anii interbelici. De aceea, vom părăsi pentru o vreme firul cronologic al evenimentelor interbelice, pentru a intra deopotrivă în laboratorul minții filozofului și în detaliile de doctrină ale legionarismului.

5.
Tribulațiile

O trăsătură constantă a lui Noica autorul este că ordinea cronologică în care își publică scrierile nu coincide cu evoluția în timp a gândirii sale. Există un defazaj între ritmul în care își dospește aluatul ideilor și frecvența cu care le dă expresie tipărită. E o greșeală să ne închipuim că gândirea unui filozof înaintează rectiliniu, urcând pas cu pas o scară în care fiecare treaptă ar veni în prelungirea celeilalte. Nimeni nu gândește silogistic, în linie dreaptă, escaladând coama unui grafic ascendent la capătul căruia contemplă progresul pe care l-a înregistrat gândirea lui. Cel mai adesea, gândirea unui filozof e alcătuită din bucle, sincope și reveniri bâjbâite, din răsturnări imprevizibile și lepădări dezamăgite, și chiar acesta e cazul lui Noica. La fel, nimeni nu-și publică tribulațiile intime de îndată ce a fost înrobit pe dinlăuntru de ele.

Iată de ce gândirea lui Noica se mișcă subteran mult mai încet decât lasă de înțeles agitația lui gazetărească sau numărul volumelor publicate. Dimpotrivă, dacă ar fi să-l judecăm după numărul cărților și al articolelor tipărite în răstimpul interbelic, am fi înclinați să vedem în Noica un intelectual precoce și fecund, care nu numai că scrie foarte mult, dar, pe deasupra, dovedește o siguranță a tonului ce te încurajează să presupui că își căpătase gândirea originală foarte de timpuriu, încă de la începutul anilor '30. Impresia aceasta e însă înșelătoare, la fel ca dezinvoltura cu care Noica mânuia ideatic condeiul.

În realitate, nu există la Noica o viziune deja coaptă în momentul în care debutează cu *Mathesis* în 1934 sau, luând alt reper cronologic, când publică *De Caelo* în 1937. Mai de-a dreptul spus, nu există la Noica o gândire deja configurată în perioada

interbelică, pe care s-o putem regăsi după sfârșitul războiului. Filozoful și-a format ideile greu și încet, în virtutea unei creșteri interioare ce nu corespunde defel expresiei tipărite pe care au luat-o preocupările sale în epocă.

Între Noica tânărul autor și chipul său lăuntric se păstrează multă vreme o discrepanță tematică și un decalaj temporal: discrepanță tematică, fiindcă mai toate volumele sale interbelice nu-i oglindesc adevăratele tribulații; decalaj temporal, deoarece între momentul în care o anumită temă devine obsesivă și momentul când autorul o formulează într-un eseu se cască mereu un interval de timp variind de la câteva luni la câțiva ani. De pildă, cărți precum *Concepte deschise în istoria filozofiei la Descartes, Leibniz și Kant* (1936), *Viața și filozofia lui René Descartes* (1937), *Schiță pentru istoria lui Cum e cu putință ceva nou* (1940) și *Două introduceri și o trecere spre idealism* (1943) nu ne spun nimic despre ceea ce se întâmpla în atelierul lăuntric al filozofului. Sunt cărți de palmares, și nu de spovedanie, iar paginile lor, nefiind unele de viață interioară, nu te pot ajuta să-l intuiești pe omul Noica. Sunt cărți de etalare a unei virtuozități tehnice, ele pot cel mult să-ți spună câte ceva despre teoreticianul Noica, dar nu sunt în nici un caz lucrări de mărturisire a unei tensiuni psihice.

În schimb, dintre cărțile de tribulații, cea mai importantă ca document de viață interioară rămâne *De Caelo* (1937), chiar dacă numai a doua ei jumătate e scrisă la temperatura ridicată a unei somații interioare, în vreme ce prima este un exemplu plicticos de filozofie teoretică, în care Noica se joacă, manevrează distincțiile conceptuale ca scop în sine. După *De Caelo*, în ordinea însemnătății mărturisitoare vin *Jurnalul filozofic* (1944), *Pagini despre sufletul românesc* (1944) și *Mathesis* (1934).

După cum se vede, dintre cărțile de viață interioară, pe *Mathesis* sunt înclinat s-o așez abia pe locul patru, cu toate că, sub unghi estetic, ea este cea mai bună carte interbelică. Explicația este că, rod al unui teribilism adolescentin larg răspândit în generația interbelică, eseul acesta a fost scris cu un sarcasm asumat și de altfel recunoscut de autor chiar în prefață, tonul sarcastic ecranând foarte mult din substanța tribulațiilor lui Noica. Altfel spus, exegetul nu poate depista cât din patosul acelor pagini e tribulație autentică și cât e poză culturală, iscată

de bravada strălucită a unui eseist deja format. În fine, *Mathesis* este un document ce ilustrează prima etapă din evoluția gândirii lui Noica, adică forma timpurie și neînchegată a personalității lui.

Spuneam că între gândurile lui Noica și expresia pe care o iau ele în epocă există un decalaj temporal. Explicația acestei întârzieri stă într-o banală pârghie psihologică, grație căreia gândirea unui filozof se împarte mereu între *temele circumstanțiale* ale domeniului său —- adică acele probleme care, fiind la modă într-o epocă, îi atrag atenția prin însuși faptul că generația lui e atrasă de ele, silindu-l astfel, prin contagiune, să le abordeze la rândul lui, deși nimic din natura sa interioară nu rezonează la câmpul lor teoretic — și *adevăratele teme, de interes interior*: cele pe marginea cărora se frământă, crezând că lămurirea lor va fi însoțită de o elucidare lăuntrică. Altfel spus, orice filozof caută, dincolo de problemele în vogă, să se lămurească pe sine în privința lumii în care trăiește. Dacă prima strădanie ține mai mult de chipul social al ambiției cu care vrea să fie recunoscut pentru isprăvile sale, cea de-a doua ține de o voință de edificare lăuntrică. E ceva prin care trecem cu toții: acolo, în noi înșine, nu vrem să fim păcăliți de nimeni, vrem să știm tot adevărul despre lumea în care ne-a fost dat să trăim. Pe dinafară putem părea siguri de sine și destinși, pe dinlăuntru suntem pradă unui zbucium continuu, pe care nu simțim nevoia să-l punem sub ochii altora. E lupta fiecăruia cu îngerul, în încercarea de a dezlega tainele lumii. Iar dacă ajungem la concluzii care nu pot fi spuse public din cauza încăpățânării cu care contrazic mentalitatea dominantă a epocii, cu atât mai mult pe ele trebuie să le amânăm sau, dacă ocultarea lor îndeamnă la prudența tăcerii, să le ascundem în așteptarea unui moment mai prielnic. Așa procedăm cu toții în sinea noastră și la fel proceda și Noica: pe plan public aborda teme de circumstanță și pe celălalt plan, menit elucidării interioare, ataca probleme cruciale. E de prisos să spun că personajul care ne preocupă pe noi în această carte se mișcă mai ales în planul elucidării interioare. Acest plan poate fi surprins însă mult mai bine dacă urmărim firul ideatic al scrierilor lui Noica, și nu succesiunea cronologică a evenimentelor din viața lui. Tocmai de aceea am preferat să indic acest fir într-un capitol de sine

stătător, întru câtva mai analitic și mai arid, dar fără de care cititorul nu poate, cred, înțelege în ce măsură gândirea lui Noica s-a modificat sub impactul psihologic al aventurii legionare.

Recapitulând, există două moduri de a face filozofie: unul știutor, aplicat și detașat, când te străduiești să rezolvi niște probleme de care nu te leagă nici un interes vital, și altul direct și asumat, când nu atât găsirea unei soluții generale te frământă, cât lămurirea pe cont propriu. Primul tip de filozofare e cel al ambiției teoretice, o formă de a pune la încercare puterile minții: cauți să te pronunți pe seama unor teme care, aparținând epocii în care trăiești, sunt cu precădere circumstanțiale. Te apleci asupra lor pentru că împrejurările ți le-au dictat, pentru că modele ți le-au impus și pentru că semenii, incitându-te, ți-au insuflat dorința de a le cerceta. E cazul în care, străduindu-te să descurci o enigmă, imboldul dezlegării ți-e dat de o motivație ce vine din afara ta. Aceasta e ipostaza supremației teoriei: te pierzi în doctrină până la absorbția impersonală într-un mediu în care nu te mai regăsești deloc.

Al doilea tip de filozofare e cel al elucidării interioare. Motivația din care ia el naștere nu mai este, ca în primul caz, orgoliul, ci tribulația. Pur și simplu vrei să înțelegi un lucru care te-a frământat dincolo de orice interes teoretic. În acest caz, nu mai vrei să dezlegi probleme, ci să te lămurești pe tine însuți. Nu mai vrei să convingi că ai dreptate, ci să te clarifici. Faptul că ulterior frământarea inițială poate da naștere unui apetit teoretic, la capătul căruia vezi configurându-se un punct de vedere personal, acest fapt nu este un motiv ca cele două genuri de filozofare să fie confundate: a gândi sub inspirația cărților nu e totuna cu a gândi sub inspirația vieții.

În această a doua situație, indiferent de temele pe care ți le scoate contextul în față, atenția îți este atrasă de somația unor urgențe personale. E genul de reflecție în cursul căreia, odată pus în fața unei probleme, reacționezi sub influența unei frământări interioare. Și astfel, clarificând-o, te clarifici pe tine însuți prin intermediul ei, căpătând implicit puterea de a o stăpâni. De astă dată, problema nu mai este una de circumstanță exterioară, ci de somație interioară, dovada fiind că, după ce contextul s-a schimbat, interesul pentru ea nu va scădea decât atunci când simți că, pe dinlăuntru, i-ai epuizat posibilitățile.

Mai mult, se poate întâmpla ca revenirea aceluiași context să scoată din latență același câmp de somație interioară, caz în care tentația de a da răspuns unor vechi probleme nu face decât să vină în întâmpinarea recrudescenței acestora.

Cum traseul evoluției interioare a lui Noica, presărat cum este de reveniri, răzgândiri și renunțări, este marcat de ambele tipuri de filozofare, îi vom face o radiografie cronologică precisă, arătând etapele și nodurile vitale în care s-au încrucișat eforturile lui de înțelegere. Într-o enumerare seacă, evoluția gândirii lui Noica de-a lungul întregii sale vieți cuprinde patru mari etape. Două dintre ele acoperă perioada interbelică, iar celelalte, intervalul postbelic.

Prima etapă este cuprinsă între 1930, anul în care publică articolul *Logica națională* în revista *Acțiune și reacțiune*, și 1938, anul în care aderă la Mișcarea Legionară. Etapa a doua, cuprinsă între 1939 și 1948, este perioada de asimilare interioară a idealului legionar, reprezentată cu precădere de o tematică spirituală cu bătaie națională. Etapa a treia, 1949–1968, este perioada ostracizării culturale și reprezintă o primenire interioară provocată de niște împrejurări drastice, urmată de reîntoarcerea gândirii lui Noica la un filon tematic precumpănitor tradițional. În sfârșit, ultima perioada, 1969–1987, înseamnă ieșirea pe scena publică a unui Noica definitiv format în perioada anterioară: această ultimă etapă reprezintă apogeul legendei Noica și e marcată de apariția cărților scrise la Păltiniș.

În prima etapă, Noica oferă imaginea unui raționalist radical, un filozof posedat de demonul singurei puteri în fața căreia merită, crede el, să se încline: rațiunea. E perioada trufiei intelectuale și a voinței de a înțelege totul în chip rațional, în virtutea unei încrederi nemărginite în inteligența umană. Pentru tânărul Noica, rațiunea este puterea supremă cu care poți înțelege și schimba lumea. E instrumentul mirabil prin care poți conceptualiza și schematiza totul. Natura ascultă de legile rațiunii umane, iar viața omului se cuvine să asculte de aceleași legi. E perioada în care Noica scrie *Mathesis* și-i studiază pe Descartes și Leibniz. E perioada ideilor clare și distincte, a căror domnie asupra lumii, crede Noica, e o chestiune de timp și răbdare. În numele rațiunii, Noica respinge spiritul divin și creștinismul, pe acesta din urmă considerându-l o formă primitivă

de elaborare a unor intuiții cosmice. Sensurile acestei lumi nu pot fi date decât de om, Dumnezeu nu este, la rândul lui, decât un concept căruia tot omul îi dă un sens după nevoile lui actuale. Nimic nu este mai presus de rațiunea umană și totul poate fi supus ei. În lume poate fi întronată ordinea rațiunii, iar viața oamenilor poate fi rânduită în lumina aceleiași rațiuni. Logica e superioară vieții, astfel că viața trebuie să asculte în pornirile ei de regulile logicii. Într-un cuvânt, Noica avea o optică radicală de raționalist ateu.

Națiunea trebuie la rândul ei să asculte de poruncile rațiunii umane, subordonându-i-se în numele aceleiași raționalități ubicue. Scopul națiunii nu e Dumnezeu și nici mântuirea, ci chiar individul uman, a cărui rațiune, luminând națiunea, îi poate arăta calea. Așadar, o oscilare între două capete, de la națiune spre individ și apoi de la individ la națiune, fără nici o altă finalitate și fără schițarea vreunei perspective grație căreia națiunea ar putea să se depășească pe sine către altceva. Și chiar dacă națiunea ar fi un organism, ceea ce denotă o viziune biologică asupra popoarelor (popoarele fiind niște mari organisme individuale ce ascultă de aceleași legi de evoluție biologică ca și organismele propriu-zise), organismul acesta nu crește de la sine, ci este construit din interior, de către indivizi. Ca să se petreacă acest lucru, nu e nevoie decât de o politică de bună organizare interioară și de conștiința limpede că grosul națiunii, masele, trebuie să primească impuls și direcție de la acei indivizi a căror înzestrare excepțională îi îndreptățește să facă parte din elită. Religia nu merită prea multă atenție, iar științele riguroase merită numai în măsura în care sunt puse la treabă în vederea propășirii materiale. În rest, de sensurile și finalitățile lumii acesteia nu poate da seama decât rațiunea umană prin exercițiul unic al gândirii filozofice. Dumnezeu este o simplă creație umană și, de aceea, nu trebuie să-i cerem mai mult decât poate să ne dea.

Așa gândea Noica în această etapă: aborda toate temele tradiționale ale filozofiei din unghiul unui raționalism radical, reducând fiecare problemă la o dihotomie răspicată în fața căreia filozoful, pus în situația de a alege, își manifesta preferința pentru unul sau altul dintre cei doi termeni. Pe scurt, Noica prezenta simptomele unei gândiri analitice cu totul opace la adierea

consolatoare a unor termeni precum spirit, Dumnezeu, mântuire, suflet. Nu avea apetit nici pentru o optică dialectică, în virtutea căreia identitatea unui lucru este doar un moment dintr-o înlănțuire de etape. Noica se afla în perioada cruzimii teoretice, a aroganței revoltate și a soluțiilor paradoxale croite din însăși voința de a crea paradoxuri. E perioada în care jubilează dacă dă peste o întorsătură reușită de cuvinte sau dacă scrie o pagină a cărei retorică îl mulțumește stilistic, e perioada când, înfierbântat de ușurința cu care poate împărți lumea în noțiuni, trăiește cu iluzia că structura lumii chiar ascultă de schemele sale explicative. E perioada în care gustă asceza intelectuală și crede că virtutea supremă stă în claustrarea voită pentru a citi cărți și a scrie. E perioada ambiției culturale și a convingerii că a face cultură înseamnă a-ți exersa rațiunea pentru descâlcirea unor probleme ce abia își așteaptă rezolvarea teoretică. E perioada în care, încredințat fiind că viața nu e nimic altceva decât o problemă teoretică, năzuiește să-i dea o rezolvare speculativă prin care să-și uimească contemporanii. E perioada când respinge viața socială considerând-o neteoretică și înjositoare, când crede că omul poate fi ființă rațională din creștet până în tălpi și că, dacă mai există totuși în el resorturi obscure și neluminate de soarele rațiunii, de pildă instincte, acestea pot fi raționalizate printr-un efort de voință. Începând cu viața și terminând cu Dumnezeu, totul poate fi stăpânit prin rațiune, Noica fiind încredințat că omul se poate construi pe sine în chip voluntar și metodic, reușind să facă din viața lui o capodoperă rațională.

Treptat însă, Noica se va lepăda de optica raționalistă asupra lumii, îmblânzindu-și trufia intelectuală și smerindu-și rațiunea. Din 1938 până la sfârșitul lui 1940, va îmbrățișa o optică de tip creștin, potrivit căreia facultatea mântuitoare a omului nu e rațiunea, ci spiritul pe care duhul divin i l-a insuflat. Spiritul însă e irațional, e suflare, e duh și de aceea nu poate fi raționalizat și nu poate fi schematizat. Când duhul acesta pătrunde în organismul național, dă naștere sufletului colectiv. Acestui suflet colectiv trebuie să i se închine omul aparținând unei patrii, dacă nu vrea să rămână un simplu individ și vrea să devină o persoană. Dar spiritul e prin excelență teleologic. El e cel care dă sens lumii, iar nu rațiunea sau formele ei degradate, precum

inteligența sau intelectul. De aceea, nimic nu este mai steril decât o inteligență lipsită de spirit. Nimic nu e mai jalnic decât un intelectual nevizitat de duhul creștin. Fără spirit, rațiunea se izbește de materie și moare în ea, dar înarmată cu spirit și luminată de sensurile lui, ea poate transfigura materia și poate depăși fatalitatea morții.

Așadar, pentru Noica cel din acești ani, rațiunea înțelege și explică, în timp ce spiritul transfigurează și mântuie. Dacă așa stau lucrurile, atunci sensul vieții unui om nu este să raționalizeze lumea și propria-i persoană, ci sensul e spiritualizarea sinelui și transfigurarea întregii creații. Raționalizarea e de la diavol, spiritualizarea e de la Dumnezeu. Tocmai de aceea inteligența umană nedublată de spirit e sterilă și mediocră, neputând năzui spre depășire de sine și mântuire.

În această etapă, Noica are acea optică creștină potrivit căreia filozofia e coborâtă la rangul unei discipline serbede, iar cel care o practică este văzut ca îndeletnicindu-se silnic cu abstracțiuni și încâlceli teoretice. Prin urmare, de la apologia rațiunii și de la respingerea vieții joase în numele bucuriilor laice ale gândirii geometrice, Noica va trece la apologia vieții trăite în spirit creștin. Kant, Leibniz și Descartes sunt trecuți în planul doi și, ca o răscumpărare a răstimpului în care își cheltuise în van energia pe altarul speculației sterile, simpatia lui Noica se îndreaptă acum spre Sf. Augustin, Pascal și Sf. Toma.

Cine cercetează această schimbare de macaz teoretic constată cu ușurință că ea nu s-a produs în urma unor meditații cărora Noica să li se fi consacrat în singurătatea moșiei de la Chiriacu sau în cursul nopților încremenite în tăcere, pe care le petrecea în vila socrilor din Sinaia. Nu, modificarea tonalității de bază a opticii sale s-a produs sub impresia unor emoții personale ce i-au descumpănit pentru o vreme echilibrul interior. Aceste emoții i-au fost iscate de întâlnirea cu etosul legionar și tot ele îi vor declanșa cascada tribulațiilor. Cu alte cuvinte, Noica și-a schimbat direcția gândirii sub efectul convertirii la credința legionară.

Recapitulând, filozoful a fost un raționalist îndârjit până la moartea lui Moța și a devenit un „spiritualist" după aceea. Etapa raționalistă a lui Noica a însemnat apologia rațiunii, a intelectului și a logicii; desconsiderarea religiei, a științei și a vieții sociale;

un interes strict gazetăresc pentru politică, fără asimilarea intimă a mizei acesteia; înțelegerea națiunii în sens biologic și rațional, ca organism menit a-și educa cât mai mult indivizii; în fine, interesul pentru Descartes, Leibniz și Kant. Etapa a doua, cea spirituală, va însemna: trezirea interesului pentru religie, Dumnezeu și teologie; apologia vieții trăite în duh, desconsiderarea rațiunii laice și pledoaria pentru o rațiune umană ghidată de spiritul creștin; înțelegerea națiunii în cheie teologică, nu biologic-rațională (popoarele privite nu ca organisme biologice, ci ca organisme mistice, adică drept creații ale lui Dumnezeu, în interiorul cărora sensul vieții unui individ este să pună umărul la mântuirea neamului său); neîncredere față de puterea științei, interes pentru gânditorii creștini: Augustin, Pascal și Toma d'Aquino. Tot acum, atitudinea lui Noica față de filozofia greacă se cristalizează sub forma strictei dihotomii ori Platon, ori Aristotel, adică ori spirit însuflețit de gustul pentru paradoxuri și contradicții, ori intelect plat, dând la rindea toate asperitățile ilogice ale lumii și excluzând tot ce aduce a irațional și a contradicție cu neputință de conceput.

Cu cea de-a treia etapă, ne desprindem de epoca interbelică și intrăm în conul de umbră al ostracizării comuniste. La Câmpulung, desființat social și scos din circuitul cultural, condamnat la izolare și silit să-și facă bilanțul interior, Noica își dă seama că trebuie să se reinventeze: trebuie să-și înnoiască gândirea și, mai ales, să capete o idee proprie. Cu alte cuvinte, își dă seama că nu va putea supraviețui decât așezându-și gândirea într-un tipar care să depindă cât mai puțin de contextul epocii. Este la pământ și trebuie să reînvie, ridicându-se din cenușa înfrângerii și plăsmuindu-și treptat o nouă identitate. Își dă seama că numai transfigurându-și gândirea, adică filtrându-și drastic temele și interpretându-le prin prisma unei idei proprii, mai poate spera ca numele să-i apară vreodată pe o carte. Și astfel, mocnind în sine amărăciunea frustrării și dospind în ascuns spaima ratării, Noica se supune unui purgatoriu interior. Ce putea păstra și ce trebuia, în schimb, să elimine din substanța vedeniilor sale speculative de până atunci?

Purgatoriul concepției filozofice va însemna câteva extirpări dureroase și totodată câteva „operații estetice". Va renunța definitiv, în primul rând, la dimensiunea teologică a filozofiei,

dar va păstra elementul spiritual sub forma deghizată a dialecticii. Retrospectiv, ne putem da seama de un lucru: dacă patosul creștin pe care i l-au insuflat legionarii a avut un rol în formația filozofică a lui Noica, acest rol a stat în amănuntul crucial că, prin creștinism, filozoful a deschis ochii asupra dialecticii hegeliene. Cu alte cuvinte, la Hegel nu a ajuns atras fiind de acrobația unor concepte cu care poți demonstra sau poți respinge orice, ci a ajuns pe filonul gândirii creștine. Cum sistemul hegelian înseamnă creștinism povestit cu ajutorul triadelor conceptuale, Noica a intuit că singurul mod în care mai putea păstra în filozofie un filon creștin era acela de a-l ascunde în spatele unui edificiu terminologic ce se sprijinea pe schelăria maleabilă și schimbătoare a răsucirilor dialectice. Grație acestui balet conceptual, un lucru nu trebuia neapărat să fie numit cu numele lui tradițional pentru ca cititorul să înțeleagă despre ce e vorba. Și astfel, Dumnezeu va dispărea din lexicul lui Noica, înlocuit de raționalitatea difuză a universului, manifestată în amănuntul mirabil că lumea poate fi înțeleasă cu ajutorul unui algoritm tetradic. Va dispărea sensul dat de o ființă din afara lumii, dar se va păstra sensul pe care omul îl poate institui în jurul său. Pe scurt, va muri demiurgul cel mare și va rămâne demiurgul cel mic. Va răposa creatorul și va trăi creatura. Va dispărea viziunea creaționistă și va apărea viziunea evoluționistă, un tipar mult mai apt să se plieze pe înlănțuirile dialectice decât optica statică și încremenită a unei lumi gata date prin actul creației.

Amănuntul acesta e atât de important, încât merită să fie repetat: marea noutate a filozofiei postbelicului Noica este folosirea dialecticii ca un veritabil panaceu speculativ. Nu numai că totul în lume se petrece potrivit unei scheme dialectice invariabile, de a cărei implacabilitate nu poate scăpa nimeni, dar, pe deasupra, mintea omului nu poate înțelege evoluția universului decât folosind aceeași schemă. Cum e lumea — așa e și gândirea omului. Formula aceasta metonimică, prin care întregul e asimilat cu partea, va fi folosită de Noica pentru a spune un lucru pe care, în fond, îl spusese încă din perioada interbelică: anume că omul e după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, dar un Dumnezeu al cărui nume, de data aceasta, Noica nu mai avea voie să-l pronunțe. Putea în schimb să vorbească, prin camuflaj teoretic, schimbând contextul și

resemnificând expresiile, de „mântuirea României prin cultură" sau de „Dumnezeul culturii", sau de „paradisul culturii". Și, cu toate că acestor expresii li se va lua cu totul încărcătura religioasă, litera lor va mai păstra ceva din spiritul în care fuseseră gândite odată. Și astfel, necontenind să folosească sintagme ce nu rimau defel cu climatul epocii comuniste, Noica făcea singurul lucru pe care-l putea face în fața cenzurii atotprezente: să recurgă la aluzii pentru a spune pe ocolite nuanțe pe care nu le putea spune pe șleau.

În al doilea rând, Noica va renunța definitiv la dimensiunea politică și militantă a discursului său, renunțare însoțită de o incurabilă neîncredere față de tot ce înseamnă istorie. Istoria face pipi pe noi, iar politicul trece prin sânge, cum obișnuia să-i spună lui Gabriel Liiceanu (v. *Jurnalul de la Păltiniș*). În al treilea rând, tematica națională va fi reprimată complet, fără speranța de a mai putea vreodată să revină asupra ei. Drept compensare pentru aceste pierderi, Noica va arăta un interes crescând și autentic pentru științele riguroase. Potrivit noii sale optici, istoria și politica nu sunt științe, ci arte aproximative și precare. În locul lor, trebuie implântată rigoarea științelor tari, alături de rigoarea supremă a gândirii conceptuale. Științele și filozofia — doar ele merită să te preocupe în această lume. Și astfel, lui Noica i se retrezește interesul pentru matematică, la care se va adăuga cu timpul preocuparea pentru fizică, chimie și biologie. De altfel, elementul sub sugestia căruia Noica va reuși să-și clădească o viziune filozofică proprie va fi chiar o intuiție de sorginte fizică: modelul undei. În fine, filozoful va scoate din latență câteva teme ținând de perioada raționalistă a răstimpului interbelic: disprețul față de suflet și încrederea în rațiunea umană.

A patra etapă în evoluția filozofică a lui Noica va însemna însăși manifestarea publică a gândirii pe care și-o croise în cursul celei de-a treia etape, singura abatere ideatică, una cu atât mai izbitoare cu cât filozoful nu o putuse prevedea între 1948 și 1968, fiind provocată de schimbarea climatului ideologic din țară: tematica națională revenise în grațiile puterii oficiale. Așa-numitul național-comunism îi va da lui Noica libertatea, în mod paradoxal, să-și scrie cărțile de filozofie românească.

Motivul e transparent astăzi: crescând în tiparul interbelic al entuziasmului iscat de formarea României Mariei, Noica avea să-și scrie în perioada ceaușistă lucrările „idiomatice" nu pentru că ar fi simțit nevoia să se plieze obedient pe gusturile ideologiei oficiale, ci pentru că, mai înainte să fi apărut comuniștii, el își pusese problema națională în termeni de destin personal. Noica avea o cauză. Epoca lui Codreanu îl încărcase în așa măsură cu patima destinului național, încât nu era nevoie decât de un climat favorabil ca zvâcnetul acestei pasiuni să dea naștere unei filozofii noiciene de factură idiomatică. Ceea ce astăzi știm că s-a întâmplat întocmai.

Faptul remarcabil în aceste lucrări idiomatice este că problema națională, deși e golită de perspectiva eschatologică, lucru de înțeles ținând seama de ateismul culturii oficiale din comunism, este în întregime interpretată de Noica prin prisma dialecticii sale. *Rostirea filozofică românească* (1970), *Creație și frumos în rostirea românească* (1973) și *Sentimentul românesc al ființei* (1978) au ca viziune de fundal tocmai reprezentarea intuitivă pe care Noica o va înfățișa în *Devenirea întru ființă* (1981) și în *Scrisori despre logica lui Hermes* (1986). În schimb, lucrarea *Pagini despre sufletul românesc* din 1944 nu are o viziune filozofică proprie, valoarea ei stând mai curând în sinceritatea cu care Noica arată vidul unei spiritualități românești culte decât în soluțiile pe care le oferă. Și neavând o viziune de fundal pe soclul căreia articolele strânse în ea să capete coerență, *Pagini despre sufletul românesc* rămâne o carte minoră, a cărei însemnătate e de găsit doar în reperele documentare pe care le poate oferi unui exeget preocupat de genealogia operei noiciene. În rest, vidul pe care Noica îl depista în peisajul filozofiei interbelice îl vom găsi și în paginile cărții sale.

Să ne întoarcem însă la perioada interbelică. Ca orice om cuplat la climatul psihologic al țării, Noica i-a absorbit tensiunile și i-a receptat valurile succesive de emoție publică. Și cum Mișcarea Legionară a însemnat cel mai puternic val de emoție colectivă din România interbelică, efectul trepidației lui asupra filozofului a dus la o schimbare a paradigmei sale de gândire. Să încercăm să schițăm un portret al principalelor presupoziții culturale din fundalul gândirii tânărului Noica, amintindu-ne că aceste presupoziții au fost pentru filozof probleme de

somație lăuntrică, veritabile obsesii pe care le-a prelucrat cultural toată viața, după cum tot din aceste presupoziții s-au născut laitmotivele operei sale.

Prima presupoziție a gândirii lui Noica este *dihotomia sensibil/inteligibil*. Potrivit acestei premise, omul trăiește într-o lume vizibilă și pipăibilă a cărei mirabilă trăsătură este că poate fi înțeleasă. Dincolo de crusta perceptibilă a acestei lumi mai este ceva, ceva care, nefiind sensibil, trebuie să fie inteligibil. Totul depinde de locul pe care-l atribui acestei felii inteligibile. Căci ori spun că inteligibilul e dincolo, în palierul transcendent al lumii, și atunci inteligibilul e totuna cu ideile platonice sau cu Dumnezeul creștin, ori spun că inteligibilul e dincoace, în mintea mea, caz în care sursa inteligibilului stă în facultățile psihicului uman și atunci numele lui e „transcendentalul", adică tot ce se află în capul meu înainte ca eu să intru în contact cu realitatea. Dar mai există o posibilitate: să păstrez ambele forme de inteligibil, și cea aflată în empireul divin, și cea aflată în mintea umană. Oscilând între două capete de pod ce sunt legate între ele prin felia sensibilă a lumii acesteia, pot să-mi fac o imagine radiografică asupra ei. O bucată sensibilă flancată de două extreme inteligibile, iată presupoziția fundamentală a gândirii lui Noica.

A doua presupoziție provine din laura „transcendentală" a celei dintâi și reprezintă o nuanțare a ei. E vorba de *optica apriorismului kantian*, sursa idealismului teoretic al lui Noica. Spun idealism *teoretic* deoarece, în cazul lui Noica, a mai existat și un alt tip de idealism, de sursă strict biografică: efervescența religioasă a credinței legionare, cu viziunea eschatologică privind destinul neamului românesc. Cronologic vorbind, primul tip de idealism, cel teoretic, l-a precedat pe cel de sușă religioasă, și poate că cel de-al doilea tip de idealism nu ar fi putut prinde în sufletul lui Noica dacă, pe dinlăuntru, influența celui dintâi nu l-ar fi predispus la o metamorfoză spirituală.

Revenind la optica apriorică, ea constă în căutarea acelor condiții inteligibile ce dau identitate oricărei realități sensibile. În cazul lui Noica, optica apriorică devenise o obișnuință de gândire, o veritabilă manie, un fel de procedeu filozofic pe care-l aplica peste tot: pus în fața unei fenomen pe care voia să-l înțeleagă, filozoful se întreba invariabil care sunt condițiile în

virtutea cărora acel fenomen există și poate fi înțeles. Cu alte cuvinte: cum e cu putință acel fenomen? Cum se poate, de pildă, ca din întâlnirea unui om cu un câine să apară un sentiment numit frică? Care sunt condițiile fricii? Cum se poate ca, din întâlnirea unui om cu o epocă, să iasă o mișcare spirituală vizând mântuirea neamului românesc? Care au fost condițiile inteligibile care au făcut posibil fenomenul sensibil al Mișcării Legionare?

A treia presupoziție a gândirii filozofului este *dihotomia stare/mișcare*, o pereche de termeni în fața căreia Noica reacționează univoc: laudă starea și desconsideră mișcarea. Așază mișcarea pe același palier valoric cu tot ce înseamnă curgere, corupție, război, descompunere, trecere, dispariție, într-un cuvânt pierdere a identității și moarte, în timp ce asimilează starea (ipostaza privilegiată a ideilor platonice și a unui Dumnezeu stătător, în calitate de Unul nemișcat) cu permanența, nemurirea, pacea, veșnicia, statornicia. Tot ce se conservă e bun, fiindcă înseamnă ființă, tot ce trece e rău, fiindcă înseamnă devenire. Interbelicul Noica gândește în spiritul unei logici a bunului-simț, cu distincții clare și separări nete, și, cu toate că spre sfârșitul perioadei interbelice va căpăta o veritabilă aversiune față de logica lui Aristotel, până atunci va gândi cât se poate de aristotelic.

A patra presupoziție a gândirii lui Noica este credința în *virtutea soteriologică a înțelegerii*. Înțelegerea unui proces este condiția schimbării lui în bine; și reciproc, dacă ceva nu merge bine este pentru că nu i-au fost încă înțelese pe deplin condițiile de desfășurare. Filozoful nu vrea să înțeleagă lumea din ambiție teoretică sau de dragul de a înțelege, el vrea s-o înțeleagă ca s-o îmbunătățească. Așadar, o optică melioristă privind rolul cunoașterii în lume: binele nu poate fi făcut decât dacă mai întâi l-ai cunoscut, iar cine nu a înțeles care e binele nu are cum să-l săvârșească. De aici și până la mântuire nu mai e decât un pas: filozoful vrea să înțeleagă totul pentru ca apoi, punându-și înțelegerea în slujba semenilor, să-i poată mântui. Cu alte cuvinte, condiția mântuirii este înțelegerea drumului pe care trebuie să-l parcurgi spre a te mântui. De aici decurge și convingerea lui Noica că viața nu poate fi trăită cum se cuvine decât dacă mai întâi a fost înțeleasă. Altfel spus, în viață nu trebuie să te arunci nutrind speranța că, trăind-o, vei începe cu timpul s-o

înțelegi; trebuie să stai pe margine și să meditezi asupra ei până când, simțind la un moment dat că ai înțeles-o, poți în fine s-o trăiești conform concluziilor la care ai ajuns. Iar cel care se preocupă de găsirea regulilor vieții este filozoful. Cum să-ți trăiești viața dacă nu știi cum s-o trăiești? Cum să gândești corect dacă nu știi regulile gândirii, adică logica ei? Prin analogie, cum să îmbrățișezi viața dacă nu-i știi logica? Logica vieții trebuie să preceadă viața. Cel care află misterele vieții le poate apoi împărtăși semenilor spre a le face viața mai bună; drept răsplată, va fi încununat cu respectul public și cu laurii gloriei. Semenii îi vor fi recunoscători fiindcă le-a arătat calea teoretică spre dobândirea fericirii. Iată sâmburele de viziune mesianică pe care-l hrănea Noica în intimitatea convingerilor sale.

Dar viața îi va dezminți convingerile în repetate rânduri, mai precis în toate acele împrejurări când va afla pe propria piele că oamenii nu urmează în viață reguli teoretice, ci exemple umane. Cu alte cuvinte, psihicul unui om nu ascultă de norme, ci de modele în carne și oase, iar drumul mântuirii nu constă într-un proiect teoretic pe care semenii îl pot pune în aplicare sau nu, ci în apariția unui om al cărui exemplu personal să fie atât de seducător, încât el singur să le sugereze o viziune mesianică pe care s-o urmeze cu ochii închiși. Iar exemplul pe care Noica îl avea sub ochi era chiar curentul spiritual inspirat de persoana lui Codreanu. Șeful legionarilor nu voia să înțeleagă lumea, el voia s-o mântuie, iar pentru asta nu de teorii avea nevoie, ci să pună sub ochi legionarilor exemplul său personal. El intuise un lucru pe care Noica avea să-l înțeleagă mult mai târziu, și anume că, dacă vrei să întemeiezi o mișcare spirituală, nu e de ajuns să vii cu un set de reguli pe care să le decretezi de origine divină, sperând că, hipnotizați de autoritatea lor celestă, toți se vor grăbi să le urmeze.

Altfel spus, nici un mesaj, oricât de divină i-ar fi sursa, nu are, el singur, o putere de înduplecare atât de mare încât să te convertească. Nici o regulă și nici un imperativ social nu ar putea isca mișcări sociale dacă n-ar apărea niște oameni a căror viață să le însuflețească litera. Elementul care hrănește spiritul unei mișcări nu stă în litera mesajului transmis, biată încropire căznită a unor ființe care, în ciuda statutului lor de lideri, rămân niște făpturi croite din aceeași precară plămadă umană, ci în

modul în care viața liderilor servește drept exemplu contemporanilor. Tocmai de aceea doctrina unei lider nu poate fi separată de viața lui, și asta fiindcă puterea ei de acaparare psihică nu stă în adevărul teoriei susținute, ci în viața celui care și-a asumat-o. Pe oameni nu-i poți atrage cu o idee decât dacă ești pregătit să suferi pentru ea până la capăt.

Dacă așezi proiectul mânturii neamului pe umerii unei ființe pregătite să sufere pentru ei, atunci exemplul ființei acesteia poate fi urmat în masă și poate declanșa o emoție colectivă de proporții naționale. Nu vom înțelege nimic din psihologia fenomenului legionar dacă nu acceptăm că, în ochii tinerilor care au alcătuit generația interbelică, Zelea-Codreanu a reprezentat interfața dintre realitatea românească și palierul nevăzut al lumii divine. Fascinația pe care a exercitat-o și fenomenul de masă pe care l-a declanșat nu pot fi înțelese în afara unei scheme cu bătaie mesianică: un om declanșează un sentiment, acel sentiment creează o viziune eschatologică, iar viziunea aceasta se transmite din om în om și cucerește mințile unei generații. Dacă acum încercăm să parcurgem drumul invers, dinspre viziune prin sentiment către om, vom constata un lucru simplu și totuși ignorat: că nu se poate vorbi de un crez legionar în lipsa omului din al cărui exemplu personal s-a născut sentimentul. Din acest motiv, Mișcarea Legionară a fost în primul rând mișcarea lui Codreanu și abia în al doilea rând o mișcare spirituală; iar dacă respectăm ordinea importanței, abia în al treilea rând o mișcare politică.

Încă o dată merită subliniat: nu vom înțelege nimic din fanatismul legionarilor dacă ne vom încăpățâna să nu vedem că factorul uman a jucat un rol-cheie în această mișcare: a apărut un om ieșit din comun, care a declanșat o emoție cu rezonanță spirituală, iar acea rezonanță a căpătat la un moment dat amplitudinea unui fenomen politic. În lipsa elementului uman, nici forma politică și nici cea spirituală a legionarismului nu ar fi putut apărea vreodată. Așa stând lucrurile, nu este exagerat să spunem că legionarismul a început prin a fi o sectă religioasă care s-a transformat într-o mișcare socială. Dacă în schimb ne încăpățânăm să minimalizăm importanța omului și să atenuăm componenta spirituală puternică a acestei mișcări, ascunzându-ne în spatele unor clișee ce pun ștampila de

fascism și de organizație teroristă asupra unui curent eminamente românesc, atunci ne va fi imposibil să explicăm cum de s-a putut ca, dintr-o mână de studenți moldoveni, să izbucnească o mișcare socială în care au intrat majoritatea intelectualilor tineri din perioada interbelică.

În schimb, dacă îi privim pe legionari din perspectivă spirituală, atunci nu vom mai putea trece cu vederea un amănunt psihologic de o însemnătate crucială: tinerii care au intrat în Mișcarea Legionară nu au trăit un simplu episod politic pe care apoi, la sfârșitul aventurii, să-l poată da uitării cu ușurința cu care oamenii șterg din memorie eșecurile dureroase, refăcându-și rapid viața și chiar trecând la alte proiecte politice. Majoritatea acelor tineri au fost marcați pentru toată viața de acea angajare, și asta pentru că ea a pornit nu dintr-un calcul politic, ci dintr-un act de credință.

Să ne întoarcem însă la Noica. A cincea presupoziție a gândirii sale este încrederea în posibilitatea instituirii unei *mathesis universalis*. Filozoful e subjugat de ideea unei cunoașteri enciclopedice, exhaustive. I se pare firesc și dincolo de orice îndoială că mintea unui singur om poate ști și înțelege totul, grație acelei rațiuni omnipotente despre care am vorbit. Dacă universul poate fi cunoscut, crede Noica, atunci el poate fi cunoscut de tot și până la capăt. Filozofului nu-i mai rămânea decât să decidă care e disciplina care poate înmagazina toată cunoașterea lumii: teologia, metafizica sau una dintre științele riguroase? Preferințele lui merg spre metafizică: de la ea trebuia să vină sistemul în care să încapă totul. Nu mai era nevoie decât de o metodă care să asigure întemeierea cunoașterii de jos în sus, prin dezvăluirea condițiilor *a priori* ale cunoașterii în genere, și apoi generalizarea lor de sus în jos, prin adunarea informațiilor particulare sub cupola încăpătoare a unei discipline universal valabile. Aceasta e paradigma în care gândea Noica în anii '30. Iar dacă atunci împărtășea convingerea că o *mathesis* trebuie să fie alcătuită după modelul axiomatic propus de Descartes și Leibniz, trebuie spus că mai târziu, în anii domiciliului forțat de la Câmpulung, va înlocui știința axiomatică de tip discursiv cu o știință bazată pe o ecuație fundamentală: o formulă a cărei valabilitate să prindă toate nivelurile existenței. Formula aceasta avea să poarte numele de dialectică tematică.

A șasea presupoziție a gândirii lui Noica — împărtășită de majoritatea intelectualilor interbelici — este *naționalismul*. Schema firească și spontană din interiorul căreia privea lumea Noica și în general intelectualul român interbelic era cea a relației dintre individ și națiune, iar entuziasmul pe care Marea Unire li-l insuflase se răsfrângea într-o mentalitate culturală de tip revoluționar: dacă avem în sfârșit o Românie Mare, atunci să încercăm să-i dăm un spirit pe măsură. Să încercăm să trăim în duh ceea ce am reușit să trăim în plan geografic. Și astfel, naționalismul era o stare de spirit endemică, echivalând cu conștiința unei mândrii firești și de nimeni contestate. Nimănui nu i-ar fi trecut prin cap să se rușineze de sentimentul apartenenței la poporul român și nimeni nu ar fi fost înclinat să creadă că acest sentiment se numără printre afectele pernicioase și antiumane ale ceasului istoric. Cu o singură excepție, reprezentată de cei care se simțeau amenințați de exacerbarea sentimentului național: evreii.

În epoca interbelică, românismul era dezbătut pe toate fețele și de către toți protagoniștii scenei publice, de la Motru la Blaga, de la Drăghicescu la Goga, de la Iorga la A.C. Cuza, de la Nae Ionescu la Zelea-Codreanu. Românismului i se arătau calitățile și i se puneau în lumină defectele, i se proslăvea utilitatea sau i se critica excesul și era o obișnuință a epocii ca individul să se gândească pe sine în raport cu poporul lui. România era matca dătătoare de entuziasm și ambiție pentru cei care avuseseră norocul de a o vedea adunată din fărâme în cadrul deplin al unui stat românesc. Subtonul afectiv al ideilor vehiculate de intelectualii României Marie era mereu același: un om nu poate fi viu și întreg decât în mijlocul națiunii sale. Așa cum o plantă moare dacă o scoți din pământ, la fel individul se usucă dacă e rupt de țara lui. Exilul înseamnă sinucidere, moarte spirituală, și asta fiindcă orice individ se hrănește din marele suflet colectiv al poporului său. Ideea emigrării era tot ce putea fi mai străin românilor în perioada interbelică, și nimeni n- ar fi putut prevedea că, peste mai puțin de un deceniu, fuga din țară avea să fie privită ca o soluție de supraviețuire.

Din aluatul amestecat și fluctuant al celor șase presupoziții s-au desprins treptat și laitmotivele gândirii lui Noica. Când spun „laitmotiv", mă gândesc la acele teme recurente asupra

cărora filozoful avea să revină mereu, la ideile-obsesie, la ideile-cadru din nucleul cărora i-au ieșit rând pe rând cărțile și eseurile. Iată care sunt ele: 1) Problema Unului-Multiplu și a raportului dintre parte și întreg — cele mai longevive teme din opera lui Noica, exegetul întâlnindu-le de la prima până la ultima lui carte, așadar de la *Mathesis* până la *Scrisori...* 2) Distincția spirit/suflet cu desconsiderarea sufletului și lăudarea spiritului: sufletul văzut ca sursă de dezordine pe care omul trebuie să și-o reprime prin încrâncenare spirituală; sufletul ca balast ce te trage în jos și îți creează numai necazuri, drept care trebuie ținut în frâu de schemele și conceptele rațiunii. Așadar, ideea că viața interioară a unui individ este în progres numai în măsura în care sentimentele lui sunt preschimbate în scheme conceptuale; că viața nu trebuie simțită, ci înțeleasă. 3) Obsesia destinului național: avem o țară; ce facem fiecare pentru ea? 4) Fiul risipitor și fratele lui, o temă obsesivă cu bătaie autoreferențială, asupra căreia filozoful va reveni chiar și în *Devenirea întru ființă* (1981). 5) Reflexivitatea spiritului drept condiție a cunoașterii de sine și apoi a lumii. 6) Necesitatea introspecției — singurul câmp de experiență pe care-l are la dispoziție un filozof este propria sa persoană. Spre deosebire de științe, care au la dispoziție experimentul, observația, verificarea ipotezelor, filozofia nu are ca teren propriu de experimentare decât spiritul celui care o practică. 7) Reticența față de științe, considerate instrumente apte de a stăpâni natura, dar inapte de a cunoaște spiritul uman. 8) Rezerva față de tehnică. Tehnica ucide spiritul sau, cum spune Noica, primatul auxiliarului (adică al mijloacelor tehnice) duce la moartea spiritului. 9) Fascinația în fața geometriei, considerată o dovadă a faptului că există cunoaștere înnăscută. 10) Convingerea că filozofia cere nu doar reflexivitate din partea spiritului, ci și desprindere de lumea înconjurătoare. Cu alte cuvinte, filozofia nu apare decât acolo unde spiritul, rupându-se de lume, s-a întors împotriva ei și a pus-o sub semnul întrebării. 11) Mintea omului este principalul agent al ordinii în univers. Gândind, omul creează ordine și ierarhii, transformând haosul în structuri stabile. Dacă viața oamenilor suferă de dezordine și promiscuitate este pentru că gândirea lor nu e în regulă. A ști să-ți pui viața în ordine e cu precădere un act de gândire, iar nu un act de voință, căci voința

e ulterioară gândirii (aceeași optică a împătimitului de teorie, potrivit căruia omul mai întâi gândește și abia apoi acționează). 12) Venerația față de filozofii greci și cei germani, primii cu filozofia ființei, ceilalți, cu filozofia spiritului. 13) Optica lumii căzute. 14) Sindromul gândirii abstracte.

Laitmotivele acestea sunt nervurile de rezistență ale operei lui Noica, punctele de cristalizare treptată a unei viziuni căreia îi va da expresie în *Devenirea întru ființă*. Ceea ce ne preocupă însă aici este să vedem cum s-au modulat aceste laitmotive sub influența doctrinei legionare și în ce grad.

Dacă nu greșesc spunând că între omul Noica și autorul Noica există o discrepanță tematică, atunci e firesc ca pe Noica cel viu, omul autentic, suferind și zbătându-se să înțeleagă lumea, să-l găsim îndeosebi în gazetăria târzie, și nu în volumele de autor. În volume, Noica este fie prea sobru în grija cu care își înlănțuie gândurile, punându-și o mască a seninătății ce nu se potrivea epocii interbelice, fie prea arid în stăruința cu care analizează niște distincții conceptuale ce nu au nici o legătură cu realitatea vie a timpului. În schimb, în gazetăria târzie, Noica face un pas înainte, participând și totodată propovăduind, dar mai ales dovedind că, împărtășind starea de spirit a colegilor de generație, se străduiește s-o transmită mai departe altora. Cu alte cuvinte, Noica devine misionar, încercând să-i convingă pe alții și să le capete adeziunea. În toate articolele de atitudine dintre 1938 și 1940, ba unul, ba altul din laitmotivele amintite mai sus răzbate din fundalul gândirii sale. În toate aceste articole, Noica nu mai este intelectualul care privește fără să participe și înțelege fără să făptuiască, ci devine un spirit militant care coboară în arena publică.

Trăgând linie și făcând bilanțul, să deslușim acum modul în care, în mintea lui Noica, au fost modificate cele șase presupoziții în urma întâlnirii cu etosul legionar. Prima presupoziție, distincția sensibil/inteligibil, deși rămâne în picioare, va căpăta o tentă apăsat spirituală. Inteligibilul va purta de acum încolo numele de Dumnezeu, iar rostul lui nu va mai fi atât acela de a face posibilă înțelegerea feliei sensibile a lumii, cât de a-i asigura mântuirea. Inteligibilul e sus și e dincolo, iar noi, cu ochii îndreptați către calea pe care ne-o deschide, cea a mântuirii, trebuie să clădim lumea sensibilă în așa fel încât să pășim pe

calea aceasta. Și astfel, sensibilul e totuna cu România geografică, iar inteligibilul e pârghia spirituală prin care geografia țării poate fi modificată. Dar cine ne arată ce anume trebuie să facem pentru a pune în acord sensibilul material al țării cu exigențele spirituale ale inteligibilului divin? Pe plan teoretic, Scriptura; pe plan pragmatic, modelul lui Codreanu și Moța. Iată felul în care Noica modulează dihotomia sensibil/inteligibil după tiparul opticii legionare.

A doua presupoziție, cea a apriorismului, va fi abandonată de Noica în răstimpul angajării legionare, și asta deoarece condițiile de posibilitate ale sensibilului fuseseră mutate din planul vieții interioare în cel divin. Dacă termenul de abandon pare prea tranșant, să spunem că presupoziția e trecută în latență, e inactivată și ținută în păstrare, căci interesul lui Noica pentru speculație se va micșora în această perioadă, abia mai pâlpâind. Și astfel, dacă lumea aceasta e făcută cu putință de Dumnezeu, atunci tot el este condiția ei apriorică și tot de la el trebuie să vină și înțelegerea pe care o avem în privința sensibilului. Important nu mai e felul în care reușește mintea noastră să dea configurație realității, important este cum procedăm ca să schimbăm realitatea potrivit exigențelor mântuirii. Accentul se mută de pe înțelegere pe faptă. Nu de tipare teoretice pe care să le aplicăm realității avem nevoie acum, ci de tipare de comportament puse în slujba neamului. Apoi, înțelegerea filozofică lasă locul trăirii sufletești. Legionarismul, spune Noica, este o chestiune de viață interioară, este o treabă a spiritului din noi, este un semn al ordinii pe care un om, purtând-o în el, știe mai apoi s-o proiecteze în afara sa. Legionarismul este trecere de la ordinea interioară la ordinea exterioară, este închegarea treptată a unei frumuseți externe pe baza unei iradieri spirituale ce vine din interior. Căci nu poți schimba lumea dacă nu te schimbi mai întâi pe tine, dacă nu devii un altul, cu totul nou, un altul *înfiorător de bun* a cărui atitudine să transfigureze România și a cărui prezență să-i oblige pe ceilalți să-ți imite comportamentul.

A treia presupoziție, distincția dintre stare și mișcare, este supusă unei inversări aproape complete, Noica renunțând să mai prețuiască starea și lăudând în schimb virtuțile mișcării. Nu contemplarea pasivă te deschide către divin, ci fapta, acțiunea.

Trebuie să trăiești spiritual, adică să te comporți potrivit spiritului pe care l-ai întreținut în tine și pe care cauți apoi să-l manifești în afara ta. Dar spiritul este spirit numai întru cât se manifestă, iar pentru asta are nevoie de faptă, nu de teorie și nici de discurs. Sau are nevoie, cel mult, de acel dram de înțelegere intuitivă care-l face pe individ să sesizeze calea pe care o propune României Legiunea.

Și astfel, ajungem la cea de-a patra presupoziție, și anume la virtutea soteriologică a înțelegerii. Noica o va folosi în continuare, cu deosebirea că acum va privi înțelegerea nu ca pe o însușire caracteristică unor intelectuali care, printr-un efort concertat, năzuiesc să atingă stratul inteligibil al lumii, ci ca pe o facultate de bun-simț aparținând tuturor, a cărei exercitare spontană te poate face să intuiești unde se află adevărul lumii românești: în matca mesianică a Mișcării Legionare. Așadar, ținta înțelegerii nu mai constă în esențele ascunse ale unui univers pe care nu ajung să le priceapă decât cei care se pregătesc anume pentru asta, ci ținta stă sub ochii noștri — este direcția impusă de legionari. Anticipând, merită să spunem aici că, în singura conferință cu tematică legionară pe care o va citi la radio, și anume „Limpeziri pentru o Românie legionară", Noica le va vorbi românilor despre înțelegere ca despre singura condiție pe care, dacă nu o îndeplinesc, vor trebui să îndure un bine pe care legionarii vor fi obligați să-l facă cu de-a sila. Pe scurt, Noica le reproșa românilor, amenințându-i totodată discret, că încă nu au înțeles ce înseamnă legionarismul. Și fiindcă nu au înțeles, sunt reticenți și chiar refractari la măsurile luate de guvernarea legionară. Și atunci, românii aveau în față o alternativă tranșantă: ori vor înțelege ce vor legionarii și se vor supune, punând ei înșiși umărul la clădirea în spirit a unei Românii „ca soarele sfânt de pe cer", ori nu vor înțelege, și atunci legionarii vor trebui să le facă binele cu de-a sila: „Legiunea nu poate face decât două lucruri: sau să însuflețească și să transforme în bine inimile noastre, ale celor mulți, față de care binele nu se poate face cu «puțintelul», cum spunea profesorul acela [aluzie la Iorga — *n.a.*]; sau, dacă nu vom fi vrednici, Legiunea va trebui să facă binele cu sila; cu poliția. Legiunea speră încă în prima însănătoșire. De vom fi nevrednici, va veni probabil cea de-a doua."

Noica are siguranța inflexibilă cu care se manifestă în fața altora un om încredințat că a aflat adevărul suprem. Când știi care e adevărul acestei lumi și când vezi că semenii nu ascultă de el, atunci nu-ți poți spune decât că ei nu l-au înțeles încă. Cu alte cuvinte, dacă ei nu se supun exigențelor ce descind din acel adevăr este pentru că deocamdată nu l-au aflat. Și atunci te străduiești să-l pui la îndemâna lor, ca să-l înțeleagă. Dacă vezi totuși că nici acum nu sunt dispuși să te asculte, trebuie să le deschizi ochii prin forță. Îi silești și până la urmă vor înțelege, fiindcă e spre binele lor, dar ei nu știu deocamdată asta. — Aici se află mecanismul psihologic al oricărui totalitarism. Semenii sunt priviți ca niște înapoiați care nu pot sau nu vor să priceapă adevărul: dacă l-ar pricepe, nu se poate să nu reacționeze în consecință, schimbându-și viața și modelându-și faptele după cum le cere adevărul aflat. Tot răul în această lume vine dintr-o proastă înțelegere a lumii, în vreme ce o bună înțelegere e soteriologică, e mântuitoare. Cei care se încăpățânează să nu înțeleagă ori sunt proști, ori slujesc partea diavolului. Așa a funcționat mereu în istorie mecanismul terorii exercitate în numele unui bine transcendent, iar Noica, în conferința „Limpeziri pentru o Românie legionară", ilustrează prin propriile cuvinte acest mecanism.

A cincea presupoziție, *mathesis universalis*, va fi abandonată de Noica în această perioadă; sau, folosind expresia de mai sus, va fi trecută în latență. O va reactiva însă în timpul domiciliului obligatoriu de la Câmpulung-Muscel, când va începe din nou să privească filozofia ca pe unica disciplină în stare a surprinde în schemele ei cheia cunoașterii universale; și se va reîntoarce la ea mult mai târziu, în perioada Păltinișului, prin intermediul triadei Individual-Determinații-General.

În fine, cea de-a șasea presupoziție este însăși ideea-cadru în care se va mișca Noica în timpul angajării legionare.

Întorcându-ne la firul cronologic al vieții lui Noica, să ne amintim că, în capitolul anterior, l-am părăsit pe filozof în momentul când se pregătea să scoată revista *Adsum*. Citită în litera ei, revista aceasta contrariază și pe alocuri chiar dezamăgește, căci nu înțelegi de ce, la vremea apariției ei, 8 august 1940, a fost considerată de camarazii lui Noica drept un gest public de manifestare legionară. E atât de voalată și de discretă în

substanța temelor abordate, încât prima impresie pe care o capeți citind-o este că ai în fața ochilor o banală revistă creștină complet lipsită de îndemnuri ideologice. Dar dacă o citești prin prisma contextului și, mai cu seamă, o cântărești în lumina presupozițiilor de care am vorbit până acum, *Adsum* își dezvăluie o altă identitate: conținutul revistei nu a apărut din nimic, ci a fost precedat de o serie de articole pe care Noica le-a publicat în timpul dictaturii regale.

La 14 august 1938, așadar la începutul dictaturii regale, după ce votase împotriva constituției lui Carol în luna februarie a aceluiași an, Noica publică în revista *Vremea* articolul „Un biet om izolat". În rândurile lui, filozoful afirmă că situația morală a omului contemporan poate fi înțeleasă cu ajutorul a două cuvinte: izolare și singurătate. Tot articolul nu este nimic altceva decât o încercare de a defini, prin opoziție și diferențiere treptată, cei doi termeni. Izolarea, spune Noica, este un accident, singurătatea este o metodă. Izolarea e rezultatul unei respingeri din partea semenilor, singurătatea e rezultatul unui avânt. Izolarea nu o vrei, singurătatea ți-o dorești. Izolarea e o stare impusă din afară, singurătatea e rezultatul unui act de voință. Izolarea te cuprinde fără voia ta, singurătatea te definește. În izolare te trezești, în singurătate te descoperi. Izolarea presupune îngrijorare și spaimă, singurătatea presupune entuziasm și triumf. Timpul de azi, și se subînțelege că Noica se referă la timpul interbelic, creează condiții prielnice izolării și le desființează pe cele favorabile singurătății. Izolarea înseamnă civilizație, singurătatea înseamnă cultură. Izolarea înseamnă rupere de lume, singurătatea înseamnă participare la lume pe cale spirituală. Izolarea înseamnă excesul inteligenței sterile și calculatoare, singurătatea înseamnă trimful spiritului din om. O inteligență fără spirit e moartă, așa cum un om izolat e o plantă ruptă din solul spiritului colectiv.

Aceeași temă, privită de astă dată din unghiul opoziției dintre inteligență și spirit, e analizată în articolul „De la izolare la singurătate" publicat în numărul din 4 septembrie 1938 al aceleiași reviste. Toată drama omului contemporan, spune Noica, poate fi înțeleasă cu ajutorul a două concepte: inteligență și spirit. Inteligența este analitică, spiritul este sintetic. Inteligența dă izolare, spiritul dă singurătate. Un om izolat nu mai poate

participa la destinul comunității sale. În schimb, un om singur participă spiritual la destinul poporului chiar dacă nu se implică prin fapte. Cu alte cuvinte, nu există participare autentică decât după o prealabilă însingurare. Inteligența dezbină și separă, fiind o facultate a abstracțiunilor moarte, în timp ce spiritul unește și adună, fiind facultatea concretului viu. Inteligența se ocupă cu scheme, forme și măsuri, în timp ce spiritul se ocupă cu fluența vieții. Inteligența vrea geometrie, spiritul vrea viață. Inteligența, aplicată asupra societății, o atomizează, în vreme ce spiritul îi dă comuniune. Inteligența pune accentul pe obiect și este aservită acestuia, în timp ce spiritul dă însemnătate subiectului și îl sporește. Inteligența înseamnă apoteoza tehnicii, spiritul înseamnă apogeul trăirii. Inteligența este un instrument, spiritul este un mediu. Inteligența este un agent al depărtării care îi înstrăinează pe oameni, în schimb spiritul este un factor al apropierii, creând intimitate. Inteligența în exercițiu naște un raport ingineresc cu lumea, spiritul, o relație de echilibru intim cu lumea. Inteligența corespunde unui destin tragic de tip faustic, fiindcă propovăduiește valorile lui „a face". Spiritul corespunde unui destin agonic (de luptă) și propovăduiește valorile lui „a fi".

Aceste două articole conțin în rezumat tiparul de gândire al lui Noica în momentul convertirii sale la crezul legionar, tipar pe care-l vom regăsi în toate articolele de mai târziu din *Buna Vestire*. Deși ambele articole sunt scrise înainte de executarea lui Codreanu și deci înainte de aderarea oficială a lui Noica la Legiune, ele dovedesc că filozoful acceptase deja calapodul spiritual de înțelegere a relației dintre individ și națiune. Optica e aceea a unei spiritualități înclinate spre participare empatică la destinul colectivității, în vreme ce raționalismul propovăduit cândva în *Mathesis* sau în *Concepte deschise...* este lepădat cu totul. De o parte, avem inteligența stearpă și izolarea omului ce nu vrea să fie solidar cu destinul comunității, trăind într-o atomizare egoistă și înspăimântată, de cealaltă, spiritul omului care, deși însingurat, participă sufletește la mersul evenimentelor. Remarcabil este faptul că Noica a trecut succesiv prin ambele ipostaze. A început prin a fi un intelectual mizând pe valorile abstracte ale inteligenței, pe bucuriile geometriei și pe satisfacțiile malițioase ale intelectualului izolat și a sfârșit în

ipostaza intelectualului pătruns de un spirit al comuniunii și de nevoia jertfei, condiție a participării la o cauză comună.

Un alt amănunt izbitor în gazetăria sa din acești ani este faptul că filozoful, ca întotdeauna când scrie viu și mărturisitor, indiferent de nuanțele temei pe care o atinge, se are în vedere în primul rând pe sine. „Omul contemporan" despre care vorbește Noica în articolele sale este, întâi de toate, el însuși. El este izolatul timorat ce întoarce spatele colegilor de generație și tot el este însinguratul entuziast care, de data aceasta, e gata să îmbrățișeze crezul Legiunii. „Un biet om izolat" și „De la izolare la singurătate" sunt articole mărturisitoare, exemple de gazetărie scrisă sub imperiul unei frământări lăuntrice. La suprafață, litera lor pare ternă, inexpresivă și gratuită; în profunzime însă, ea ascunde un zbucium adevărat.

Să continuăm cu articolele mărturisitoare din perioada dictaturii regale. Deși nu sunt multe, ele sunt croite pe același tipar confesiv și autoreferențial. Noica vorbește despre sine prin intermediul unor teme pe care le folosește ca pretext pentru a se spovedi. În numărul 5–12 din mai-decembrie 1938 al revistei *Gândul românesc*, publică articolul „Des-cifrare și des-tăinuire". Titlul pare tehnic și nu promite prea mult, căci sub uscăciunea lexicală a unor prefixe despărțite prin cratimă de restul cuvântului te aștepți să dai peste o probă anostă de verbiaj pe teme filologice. În realitate, tema principală a articolului este naționalismul. Obsesia e aceeași, variațiunile sunt altele. Lumea de azi, spune Noica, e stăpânită de un binom conceptual care îi explică deplin comportamentul. Acest binom este cel de „des-cifrare și des-tăinuire", cele două ipostaze prin care taina lumii acesteia poate fi dezvăluită. Cele două cuvinte trimit la cifru și taină, două forme fundamentale de manifestare a misterului cosmic. Cifrul, spune Noica, este mereu de găsit în altceva decât tine, adică în obiect, în timp ce taina e de aflat mereu în tine însuți, adică în subiect. Descifrarea înseamnă dezlegarea unei enigme exterioare, destăinuirea înseamnă mărturisirea unui mister interior. Descifrarea înseamnă cunoaștere prin descoperire. Destăinuirea înseamnă cunoaștere prin mărturisire. Descifrarea presupune un raport ingineresc cu lumea și este un act al inteligenței. Destăinuirea este un act al spiritului și presupune un raport de intimitate cu tine însuți și cu spiritul

colectiv din care descinzi. Descifrarea presupune contemplare teoretică, destăinuirea înseamnă trăire. Ei bine, ceea ce comandă ceasul de față, spune Noica, este destăinuirea, iar nu descifrarea. Și abia acum, cu ajutorul acestor două concepte, putem înțelege ce înseamnă naționalismul: naționalismul este orientare către subiect, nu către obiect. Naționalismul nu înseamnă primatul colectivului asupra individului, ci starea de comuniune pe care o capeți participând, alături de ceilalți, la destinul colectivității. A fi naționalist înseamnă a participa la soarta poporului dinlăuntrul tainei tale, deoarece liantul nevăzut dintre indivizii unei nații este spiritul ei colectiv. Acest spirit are o taină a cărei destăinuire înseamnă manifestarea naționalistă a națiunii respective, și fiecare popor este dator să-și mărturisească taina. Mărturisirea este chiar actul prin care el își manifestă naționalismul. Și atunci, cele două condiții de principiu ale naționalismului sunt: 1) să existe un mister al poporului; 2) misterul să fie dezvăluit prin faptă și prin trăire, nu prin înțelegere teoretică. Drama lumii de azi, spune Noica, este că am dat inteligenței o importanță mai mare decât are de fapt. Ne-am făcut din inteligență un ideal și l-am preschimbat în scop. Scopul nostru e să fim inteligenți, indiferent dacă suntem lichele, lași sau ticăloși. În realitate însă, scopul e spiritul, nu inteligența.

Așadar, pe de o parte, avem națiunea înțeleasă ca un organism mistic al cărui mister se dezvăluie prin intermediul indivizilor excepționali, și aceasta e ipostaza națiunii din perspectivă spirituală; de cealaltă parte, avem națiunea înțeleasă ca o colecție inertă și atomizată de indivizi care, nevibrând în numele unei cauze comune, sunt dezbinați de interesele proprii. De o parte, viziunea organică asupra societății, de cealaltă parte, viziunea democratică. De o parte, rezonanța tuturor în jurul unui individ excepțional, de cealaltă parte, însumarea pur cantitativă a majorității în conglomerate ce nu au în centrul lor focarul de atracție al unei personalități. (Nu știu dacă aici, în acest articol, e punctul de plecare al viitoarei teorii a mulțimilor secunde din *Scrisori despre logica lui Hermes*, dar corespondența există și ea se cuvine a fi pomenită.)

Pe 21 iulie 1940, Noica citește la radio conferința intitulată „Organizarea durerii", text ce va intra după numai două săptămâni în numărul din 8 august al revistei *Adsum*. Tema conferinței,

deși voalată, este problema misticii colective, dar pentru a ajunge la ea filozoful pornește de la efectul pe care două sentimente banale, bucuria și durerea, le au asupra oamenilor. Toți am constatat, spune Noica, că bucuria îi separă pe oameni, în timp ce durerea îi unește (ideea apare de altfel și în *Mathesis*, dar acolo nu e exploatată din perspectivă națională). Bucuria aduce izolare, în schimb durerea, stârnind compătimire, invită la participare empatică. Tocmai de aceea durerea e o binecuvântare pentru o comunitate, căci îi leagă pe indivizi prin firul suferinței. Durerea e un factor de solidarizare. Prin durere îi poți uni pe oameni într-un tot, așadar durerea e agentul comuniunii, al misticii colective. Noica nu pomenește la ce durere se referă, dar nu e greu de presupus. Trecuse un an și jumătate de la moartea lui Codreanu, pierderile teritoriale în urma războiului erau iminente, iar starea de spirit în țară devenise explozivă. Carol al II-lea nu avea să mai reziste pe tron decât o lună și jumătate, iar Noica scria premonitoriu despre solidarizarea românilor sub efectul durerii.

Pe 8 august 1940, Noica tipărește pe cont propriu revista *Adsum*, ale cărei articole, cu o singură excepție, sunt scrise de el însuși. Excepția este articolul „Vai de voi..." semnat cu inițialele M.K. și scris, după propria mărturisire a autorului lor, de vărul primar al lui Noica, Mircea Casassovici. Articolele din *Adsum* care pot vădi un interes pentru noi judecate prin prisma tematicii legionare sunt în număr de trei. Cum revista a trebuit să treacă prin filtrul cenzurii, limbajul în care este scrisă e voalat și întotdeauna aluziv. E destul să avem însă în minte că, în acea perioadă, gazetăria lui Noica este confesivă și autoreferențială, pentru a dispune de cheia înțelegerii lor. Altminteri, mai toate textele din *Adsum* par de o neutralitate atât de inofensivă, încât nu te poți împiedica să te întrebi de ce, într-un moment critic al dictaturii regale, Noica a simțit nevoia să publice o astfel de revistă: pentru a filozofa pe seama inteligenței, a spiritului și a elitei? Pentru asta nu avea nevoie să scoată o revistă proprie, atâtea ziare din epocă îi erau la îndemână. Și totuși Noica scoate revista și, sub forma deghizată a unor articole de aparentă aplecare speculativă, își mărturisește crezul creștin și, mai ales, își anunță prezența: *Adsum*, sunt aici, legionari, sunt lângă voi. Sunt aici pentru a mă căi că nu am fost lângă voi de la bun

început. Am fost orgolios și opac, suferind de o inteligență stearpă și plină de sine. M-am purtat ca fratele fiului rispitor, care stă acasă din teama de a nu păcătui, și în timpul acesta voi ați fost uciși. De acum încolo voi fi lângă voi și, din frate al fiului rispitor, voi deveni Alioșa Karamazov: voi fi nevinovatul care coboară în lume pentru a lua asupra lui păcatele altora, în încercarea de a-i mântui. Mă voi jertfi pentru voi, așa acum s-a jertfit și Căpitanul. Și scot această revistă ca să depun mărturie că sunt lângă voi. — Acesta este, lapidar redat, mesajul revistei *Adsum*.

Primul articol demn de interes este „*Intelligentia quae non intelligit* sau moartea spirituală a timpului nostru prin primatul auxiliarului". Articolul are în centru dihotomia suflet/spirit, sufletul fiind gândit acum drept sinonim al inteligenței. Viața sufletească, adică cea bazată pe instincte, spune Noica, cere adaptare, adică simplificare, clasificare și schematizare, și astfel ea aduce în viața omului un primat al mijloacelor, așadar al tehnicii, cu alte cuvine al auxiliarului. Trăim într-o civilizație a automatismelor și a gata-făcutului, în care oamenii au încetat să mai fie persoane spirituale, devenind în schimb indivizi atomizați. Dezvoltându-ne în exces facultățile auxiliare, am ajuns să le privim ca scopuri. Inteligența, de pildă: ea e idolul vremii de azi. Uităm că ea este doar mijloc; iar scopul adevărat nu e de fapt viața, ea însăși putând fi privită ca un auxiliar, ci învierea. Scopul omului e învierea, mântuirea. Aici mesajul lui Noica e vădit creștin, fără însă ca filozoful să lege acest mesaj de contextul politic din țară.

Al doilea articol demn de interes din *Adsum* este „Veac de colectivități, așadar veac de elite", a cărui temă este raportul dintre mase și elite. Elita, spune Noica, este alcătuită din acei oameni, foarte buni și foarte puțini, care știu că materialul unei revoluții spirituale sunt ei înșiși. Acești oameni sunt atât de buni, încât simpla lor dăruire poate mântui o colectivitate. Aluzia lui Noica e destul de străvezie, e vorba de Moța și Codreanu în primul rând, apoi de cei 252 de lideri legionari împușcați în lagărele din țară. În orice colectivitate, continuă Noica, există oameni buni și oameni răi. Cei răi, oricât ar suferi, nu pot prin suferința lor să mântuie o colectivitate. Cei buni însă, acei nevinovați care, luând păcatele vinovaților asupra

lor, suferă pentru toți, reușesc astfel să-i mântuie și pe cei răi. Ideea aceasta face parte din panoplia surprinzătoare și deopotrivă scandaloasă a intuițiilor creștine: toată înțelepciunea prevăzătoare a acestei lumi nu înseamnă nimic în fața dăruirii smintite a unor tineri care, sfidând regulile prudenței, nesocotesc sănătosul instinct de conservare al maselor. Acești inocenți buni sacrificându-se pentru binele colectivității, scrie Noica, nu pot fi un model pentru ceilalți decât dacă râvnesc mereu să fie și mai buni decât sunt în prezent, iar la limită să fie atât de buni, încât oamenii să se înfioare în prezența lor. Ei trebuie să fie *înfricoșător de buni* (cu o expresie pe care o va folosi în *Buna Vestire*), ducând cu ei gravitatea misiunii pe care o au de îndeplinit. „Numai prin dăruirea lor se împlinește rostul spiritual al comunității — în cazul în care Dumnezeu vrea ca ea să se împlinească." Fiecare trebuie să năzuiască să fie un Alioșa Karamazov, un inocent care, ieșind în lume și încărcându-se cu păcatele semenilor, suferă în mod voluntar pentru mântuirea lor. Individul, scrie Noica, își asumă viața masei și, prin participația lui, transformă masa în comunitate. În felul acesta, omul elitei „dă sens organic realității aceleia care nu avea decât sens aritmetic". Toată broderia retorică pe care Noica o țese în acest articol nu face decât să spună pe larg ceea ce Codreanu le spunea odinioară legionarilor: „Acolo unde încetează jertfirea de sine, acolo încetează elita legionară."[1]

Al treilea articol din *Adsum* ce merită atenția noastră este „Veac al omului viu". Tot articolul gravitează în jurul următoarei idei: „Idealul oricărei elite conștiente nu e să facă o lume, ci să fie altă lume." Ideea aceasta o vom regăsi în articolul „Fiți înfricoșător de buni!" din *Buna Vestire*, unde Noica scrie negru pe alb: „Legiunea n-a voit să facă altă Românie, ea a voit să fie altă Românie. Cine nu simte aceasta nu înțelege nici de ce a murit Moța, și nici de ce dăruirea cea mare a Căpitanului era unul din felurile sale de-a birui și de a face neamul românesc să biruiască." O altă lume, scrie Noica în articolul din *Adsum*, o poate face și inginerul sau tehnicianul. Dar nici inginerul și nici tehnicianul nu pot să fie o lume prin ei înșiși, să propună o lume pe care ceilalți s-o urmeze ca pe un model. Inginerul și tehnicianul nu pot decât să facă o lume în afara lor, ei nu pot fi în sinea lor o lume. Ei pot doar să facă reforme sociale,

în schimb elitele pot face revoluții spirituale. „Numai câțiva pot fi, numai ei pot înconjura ființa lumii noi, în așa fel încât ei mai ales s-o reprezinte, chiar și atunci când nu mai sunt. Căci și moartea e uneori un fel de a fi." Iarăși trimiterea e transparentă: cei care, nemaifiind, își transformaseră moartea într-un fel de a fi prin care continuau să trăiască în memoria celorlalți erau liderii legionari omorâți în timpul dictaturii carliste. Tehnicianul și inginerul, spune Noica, nu pot strânge în jurul lor masele, și asta fiindcă raporturile pe care le au ei cu lumea sunt niște raporturi inginerești, bazate pe inteligență și faptă. În locul lor, e nevoie de niște oameni care să întrețină niște raporturi de intimitate cu lumea, bazate pe spirit. Această înlocuire a relației inginerești cu o relație de intimitate echivalează cu trecerea de la descifrare la destăinuire. Iată, așadar, că Noica revine la tema destăinurii. Dincolo de inteligența searbădă și sterilă a inginerului, există o viață a spiritului. Această viață nu interzice inteligența, ci o face posibilă, chiar dacă inteligența înăbușă viața și o sclerozează. „A fi" nu interzice pe „a face", ci îl susține, chiar dacă „a face" obturează cel mai adesea pe „a fi".

Nu știu dacă aici se află germenii viitoarei teorii a contradicției unilaterale din *Devenirea întru ființă*, dar formularea pe care o întâlnim în articolul din *Adsum* seamănă, măcar în formă, cu această teorie. „Iar aleșii ceasului nostru ne-au mai învățat că *a fi* se poate cu adevărat ridica până la limită, adică până la neființă. Viața autentică e de o asemenea plinătate, încât se revarsă dincolo de moarte, face până și din moarte un fel de a fi." Iarăși, aluzia este străvezie: murind, Codreanu făcuse din propria moarte un fel de a fi, căci trăia în memoria fiecărui legionar, așa cum trăiau toți camarazii ale căror nume erau strigate de legionari la „Apelul morților", la începutul fiecărei ședințe de cuib: „Ion Moța! Prezent! Vasile Marin! Prezent! Nicadorii! Prezent! Decemvirii! Prezent! Legionari căzuți pe tot cuprinsul țării! Prezent!" Și astfel, deși morți, liderii legionari erau prezenți și îi ajutau de acolo, din locul morții lor, pe camarazii vii, cu care intrau în comuniune. Ei le transmiteau taina dinspre moarte, li se destăinuiau și îi ajutau să lupte în continuare. Spiritul acesta thanatic a fost absorbit de gazetarul Noica până la identificare.

Dacă rezumăm optica lui Noica din august 1940, ne dăm seama că ea coincide cu cea a unui legionar tipic, cu deosebirea că vocabularul de care face uz filozoful este propriu, de amprentă personală, cu distincții dihotomice ca descifrare și destăinuire, izolare și singurătate, inteligență și spirit, separare și participare, sens organic și sens aritmetic. În rest, viziunea e cea legionară, axată pe triada individ-neam-Dumnezeu. Scopul individului e să participe la destinul neamului și să contribuie la mântuirea lui. Pentru aceasta, trebuie să fugă de izolare și de practicarea în gol a inteligenței sterpe. Să înlocuiască inteligența cu spiritul și izolarea cu singurătatea, căci singurătatea înseamnă de fapt să fii în comuniune spirituală, nevăzută, cu semenii tăi: întocmai comuniunea nevăzută în care trăia un intelectual neînregimentat, așa cum era Noica, un intelectual care nu participa la întruniri de cuib sau la marșuri legionare, ci își petrecea ziua în singurătatea tăcută a camerei de lucru.

Ajunși aici, să schițăm în linii mari trăsăturile legionarismului. Dacă folosim expresia de „doctrină legionară" având impresia că ea presupune o teorie închegată în interiorul căreia vom putea găsi, împărțit în secțiuni și paragrafe, programul unui partid politic, vom greși. În realitate, doctrina legionară a însemnat trei elemente: o intuiție, un sentiment și un om. Sau, mai detaliat: o viziune asupra lumii, o emoție care a alimentat viziunea și un om care a declanșat emoția, aceasta propagându-se și devenind colectivă. Viziunea a fost creștină, sentimentul a fost românesc, iar omul a fost Codreanu.

Pe oameni nu îi conduci cu teorii, ci cu emoții, iar emoțiile nu le declanșezi cu ajutorul argumentelor raționale, ci prin simpla prezență fizică. Teoria nu este decât forma pe care o capătă intuiția unui om atunci când e pusă în cuvinte. Ea este ulterioară și secundară ca importanță în comparație cu intuiția și cu sentimentul. Tocmai de aceea spuneam că doctrina legionară nu a fost în esența ei o teorie.

În genere vorbind, forța unei doctrine stă în gradul ei de contagiune sufletească, iar puterea ei de convingere se măsoară prin câmpul de emulație pe care-l poate provoca. Nu subtilitățile conceptuale, ci numărul de prozeliți adunați în numele ei este adevăratul criteriu al valabilității sale sociale. Toate învățăturile care au răscolit istoria omenirii, schimbând destine de

oameni și mutând granițe de state, au avut un mare coeficient de fascinație psihologică. A căuta să le găsești explicații raționale, punându-le succesul pe seama superiorității argumentelor invocate sau pe adecvarea mai bună la realitate înseamnă să aluneci din sofism în sofism. Încă o dată: subjugarea sufletească a unui om nu pretinde argumente și silogisme, ci emoții profunde. Iar emoțiile profunde se declanșează cu aura unui mister și cu făgăduința unui miracol. Acesta a fost atuul lui Codreanu: o foarte bună punere în scenă a misterului pe care-l emana spontan prezența sa fizică și constanta, neînduplecata promisiune a unui miracol — învierea în lumea de apoi, iar aici, în lumea concretă, schimbarea României printr-o revoluție spirituală petrecută în fiecare individ în parte. Iar viziunea aceasta a lui Codreanu a avut o putere de fascinație atât de mare pentru că, pur și simplu, a venit în întâmpinarea așteptărilor multora dintre români. A oferit ceea ce, în secret, își dorea multă lume.

Codreanu nu a apărut însă din senin. El a trăit într-o epocă al cărei spirit a știut să-l absoarbă pentru a-l reda apoi celorlalți sub forma atrăgătoare a unei promisiuni mesianice. Codreanu nu poate fi judecat în afara epocii în care a trăit. El nu putea să ajungă ceea ce a ajuns, un simbol al generației tinere interbelice, dacă timpul în care a trăit nu i-ar fi fost prielnic. Cu alte cuvinte, Codreanu nu ar fi reușit în alte epoci ceea ce a reușit în perioada interbelică.

Dar trebuie spus că tot de unde le-a venit forța le-a venit legionarilor și slăbiciunea. Forța le-a fost dată de viziunea creștină asupra lumii, dezastrul le-a venit din încercarea de a-și pune viziunea în practică. Strădania aceasta de a muta un ideal privitor la lumea de dincolo în lumea de aici a fost sursa principalelor defecte ale Mișcării Legionare. Pentru că Mișcarea Legionară a avut câteva defecte de bază, să le spunem „constitutive" pentru a le deosebi de defectele circumstanțiale, adică de acelea care apar și dispar odată cu circumstanțele istorice. Ceea ce înseamnă că defectele de bază ale fenomenului legionar nu țin de epoca interbelică, ci de acel miraj ce ia naștere atunci când trăiești cu iluzia că împărăția de dincolo poate servi drept criteriu pentru ceea ce se întâmplă în lumea de aici. Ceea ce înseamnă că de aceleași defecte suferă orice altă mișcare politică pentru care tărâmul de aici este judecat cu etalonul lumii transcendente.

Și astăzi, puținii legionari aflați încă în viață au o viziune eschatologică asupra lumii, chiar dacă epoca lor, cea interbelică, s-a stins de mult. Prin viziune eschatologică înțeleg acea perspectivă asupra lumii în care sfârșitul e o treaptă obligatorie pentru declanșarea unui nou început: moartea este etapa premergătoare învierii, iar învierea este însoțită de o judecată ce culminează în mântuire sau damnare. Această viziune este traversată de o triadă conceptuală: individ-neam-Dumnezeu, iar mântuirea individului nu se poate petrece decât împreună cu poporul lui. Așadar, legionarul crede în mântuirea neamurilor, și nu doar în cea a indivizilor.

Orice viziune religioasă este bună atâta timp cât o trăiești în intimitatea ființei tale, în schimb orice viziune religioasă devine rea din momentul în care cauți s-o întruchipezi în corpul societății tale. Iar legionarii, împingând consecvența conduitei creștine până la nivelul intransigenței fanatice, chiar asta au încercat, să-i dea viață aici, în lumea aceasta. Pentru ei, ecuația vieții era foarte simplă: acolo unde condiția de creștin se întâlnea cu condiția de român, rezultatul era unul singur — legionarul. Ei au visat în primul rând transfigurări spirituale și învieri postume, și nu reforme economice sau măsuri sociale. Ceea ce nu înseamnă că defectele de bază ale fenomenului legionar sunt de găsit într-o anumită optică economico-politică sau în cine știe ce strategie de organizare socială — pe care legionarii nu au avut-o sau nu au apucat s-o aibă. În schimb, tocmai de aceea, legionarii nu aveau cum să învingă pe scena politică interbelică, ceea ce nu înseamnă că din aceeași cauză au și pierdut. De fapt, nimeni nu este exterminat doar pentru că, prin viziunea sa religioasă, năzuiește să facă lumea mai bună. În schimb, este exterminat dacă încearcă s-o aplice *ad litteram* în lume.

Defectele constitutive ale fenomenului legionar sunt în număr de trei: fundamentalismul religios, fanatismul și totalitarismul.

Fundamentalismul religios. Ești fundamentalist creștin în măsura în care nu separi religia de politică, vrând să așezi întreaga societate pe fundamentele moralei creștine; în acest caz, politicul este mijlocul de instaurare a viziunii religioase în lumea de aici. Societatea e bolnavă și atunci, ca s-o însănătoșești,

îi tratezi toate laturile printr-una singură, cea religioasă, pe care o consideri singura „fundamentală", adică singura îndreptățită să stea la baza celorlalte. Și astfel le gândești pe toate prin prisma unei singure dimensiuni, ignorându-le, deformându-le sau anihilându-le pe celelalte.

Fanatismul. Ești fanatic dacă ești în stare să mori pentru a-ți atinge scopul, dar nu dintr-o consecvență încăpățânată, ci pentru că în viziunea ta scopul tău în lume nu este viața, ci învierea. Și nu doar învierea ta, ci a poporului tău cu tine cu tot. În cazul legionarilor, fanatismul a avut două surse: una vizionară, fiind vorba de aceeași viziune eschatologică grație căreia viața de aici merită să fie sacrificată în numele mântuirii neamului; și una uman-paradigmatică: modelul lui Ion Moța și, mai târziu, al lui Zelea-Codreanu, două exemple pe care legionarii au căutat să le imite în cursul vieții.

Totalitarismul. Ești un spirit totalitar în măsura în care vrei ca totul în țara ta să se supună viziunii tale personale despre bine și rău. Iar viziunea ta despre bine și rău nu e rodul închipuirii tale, ci este una de supremă autoritate pe care, de exemplu, ai luat-o ca atare din Biblie. Nu tu vorbești, ci Biblia vorbește prin tine, nu tu acționezi, ci decalogul acționează prin tine. Tu ești doar unealta voinței divine, căreia trebuie să i te supui. Năzuința legionarilor a fost să facă o țară a cărei înfățișare să fie desprinsă din versetele Bibliei. Urmarea e cea pe care o știm: o tragedie națională despre care nici astăzi nu putem vorbi cu detașare și onestitate.

Cele trei *defecte constitutive* de mai sus privesc relația legionarului cu comunitatea din care face el parte. Altfel spus, nu poți fi un spirit fundamentalist, fanatic sau totalitar de unul singur. Ai nevoie de un grup de oameni asupra cărora să-ți exerciți năzuințele. În plus, aceste defecte nu trebuie confundate cu cauzele interbelice ale Mișcării Legionare (ascensiunea socială a tineretului universitar, antibolșevismul, antisemitismul, antipoliticianismul), cum nu trebuie confundate nici cu acele trăsături secundare ale Mișcării, despre care am auzit cu toții: spiritul antidemocratic, organizarea paramilitară sau ostilitatea față de Liga Națiunilor. Acestea toate sunt *defecte circumstanțiale*: au ținut de epoca interbelică.

Să rezumăm. Viziunea legionarului era clădită pe o ierarhie, o scară a crezului creștin, alcătuită din trei trepte: Legiunea, neamul românesc, Dumnezeu. Cele trei instanțe erau precum trei cercuri concentrice în centrul cărora se afla legionarul, care se raporta la ele în ordine crescătoare: mai întâi credea în Legiunea al cărei membru era, apoi credea în neamul în al cărui spirit trăia și, în fine, credea în Dumnezeul religiei creștine. Luată în sine, viziunea aceasta nu are nimic deosebit și nimeni nu s-ar numi grație ei legionar. În schimb, dacă legăm viziunea de omul care a inspirat-o și de credința pe care tot el a declanșat-o, atunci rezultatul va fi etosul legionar.

Aceasta a fost constelația afectivă de care avea să se molipsească Noica.

6.
Condeiul legionarului

Dacă în ianuarie 1940 îl găseam pe Noica făcând demersuri la Cenzura statului pentru a-și publica revista *Adsum*, în luna iunie îl întâlnim ca proaspăt deținător al titlului de doctor în filozofie, după ce își susținuse public teza *Schiță pentru istoria lui Cum e cu putință ceva nou*. Drept coordonator științific îl are pe profesorul P.P. Negulescu, de care se apropiase în timpul studenției și cu care păstrase după absolvire relații prietenești. Dar, în ciuda amiciției ce-l lega de autorul *Criticii apriorismului și empirismului*, Noica își va dedica teza, publicată în același an, amintirii profesorului Nae Ionescu, sub imperiul unei sincere dorințe de a pecetlui afecțiunea pe care i-o purta fostului director al *Cuvântului*. Dar gestul proaspătului doctor în filozofie, cu toate că dovedește o reculeasă admirație față de Nae Ionescu, care murise în urmă cu o lună și jumătate (pe 15 martie), este în același timp de o vădită nepolitețe față de profesorul P.P. Negulescu, care nu putea fi încântat de felul în care unul dintre cei mai străluciți doctoranzi ai lui, căruia pe deasupra îi dăduse posibilitatea să-i fie asistent onorific, se dovedea cucerit de principalul său rival. Oricum, ediția princeps a tezei poartă pe pagina de gardă cuvintele: „Amintirii profesorului Nae Ionescu închină tipăritura de față autorul", iar conținutul ei, privind problema cunoașterii în istoria filozofiei, așază această carte în rândul lucrărilor noiciene cu tematică circumstanțială. Cu alte cuvinte, teza e o lucrare de palmares ce nu are darul de a ne spune ceva despre apele lăuntrice în care se zbătea Noica. Mai mult chiar, e o lucrare ce nu are nimic din spiritul și tonul celui căruia îi fusese dedicată.

De aceea, nu credem că greșim dacă ne vom închipui că Noica, scriind-o, trăise amărăciunea celui silit să elaboreze o lucrare în ale cărei rânduri ființa lui lăuntrică nu se regăsea deloc. Și tocmai de aceea, în lipsa unor scrieri confesive datând din această perioadă, gazetăria e singura sursă ce ne poate fi de ajutor în intuirea apelor sufletești în care se scălda filozoful, cu atât mai mult cu cât roata istoriei începuse să se rostogolească peste România. Pe 28 iunie, guvernul Gigurtu acceptă ultimatumul sovietic privind cedarea Basarabiei, iar pe 30 august cade ca o ghilotină dictatul de la Viena. Falimentul dictaturii regale e complet, iar nemulțumirea publică față de Carol al II-lea atinge apogeul. După zece ani de supremație politică în cursul căreia își eliminase fizic adversarii, ridicase corupția la rang de mentalitate politică și desființase regimul democratic, regele trăia momentul scadenței: aproape nimeni nu-l mai voia, și mai cu seamă legionarii. Tentativa regelui de a-l folosi pe Ion Antonescu drept tampon menit a amortiza tensiunea dintre instituția monarhică și Legiune se va dovedi zadarnică. În zilele de 3–5 septembrie 1940, Horia Sima, simțind criza de autoritate politică din vârful ierarhiei statului, declanșează o insurecție legionară împotriva instituțiilor statului. Cămășile verzi ocupă prefecturile și chesturile, golesc depozitele de muniții și se înarmează cu ce găsesc la îndemână. Legionarii fac acum exact ceea ce le interzisese Codreanu: lovitură de stat. Tactica de luptă a lui Codreanu împotriva regelui — prin „tăcere, răbdare și suferință" — fusese lăsată în urmă. Horia Sima alesese tactica războiului fățiș, iar legionarii își șterseseră din minte cuvintele lui Codreanu din Circulara nr. 58 din 26 februarie 1937: „Niciodată Mișcarea Legionară, pentru a birui, nu va recurge la ideea de complot sau de lovitură de stat. Consider aceasta ca o prostie. Mișcarea Legionară nu poate birui decât odată cu desăvârșirea unui proces interior de conștiință a Națiunii Române. Când acest proces va cuprinde pe majoritatea Românilor și se va desăvârși, biruința va veni automat, fără comploturi și fără lovituri de stat." [1]

Sub presiunea evenimentelor și nemaigăsind sprijin nici măcar în omul căruia îi încredințase conducerea statului, Ion Antonescu, Carol al II-lea predă pe 6 septembrie prerogativele fiului său, Mihai, după ce primise asigurări de la Antonescu

că va putea părăsi țara nevătămat. Dar înlăturarea lui Carol nu va limpezi atmosfera și în nici un caz nu va însemna sfârșitul dezastrului pentru România: pe 7 septembrie, la Craiova, delegația guvernului român, din care făcea parte și Mircea Vulcănescu în calitate de expert financiar, semnează tratatul de frontieră româno-bulgar. România pierde Cadrilaterul, adică județele Durostor și Caliacra, inclusiv orașele Silistra și Balcic. În câteva luni, țara pierduse cam 35% din suprafață: România Mare nu numai că încetase să fie mare, dar pe deasupra, pe cerul ei istoric, nu se întrevedea nici o posibilitate ca pierderile de teritoriu să mai poată fi recuperate vreodată.

Noul rege al României, Mihai I, emite pe 14 septembrie un decret regal prin care România este declarată stat național legionar. Șeful guvernului și regele, atunci când apăreau la o tribună oficială, aveau acum deasupra capului portretul lui Codreanu, după un desen semnat de pictorul Bassarab... În toamna lui 1940, guvernarea bicefală Antonescu-Sima recunoaște legitimitatea unui singur partid, Mișcarea Legionară, iar scopul comandantului Horia Sima, noul șef al Legiunii, devine legionarizarea întregii țări. Constantin Noica iese din singurătatea lui cărturărească și, lăsând în urmă participarea pasivă prin empatie spirituală, alege participarea activă, prin gazetărie militantă. În consecință, devine prim-redactor al oficiosului legionar *Buna Vestire*, directorul ziarului fiind Grigore Manoilescu, fratele economistului Mihail Manoilescu. Noica va scrie 19 articole în *Buna Vestire* și încă un articol în *Vremea*, într-o succesiune cronologică pe care o vom urmări mai jos.

Primul articol din *Buna Vestire* poartă titlul „Crede" și datează din 8 septembrie. Așadar, la două zile după abdicarea lui Carol al II-lea, Noica se manifestă public de partea Legiunii. În urmă cu doi ani, filozoful votase împotriva constituției regale și acum, după fuga regelui, trăia un moment de euforie. „În iulie 1940, am primit propunerea prof. Sextil Pușcariu de a merge în Germania, ca referent al Institutului Român recent întemeiat. Până la plecarea mea, evenimentele politice din țară (cedări de teritorii, abdicarea regelui Carol) m-au făcut să dau expresie ostilității față de lumea veche și iluziei că o revoluție de dreapta ar avea sens. Am scris în septembrie 1940 câteva articole în ziarul *Buna Vestire*, în favoarea legionarilor. Deși

articolele mele nu au făcut obiectul nici unei acțiuni împotriva mea, ele constituie o vină în trecutul meu pe care mi-am recunoscut-o în diverse împrejurări, mai târziu. (Între altele, am cerut, în 1946, Tribunalului Poporului să fiu judecat pentru articolele scrise. Cererea mea a fost clasată.)"[2]

Așa suna declarația lui Noica din dosarul pe care l-a înaintat directorului Centrului de Logică al Academiei Române în 1965. Acum însă, în septembrie 1940, starea lui de spirit este alta decât acea seninătate resemnată, de om învins, care răzbate din rândurile de mai sus. Iar articolul „Crede", deși fusese scris cu câteva luni mai devreme, când, intenționând să-l publice în *Adsum*, îi fusese respins de cenzură (pe 3 august 1940), este grăitor în privința stării sale de spirit. De altminteri, până și amănuntul că Noica publică în *Buna Vestire* un articol destinat revistei *Adsum* dovedește că, pe de o parte, filozoful nu așteptase plecarea regelui pentru a-și exprima convingerile și, pe de altă parte, că avea convingerile conturate înainte de venirea legionarilor la putere. Ideea articolului este una care plutea în aerul epocii: cu o Românie întregită geografic nu ne putem mulțumi, avem nevoie de o Românie întregită în duh, în al cărei spirit trebuie să credem cu aceeași ardoare cu care au crezut cei care s-au sacrificat pentru ea. Trebuie să credem în România spiritului, în acea Românie legendară la care au visat cei care au murit în ultimii ani. Se subînțelege că este vorba de camarazii omorâți în timpul lui Carol al II-lea. „A nu crede în neamul tău e cu neputință", scrie Noica, și asta deoarece în ultimii douăzeci de ani de întregire geografică au existat oameni sufletește și trupește tineri care au sfidat înțelepciunea bătrânilor și s-au jertift. „Ce au avut mai bun în ei (să spunem ce aveau gata de moarte în ei) era pentru spirit, nu pentru pământ. Pentru pământ luptase întreaga istorie românească, sfințindu-l; cine oare avea să sfințească și duhul pământului acestuia?" Aluzia e transparentă: duhul unei țări se sfințește prin jertfa elitei, o elită aflată în amintirea urmașilor sub forma modelului pe care ea însăși îl întrupează, modelul jertfei puse în slujba neamului.

Al doilea articol poartă titlul „Fiți înfricoșător de buni!" și are data de 10 septembrie. Reîntâlnim în rândurile lui ideea elitei menite a călăuzi masele, dar o elită definită printr-o lume

spirituală pe care reprezentanții ei o propun maselor ca model de conduită. Forța unei asemenea elite, spune Noica, stă în aceea că mizează pe valorile ființei spirituale, și nu pe criteriile faptei faustice. Ea trăiește în spirit mai înainte de a trăi prin faptă. O asemenea elită nu propune reforme sociale, ci năzuiește la o revoluție spirituală, la o *metanoia* creștină în urma căreia oamenii să fie transfigurați lăuntric. „Legiunea n-a vroit *să facă* altă Românie. Ea a vroit *să fie* altă Românie. Cine nu simte aceasta nu înțelege nici de ce a murit Moța, și nici de ce dăruirea cea mare a Căpitanului era unul din felurile sale de a birui și de a face neamul românesc să biruiască. De făcut o altă țară poate și stăpânirea străină. De făcut o altă țară pot și 200 de tehnicieni elvețieni, pe cari i-am tocmi să ne gospodărească. Dar nu vedeți că e vorba și de altceva decât de șosele, sonde și spitale? Nu vedeți că e vorba și de România duhului, înainte de celelalte, de România duhului?"

Și acum urmează „soluția Noica": pentru ca reprezentanții elitei legionare să aibă puterea de a le insufla românilor dorința de a-i urma, ei trebuie să fie nu buni, nu foarte buni, ci *înfricoșător de buni*. Legionarii trebuie să fie niște ființe a căror corectitudine morală să înfioare pe oricine vine în contact cu ei. Ei trebuie să năzuiască a reprezenta „un tip de român atât de pur, încât actul lui de prezență să oblige". O asemenea bunătate vecină cu perfecțiunea este, potrivit lui Noica, singura virtute prin care legionarii îi pot atrage pe români de partea lor, căci dacă vor fi buni, bunătatea lor, molipsindu-i pe ceilalți, îi va ridica la nivelul celor care s-au jertfit. „Așa a înțeles Moța. Și dacă s-a dăruit, a făcut-o pentru că a vrut să fie viu printre noi. De-ar fi rămas altfel printre noi — așa cum i-o cerea tot ce era cumințenie în inimile noastre — el ar sta astăzi sub a patrusprezecea cruce de lemn, la Râmnicu-Sărat. [Noica face aici trimitere fie la cei patrusprezece legionari — Codreanu, cei trei Nicadori și cei zece Decemviri — care, fiind transportați de la închisoarea din Râmnicu-Sărat spre Jilava, fuseseră strangulați pe drum, în noaptea de 29-30 noiembrie 1938, fie, mult mai probabil, la cei treisprezece șefi legionari împușcați în noaptea de 21 spre 22 septembrie la Râmnicu-Sărat, ca represalii la asasinarea lui Armand Călinescu. Printre ei se afla prietenul lui Noica, Mihail Polihroniade. Ceilalți doisprezece au fost:

Gheorghe Clime, Ion Banea, Alecu Cantacuzino, Nicolae Totu, Alexandru Tell, Gheorghe Furdui, Paul Craja, Sima Simulescu, Gheorghe Apostolescu, Gheorghe Istrate și Aurel Serafim — *n.a.*]. Căci așa răsplătea România lui Carol al II-lea pe cei ce visau o țară mai bună."

Potrivit lui Noica, legionarii trebuie să termine odată cu mentalitatea călduță a românului mediocru care, nevrând tot binele posibil, se mulțumește cu jumătate de bine. „Știam bine că se găsesc încă, în țara aceasta, după toate dezastrele ei, oameni cari să creadă, ca și acum zece ani, că tot ce le trebuie e «puțintel bine». Doar pentru că se mulțumeau cu puțintel bine, pentru că le era frică de binele cel adevărat, răsturnător și restaurator, au slujit ei putregaiul și minciuna acestora. Vroiau pentru țara lor puțintel bine, și i-au făcut o imensitate de rău." În schimb, o țară în care oamenii reușesc performanța de a face bine în chip firesc, adică de la sine, prin firea lucrurilor, fără a se sili sau fără a se chinui pentru a-l face, acea țară ar fi România la care visează legionarii. Dacă ne amintim ce spunea Codreanu, în *Pentru legionari*: că România nu de programe politice duce lipsă, ci de oameni, de oameni în stare să facă binele, atunci ne dăm seama că articolul lui Noica nu face decât să dezvolte în stil propriu una dintre ideile dragi legionarilor: ținta unei reforme spirituale este fiecare individ în parte. Individul trebuie să sufere pe dinlăuntru un proces de desăvârșire morală la capătul căruia va fi un om nou, nesupus primejdiei de a mai face vreodată răul. Acestui tip de om îi cere Noica să fie înfiorător de bun. „Cât de buni trebuie să fi fost cei morți pentru ca brațul celor vii să înfăptuiască încă." Epilog sec, cu o tentă funebră: nimic altceva decât cultul amintirii camarazilor morți.

Al treilea articol este publicat în 11 septembrie și poartă titlul „Ești necinstit sufletește..." Titlul reproduce cuvintele pe care Codreanu i le adresase lui Iorga în scrisoarea prin care protesta împotriva interzicerii comerțului legionar în București, în februarie 1938. Noica nu pomenește numele lui Iorga, dar dacă ne amintim că suntem în septembrie 1940 și Iorga era încă în viață, și dacă ne mai amintim că *Buna Vestire*, fiind cotidianul puterii oficiale, era citit chiar și de adversarii legionarilor, atunci putem presupune că articolul acesta a ajuns sub ochii istoricului.

Dar nu atât efectul pe care articolul îl va fi avut asupra lui Iorga contează, cât starea de spirit a lui Noica, împrumutată rândurilor articolului. O ostilitate mocnită față de Iorga, omul căruia legionarii nu-i puteau ierta că, în urma scrisorii din care Noica extrăsese cuvintele *Ești necinstit sufletește*..., îi intentase proces lui Codreanu și contribuise astfel la planul regelui de eliminare a șefului legionarilor; cum nu-i puteau ierta că, în momentul aflării comunicatului de presă privind uciderea lui Codreanu, comentase: „Au procedat prea stângaci..", referindu-se la felul în care subordonații lui Armand Călinescu și Gavrilă Marinescu înscenaseră asasinarea lui Codreanu; cum, tot așa, nu-i puteau ierta că pe 21 septembrie 1939 lovise cu piciorul cadavrele legionarilor expuse în Piața Elefterie, lângă Facultatea de Medicină, pe locul unde fusese împușcat premierul Armand Călinescu.

„Și din mormânt îți voi striga: Ești necinstit sufletește!"[3] Noica preia vorbele lui Codreanu și le atribuie o semnificație mai cuprinzătoare, transformându-le într-o mustrare îndreptată împotriva acelora care, prin pasivitate, retragere și încuviințare tacită, fuseseră în ultimii doi ani complicii indirecți ai regimului carlist. „Nu puteai face gestul cel mai mic de încadrare și cumințenie, fără să te simți necinstit sufletește. Îți luai leafa ta de funcționar conștiincios, condamnat să slujești un stat aflat pe mâini ucigașe — și te simțeai necinstit. Aveai de întreținut o mamă, câțiva copii sau dreptul tău la viață pur și simplu — și te simțeai necinsitit. Acolo, în închisoare, stătea un om, stăteau în numele lui zeci de mii de tineri, cari toți te vroiseră mai bun și mai încrezător în neamul tău. Ei erau din ce în ce mai purificați și [mai] buni; poate mulți dintre ei erau și din ce în ce mai încrezători; dar tu, cel de afară, erai necinstit sufletește."

Ceea ce sare în ochi este că Noica nu se exclude pe sine din categoria celor necinstiți sufletește. Tonul articolului e unul confesiv și deopotrivă acuzator, reproșul pe care-l adresează filozoful fiind ațintit în primul rând asupra propriei conștiințe, căci și el se numărase printre cei care aleseseră neimplicarea în schimbul liniștii, acceptând să stea deoparte pentru a nu-și periclita familia și pentru a nu-și compromite cariera filozofică, iar acum simțea nevoia să mărturisească asta, ca o căință rostită în fața tuturor. „Legiunea a adus, timp de doi ani și jumătate, în fiecare conștiință curată de aici: sentimentul rușinii de a nu

se afla în închisoare. Veneau împrejurări externe uluitoare; cei dinăuntru, cu presa și radioul lor infernale, te mințeau fără scrupul și fără încetare; totul era sortit să te amăgească și narcotizeze. Și tu atâta așteptai: să fii narcotizat. Dar veneau ceasurile înfiorătoarei lucidități — și te simțeai trădător și canalie și necinstit.“ Înclinația lui Noica de a se autoflagela în public poate părea nefirească, dar dacă ne amintim că rândurile acestea le scria într-un București unde, la ceasuri fixe, cetățenii îngenuncheau și se rugau în cor pentru sufletele celor morți, realizăm că remușcarea lui Noica era o prelungire a unei stări de spirit generale. Inutil să mai spunem, articolele filozofului nu pot fi judecate decât în raport cu această stare de spirit. A le scoate din context și a le analiza în sine, în virtutea unui logici aseptice de examen de laborator, înseamnă a face exact greșeala pe care o fac mai toți istoricii români: a judeca trecutul după criteriile prezentului.

Al patrulea articol semnat de filozof în *Buna Vestire* este „Cultură și legiune“ și poartă aceeași dată ca articolul anterior, Noica publicând două articole în același număr, primul pe pagina întâi, al doilea în pagina a doua. Tema articolului este arta cu tendință. Potrivit autorului, autonomia esteticului e un deziderat teoretic fără acoperire în realitate. Arta nu poate fi autonomă și nu-și poate sluji sieși. Într-o societate legionară, rostul artei este fie de a pregăti ivirea omului nou, fie de a da expresie omului nou, după ce acesta s-a ivit. Dar trăsătura distinctivă a acestei arte, spune Noica, este aceea că atmosfera în care se va realiza va fi una de libertate totală, și anume o libertate în care constrângerea nu vine din afară, prin silnicie și forță, ci dinlăuntru, prin convingere și înduplecare entuziastă. Așadar, libertate fără autonomie estetică, întrucât artistul, supus el însuși acelei transfigurări spirituale la care râvneau legionarii, simte că nu poate crea decât în duhul acestei transfigurări. „Legiunea visează pentru țara românească un alt tip de om. Cultura nu poate decât fie să-l slujească, grăbindu-i ivirea; fie, odată ivit, să-l exprime. Ea este liberă și într-un caz, și într-altul. Căci dacă tipul ideal de om nu constrânge, atunci libertatea e o nebunie. Conducătorul de totdeauna al Legiunii, ca și conducătorul de azi, a definit raportul dintre cultură și Mișcare prin gândul acela, mai răscolitor decât orice pagină de metafizică:

noi tindem către un tip de om atât de desăvârșit, încât artistul, poetul și gânditorul, *în deplina lor libertate*, să-l sculpteze, cânte și gândească. Ce înseamnă libertatea mult slăvită a culturii față de un asemenea elan către puritate și frumusețe? Un tip de om care să iradieze în jurul său, de care artistul să nu-și poată depărta cugetul — ce extraordinară culme românească [...] Și câtă cultură adevărată se răsfrânge din cel dintâi tip de om frumos al Vieții și Morții românești." Se subînțelege că cel dintâi om frumos al vieții și morții românești era Codreanu.

Să ni-i imaginăm acum pe Ion Barbu scriind poezii depre Căpitan, pe Noica scriind despre Căpitan, pe Cioran făcând același lucru, Eliade la fel, Arghezi la fel, Aron Cotruș la fel, Radu Gyr la fel, și ca ei zeci și zeci de alți intelectuali români. Ceea ce este năucitor pentru mentalitatea secolului al XXI-lea este că acești oameni, scriind despre Codreanu, au scris din proprie convingere, și nu dintr-un calcul meschin legat de un avantaj de moment. Și atunci cum putem azi explica psihologia acestor oameni fără să rostim verdicte care s-au construit într-un timp ulterior al istoriei?

Al cincilea articol este „Cumplita lor călătorie" și poartă data de 12 septembrie 1940. Tema privește pe cei 46 de legionari care, după asasinarea lui Armand Călinescu, fuseseră împușcați în lagărul din Miercurea Ciuc și înmormântați într-o groapă comună. Peste un an, dictatul de la Viena, rupând Ardealul de Nord de România, împingea zona orașului Miercurea Ciuc dincolo de granița românească, astfel că acea groapă comună trecea pe pământ maghiar. În septembrie 1940, regimul legionar face diligențele de rigoare pentru a deshuma cadavrele și a le înmormânta din nou pe teritoriul românesc. Ca loc de înmormântare va fi ales cimitirul din Predeal, stațiunea în care obișnuia Codreanu să meargă iarna la schi și care devenise, prin numărul mormintelor legionare, un veritabil panteon legionar. Cumplita călătorie la care se referă titlul articolului nu privește transportul celor 46 de cadavre de la Miercurea Ciuc la Predeal, ci invers, de la Predeal la Miercurea Ciuc, în virtutea unei viziuni ce-i fusese inspirată lui Noica de pierderea Ardealului. Mai precis, episodul deshumării cadavrelor legionarilor este folosit de Noica pentru a pune în lumină tragedia pe care pierderea Ardealului o reprezenta pentru țară, tragedie în fața căreia nici

măcar regimul bicefal Antonescu-Sima nu putea face nimic. Ardealul fusese cedat, și nici o putere omenească nu părea să-l mai poată aduce înapoi. Și atunci, Noica își amintește de o putere neomenescă, cea de care vorbise cu ani în urmă Ion Moța: „Avem cu toții cea mai formidabilă dinamită, cel mai irezistibil instrument de lucru, mai puternic decât tancurile și mitralierele: este propria noastră cenușă!"

Noica reproduce cuvintele lui Moța din *Cranii de lemn* și se întreabă retoric, cu un patetism tipic acelor zile, dacă nu cumva cele 46 de cadavre legionare, văzând neputința celor vii de a recăpăta Ardealul, nu vor porni ele înapoi, cu propria lor cenușă, într-o nouă, cumplită călătorie, pentru a îndeplini ceea ce camarazii lor vii nu pot face. „I-au chinuit în viață, la Miercurea Ciucului, iar acum netrebnicia lor nu-i lasă nici odihnei morții. A trebuit să-i luăm de acolo pe cei patruzeci și șase de legionari căzuți și să-i ducem în Predealul cel aspru, atât de drag Căpitanului lor. [...] Dar de ce să-i luăm de la Miercurea Ciucului? De ce nu i-am lăsat acum, când s-au oțelit prin moarte în lupta lor împotriva tiraniei românești, să se lupte așa cum știu ei, din cimitirele de la Miercurea Ciucului, cu tirania ungară? De ce să-i slăvim când ei pot încă să ne apere? [...] Și-ți vine în minte, printre fantome cum trăim cu toții, ceva halucinant. Dacă, într-o noapte, cei patruzeci și șase de legionari căzuți au să se ridice din morminte spre a porni într-o cumplită călătorie? «Nu vom avea pace nici în morminte», spusese unul [cuvintele lui Moța — *n.a.*] Dacă nu ne vor ierta zăbava și vor porni ei, strigoii, îndărăt spre Miercurea Ciucului? Poate că și la ei s-a gândi Moța când exclama: «Se apropie stăpânirea strigoilor, cumplită!»"

Tonul e iarăși funebru, cu o tentă exaltată și apăsat vindicativă, ca mai toate articolele scrise de Noica în aceste luni. Subtonul sufletesc de bază al legionarilor în acele zile era o tensiune paroxistică și o surescitare colectivă pe care, tocmai pentru că nu le-am trăit, nici nu ni le putem închipui. În fond, ceea ce e izbitor în tonul lui Noica este tocmai tensiunea aceasta de coardă întinsă la maximum, de arc parcă gata să plesnească în orice clipă. Cum arăta oare Bucureștiul acelor zile, când pe străzi nu puțini oameni aveau exact psihologia de butoi de pulbere pe care o dovedește Noica în aceste articole?

Al șaselea articol se intitulează „Ce înseamnă biruința" și poartă data de 15 septembrie 1940. Spre deosebire de celelalte articole, acesta a fost publicat în revista *Vremea*, dar, prin data apariției și prin temă, nu-și poate avea locul decât alături de textele *Bunei Vestiri*. Potrivit lui Noica, toți românii vorbeau în zilele acelea despre biruință, dar foloseau cuvântul fără să știe prea bine ce înțeles are. Așadar, ce înseamnă biruința pentru legionari? Răspunsul lui Noica e paradoxal. Dacă biruința înseamnă, în înțeles creștin, lumină, atunci românii sunt departe încă de a gusta din biruință, și asta fiindcă Legiunea, dacă a adus ceva în sufletul românilor, acel ceva a fost suferința și întunericul. Legionarii ne-au învățat, spune Noica, să suferim în bezna închisorilor visând la o lumină de care românii nu au încă parte. Când această lumină va veni, ea nu va mai fi hărăzită legionarilor morți, ci neamului românesc. Căci biruința legionară, și aici Noica se încumetă să facă o profeție, biruința aceasta nu e pentru legionari, care nu vor apuca să se bucure de ea, fiindcă vor muri înainte ca ea să vină, biruința legionară e pentru neamul românesc. Altfel spus, un legionar mai întâi moare și abia apoi biruie, iar de biruința lui se va bucura altul, nu el însuși. Ce mostră mai bună de viziune eschatologică s-ar putea închipui decât articolul acesta?

Mergând mai departe pe firul articolului, vom vedea că Noica își ilustrează ideea eschatologică făcând uz de cuvintele comandantului legionar Puiu Gârcineanu, unul dintre cei cinci deținuți de la Văcărești: „Într-adevăr, ce înseamnă biruința? Mă gândesc încă o dată la gestul pe care se spune — și așa trebuie să fie — că l-a săvârșit Puiu Gârcineanu când a aflat, în lagăr fiind, de uciderea Căpitanului. A îngenuncheat, s-a recules și după aceea a spus camarazilor săi: «Căpitanul a biruit!» [...] Prin urmare, ce înseamnă biruință? Dacă biruință înseamnă lumină, cum poate Legiunea birui cu adevărat? Căci ea a adus lumii românești *înțelesul întunericului*. De aceea și suntem, rând pe rând, vrăjiți de ea și nu putem scăpa de obsesia ei: pentru că a adus peste noi înțelesul adânc al suferinței și al întunericului. Cum poate ea birui? Legiunea luptă, suferă și învie. De treisprezece ani Legiunea luptă, suferă și învie. Biruința nu e pentru ea. Când va veni, nu va fi pentru ea. E pentru neamul românesc, care n-a biruit, singur, încă."

Fraze scurte, sacadate, tăioase, emanând o atmosferă de tenebre, de catacombe, întocmai ca în zorii ai creștinismului, și o atmosferă străbătură de un fior mesianic și de o optică a jertfei. Potrivit lui Noica, legionarul trebuie să trăiască în suferință și întuneric sperând că într-o zi va apărea lumina. Lumina adusă neamului echivalează cu mântuirea lui, iar pentru asta e nevoie de jertfa celor mai buni dintre legionari. Moartea lor e condiția mântuirii românilor. Și repet: ce mostră mai nimerită de eschatologie creștină se poate închipui, dacă nu articolul acesta al lui Noica?

Al șaptelea articol este intitulat „...Și viață fără de moarte" și este publicat în aceeași zi cu „Ce înseamnă biruința", pe 15 septembrie, dar de data aceasta în *Buna Vestire*. Este prilejuit de manifestația pe care legionarii o organizaseră cu o zi înainte în București, cu prilejul decretării României stat național legionar. În articol, Noica evocă și comentează o vorbă pe care a auzit-o în rândul publicului ce asista la trecerea formațiunilor legionare: „Dar nu sunt așa de tineri!" constata contrariat unul dintre privitori, mirat că printre legionari se aflau bărbați cu părul cărunt. Replica lui Noica este: românii trăiesc cu convingerea că legionarii trebuie neapărat să fie tineri, uitând că tinerețea nu e chestiune de vârstă biologică, ci o stare de spirit. Nu cât de tânăr ți-e trupul, ci cât de proaspăt ți-e sufletul contează. E vorba, spune Noica, de o stare de spirit care te face apt să primești moștenirea spirituală pe care iluștrii morți ai Legiunii au lăsat-o românilor. Moștenirea aceasta face ca morții să aștepte mereu ca viii să se ridice la nivelul lor de jertfă și pătimire, iar dacă cei vii nu vor fi destul de vrednici, atunci moștenirea va aștepta o altă generație pentru ca mesajul ei să se împlinească. Așadar, amintirea morților reprezintă o uriașă exigență pe care cei răposați o îndreaptă către cei vii. „Și dacă totuși — te întrebi din buze, numai din buze — s-ar întâmpla să fim nevrednici de biruința deplină a neamului? Ar fi *cei vii* nevrednici. Iar moștenirea morților ar trece mai departe. Căci aceasta au reușit cei cari, prin păcatele lor, au lovit în Căpitan, au silit pe Moța să se dăruiască pentru ei și au trimis în veșnicia românească pe cei mai buni: au dat cu adevărat o veșnicie românească. E ceva incoruptibil în moștenirea Legiunii. Iată ce au reușit călăii ei! E ceva incoruptibil, care ne înfricoșează și ne

încovoaie. Dar care, pentru azi sau mâine, a dat neamului nostru harul din poveste: «tinerețe fără bătrânețe». Ultimul gând al Căpitanului — de vom cădea, neamul nostru românesc moare prin noi — nu mai e cu putință. De vom cădea, Legiunea învie încă."

Dacă trecem peste tonul exaltat de misionar, ridicându-se strident, parcă, peste mulțimea credincioșilor, putem vedea că Noica surprinde aici o trăsătură care i-a înspăimântat mereu pe adversarii legionarilor: puterea fascinatorie exercitată de modelul lui Moța, adică ispita legionarilor de a-i repeta gestul. Sau, cum spune Noica, câtă vreme românii își vor aminti de cum au murit Moța și Codreanu, există posibilitatea învierii Legiunii. Moștenirea de care vorbește Noica e chiar memoria jertfei lor, transmisă din generație în generație. Iar dacă o generație va uita să preia moștenirea, va veni alta care o va prelua. Dacă e să se schimbe ceva, se vor schimba doar reprezentanții vii ai generațiilor, în timp ce moștenirea va rămâne neschimbată. În raport cu succesiunea biologică a generațiilor trecătoare, modelul legionarilor e incoruptibil.

Al optulea articol se numește „Anul I, ziua întâi" și este datat 17 septembrie 1940. Articolul spune, în esență, că menirea Legiunii nu este să dea României reforme sociale, ci să aducă o revoluție spirituală la capătul căreia țara să fie transfigurată. Judecat prin prisma acestei transfigurări, faptul că Legiunea să află la guvernare, spune Noica, este în defavoarea ei, și asta deoarece Legiunea se sacrifică pe un alt altar decât cel pentru care s-a pregătit spiritual, căci terenul predilect de acțiune al legionarilor este spiritul, iar nu materia. Legiunea nu poate da românilor programe politice, ci jurăminte spirituale, iar acestea țintesc sufletele, nu materia lumii. „Să înțeleagă odată și cei cari nu s-au lămurit până acum: Legiunea nu este un partid care ajunge, azi, la putere; ci o revoluție care ajunge la împlinire; care *și pe plan politic* ajunge acum la împlinire. [...] Revoluția Căpitanului — revoluție mai răscolitoare decât celelalte din istoria noastră, căci nu e făcută *împotriva* cuiva, ci *pentru* valorile spiritului — n-ar fi avut nevoie de o întregire politică dacă am fi fost la timp vrednici de ea. Dar n-am fost încă vrednici de ea. De aceea, Legiunea guvernează. Și face un sacrificiu că guvernează. Înțelegeți asta? Face sacrificiul cel mai greu. Toate

sacrificiile de până acum erau *sigure*, căci se petreceau înăuntru, în inimi și carne, pentru biruința spiritului românesc. Sacrificiul de a guverna trimite în afară, către materie, în vederea biruinței spirituale asupră-i. Dacă va rezista materia românească? Inerția românească? Somnul românesc? [...] Prin urmare, nu așteptați minuni de la Legiune. Dar lăsați-vă prefăcuți voi în exemplare minunate, lăsați-vă voi transformați de Legiune. Aceasta a dovedit ce știe și poate Legiunea: să prefacă pe om; să obțină, în loc să dea. Căci ce dă Legiunea? Propune programe nemaiauzite? Soluții? Pensie la fiecare? Nu. Dă jurământ către Moța: «Să ne smulgem din bucuriile pământești.» [E vorba de „Jurământul gradelor legionare" pe care legionarii, alături de Codreanu, îl rostiseră pe treptele bisericii Gorgani, la înmormântarea lui Moța și Marin — *n. a.*] Citiți încă o dată apelul către Legiune al comandantului ei, Horia Sima, și nu veți găsi nici planuri guvernamentale, și nici problema alungării străinilor; ci jurământul către Moța: «Să trăim în sărăcie... Să ne jertfim permanent pentru țară.» Minunile nu le fac guvernanții. Le pot trezi ei. Aceasta visează pentru neamul său Horia Sima când spune că biruința deplină a Mișcării va veni în ziua când «întreaga națiune va fi legionarizată»: să trezească în toți oamenii țării acesteia ce a reușit Căpitanul să trezească în aproape toți legionarii. Nu rezistați. Nu mai fiți spectatori. Nu mai spuneți: «Să-i vedem și pe ăștia.» Ăștia vin să stoarcă din noi ce putem da noi, neamul acesta răvășit și îngenuncheat, mai bun. Și nu vă simțiți oare umiliți că în fiecare zi ni se cântă la radio «Deșteaptă-te, române»? Materie, somn, inerție românească — supuneți-vă!"

Pe un ton apăsat și autoritar, Noica le cere românilor să se supună, să-i asculte pe legionari și să-i urmeze pe drumul mântuirii. Dacă încerci să intri în psihologia autorului, ai impresia că, nemărturisit, Noica privea țara ca pe o biserică al cărei altar era guvernul Antonescu-Sima. Supuneți-vă, convertiți-vă, credeți — cuvintele lui Noica seamănă cu cele ale misionarului îndemnându-i pe păgâni să primească botezul. În fond, orice formă de propagandă este o variantă de misionarism mai mult sau mai puțin laic.

Al nouălea articol semnat de Noica în *Buna Vestire* este „Pentru cel care înțelege", fiind datat 18 septembrie 1940.

Comentând reacțiile pe care ceremoniile legionare le provoacă în rândurile populației, ceremonii în cursul cărora erau comemorați camarazii omorâți în timpul dictaturii carliste, tonul lui Noica devine acuzator. „Nu ești legionar și spui că nu înțelegi ce se întâmplă în țară. Te cred. Dacă ai fi avut voința să înțelegi, ai fi fost legionar. Te miri că astăzi, în plin dezastru românesc, Legiunea se bucură. Unde vezi bucuria, om nedrept? Legionarii se gândesc la morții lor de ieri; se gândesc la propria lor dăinuire de mâine; visează să învie un neam trăind în letargie — și voi numiți asta bucurie? între voi și legionari e o singură deosebire: că voi trăiți drama românească abia acum, când se întâmplă, pe când ei o trăiesc de ani și ani, de când se prefigurează. Când în 1936 Căpitanul spunea: «Să nu fie dat generației noastre să asiste la ciopârțirea țării» — voi, oameni cuminți, v-ați întrebat: unde vede el primejdia? Când, mai înainte încă, Moța spunea: «Nu vom avea pace în nici un mormânt până când nu vom ridica din nou ceea ce alții au pângărit, au risipit și au pus sub blestem» — voi v-ați întrebat din nou: cum să ridici ceea ce nu s-a prăbușit încă? Voi nu vedeți lucrurile decât atunci când se întâmplă. [...] Am văzut pe străzi, în seara unei zile de primăvară, când s-a votat Constituția lui Carol al II-lea, în 1938, oameni jucând hora în sunetele muzicii militare: am văzut țara aceasta întreagă spunând *da* după ce la alegerile din 1937 spusese *nu*. Am văzut-o ieșind după «linia destinului ei», consimțind, abjurând, turcindu-se, și toate acestea în sunetele muzicii militare! Cum, jumătate din Ardeal abia azi o pierdem? N-am pierdut-o în februarie 1938? N-am pierdut-o în 29 noiembrie 1938? Oameni călduți, bombe cu efect întârziat ce sunteți! N-ați înțeles nici de ce suferă Legiunea, nici în ce *crede* ea. Veți înțelege mai târziu. Dar voi veniți întotdeauna prea târziu."

Cu această retorică superbă, Noica le reproșează românilor că, neavând simțul anticipației, reacționează în fața unei nenorociri abia când ea s-a întâmplat, deși semne prevestitoare existaseră cu mult înainte. După cum le reproșează inconștiența cu care au pregătit fărâmițarea României atunci când au acceptat să voteze Constituția lui Carol al II-lea în februarie 1938,

după ce, cu două luni mai înainte, votaseră la alegerile din decembrie 1937 împotriva lui Carol și a guvernului liberal.

În timp ce Noica scrie acest articol, Gala Galaction notează în jurnalul său joi, 19 septembrie 1940: „Cunosc de câtva timp un tânăr teleormănean, om cu multă carte, spirit filozofic și conștiință clară. Îl cheamă Constantin Noica. Observ că scrie în ziarele legionare și am citit cu interes câteva articole. Poate că prin prisma priceperii și personalității acestui tânăr voi ajunge să situez exact, în conștiința mea, valoarea noilor escaladatori ai amfiteatrului nostru social și intimitățile ideologiei lor."[4]

Din rândurile acestea îți dai seama cât de importantă a fost pentru legionari trecerea intelectualilor tineri de partea lor. Ultimii au construit pur și simplu o punte culturală între legionari și generațiile vârstnice, a căror mentalitate, deja închegată, nu mai putea rezona cu chemarea legionarilor, și au interpretat în folosul acelorași generații mesajul creștin pe care legionarii propriu-ziși nu aveau nici priceperea și nici elocința să li-l transmită. Pentru Galaction, Noica juca rolul unui purtător de cuvânt al legionarilor, a cărui limpezime în exprimare putea fi un ghid care să-i pună la îndemână, cum scrie, „intimitățile ideologiei" legionare.

Pe 22 septembrie 1940, guvernul român sărbătorește ziua eroilor și martirilor legionari. La Predeal are loc o mare ceremonie comemorativă la care participă Ion Antonescu și Horia Sima. Noica scrie în aceeași zi articolul „Ierusalime... Ierusalime...", cel de-al zecelea text din suita gazetărească a *Bunei Vestiri*. Tonul lui este acuzator, filozoful reproșându-le bucureștenilor „îmbuibați" lipsa de apetență pentru reforma spirituală dorită de legionari și pe deasupra pomenind, pe un ton de fățișă și patetică amenințare, că, dată fiind găunoșenia omenească și frivolitățile voluptoase cu care își irosesc vremea, bucureștenii aceștia nu merită să trăiască în capitala României. „Toată lumea simte că s-a întâmplat ceva. Bucureștii celor îmbuibați nu simt. Bucureștii celor îmbuibați dorm, dansează sau cântă. [...] N-a fost om viu în țara asta pe care nepăsarea câtorva straturi de sus ale societății bucureștene să nu-l indigneze. N-a fost suflet mare care să nu dorească țării o altă capitală — cu prețul mutilării ei. Regina Maria, care avea cel puțin o extraordinară

înțelegere a frumosului românesc, a dorit de la începutul întregirii noastre mutarea capitalei. Iar mai ales Căpitanul a dorit-o. Căci nu era vorba numai să dovedească puterea constructivă a sufletului legionar. Era și gândul de-a prăbuși odată cetatea aceasta a sufletelor îngrășate și sterpe. Cât de mult s-a îngrășat și cât de sterp s-a dovedit orașul lui Bucur în ultimii ani! Plutește peste Bucureștii celor îmbuibați duhul unei lumi care nu e contemporană cu restul României; care nu simte odată cu restul României. [...] O, de i-am putea scoate din liniștea lor. Dacă aș fi primar al Capitalei, aș face orice să-i scot din nesimțire: aș da alarma antiaeriană de două ori pe săptămână; le-aș opri apa și electricitatea când le e lumea mai dragă. Le-aș închide localurile de noapte și i-aș obliga să facă post negru vinerea. Iar dacă nu s-ar trezi, să li se mute Capitala. Să doarmă în veci în Pompeiul lor. Să doarmă în Sodoma lor!"

Dacă facem abstracție de seriozitatea cu care Noica, sub apăsarea unei vădite tensiuni retorice, își profera amenințările, vorbele acestea sunt mai curând amuzante. Și să mai remarcăm în treacăt că, peste decenii, măsurile prin care Noica spera să-i trezească pe bucureșteni din letargie — oprirea apei și a electricității, închiderea localurilor de noapte — aveau să fie puse în aplicare de înșiși adversarii tradiționali ai legionarilor, comuniștii, deși, firește, scopul acestora din urmă nu era deșteptarea locuitorilor la viața spiritului...

Al unsprezecelea articol poartă titlul de „10 001" și este publicat pe 20 septembrie. Tema articolului e legată de o idee recurentă în gazetăria noiciană din acea perioadă: elita românească. Numărul din titlul articolului se referă la cei 10 000 de legionari care urmau să facă parte din corpul de elită „Moța-Marin", o formațiune înființată de Codreanu pe 13 ianuarie 1938, la un an de la moartea în Spania a celor doi legionari. Ideea căreia îi dă glas Noica în articol este de fapt un îndemn: fiecare român ar trebui să năzuiască să fie cel de-al zece mii unulea membru al acestui corp de elită legionar. Numai așa România va fi legionarizată în întregime și numai așa fiecare individ va suferi pe dinlăuntru o schimbare adâncă. Asta înseamnă că legionarizarea (spiritualizarea) unui om, spune Noica, nu poate fi un fenomen de suprafață, făcut din motive de oportunism public, ea cere o răscolire profundă, venită din

străfundurile sufletului românesc. Și așa cum puterea adevărată iradiază dintr-un focar de putere profundă, tot așa legionarizarea României ar trebui să iradieze dinspre corpul de elită „Moța-Marin". Optica aceasta ar putea să surprindă, spune Noica, dar forța Legiunii se recunoaște și după cum știu legionarii să-i surprindă pe români. Puterea lui Codreanu se recunoștea după arta sa de a-și surprinde adversarul: „Căpitanul surprindea. A fost una din cele mai mari victorii asupra adversarilor săi — care nu erau nici puțini, nici proști — de a face exact lucrul la care nu se așteptau. Cine ar fi crezut că după alegerile din 1937 Legiunea nu va da lupta? Căpitanul nu a grăbit-o. Simțea, poate, că România aceasta, care înțelege cu întârziere, păstrează un rest de încredere în ceilalți și o rezervă față de Legiune. A trebuit ca ceilalți, cu rege cu tot, să le arate până la capăt ce pot și ce nu pot. A trebuit să le arate că poate îndura totul. [...] Dacă lumea românească ar cunoaște mai bine Mișcarea Legionară, dacă ar citi cărțile căpeteniilor, circulările din trecut și mai ales acea extraordinară *Cărticică a șefului de cuib*, ar înțelege mai mult din ce se întâmplă astăzi. S-ar mira, încă, uneori. Dar ar sfârși prin a înțelege. [...] Iar pentru că înăuntrul Legiunii educația s-a făcut prin elite, lumea contemporană urmează a fi și ea transformată prin influența elitelor legionare existente sau în curs de constituire înăuntrul ei. Și mă gândesc la acea, fără seamăn în viața noastră publică, școală de elite, care trebuie să fie și probabil va fi «Corpul de elită Moța-Marin». Elitele care urmează a se ridica înăuntrul ei vor trebui să fie atât de pure, încât Căpitanul a ordonat ca numărul membrilor să nu treacă de 10 000. «Să trăiești după tipul de viață și să mori după tipul de moarte al lui Moța» [cuvintele lui Codreanu — *n. a.*]. Cum ar putea fi mai mult de zece mii de oameni din aceștia? Dar știți ceva? Să visăm că lucrul e cu putință. Să lucrăm, fiecare din noi, ca și cum lucrul ar fi cu putință. Și să ne închipuim al zece mii unulea, într-o țară unde Cel mai bun dintre noi a nădăjduit să numere doar zece mii."

Un cititor atent, preocupat să înțeleagă psihologia celui care putea să scrie asemenea rânduri, așadar un cititor a cărui grijă nu e să dea verdicte și să rostească sentințe ideologice, ci să înțeleagă onest ce se întâmpla în mintea lui Noica atunci când

scria un astfel de text, un asemenea cititor poate constata existența a două trăsături. Prima ține de atmosfera de emulație ce domnea în rândul legionarilor, pornită cu precădere din focarul de fascinație pe care Moța îl întruchipa în ochii lor. Noica îi pomenește pe Moța și Codreanu nu atât din obișnuință, și cu atât mai puțin sub apăsarea unei pravile ținând de rânduiala bisericii, cât pentru a se întări pe seama amintirii lor. Îi pomenește ca să se adeverească pe sine în tăria modelului lor, preluându-le imaginea vie și înclinația spre jerfă.

A doua trăsătură ține de faptul că noțiunile de erou și de martir se acoperă. Dacă un om poate fi erou luptând pentru o cauză a cărei natură poate foarte bine să nu fie religioasă, și cu atât mai puțin creștină, în schimb el nu poate fi martir decât mărturisind și adeverind, prin moartea sa, o credință cu bătaie religioasă. În plus, eroul luptă pentru o cauză, murind în numele ei, dar o face activ, sub chipul faptei pe care o săvârșește, în vreme ce martirul, chiar dacă mărturisește cauza în numele căreia a pătimit, o face pasiv, primind din afară suferința și răbdând-o. Eroul luptă, martirul îndură. În viziunea lui Noica, legionarul este un om a cărui viață începe cu năzuința de a fi erou și sfârșește cu certitudinea de a fi martir. Asta înseamnă, pentru el, „să trăiești după tipul de viață și să mori după tipul de moarte al lui Moța".

Al doisprezecelea articol se numește „Nae Ionescu" și este publicat în 21 septembrie. Textul este atât clar în patetismul lui elegiac, încât orice comentariu însoțitor devine de prisos: „Când, acum șase luni, Nae Ionescu începea călătoria sa din urmă, am simțit că pleacă dintre noi logosul. El ne dăduse întotdeauna cuvântul care dezleagă. Pleca, odată cu el, cheia lucrurilor în mijlocul cărora trăiam. Aveam să ne mai simțim vreodată liberi, așa înglodați în nedeslușit cum rămâneam fără el? Nimeni n-a mijlocit mai bine între noi, cei tineri, și învățătură; între noi și noi înșine. Inteligența sa nu era orgoliu, adică țintă; era treaptă. Inteligența care ar fi îndreptățit cel mai absurd narcisism — era numai supunere. Slujea. [...] Unul dintre gândurile cele mai revelatoare despre sine era interpretarea pe care o dădea creștinismului. «Iubește-ți aproapele ca pe tine însuți.» Și Nae Ionescu adăuga: *numai ca pe tine însuți*. Pe Dumnezeu îl iubești «din toată inima». Pe celălalt îl iubești numai ca pe

tine. [...] Dar a venit temnița. Sfârșitul vieții sale l-a adus temnița. Dumnezeu și Viața sunt pentru neamul nostru. Nae Ionescu a plătit pentru ca Dumnezu și Viața să coboare peste neamul nostru."

Al treisprezecelea articol este „Sufletul cetății" și apare în numărul din 24 septembrie 1940 al *Bunei Vestiri*. Tema articolului e inspirată de una dintre dilemele clasice ale oricărui suflet de creștin — sau mai bine spus de una dintre frământările prin care trecea un legionar atunci când își punea problema mântuirii: dacă mă jertfesc pentru mântuirea camarazilor și jertfa mea presupune o faptă rea, de pildă o crimă, atunci fapta mea, deși e în favoarea camarazilor, e în defavoarea mea. Le fac lor un bine făcându-mi mie rău. Și astfel, îmi pierd propria mântuire jertfindu-mă pentru mântuirea comunității. Cum se poate ieși din această dilemă? — Răspunsul lui Noica este: mântuirea celorlalți e mai importantă decât mântuirea mea, de aceea răul făcut dușmanului e binele făcut comunității. Toți legionarii care au ucis au știut că, săvârșind acest păcat, își pierdeau posibilitatea mântuirii, de unde și seninătatea cu care s-au predat apoi autorităților. Pentru ei viața se încheiase și perspectiva mântuirii se spulberase. Erau damnați, dar damnarea lor aducea mântuirea cetății. Așa cum Electra, răzbunându-se pe Egist, conferă actului său de răzbunare un sens purificator pentru cetate, tot așa Codreanu, Nicadorii, Decemvirii sau Răzbunătorii (comandoul condus de Titi Dumitrescu), omorând, săvârșiseră un păcat care, judecat din perspectiva mântuirii creștine, era osânditor pentru ei, dar purificator pentru cetate. În aceste situații, spune Noica, violența nu mai e expresia orbirii, ci expresia purității.

„De ce a mințit lumea veche? De ce a înspăimântat pe oameni cu grozăviile pe cari le vor săvârși legionarii când se vor elibera din cătușe? De ce a vorbit de setea lor de răzbunare, despre brutalitatea și orbirea lor? Unde sunt actele de violență sau pur și simplu actele de indisciplină și huliganism? De ce «răbdarea mult încercată», de care amintea ieri comandantul Mișcării, Horia Sima, n-a răbufnit necruțătoare? Pentru că violența nu ține întotdeauna de orbire; ține uneori de setea purității. Căpitanul și Moța au lovit. Mulți dintre cei de tot buni au lovit. Dar au lovit fiindcă gestul lor avea un sens purificator

pentru sufletul neamului acestuia. Și n-au lovit decât atunci. [...] Că a lovi este un păcat? Moța a știut-o. Căpitanul a știut-o. De aceea a spus cândva unui preot: «suntem păcătoși față de biserică — aceasta e atitudinea legionarilor înaintea ei». Dar sufletul cetății le ceruse, tuturor celor cari pedepseau, să pedepsească. Înțelegeți ce dramă se pune astfel în conștiința unui creștin? Căci îți pierzi sufletul tău pentru a purifica sufletul neamului tău. Și e adevărat, biserica nu-ți dă voie să-ți pierzi sufletul, dar câtă dragoste de neam în inima celui care, știind, o face totuși! Vom merita vreodată ca Moța și însuși Căpitanul să riște atât de mult? Doar încrederea în sufletul cetății ne-ar putea face vrednici de ei. Cine nu crede că și neamurile au suflet nu vede, nu pipăie acest extraordinar *început* pe care îl constituie Mișcarea Legionară. Nu înțelege nici cum de s-au desfăcut unele de altele mădularele acestui neam (Ardeal, Ardeal al inimilor noastre) și nici cum dinlăuntru în afară așteaptă să se reunească, din risipirea lor, ele. Iar lumea veche, lumea aceea care s-a prăbușit pentru că n-a crezut în sufletul cetății, să recitească cuvintele comandantului Horia Sima: «Nu mai puneți la încercare răbdarea unui neam pe care voi l-ați răstignit; căci altfel nimeni nu va putea să oprească năprăznicia unei răbdări prea mult încercate!» Să recitească și să înțeleagă. Și să se plece — sau să plece; după Egistul ei, spre Portugalia [aluzie la Carol al II-lea, care, după abdicare, se refugiase în Portugalia — *n.a.*]."

Al paisprezecelea articol este „Procesul Ioanei D'Arc" și apare în 26 septembrie 1940. Tema lui este revizuirea procesului lui Codreanu și achitarea *post mortem* a acestuia. Ideea lui Noica este că justiția făcută prin curtea de jurați, spre deosebire de cea făcută prin magistrați, are avantajul de a nu fi coruptă. Curtea de jurați reprezintă glasul comunității și, de aceea, judecata ei poate fi dreaptă chiar și atunci când puterea statului e coruptă. Numai așa se poate explica de ce, în toate procesele intentate după dizolvarea Gărzii de Fier, legionarii fuseseră achitați. Și numai așa se poate explica de ce, după uciderea lui I.G. Duca, în urma procesului din 1934, fuseseră osândiți doar făptașii, Nicadorii, în timp ce Codreanu fusese achitat. În schimb, în 1938, spune Noica, s-a întâmplat o mârșăvie: trei magistrați militari l-au condamnat pe Codreanu pentru trădare.

Condamnarea lor a aruncat o pată nu asupra statului român, despre care se știa oricum că e corupt, ci asupra întregii societăți românești. De aceea, revizuirea procesului lui Codreanu are menirea de a absolvi de crimă un neam întreg. „După doi ani trecuți, procesul Căpitanului se revizuiește. [...] Nu o formalitate juridică se îndeplinește astfel; nu se revine asupra unei simple sentințe criminale. Ci se absolvă de crimă un neam întreg. Un neam întreg fusese îndemnat să strige Căpitanului: trădătorule! Și trei magistrați i-au strigat-o. *În numele societății românești* i-au strigat-o. [...] Crima împotriva persoanei morale a Căpitanului a fost deci mai gravă încă decât cea împotriva persoanei sale fizice. Pe cea din urmă o făceau câțiva iresponsabili. Pe cea dintâi o săvârșeam noi toți. Da, noi toți. Căpitanul s-a așteptat întotdeauna să se găsească, sus de tot ori jos de tot, un iresponsabil care să-l lovească. Dar niciodată nu s-a așteptat să găsească o justiție care să-l condamne. Căci justiția nu e a statului, așa cum e poliția secretă; e a societății. De ucis, Căpitanul putea fi ucis de oricine. De osândit, îl osândeam nevrednicii de noi. Una din mândriile cele mai înalte ale Legiunii este că niciodată tribunalele n-o condamnau. Legionarii erau închiși, bătuți, ostracizați politicește; dar tribunalele nu-i condamnau. În 1923 se descoperă un complot: legionarii de mai târziu sunt achitați. Căpitanul pedepsește pe Manciu și Moța, pe Vernichescu. Sunt achitați. Legiunea se constituie și e dizolvată. Garda de Fier se constituie și e dizolvată. Toate procesele politice aduc același verdict: achitare. Și să amintim de 1934?"

Judecând retrospectiv articolul, observăm că nu justiția în sine îl frământa pe Noica, cât spiritul justițiar cu care legionarii reacționaseră la persecuțiile autorităților. Era vorba de eterna dilemă privitoare la raportul dintre justiție și dreptate. Când vezi că nimeni nu-ți face dreptate, cum procedezi: îți faci singur sau aștepți judecata divină? Legionarii și-au făcut dreptate singuri, chiar dacă, în spiritul credinței lor, își atrăgeau astfel damnarea divină. De fapt, legionarii uitau un lucru elementar: rostul justiției nu este acela de a face dreptate, ci de a aplica legile. Cine crede că legile sunt făcute pentru a împărți dreptatea între oameni va avea mereu convingerea că justiția e murdară și că slujitorii ei sunt niște ticăloși irecuperabili. În

realitate, dreptatea e o noțiune al cărei înțeles descinde din mitologia umanității și din simțul moral cu care tinde fiecare om să judece comportamentul semenilor. Puși în fața unei greșeli sau a unei fărădelegi, legionarii credeau că greșeala trebuie îndreptată, iar fărădelegea trebuie desființată — o reacție, până aici, firească. Numai că ei treceau imediat la gestul reparator. Și în lipsa mijloacelor prin care să poată corecta sau anula urmările acelei greșeli sau fărădelegi, nu le mai rămânea la dispoziție decât pedeapsa.

Pedeapsa, crede Noica, este reacția pe care o avem în fața unui rău ale cărui consecințe nu le mai putem desființa. Pedeapsa nu poate să refacă starea inițială de dinaintea săvârșirii fărădelegii, ci poate doar să împiedice repetarea ei. Dacă pedeapsa ar putea repara complet răul făcut, anihilându-l până la stadiul în care lucrurile ar sta ca și cum răul nu ar fi fost săvârșit, atunci dreptatea ar fi cu adevărat posibilă. Așa însă, pedeapsa este actul prin care răului i se răspunde cu aceeași măsură: printr-un alt rău. Orice pedeapsă e rea pentru cel care o îndură, dar fără ea răul nu ar mai putea fi stăvilit în lume. Și atunci, deși este rea, pedeapsa e bună pentru ordinea comunității în sânul căreia este aplicată.

În lumea ireversibilă și univocă în care trăim, dreptatea, înțeleasă fie ca refacere a stării inițiale (cea premergătoare săvârșirii răului), fie ca reciprocitate în virtutea căreia greșeala primește o reacție pe măsură, dreptatea aceasta rămâne un simplu deziderat. Este idealul pe care-l purtăm în fața ochilor, mirajul moral iscat de instinctul spontan al reciprocității umane, un instinct care, neputând să-și găsească satisfacția în această lume, proiectează dreptatea în cealaltă lume, lumea de apoi. E compensația prin care putem să supraviețuim psihic într-o lume în care dreptatea nu are ce să caute. Căci dacă lumea e nedreaptă, măcar Dumnezeu să fie drept. Și atunci nu ne rămâne decât să-i dăm lui putința de a corecta toate inechitățile, mârșăviile și crimele pe care justiția lumii acesteia nu le poate corecta sau îndrepta. Pe scurt, dreptatea este un atribut divin, și tocmai de aceea ea nu există în lumea noastră.

Iată de ce ideea că până la urmă dreptatea va triumfa, la fel ca ideea că adevărul va ieși în final la iveală, precum untdelemnul deasupra apei, sunt prejudecăți vitale fără de care

integritatea noastră psihică ar fi amenințată cu desființarea. Fără ficțiunea dreptății, ne-am pierde cu toții mințile. Dar legionarii trăiau la propriu în această ficțiune.

Pentru că nu poate face dreptate în lume, justiția se mulțumește cu rolul de a păstra ordinea în societate, condiție a echilibrului social. Ordinea colectivă și echilibrul social, acestea contează cu adevărat în existența unei comunități, nu dreptatea. Orice pornire justițiară individuală presupune să încerci să-ți faci dreptate împotriva legilor în vigoare și, de aceea, reprezintă un focar de dezordine socială, chiar dacă pornirea justițiară este îndreptățită moral — când nimeni nu-ți face dreptate, îți faci singur, acționând așa cum îți dictează instinctul reciprocității umane. Crimele legionarilor au fost săvârșite în numele unui spirit justițiar pornit din certitudinea că nimeni nu vrea să le facă dreptate. Iluzia lor era că o societate trebuie clădită pe dreptate; dar nu-și dădeau seama că, prin militantismul lor, stânjeneau ordinea politică a vremii: o ordine coruptă, versatilă și supusă jocurilor de culise, și totuși o ordine. Numai așa se explică persecuțiile la care au fost supuși și încrâncenarea cu care au fost exterminați: ordinea socială răspundea astfel la agresiunea lor.

Al cincisprezecelea articol se cheamă „Nu suntem contemporani", datează din 28 septembrie 1940 și a fost inspirat de atmosfera de frustrare în care trăiau românii ardeleni după dictatul de la Viena, frustrare având drept consecință ostilitatea față de guvernarea legionară, căreia îi reproșau că nu face nimic pentru revenirea Ardealului între hotarele României. În chip direct, i-a fost inspirat, scrie Noica, de reproșul pe care-l adresase un ardelean prietenilor legionari atunci când îi auzise salutându-se cu „Trăiască Legiunea!", în loc să se salute, pe gustul lui, cu „Trăiască România Mare!: „Voi nu suferiți", le spusese ardeleanul, din cuvintele lui subînțelegându-se că, pentru legionari, soarta Legiunii era mai de preț decât soarta Ardealului. Răspunsul lui Noica este următorul: cei care au adus înțelesul românesc al suferinței au fost legionarii, și tocmai lor li se reproșează că nu suferă, după ce ani și ani ei au fost singurii care sufereau într-o țară căreia nu-i păsa decât de euforia proprie. Legionarii au prevăzut de mult ruperea țării, dar avertismentele lor au căzut în gol, nimeni n-a vrut să-i asculte, iar

acum, când țara chiar s-a rupt, tot legionarii sunt arătați cu degetul că nu fac nimic ca să reîntregească țara, de parcă vina dezmembrării le aparține. Există un decalaj, spune Noica, între soarta Legiunii și cea a poporului român, legionarii trăind în avans lucruri de care ceilalți români vor avea parte abia peste ani de zile; acest decalaj îi face pe legionari să nu fie contemporani cu masa largă a românilor. Unii sunt înainte-mergători, iar ceilalți reacționează cu întârziere la ceea ce au trăit deja primii. Astăzi, spune Noica, singura mișcare care poate reface România Mare este Mișcarea Legionară, prin urmare, cine strigă „Trăiască Legiunea!“ spune „Trăiască România Mare!“ — adică, acel ceva pe care românii nu bănuiau că-l vor pierde atunci când Codreanu și Moța își lansau semnalele de alarmă.

„Legiunea n-a fost contemporană cu restul României. Nici astăzi nu este așa. Cei care cutează a spune legionarilor că nu suferă n-au văzut nici măcar atât: că Legiunea a adus în lumea noastră suferința. Într-o vreme când toată lumea trăia în beatitudine, Legiunea suferea. Ea singură a înțeles că nu s-a sfârșit nimic odată cu întregirea. Că trebuia să vină și împlinirea românească. Și că, pentru o asemenea împlinire, neamul nostru trebuia să treacă prin noi crize. [...] Citiți și întrebați-vă dacă ați fost contemporani cu legionarii. Iar astăzi ce le cereți? Le cereți un gest nebunesc. În timp ce voi ați deznădăjduit, Legiunea crește, știe, poate. Gest nebunesc pentru a spăla «onoarea țării»? Dar gest nebunesc au făcut studenții în 1923 [referire la complotul din Dealul Spirii, când Codreanu și câțiva tineri ieșeni au pus la calea omorârea politicienilor români care votaseră Constituția din 1923, cea care acorda evreilor dreptul la cetățenie — *n. a.*], când, deznădăjduiți, au complotat și hotărât să aplice o pedeapsă exemplară celor care, prin păcatele lor, trădau țara. Să se întoarcă, acum, la 1923. În 1923 studenții nu au fost înțeleși în deznădejdea lor, nu erau contemporani cu restul României. În 1940 legionarii nu sunt înțeleși de toți ceilalți în nădejdea lor: nici astăzi nu stau în raport de contemporaneitate. Lumea cealaltă abia azi descoperă anul 1923; abia azi descoperă antisemitismul; abia azi descoperă corupția; dar mai ales abia azi descoperă dezastrul. Fiindcă a venit dezastrul peste ea. A venit până la 22 de km de Brașov! Iar astăzi, când

tânărul coborât la Turda se întreabă cum pot unii frați de-ai săi să strige: Trăiască Legiunea!, în loc să strige: Trăiască România Mare! — i-am putea lesne răspunde: pentru că primul strigăt înseamnă cel de-al doilea plus ceva. Dar nu i-o vom răspunde. Nu suntem contemporani."

Acesta e articolul care avea să-i stârnească indignarea doctorandului lui Heidegger, Alexandru Dragomir, ardelean din Zalău și martor, alături de Noica, al evenimentelor din acele luni. E drept că Alexandru Dragomir îmi vorbea despre un articol intitulat „Antigona și cetatea" — și, am aflat între timp, Noica n-a scris niciodată un articol cu acest titlu. Trecând însă peste acest amănunt, m-am întrebat dacă reacția lui Dragomir era îndreptățită. Ceea ce-l iritase la acest articol era ideea subiacentă că Legiunea este mai importantă decât Ardealul și că pe legionari i-ar fi afectat mai mult eșecul Legiunii decât eșecul unei tentative de reîntregire a țării. Ei bine, nu cred că reacția lui Dragomir are acoperire în text. Accentul lui Noica nu cade pe concurența, în sufletul legionarilor, dintre Legiune și Ardeal, ci pe lipsa de temei a reproșului ardeleanului din Turda. De altminteri, în tot ce a scris Noica despre Ardeal de-a lungul timpului, mesajul de bază a fost unul singur: „Ardealul e starea de veghe a României" — așa cum spune în *Pagini despre sufletul românesc.*

Al șaisprezecelea articol este „Apelul Axei", din 29 septembrie 1940. Evocându-l pe Mihail Polihroniade, Noica pune în lumină rolul covârșitor pe care prietenul dispărut îl avusese în convertirea sa la legionarism. „Vom face într-o zi apelul: toți câți am sfârșit prin a sluji Legiunea datorită lui Mihail Polihroniade. Suntem mulți. Și nu semănăm unul cu altul. Dar credem în Legiune, iar începutul credinței noastre îl datorăm lui Mihail Polihroniade. Fiecare convertit la credința legionară își are un frate mai mare întru credință. Știu: prezența Căpitanului nu putea să ne lase nepăsători; apariția lui Moța nu putea să ne lase întunericului. Totul era mistuire și totul era lumină în jurul lor. Dar trebuia, pentru fiecare dintre noi, să vină ceva din lumea noastră și să ne ridice până la lumea lor. Cum a putut Mihail Polihroniade să-și convertească atât de mulți prieteni, chiar și pe cei deosebiți de el? [...] Era un act de supunere ca o inteligență, atât de reliefată și sigură cum n-am mai întâlnit alta în

lumea noastră, să consimtă misticei și întunericului, de dincolo de lumini, a Legiunii. Oricine altul, cu o asemenea înzestrare, ar fi avut orgoliul luminilor sale. Mihail Polihroniade a simțit adevărul dincolo de înțelesuri. A crezut în Căpitan, chiar când propriile sale lumini îl ispiteau să spună: Căpitanul n-are dreptate. Un om care părea numai inteligență a crezut. E grozav de mult. Dar era și viața. Avea înțelesul curat al vieții. Bucuria. Toți prietenii au învățat, au reînvățat de la el să se joace. Discuția e un joc. [...] Și, dintr-odată, peste viața aceasta unde inteligența nu aducea solemnitate, ci doar disciplinarea jocului, trece umbra Legiunii. Jocul câștigă gravitate. Bucuria devine risc, dăruire. Unde este inteligența? Peste tot unde este nevoie. Nicăieri unde paralizează. Inteligența și viața slujesc. Dacă o asemenea inteligență și o asemenea viață slujesc, nici tu n-ai să le economisești pe ale tale. Poți înțelege deosebit, poți sluji altfel. Dar dacă el a făcut act de supunere, nici tu n-ai să reziști. Așa au început câteva sute de tineri în care inteligența era trufașă și gustul vieții rezista. Iar unul dintre ei, un frate mai mic, îi cere acum iertare că a început ultimul."

Străbătute de adierea de penitență al celui care se împotrivise până în ultima clipă intrării în Legiune, cuvintele lui Noica sunt un veritabil panegiric, un elogiu postum adus de filozof prietenului dispărut. „Inteligența trufașă" despre care vorbește Noica o avusese el însuși în perioada raționalistă a evoluției sale lăuntrice, la începutul anilor '30. Acum însă, scrie el, tinerii trufași de odinioară dovedesc că posedă un alt fel de inteligență, una care nu paralizează voințele, o inteligență care cunoaște bucuria riscului și patosul dăruirii, care nu poate sluji Legiunea decât într-un singur fel: printr-un act de supunere. Dacă ne amintim că cele trei legăminte ale monahului sunt supunerea, castitatea și sărăcia, înțelegem mai bine de ce se spune despre legionari că au fost un ordin monahal coborât în stradă.

Al șaptesprezecelea articol este „Electra și femeia legionară", din 2 octombrie. Tema lui: rostul femeii legionare în societatea românească. Potrivit lui Noica, rostul este să însuflețească prin iubire brațul legionarului. Femeia, fragilă și slabă în constituția ei biologică, nu poate trăi ascetic și nici nu poate fi războinică, dar nimeni nu-i cere asta, căci ea poate să facă, în schimb, un

lucru unic: să însuflețească bărbatul legionar. Să-l ajute pe legionar să treacă peste omenescul din el, dacă ea nu poate să treacă peste omenescul din ea. „Cei cari au trăit drama legionară (și va înceta vreodată să fie o dramă?) știu cât de mult au adus în slujba Legiunii cele câteva mari suflete feminine dinăuntrul ei. Iar cei cari cunosc amănunte din prigoană știu cât de mult au răpit puterii de rezistență a Legiunii unele suflete feminine cari nu puteau trece peste omenescul din ele. Căpitanul a visat întotdeauna să aibă în jurul său o elită ascetică. Orice mișcare spirituală se desăvârșește printr-o elită ascetică. E un gând necruțător pentru femei? Se poate. Dar așa e spiritul, pe culmile sale: fără cruțare. Și totuși, femeia legionară poate îndrepta ceva din răul care o lovește: fiind ea însăși fără cruțare. Cu cât vor exista mai multe legionare autentice, cu atât elita ascetică a Legiunii ideale va fi mai restrânsă. Vor exista în orice caz câțiva legionari din aceștia; va fi măcar unul din elita ascetică visată. Dar elita legionară se pleacă în fața cuiva. În fața femeii legionare. Și cum ne-o închipuim [?] O închipuim ca pe o Electră: dârză și fără cruțare. Că e soră, soție ori mamă — ea slujește comunitatea. Prin brațul lui Oreste, ea slujește comunitatea. Ea nu poate lovi; e în destinul ei să nu lovească de-a dreptul. Dar poate însufleți brațul lui Oreste sau îl poate paraliza. Să-l însuflețească. Să uite de sine și să-l însuflețească."

Tonul lapidar și înflăcărat de moralist debitând lozinci nu poate să nu irite cititorul, condeiul lui Noica atingând aici nota falsă proprie predicii sociale. Mesajul predicii se desprinde cu claritate: femeia trebuie înregimentată la rândul ei în corpul de combatanți ai Legiunii. Cum însă femeia nu este, prin firea ei, combativă, ei nu-i rămâne decât să-i sporească bărbatului spiritul combativ. Așadar, proiect de inginerie socială după calapodul tipic al unui organism totalitar. Legionarizarea trebuie să cuprindă toată țara, iar femeile nu pot să facă excepție. Judecat cu ochii omului de azi, textul lui Noica e pe jumătate înspăimântător, pe jumătate ridicol. În epocă se prea poate să fi sunat doar înspăimântător.

Al optsprezecelea articol este „Sunteți sub har!", din 4 octombrie 1940. Tema: aventura legionară este o aventură în spirit, potrivit cuvintelor Sfântului Pavel: „Nu sunteți sub lege, sunteți sub har." Legionarul, spune Noica, se călăuzește după har și

abia în a doua instanță după legi, de aceea totul îi este cu putință. În regimul legionar, principiul de coordonare al societății românești e harul și abia în al doilea rând legile laice. Asta nu înseamnă că în numele harului legile pot fi încălcate, ci că acela aflat sub har respectă de la sine legile, ca pe o consecință firească. „Nu suntem sub lege. Lumea noastră veche — la fel ca lumea iudaică din Biblie — stătea, la propriu și la figurat, sub lege. Orice făcea, orice năzuia ea trebuia întreprins sub semnul legii. Statul vroia bani? Atunci o dispoziție legală reglementa curba de sacrificiu. Statul vroia suflet? Atunci străjeria dădea tabloul lozincilor potrivite. Totul era rit. Pentru că altfel nu era. Astăzi suntem sub un anumit har. Horia Sima nu pune impozite pe lefuri: pune în mișcare sufletele. Ministrul școlii nu vestește litera nouă pentru școală: caută suflet nou pentru ea. Peste comunitatea românească a coborât harul. În ce măsură — o vom vedea. O veți vedea. Dar nu mai e legea, ci harul. Cât har este în noi, atâta viață românească este. Pentru întâia dată, în anii aceștia triști de după război, se poate trăi dincolo de taxe și impozite. Viața vine dinăuntru, ocolește textele de lege sau formularele de impozite și se revarsă acolo unde i se cere și cum i se cere. În ceasul de față se cer bani. Sufletele vii ale neamului îi găsesc, îi inventă. Dacă se vor cere brațe de lucru, se vor găsi. De ce? Pentru că nu-ți trebuie decât un lucru ca să le ai pe toate. Un singur lucru: harul. [...] De n-ar fi cuvintele biblice, am tăcea. Atât de mare ne e nădejdea. Atât de mare ne e credința."

Cuvintele acestea par rostite în mijlocul unui sobor călugăresc de către un monah care a aruncat sutana pentru a îmbrățișa optica militantismului social. Și în al doilea rând par rostite de un idealist pentru care disprețul față de Mamona se îmbină cu o concepție idilică despre mecanismul pe care se sprijină mersul unei societăți: nu banii și economicul precumpănesc, ci acel ceva care le precede — spiritul. Acolo unde suflă spiritul sub bătaia harului, acolo banii vor prisosi, iar economicul va merge strună. Viziune pe cât de ireală, pe atât de falimentară sub unghi economic, pârghia ei fiind fundamentalismul spiritual. Dacă fundamentul lumii e spiritul divin, atunci și societatea românească trebuie să aibă același fundament. De la el vine

harul și tot de la el vin toate cele trebuincioase unei comunități. În schimb, fără har, legile sunt moarte și societatea e sterilă.

Al nouăsprezecelea articol poartă titlul de „Limpeziri pentru o Românie legionară". El a fost publicat pe 11 octombrie 1940 în revista *Vremea*, după ce, cu câteva zile mai devreme, pe 5 octombrie, filozoful citise textul la Radio București. Tonul lui Noica, deși calm și așezat, dublat de data aceasta de o serenitate caldă și îmbietoare, ca a unui om care, retrăind o experiență recentă, o evocă dramatizând-o ușor, tonul lui are ceva din nuanța acuzatoare a unei amenințări discrete. De fapt, textul reamintește succint istoria Mișcării Legionare, Noica desemnând trăsăturile pe care le considera definitorii pentru Legiune, pentru ca, în final, tonul cordial să piară, glasul filozofului înăsprindu-se în furca unui avertisment fățiș: dacă românii nu vor înțelege să se supună valului de înnoire pe care-l aduce peste țară Legiunea, atunci legionarii vor fi obligați să le facă binele *cu de-a sila*. Dar dincolo de acest avertisment, rostit parcă de un ton om care regretă din toată inima că trebuie să ia măsuri drastice, textul ne face să înțelegem, într-o măsura mult mai mare decât alte articole, ce anume însemna Legiunea pentru Noica.

Din acest punct de vedere, această conferință radio reprezintă, pe de-o parte, declarația de intenție a unui intelectual legionar și, pe de alta, documentul cel mai grăitor în privința imaginii pe care filozoful și-o formase despre legionari. Pentru Noica, Mișcarea Legionară a început prin a fi o reacție de revoltă, a continuat prin a fi un curent politic, s-a transformat cu timpul într-o mișcare educativă și, în final, a ajuns să fie o mișcare spirituală. Acestea sunt treptele pe care le întrezărește Noica în evoluția Legiunii: *vindicativă*, *politică*, *educativă* și, în final, *spirituală*. Greșeala românilor, spune Noica, este că văd în continuare Legiunea doar în latura ei politică și vindicativă, trecând cu vederea latura educativă și, mai ales, pe cea spirituală. „În lumina acestei vieți și a acestui progres trebuie judecată egiunea. Miracolul ei românesc e de a fi singurul organism înăuntrul căruia progresul să fi fost cu putință. Sunt oameni care, în judecata lor, au rămas în urmă cu anii: ei înțeleg legionarismul ca o mișcare politică sau chiar haiducească, în loc s-o vadă drept una spirituală, adică interiorizată și năzuind către forme de viață creștină. E adevărat, pot fi și dintre legionari

unii care au rămas la mentalitatea politică sau la cea haiducească. Dar ei sunt întârziații mișcării, sau atunci structural inapți spre a progresa odată cu ea. De aceea, nu judecați mișcarea după cei care nu stau decât la periferia ei, ci după cei buni, care năzuiesc să fie încă mai buni și stau ca atare în inima ei. Dacă veți spune: am văzut un legionar făcând cutare acțiune nevrednică — nu veți înțelege ce este de înțeles. Când însă veți vedea — și-l veți vedea — un legionar care încă nu e mulțumit de sine, atunci veți fi văzut ceva din Legiunea însăși. Veți fi văzut umbra lui Corneliu Codreanu și a lui Moța; lumina lui Corneliu Codreanu și a lui Moța. [...] Știu, un ins cu inima împietrită ar putea spune legionarilor: Vedeți că nu e ușor să faceți o «țară ca soarele sfânt de pe cer» [cuvintele lui Moța către Codreanu din testamentul înmânat lui Nae Ionescu — *n.a.*]?" Dar cine a spus că e ușor? Cum, Moța și-a dat viața pentru ceva care se putea face ușor? Căpitanul s-a lăsat martirizat, așa cum a fost martirizat, pentru o ispravă ușoară? De-am putea odată înțelege, ușuratici cum suntem uneori, cât de grele sunt toate. Legiunea a venit să ne învețe greul."

Aproape că avem aici, sub forma unei schițe făcute în fugă, portretul interior pe care Noica îl face legionarului: a fi legionar înseamnă a trăi în spirit și a te disciplina în trup, viața nefiind altceva decât un traseu al nevoințelor ce se desfășoară în perspectiva mântuirii. Și astfel, trăsătura de bază a legionarului este nemulțumirea de sine și lupta permanentă cu el însuși, în vederea transformării sale într-un om cu totul nou, după modelul lui Codreanu și Moța. Iar avertismentul rostit de Noica la radio sună astfel: „Tot nu simțiți că binele vine dinăuntru? Tot nu vedeți că binele Legiunii e să ne facă mai buni — și abia după aceea vor răsări faptele bune? Cum credeți că pot crește flori dacă sufletul nostru este încă împietrit în necredință și rele? Legiunea nu poate face decât două lucruri: sau să însuflețească și să transforme în bine inimile noastre, ale celor mulți, față de care binele nu se poate face decât cu «puțintelul», cum spunea profesorul acela; sau, dacă nu vom fi vrednici, Legiunea va trebui să facă binele cu sila; cu poliția. Legiunea speră încă în prima însănătoșire românească. Dacă vom fi nevrednici, va veni probabil cea de-a doua."

Al douăzecilea articol este „Întâlnirea de la 6 octombrie", publicat în aceeași zi în *Buna Vestire*, cu prilejul sărbătorii legionare ce marca o lună de la abdicarea lui Carol al II-lea. La picioarele Dealului Mitropoliei, în fața a 100 000 de legionari, șeful statului, Ion Antonescu, și vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Horia Sima, rostesc cuvântări, iar deasupra capetelor lor se află același portret al lui Codreanu făcut de pictorul Bassarab. Formațiile legionare, înșirate din Dealul Mitropoliei până la Cercul Militar (pe Splai, pe Calea Victoriei), defilează prin fața tribunei oficiale. În mulțime, îmbrăcați în cămăși verzi, sunt Traian Brăileanu și Ion Barbu, Duiliu Sfințescu și Constantin Noica, frații Acterian (Haig și Arșavir) și Dragoș Protopopescu, P.P. Panaitescu și Radu Gyr, Ernest Bernea și Emil Cioran.

Din tonul cu care își scrie Noica articolul răzbate un apel stăruitor și oarecum dezamăgit, ca acela al unui om al cărui orizont de așteptare, dacă nu fusese înșelat, cel puțin nu fusese împlinit. O ușoară decepție și un insistent reproș se îndreaptă către românii care nu se grăbesc să-și arate simpatia față de legionari. În opinia lui Noica, reacția românilor față de legionari este sub pragul de expectativă pe care ar fi trebuit să-l creeze spiritul de jertfă legionar. Cu alte cuvinte, amintirea lui Moța ar fi meritat ceva mai mult decât ceea ce arată astăzi oamenii pe străzile orașelor României. Și aici se simte iarăși talentul lui Noica în crearea unui suspans retoric: dacă Moța nu s-ar fi jertfit, noi am fi avut în el un foarte bun subsecretar de stat la Justiție, adică un biet funcționar silit să-și irosească energia într-o muncă de conțopist. Dar așa, prin moartea lui, România a căpătat un martir al cărui nimb a înfiorat toată țara. Ceea ce li se cere românilor, spune Noica, este să fie la înălțimea stării de spirit pe care moartea lui Moța a adus-o în sufletele legionarilor.

„Ce caută legionarii pe stradă? Te caută pe tine, cetățean prudent, cetățean cu toate împăcat al României, fără însuflețire. Te-au căutat prin glasurile lor, prin scrisul lor, prin gândul lor. Nu te-au găsit: n-aveai timp și n-aveai inimă să-i înțelegi. A plecat Moța să se dăruiască pentru Hristos, adică pentru ce este viu în tine: te-ai întrebat de ce n-a rămas în viață, ca să avem în sfârșit un bun subsecretar de stat. Au îndurat oamenii aceia tineri tot ceea ce nepăsarea noastră românească putea autoriza pe ticăloși să le încrusteze în carne: te-ai înfiorat, dar n-ai strigat,

n-ai răspuns. Pentru tine s-au întâmplat toate astea. Pentru a te obliga pe tine. Nu ți se cerea să aperi sau să lovești, atunci când n-o puteai face. Ți se cerea să devii *altul*. Ai devenit? Crezi mai mult, astăzi, în neamul tău? Ești mai darnic, astăzi, cu neamul tău? Dacă-i așa, e bine. Dar legionarii se tem că încă nu e așa. Iar de aceea ies pe stradă: ies, în căutarea ta, câteva zeci de mii de oameni, pe stradă. Au să cânte, și va trebui să auzi. Au să răspândească lumina tinereții lor, și va trebui să-i vezi. Să nu-i lași să te cheme, și de data aceasta, degeaba. Căci de astă dată e nevoie de tine. Până acum, Legiunea făcea revoluție spirituală: adică prefăcea sufletele câtorva, punea plămadă nouă în sufletele câtorva. Astăzi însă împrejurările și neputința, și nevrednicia fiecăruia au făcut să fie nevoie și de o revoluție politică. Iar revoluțiile politice nu se fac prin și pentru câțiva, ci cu participarea celor mulți."

Traian Brăileanu, ministrul Educației, începe reforma legionară a învățământului. Evreii, profesori și elevi, sunt dați afară din școli. La fel, din posturile de conducere ale ministerelor sunt epurați toți cei care aparțin etniei evreiești. În ciuda încredințărilor date de Noica în articolele sale, societatea română nu e sub har, iar mersul ei nu e unul spre mântuire. Ca dovadă, la sfârșitul lunii octombrie 1940, Noica demisionează din funcția de prim-redactor al *Bunei Vestiri* și, peste câteva zile, pleacă la Berlin. Motivul acestei demisii, în fapt o ruptură în sânul echipei redacționale pe care nimeni nu avea cum s-o prevadă, cu atât mai puțin el însuși, a fost provocată de conflictul iscat pe neașteptate între conducerea *Bunei Vestiri*, mai precis între directorul Grigore Manoilescu, și șeful statului român. Conflictul a fost stârnit de articolul „Cu mănuși" al lui Grigore Manoilescu, articol care, nemulțumindu-l pe Antonescu, a dus la schimbarea din funcție a directorului ziarului. Noica, în semn de solidaritate cu fostul director al oficiosului legionar, părăsește la rândul lui redacția ziarului, și astfel râvna cu care filozoful slujise prin gazetărie propaganda legionară va lua sfârșit. Schimbarea conducerii ziarului este surprinsă de Horia Sima în primul volum al memoriilor sale, apărute sub titlul *Era libertății*: „La reapariția ziarului *Buna Vestire* în 1940, mulți din vechii colaboratori nu mai erau în viață. Au pierit asasinați la 21 Septembrie 1939, din ordinul Regelui Carol, Mihail Polihroniade,

Valeriu Cârdu, Alexandru-Cristian Tell, Virgil Rădulescu, Nicolae Totu și Bănică Dobre. Componența noii redacții a fost următoarea: Director: Grigore Manoilescu, fratele profesorului. Prim-redactor: Constantin Noica. Secretar de redacție: Valeriu Olaniuc. [...] După apariția articolului lui Grigore Manoilescu „Cu mănuși", ziarul a fost suspendat o săptămână din ordinul Generalului Antonescu și la reapariție a luat direcția lui Alexandru Constant, care era și Ministrul Propagandei. Odată cu Grigore Manoilescu, a părăsit redacția și Constantin Noica, fiind înlocuit cu Horia Stamatu."[5]

Așadar, Noica îi predă ștafeta lui Horia Stamatu și, în noiembrie 1940, pleacă în Germania, însoțindu-l pe Grigore Manoilescu — care fusese numit atașat cultural la Ambasada Română din Berlin —, și lucrează ca referent de specialitate la Institutul Român din capitala celui de-al treilea Reich, unde va sta până în mai 1941. Nu știm cât de afectat a fost Noica de această demisie și dacă, în sufletul lui, îi va fi păstrat ranchiună lui Antonescu, dar știm că peste doi ani, în toamna lui 1943, cu prilejul concursului pentru un post de conferențiar la Facultatea de Filozofie din București, Noica își va aminti de nou de mareșal atunci când va simți pe propria piele consecințele angajării sale legionare.

Plecarea lui Noica la Berlin în toamna lui 1940, așadar în lunile în care legionarii se aflau încă la putere, a fost înlesnită chiar de directorul de atunci al Institutului Român, Sextil Pușcariu. Nu știm când anume l-a cunoscut Noica pe filolog, dar știm că simpatiile legionare ale acestuia nu erau un secret pentru nimeni, dovadă depoziția făcută de Sextil Pușcariu în sprijinul lui Codreanu la ultimul lui proces, în 24 mai 1938: „Nu sunt membru în mișcare. Am cunoscut-o demult și cu multă simpatie m-am apropiat de ea. N-am făcut niciodată politică. M-a apropiat sufletul cald al acestui tineret, care era necesar acestei țări. Cei mai buni elevi ai mei au fost legionari. Mi-a plăcut cartea *Pentru legionari*. [Codreanu] este un scriitor de talent. M-a apropiat de el religiozitatea sa adâncă, iubirea de țară și devotamentul față de tron. L-am căutat să-l văd și l-am văzut. Am rămas cu aceeași impresie."[6]

Trecând peste amănuntul că Zelea-Codreanu nu avea defel talent scriitoricesc, depoziția lui Pușcariu rămâne, alături de

depozițiile celorlalți martori din proces, o dovadă a simpatiei de care se bucurau legionarii în rândul multor intelectuali. Grație acestei simpatii, Noica a putut pleca acum, după ce părăsise intempestiv ziarul în rubricile căruia slujise cu sufletul și condeiul Mișcarea, la Berlin. Va fi acompaniat de soția sa, Wendy Muston, și acolo se va dedica studiului filozofiei politice germane, citindu-i pe Alfred Baeumler, Carl Schmitt, Arnold Gehlen, Hans Freyer, Max Wundt și Erwin Guido Kolbenheyer, autori despre care va scrie, de altminteri, un număr de studii filozofice pe care le va include în seria intitulată „Filozofia politică a Germaniei de azi", serie pe care Noica, dacă roata istoriei s-ar fi rostogolit în cealaltă direcție, ar fi preschimbat-o cu timpul într-un volum de sine stătător.

La Berlin, filozoful conspectează fișele lingvistice și etimologice ale lui Sextil Pușcariu și începe să lucreze la o istorie a filozofiei românești. Textele pe care le scrie în această perioadă vor intra peste patru ani în alcătuirea volumului *Pagini despre sufletul românesc*. Graficul travaliului cultural al lui Noica în capitala Germaniei numără nu mai puțin de patru cărți, aflate atunci în stadiul de proiect[7]: *Beitraege zu einer Geschichte des geistigen Lebens in Rumaenien – Contribuții la o istorie a vieții spirituale în România* (pentru Editura Harrassovitz din Leipzig), traducerea *Logicii* lui Cantemir (pentru o colecție din țară inițiată de profesorul Cartojan), *Filozofia politică a Germaniei de azi* (pentru Editura Societății Române de Filozofie) și o lucrare despre Fichte (inspirată probabil de *Cuvântări către națiunea germană*), tot pentru Editura Societății Române de Filozofie. Noica nu va reuși să ducă până la capăt decât prima carte, chiar și pe aceasta într-o formă parțială și cu totul diferită de ceea ce avusese de gând să scrie la început.

Iată cum își descrie Noica în fișa autobiografică anexată în 1965 dosarului de angajare la Centrul de Logică perioada berlineză: „În octombrie 1940 am plecat în Germania, lucrând în cadrul Institutului Român. Misiunea mea era să creez legături cu cercurile de specialitate și să caut a plasa, la revistele timpului, cât mai multe studii scrise de cercetători români."[8] Formulare neutră și echilibrată, din care nu transpare frământarea pe care Noica trebuie s-o fi trăit văzând cum lucrurile se înrăutățesc la București, unde Ion Antonescu nu putea controla Legiunea,

iar Legiunea nu era dispusă să facă compromisuri în privința legionarizării totale a țării. Pe deasupra, în 10 noiembrie 1940, Bucureștiul este zguduit de cel mai puternic cutremur din istoria României.

Pe 27 noiembrie, Cioran aflat în țară, citește la radio „Profilul interior al Căpitanului": „Într-o țară de slugi, el a introdus onoarea și într-o turmă fără vertebre, orgoliul."[9] Tot pe atunci, la Jilava, sunt deshumate cadavrele lui Codreanu și ale celorlalți treisprezece legionari. După înlăturarea plăcii de beton ce fusese turnată peste groapa comună, legionarii excavează pământul cu migală arheologică, săpând și înlăturând solul cu mâinile, de teamă ca nu cumva să deterioreze și mai mult ceea ce mai rămăsese din cadavrele îngropate. Văduva lui Vasile Marin, martoră a episodului, își amintește: „În ziua de Sf. Andrei, doi ani după uciderea lui Corneliu Codreanu, se hotărăște dezgroparea lui. [...] La lumina a mii de lumânări s-a spart placa de beton care era stratul cel mai de deasupra al acestui mormânt; pare-se că fusese durat în panică și grabă mare. S-a descoperit stratul de var și de acizi, amestecat cu pământ și sânge. După ce fuseseră strangulați în mașină, fiecare cu călăul lui în spate, li se mai trăsese un glonte în cap, de acolo venea sângerarea. Deasupra tuturor era aruncat trupul Căpitanului. Cu pieptul parcă apăra pe camarazii lui morți. I-am recunoscut cojocelul alb. Capul era pe jumătate întors spre noi și din toate inimile a răsunat un strigăt: «E întreg!»

Nu era putrezit. Au sărit în groapă și l-au întors cu fața spre noi, care, stane de piatră, așteptam să răsufle. Păream nemernicii săi camarazi; îl lăsaserăm atâta vreme sub ciment. I-au luat crucea de la gât, săculețul de pământ și icoana Arhanghelului și i le-au dat Lilicăi. Au descoperit la gât sfoara-ștreang. L-au scos pe brațe din groapă și l-au pus pe margine, cu capul spre răsărit. Încetul cu încetul, i-au scos pe toți și i-au pus în șir: ceilalți nu erau întregi ca el! S-au aprins multe lumânări și a început să sune cântecul: «Ca o lacrimă de sânge a căzut o stea», apoi prohodul. Mamele, surorile, nevestele plângeau încet ca să nu-i tulbure, să nu tulbure liniștea morții, liniștea ploii. [...] Nimeni nu a mai fost ca înainte după ce l-a văzut, prăvălit în groapă cu ștreangul de gât, pe Căpitan."[10]

Vasile Posteucă, un alt martor al episodului deshumării, descrie scena în cartea *Dezgroparea Căpitanului*: „Au venit preoții ca să facă slujba. În urmă, vin sicriile. Cele 14 trupuri stau înșirate unul lângă altul, între lumânări, icoane, jerbe de flori, steaguri verzi și tricolore. Fumul fin din cățuile de tămâie se urcă înalt și drept spre cer, ca niște rugăciuni fără cuvinte. Hainele vărgate, de ocnași, ale morților, sunt curățate de ultimele fire de lut. Fețele și mâinile le sunt negre, atacate de acid. Cineva se apleacă și taie ștreangul de la gâtul Căpitanului. În graba lor, criminalii au uitat să i-l taie, deși au avut grijă să descarce în cadavre și gloanțe, pentru a lăsa impresia că la Tâncăbești cei 14 au fost împușcați. Dar crimele întunericului ies întotdeauna la lumină și te acuză. Iată o bucată din ștreangul cu care Carol al II-lea a vrut să sugrume neamul românesc. Acest capăt de ștreang îl va acuza și pe el, și pe toți complicii lui, până la sfârșitul istoriei românești.

Doamna Lilica [soția lui Codreanu — *n.a.*] scoate din buzunarul hainei Căpitanului cărticica de rugăciuni ale Sf. Antonie de Padova. Apoi taie haina la piept. La gât stau intacte săculeșorul cu țărână și câteva cruciulițe cu chipul Mântuitorului și al Maicii Domnului. Toate sunt intacte, neatinse de umeazeală. Însuși trupul Căpitanului e parcă astăzi trecut din viață. Pieptul e bombat, de parcă ar vrea să iasă din haină, iar sub pielea albă se deslușesc bine de tot vinele cu sânge roz. E în adevăr o minune: Căpitanul nu a putrezit. Pe când celelalte trupuri sunt prăbușite, al lui e întreg, neintrat în descompunere. Jumătatea de față care nu a fost atinsă de țărână e albă și luminoasă. Ca de om viu. Privim la el cutremurați. [...] Doamna Lilica strânge lucrurile găsite la el, le sărută cu lacrimi, apoi se prăbușește într-un strigăt dureros: Măi Corneliu!... Măi Corneliu!..."[11]

Tot în aceste zile, legionarii îi execută prin împușcare, direct în celulele în care se aflau la Jilava, pe cei 64 de deținuți pe care-i considerau răspunzători fie de omorârea Căpitanului, fie de reprimarea timp de zece ani a Mișcării Legionare. De la Mihail Moruzov, șeful SSI (Serviciul Secret de Informații), și până la Gavrilă Marinescu (ministrul Ordinii Publice în noiembrie 1938), de la generalul Bengliu, șeful Jandarmeriei în aceeași perioadă, și până la generalul Argeșanu, prim-ministru în momentul represaliilor din 21-22 septembrie 1939, de la maiorul

Dinulescu, cel care condusese escorta lui Codreanu de la Râmnicu-Sărat până la Jilava, și până la jandarmul Sârbu, cel care strânsese lațul în jurul gâtului lui Codreanu, toți sunt împușcați. Ordinul de împușcare este dat de Horia Sima pe 27 noiembrie, șeful legionarilor primind semnale că procesul trena și că Antonescu avea de gând să-i facă scăpați pe unii dintre deținuții de la Jilava, mai ales pe Mihail Moruzov, un martor foarte incomod în privința fostelor legături pe care le avusese Horia Sima cu SSI.

Comandoul legionar de execuție a fost condus de Dumitru Groza, comandant legionar și șeful Corpului Muncitoresc legionar. Trăgătorii au fost tineri cu vârste de 18-25 de ani, dintre ei ieșind în evidență Gheorghe Crețu, al cărui zel de trăgător s-a soldat cu omorârea a 14 deținuți. Iată depoziția lui la proces: „Aproximativ la ora 23.45 domnul comandant Groza Dumitru ne-a comunicat că trebuie răzbunat Căpitanul prin [...] executarea celor 64 de deținuți. Am fost repartizați pe celule, comunicându-se fiecăruia în parte celula unde trebuie să executăm. Am deschis ușa celulei, am comandat «drepți», după care am tras, executând prin împușcare pe toți cei 14 deținuți care se găseau înăuntru. Execuția a durat aproximativ 10 minute, după care ne-am strâns în fața corpului de gardă legionar, apoi, *in corpore*, am mers și ne-am închinat sfintelor oseminte ale Căpitanului."[12]

Cascada actelor vindicative nu se oprește aici. Pe 27 noiembrie, Nicolae Iorga este luat de la vila sa din Sinaia și este împușcat, în pădurea Strejnicu, de o echipă de legionari condusă de Traian Boeru. În aceeași zi, este împușcat în pădurea Snagov profesorul Virgil Madgearu. Legionarii îndeplineau astfel dorința lui Codreanu: să fie răzbunat de va fi omorât. Dar campania justițiară pornită împotriva vinovaților avea să se încheie cu un rezultat dezastruos: aproape tot capitalul de încredere pe care legionarii îl câștigaseră în timpul dictaturii regale se risipise în numai două luni de guvernare; legionarii luptaseră împotriva adversarilor împrumutându-le armele și mijloacele, dovedind contrariul ideilor pe care Noica le propovăduise în paginile *Bunei Vestiri*: România nu se afla sub har, iar legionarii, departe de a fi *înfricoșător de buni*, reușiseră în acele zile să fie *înspăimântător de răi*. Spectrul acestor crime îi

va urmări pe legionari de-a lungul întregii lor istorii, iar propaganda comunistă va ști să exploateze atât de bine faptele acestea, încât memoria românilor asociază automat imaginea legionarilor cu crimele din luna noiembrie 1940. Dintre toate crimele pe care le-au săvârșit partidele politice pe scena interbelică românească, singurele care țâșnesc de la sine în mintea noastră sunt cele ale legionarilor.

La asta se adaugă un aspect psihologic: memoria colectivă reține crima făcută cu propria mână, iar nu crima făcută prin intermediari. Căci una e să omori dând ordin jandarmilor sau militarilor s-o facă, și alta e să omori apăsând tu însuți pe trăgaci. În realitate, ambele sunt crime, atât doar că una poate fi mușamalizată, iar cealaltă, nu. Deosebirea dintre legionari și celelalte partide este că primii au omorât cu propriile mâini, în timp ce ultimele au omorât folosind ca intermediari slujbașii instituțiilor statului. Chiar dacă legionarii au săvârșit mai puține crime decât adversarii lor, memoria selectivă a posterității a reținut faptul că numai legionarii au fost criminali și, lucru mult mai grav, că tot ei au introdus violența pe scena politică interbelică. Desigur, legionarii au ucis și au practicat violența; dar n-au fost singurii care au făcut asta în epocă. Ceea ce nu înseamnă nicidecum că au o justificare.

Privite de la înălțimea istoriei adunate între timp, articolele lui Noica *înspăimîntă*. Cred că acesta e termenul cuvenit: înspăimântare. Nu înfiorare, nu nedumerire, cu atît mai puțin amuzament, admițând că excesul ar putea uneori să provoace în noi așa ceva. Căci e în ele o doză de *încrâncenare care îi privește pe ceilalți*, un patos al nevoii de „a transforma lumea" și unul al suferinței pregătite să însoțească punitiv zădărârea proiectului de către cei care nu au fost la înălțimea lui, cum nu mai poți găsi în nici un alt loc din gazetăria lui Noica. În fond, ceea ce te izbește în aceste articole, dându-ți senzația de stihie nefamiliară și înspăimântătoare, e atmosfera lor: aerul acela încins și apocaliptic, care vestește intrarea în scenă a fanaticului, *a omului „înfiorător de bun"*. Pesemne că nimeni nu a definit mai bine fanatismul dinlăuntrul fanatismului însuși decât a făcut-o Noica cu această formulă: „înfiorător de bun".

Ce înseamnă „înfiorător de bun"? Într-un text remarcabil dedicat fanatismului[13], întâlnim această definiție: „Esența fanatismului este dorința de a-i sili pe ceilalți să se schimbe. [...] Fanaticul este o făptură care debordează de generozitate. Fanaticul este un mare altruist. Adesea, fanaticul este mai interesat de tine decât de el însuși. Vrea să-ți salveze sufletul, vrea să te mântuiască, vrea să te scoată din robia păcatelor... [...] Fanaticului îi pasă foarte mult de tine; fie că stă atârnat de gâtul tău, pentru că te iubește la nebunie, fie că îți sare la beregată, în cazul în care se dovedește că nu poți fi mântuit." De aici rezultă limpede deosebirea existentă între un om care, din iubire, suferă de neîmplinirile altora și un fanatic. Primul suferă pe cont propriu și tot ce întreprinde în numele binelui este, ca să spunem așa, neinvaziv. Celălalt, fanaticul, în numele binelui generalizat și al iubirii de oameni, nu se dă bătut. („Te omor dacă nu mănânci tot din farfurie" înseamnă, desigur, că vreau să-mi văd copilul bine hrănit și sănătos, dar înseamnă totodată și că, neconformându-se acestui ideal de iubire, copilul meu riscă, dacă luăm formula *ad litteram*, pedeapsa supremă.) Pe scurt spus, fanaticul „înfiorător de bun" e gata, de dragul celuilalt, să recurgă la măsuri extreme: cel care nu-și înțelege singur binele și care, prin necooperare, nu acceptă ca acesta să i se facă va fi, din iubire dezamăgită, suprimat. Toate totalitarismele lumii s-au născut din nebunia câtorva care au decis să preia pe umerii lor, fără ca cineva să le-o fi cerut, binele celorlalți. În numele acestui bine, numai de ei știut, au devenit „înfiorător de buni": dispuși să facă lucruri extreme, *întotdeauna* în beneficiul victimei. Comuniștii au fost cu toții pregătiți să elimine o bună parte a societății pentru a aduce fericirea pe pământ, iar Hitler socotea că germanii și-ar fi meritat moartea în cazul în care nu ar fi fost la înălțimea idealului pe care-l configurase pentru ei.

Noica atinge, în aceste articole, temperatura insuportabil de ridicată a spiritului atins de iubirea fanatică. Întreaga lui ființă arde de febra unei viziuni eschatologice, iar tonul este sumbru-întunecat. Suferă și e gata să răspândească suferință în alții. E asemeni unui misionar care propovăduiește sacrificiul drept condiție obligatorie a unei viitoare renașteri. E asemeni unui prozelit care, după ce și-a mistuit avântul proaspetei convertiri, simte nevoia să facă la rândul lui prozeliți. Convertitul

devine convertitor, prozelitul, prozelitor și, în mod previzibil, persecutatul sfârșește ca persecutor.

Sunt rânduri în aceste articole — cele în care Noica îi amenință pe bucureșteni că, dacă nu vor accepta politica legionarilor, aceștia vor fi siliți să le facă binele cu forța („cu poliția"); sau cele în care filozoful imaginează un program de trezire și disciplinare a locuitorilor capitalei prin oprirea apei și a curentului electric — care, citite în lumina celor trăite aievea câteva decenii mai târziu, te fac să înțelegi cu cât potențial de oroare se pot încărca la un moment dat cuvintele unui filozof. Într-un astfel de caz, problema nu e să cauți circumstanțe atenuante, raportându-te la „aerul epocii" sau la viteza de propagare a virusului unei ideologii. Ceea ce vrei, cu disperare, este *să înțelegi* mecanismul psihologic prin care un om de o indubitabilă ținută morală și de o ireproșabilă curățenie sufletească — era cazul lui Noica — ajunsese să capete figura unui demon măcinat pe dinlăuntru de o încrâncenare neistovită. Cum s-a putut ca tânărul care propovăduise cu câțiva ani în urmă bucuria simplă a exercițiului pur intelectual să ajungă să convoace creștinismul și mitologia greacă (Electra inducând în brațul înarmat, dar flasc al fratelui ei voința de a lovi) pentru a justifica violența? Cum s-a putut ca un „un tânăr binecrescut" să se preschimbe într-un apologet al inducerii suferinței binemeritate?

Întrebările nu sunt de conjunctură și nu au menirea de a încheia retoric un capitol teribil de gazetărie interbelică. Portretul lui Noica, așa cum se desprinde din aceste articole, este unul de completă și frustă metamorfoză interioară. Noica devenise altul, iar schimbarea aceasta trebuie să fi avut o cauză. Iar dacă *atunci* avusese o cauză, acum, pentru noi, comentatorii lui de azi, cauza aceea cere o explicație. Nu de justificarea cuvintelor gazetarului legionar e vorba acum, ci de explicarea lor.

Iar singura explicație pe care o am la îndemână este cea a măsurii inerente fiecărei ființe din lume. Latinește spus, *est modus in rebus*. Există o măsură în toate, un dozaj ascuns a cărui depășire, mai ales atunci când aceasta se produce prin comoție afectivă, duce nu la altceva pur și simplu, ci la contrariul stării existente până atunci. Cu alte cuvinte, orice ființă împinsă dincolo de limita care o definește și care îi dă măsura lăuntrică

nu se modifică pur și simplu, ci se debalansează, se răstoarnă. Monstruozitatea este *ieșirea* din matca în care se instalează normalitatea unei ființe. Este un „prea mult" care modifică statutul ontologic, și nu doar detaliile cuiva. Lucifer nu era un înger de rând, ci un exces de înger, după cum Legiunea care își luase nume de „Arhanghel" ajunsese să întruchipeze excesul de arh-anghelitate.

Măsura lăuntrică a lui Noica era cea de intelectual a cărui viață, petrecută în preajma cărților și în apropierea prietenilor de idei, avea nevoie, ca mediu firesc al ei, de camera de lectură, de sala bibliotecii publice sau de aleile parcului. Orice structură umană are nevoie, pentru a se defășura optimal, de un climat care să fie pe potriva înzestrării sale. Când un asemenea om este scos din climatul în care și-a exersat ani la rândul natura — în cazul nostru ușurința rutinată a mânuirii conceptelor și nuanțelor —, când, așadar, el este extras din mediul excelenței sale și aruncat în vasul clocotitor al unei epidemii psihologice, acel intelectual are toate șansele să-și piardă măsura. Văduvit de cumpăna interioară proprie unei minți pentru care liniștea lecturii are drept corespondent palpabil scrierea cărților, Noica a împrumutat chipul militant al unui gazetar lipsit de structura interioară adaptată la bătălia zgomotoasă a propagandei politice. (De aici și inadecvarea, adesea ridicolă, a tonului „înalt", de aici și supra-încărcarea teoretică a articolelor sale, densitatea nepotrivită a ideii, deturul metafizic care își atinge greoi și târziu ținta.) Așadar, schimbându-și mediul obișnuit cu un mediu pentru care nu avea predispoziții potrivite, Noica, alături de alți tineri intelectuali din generația sa, și-a abandonat pentru o vreme statutul.

În locul unui publicist rafinat, apt să filtreze ideile filozofiei pentru marele public, avem dintr-odată în față un gazetar al cărui condei incandescent și belicos te duce cu gândul la un tenor care, vrând să cânte cu o octavă peste putința obișnuită a vocii sale, ajunge să cânte în falset. Aristocratul afabil și curtenitor, în a cărui mână se află îndeobște o pipă turnată din spuma mării, apucă pe neașteptate cădelnița cu tămâie a izbăvirii colective. Scrisul cult, cu volute sofisticate, moderat și seren, este lovit dintr-odată de o criză de epilepsie. La început totul pare a fi un banal *petit mal*: câteva aluzii, câteva tresăriri mistice.

Apoi, criza agravându-se, boala se instalează: scrisul devine convulsiv, ardent și în avalanșă. Obnubilarea mistică cotropește teritoriul conștiinței civice. Anatema e la îndemână, pedeapsa se anunță teribilă. Când timpul istoriei se va sfârși, cei neconvertiți vor fi judecați. Desigur, de către cei deveniți între timp „înfricoșător de buni". Elogiul „spiritului geometric" din *Mathesis* și considerarea detașată a „marilor probleme" ale omului sunt înlocuite acum de teme care, dat fiind că erau singurele apte să mobilizeze energiile spirituale, deveniseră adevărate obsesii: mântuirea, învierea, suferința, întunericul, rolul unic al Legiunii în transfigurarea spirituală a României.

Dintr-o fire eminamente lipsită de asperități rigide și de nuclee de fanatism doctrinar, Noica a devenit, pe parcursul câtorva luni, asemeni unui resort întins peste propria-i putere de rezistență. Să ne gândim, în plus, că dincolo de armătura discursivă cu care își susținea poziția gazetărească, exista mediul afectiv al celor animați de același fanatism ca și el. Oriunde și-ar fi întors ochii, Noica dădea peste ecouri similare ce-i amplificau și mai mult credința. De aceea, trebuie să ni-l închipuim acum pe filozof ca pe un intelectual trăind într-o cutie de rezonanță în care mii de voci se uneau într-un cor psihologic având un ton de sfârșit de lume. Iar din acest cor, vocea lui Noica, ajuns prim-redactor la oficiosul *Buna Vestire*, se auzea acum distinct. Ea nu putea să cânte decât într-un singur fel: supralicitând corzile sufletești ale unui temperament flegmatic, căruia orice clătinare prea severă a diapazonului ideatic nu-i putea decât afecta conduita de viață. „Cu Dinu nu mai pot sta de vorbă. E încăpățânat ca un catâr. Nu mă mai înțeleg deloc cu el și nu admite să-i dea nimeni nici un sfat"[14], îi scrie Wendy de la Paris prietenului Petru Comarnescu. Această învolburare sufletească trebuie să fi lăsat urme dureroase în dispoziția de mai târziu a lui Noica și este de presupus că, ajuns la Berlin la începutul lui 1941, el va trece printr-o convalescență lentă și binevenită, la capătul căreia temperatura obișnuită a firii sale aristocratice va reintra în matca firească.

Dar dincolo de aceste fluctuații sufletești pe care Noica și le-a exteriorizat sub forma celor 20 de secuse ziaristice, rămâne faptul înspăimântător al metamorfozei sale. Dintr-o ființă aproape angelică, gata oricând să iasă în întâmpinarea problemelor celuilalt, Noica devenise un demon. Voise să fie mai bun decât

putea și ajunsese să fie mai rău decât își închipuise. Rămâne una dintre marile necunoscute ale firii umane fenomenul acesta atât de incontrolabil și atât de imprevizibil căruia i-a căzut pradă Noica: *îndrăcirea* pe care a suferit-o atunci când și-a pus credința în slujba „binelui suprem". Felul distant cu care Noica a vorbit mai târziu despre etică s-a datorat pesemne proastei întâlniri pe care a avut-o cu etica atunci, în anii aceia de la sfârșitul deceniului al patrulea, când a trăit politica în variantă etică și religioasă și când obsesia de a trăi etica *până la capăt* s-a soldat, pentru viața lui, cu un dezastru.

Acesta este, așadar, portretul interior al gazetarului legionar Noica. Un om bun devenit rău grație voinței de a răspândi în inimile concetățenilor lui mântuirea. Un om bun devenit rău prin dorința de a înfrânge voința altora în cazul în care cineva se împotrivea. În fine, un om bun devenit rău grație hotărârii de a face la rândul lui rău dacă o altă cale de a atinge binele nu exista.

Și se mai poate adăuga un amănunt în privința transformării interioare suferite de Noica. Metamorfoza lui seamănă cu o veritabilă ruptură de nivel intervenită în economia ființei sale afective. E ca și cum ai sili un om care a trăit toată viața la câmpie să se mute brusc într-o așezare de munte: altitudinea montană i-ar tăia respirația și i-ar supune trupul unui regim de intensă și dureroasă adaptare. Exact acesta a fost cazul multora din generația lui Noica: psihologia lor a suferit o ruptură de nivel în urma căreia unghiul din care vedeau lumea s-a schimbat radical. Au trecut cu toții de la un regim de trăire moderată la unul incandescent. În aceste condiții, și tipul de comunicare se schimbă: cei care împărtășesc aceeași paradigmă a misticii colective comunică preponderent afectiv. Iar gazetăria lui Noica se resimte nemijlocit de pe urma practicării unei politici gândite în termeni mistici. Articolele lui nu conțin un înțeles care să poată fi convertit în informații normale, ci mai curând împărtășesc o stare de spirit și propagă emoții. Din acest motiv, ele nu pot fi „gustate" decât de cei care se află pe același nivel de acuitate afectivă cu cel pe care se afla Noica când le-a scris. Așa se face că multora dintre contemporanii lui Noica din 1940, articolele din *Buna Vestire* le sunau firesc, în vreme

ce pe noi, cei de azi, aceleași articole ne umplu de stupoare. Nivelul nostru de existență nu coincide cu cel al lui Noica interbelicul.

Să fiu mai clar. Prin „nivel de existență" nu înțeleg pătura socială, gradul de cultură sau gradul de inteligență. Prin „nivel de existență" înțeleg ceva mult mai simplu: acuitatea cu care privești lumea și cu care îți trăiești fiecare zi a vieții. Cu alte cuvinte, nivel de existență înseamnă pragul de intensitate cu care atenția ta percepe realitatea. Această intensitate este direct proporțională cu sentimentul de vulnerabilitate al unui om în privința proprici ființe: cu cât se simte mai periclitat, cu atât putința de a se deschide sufletește către semeni este mai mare; și invers, cu cât simte mai multă siguranță emanând din statutul său social, cu atât înclinația de a intra în empatie cu lumea din jurul său scade. Pe scurt, conștiința vulnerabilității te deschide către semeni.

Noica a trăit în acele luni precaritatea iremediabilă a propriei vieți. I s-a părut că viața sa e periclitată în măsura în care, prin ceea ce se întâmpla în jurul său, a avut revelația că face parte dintr-un popor a cărui existență în întregul ei era periclitată printr-o proastă așezare în istorie. A trecut printr-o *ruptură de nivel* și s-a deschis către ceilalți, pornind de la sentimentul unei vulnerabilități comune, într-un mod cu care nu era defel obișnuit: modul mistic de comunicare, și nu cel discursiv-intelectual. De aici și impresia de înspăimântătoare nefamiliaritate ce răzbate din articolele sale legionare. Oamenii care aderaseră la Legiune erau cuplați la un regim de existență de tip convulsivo-paroxistic. Dinlăuntrul unei conștiințe eschatologice — iar Noica acuza atunci toate simptomele unei astfel de conștiințe —, lumea este privită cu ardoarea celui care știe că totul se poate prăbuși oricând. Și care e gata, la rândul lui, să se prăbușească oricând. Legionarii erau pe buza prăpastiei și, în consecință, percepeau lumea sub forma mistică a unei viziuni apocaliptice. A fost singura perioadă din biografia lui Noica în care cuvintele „mistic" și „apocaliptic" au căpătat un sens de existență. Noica și-a pus atunci viața sub acel vers eminescian pe care mai târziu l-a analizat și pe care-l evoca adesea: „Ca o spaimă împietrită, ca un vis încremenit."

7.
Agonia

Plecarea lui Noica la Berlin și depărtarea sa, pentru o vreme, de etuva psihologică tot mai încărcată din țară coincid cu îndepărtarea treptată a Legiunii de pârghiile puterii politice. Falia dintre Antonescu și Legiune se adâncește, ea fiind sporită de diferența de temperament dintre cei doi bărbați aflați la conducerea țării. De o parte, un militar de carieră cu un temperament coleric, suferind de o surescitare psihică permanentă, o irascibilitate pusă de contemporani pe seama unui sifilis netratat la timp; de cealaltă parte, un profesor de filozofie care, în ciuda unei viteze mari de reacție și a unei ținte clare în privința viitorului țării (legionarizarea totală), suferea de o inflexibilitate frizând fanatismul și, amănuntul cel mai delicat, nu avea înzestrarea de a-i ține în frâu pe legionari. Harul cu care știuse Codreanu să le insufle legionarilor un crez și fermitatea cu care izbutise să le imprime o direcție nu puteau fi găsite la actualul comandant al Legiunii. Pe deasupra, după decapitarea Legiunii prin masacrul din 21–22 septembrie 1939, Horia Sima se impusese în fața celorlalți pretendenți grație unei atitudini combative pe care alți competitori (Papanace, Iasinschi, Gârneață) o interpretaseră ca pe un act de uzurpare a conducerii Legiunii. Oricum, preluând, cu sau fără îndreptățire, șefia, Horia Sima va dovedi că știe ce vrea: va urmări până la capăt ca Zelea-Codreanu să fie răzbunat, nu va negocia cu Antonescu conducerea Legiunii și va încerca să introducă rapid măsurile unei politici totalitare. Dar, lipsit de diplomație și manifestându-și, pesemne, un complex de inferioritate în fața atitudinii autoritare și a firii cazone a lui Antonescu, Sima va face câteva greșeli tactice decisive, poate cea mai mare fiind

refuzul de a-l însoți pe șeful statului în vizita pe care acesta avea să i-o facă lui Hitler pe 15 ianuarie 1940. Refuzul acesta a însemnat ocolirea ultimei șanse ca, în prezența cuiva — Hitler — jucând rolul de arbitru, tensiunea dintre legionari și Antonescu să se domolească.

Apogeul conflictului a fost marcat de ceea ce istoriografia noastră, în continuare deformată de clișeele propagandei comuniste, numește impropriu „rebeliunea legionară". În realitate, a fost vorba de o lovitură de stat prin care Antonescu, sprijinit de *Wehrmacht*-ul german, i-a înlăturat pe legionari de la guvernare, lovitură urmată imediat, din partea legionarilor, de o reacție de ripostă care, dacă nu ar fi fost oprită prin intervenția fermă a armatei germane, ar fi provocat pierderi mult mai mari decât cele înregistrate. Ostilitățile au început prin decizia lui Antonescu de a-l demite pe ministrul de Interne, generalul Petrovicescu, și de a-i aresta pe toți prefecții legionari, convocați de el pe 21 ianuarie la București. Ele s-au încheiat atunci când Horia Sima, în comunicatul oficial adresat legionarilor în 23 ianuarie 1941, le-a cerut să înceteze rezistența și să se retragă din clădirile pe care le ocupaseră în acele zile. Din acest motiv, soarta înfruntării nu a fost hotărâtă pe câmpul de luptă, adică pe străzile capitalei, ci prin decizii de culise: în vederea punerii în practică a planului Barbarossa, nemții îl preferaseră lui Sima pe Antonescu.

În zilele de 21–23 ianuarie, pe când Noica era la Berlin, Cioran, aflat în București, va fi protagonistul unei scene pe care lumea clandestină a foștilor legionari, perpetuând-o din gură în gură în timpul regimului comunist, a preschimbat-o într-o anecdotă secretă, dar, se pare, perfect adevărată. În timpul luptelor de stradă din București, Emil Cioran se înfățișează la Prefectura București, unde legionarii, masați în interiorul clădirii, organizaseră un punct de rezistență, și cere să vorbească cu șeful suprem al legionarilor: „Vreau să-l văd pe comandant, duceți-mă la Horia Sima." Refuzat de pază, tânărul se pierde într-un noian de vorbe înflăcărate: „Abia acum, în zilele astea, Mișcarea Legionară are șansa să devină ceea ce trebuia să devină. Legiunea are acum șansa să se ridice la înălțimea misiunii sale! Ea trebuie să declanșeze revoluția română, iar Horia

Sima e șansa noastră! Spuneți-i că-l pup în cur, camarazi! El e șansa noastră!"[1]

Istoria nu le-a dat însă nici o șansă legionarilor. Represaliile lui Antonescu vor fi masive: sunt arestați peste 10 000 de legionari, sunt pronunțate sentințe de condamnare la moarte care se pun imediat în aplicare (de pildă, sunt executați legionarii responsabili de masacrul de la Jilava), iar foarte mulți legionari își caută scăparea trecând frontiera spre Occident. Acum începe lungul exil legionar, foarte mulți dintre cei plecați în aceste luni nemaiîntorcându-se niciodată. Alții vor ajunge în Germania, unde vor căpăta statut de *Kriegflüchtling* (refugiat de război) și vor fi încartiruiți în lagărele de la Berkenbrück, Rostock și ulterior Buchenwald. Și cum mai toți bărbații nemți erau plecați pe front, iar industria de război germană avea o acută nevoie de forță de muncă, legionarii aveau să muncească în fabrica de avioane Heinkel (de la Rostock) și în fabrica de lentile și binocluri de război din Buchenwald, primind salarii plătite de autoritățile naziste. După 23 august 1944, legionarii din aceste lagăre aveau să fie adunați de Horia Sima și comasați la Viena, de unde vor fi parașutați, din avioane germane, în Ardeal. Țelul lor, deopotrivă fantasmagoric și sinucigaș, era organizarea unei rezistențe interne împotriva armatei sovietice. Legionarii parașutați în țară s-au risipit în localitățile de baștină, unde s-au organizat din mers, în speranța unei lupte de uzură împotriva regimului pe cale de a fi instaurat. Din 1945 până în 1964, șeful legionarilor din țară a fost Nicolae Petrașcu, în vreme ce Horia Sima rămăsese șeful suprem al legionarilor răspândiți în toată Europa și chiar în America Latină. Petrașcu a fost închis din 1948 până în 1964 și, în virtutea funcției pe care o avea, a fost unul dintre cei mai chinuiți deținuți politici din România. Eliberat odată cu amnistia generală din 1964, va fi omorât în 1968 în casa familiei sale din Sibiu, prin aplicarea unui procedeu standard: Securitatea i-a înscenat sinuciderea.

Întorcându-ne la cursul biografiei lui Noica, nu e greu de ghicit reacția pe care filozoful va fi avut-o aflând de deznodământul loviturii de stat a lui Antonescu: amărăciune, revoltă și totodată nevoia irepresibilă de a se întoarce în țară, chiar dacă intuia că legionarii nu puteau avea parte de o viață ușoară sub Antonescu. Iată ce-i scrisese de la Berlin prietenului său

Comarnescu, la 23 februarie 1941: „Mă simt dator să mă întorc în țară, și o voi face curând. Dacă până atunci afli că s-a pus la concurs vreo conferință de filozofie, fă-mi te rog serviciul și înștiințează pe sora mea, deoarece vreau să candidez."[2] Așadar, pe de o parte sentimentul că trebuie să se întoarcă, pe de alta naivitatea de a crede că, purtând stigmatul de legionar, mai avea vreo șansă de reușită în cazul participării la un concurs.

În timpul dictaturii antonesciene, libertățile individuale nu au fost alterate semnificativ, regimul autoritar al mareșalului nedepășind limita unei dictaturi militare, neîmbrăcând forma sufocantă a totalitarismului propriu-zis. Singurii care au avut de suferit veritabile represalii au fost legionarii și evreii: evreii sunt trimiși în lagărele de exterminare, legionarii sunt închiși în închisorile din țară sau executați prin decizii luate de instanțe militare. Una dintre măsurile de care a făcut uz Antonescu pentru a-i elimina pe legionari a fost oferta pe care am putea-o numi „libertate contra plecare pe front": legionarilor li se oferea posibilitatea ca, slujindu-și țara în timpul războiului, să iasă din pasivitatea la care îi condamnase întemnițarea sau ostracizarea publică. În plus, legionarii care erau considerați un potențial pericol pentru regimul militar sunt trimiși în virtutea unor ordine speciale secrete în linia întâi a frontului, cu intenția expresă a eliminării lor fizice. Astfel, în Ucraina și Rusia au fost mobilizați și trimiși să lupte circa 15 000 de intelectuali legionari, dintre care, după încheierea ostilităților, nu s-au mai întors acasă decât câteva zeci. Majoritatea au murit în timpul războiului, de pildă Haig Acterian, împușcat pe la spate în august 1943, la Kuban, chiar de către ofițerii români. Printre puținii legionari care au reușit să se întoarcă vii de pe front s-au numărat Radu Gyr, Virgil Carianopol și Șerban Milcoveanu.

Întors în țară în iunie 1941 și deci martor al trecerii Prutului de către armata română pe 22 iunie 1941, Noica se va oferi la rândul lui voluntar, din solidaritate față de camarazii legionari, dar și dintr-un elementar simț al datoriei față de România. În consecință, va fi mobilizat, dar va fi imediat lăsat la vatră, fiind declarat inapt pentru serviciul militar din cauza renalectomiei unilaterale pe care o suferise în 1935, în urma îmbolnăvirii de tuberculoză renală. În timpul războiului va locui cu precădere

în București, în casa din Vasile Lascăr nr. 18. Mama filozofului locuia la rândul ei în capitală, într-o garsonieră de pe strada Rosetti nr. 10, locuință pe care Noica o va primi ca moștenire după moartea acesteia, survenită în 1955, dar care îi va fi confiscată de autoritățile comuniste, soartă de care vor avea parte toate proprietățile familiei sale.

Tensiunea din țara aflată în război și regimul antonescian îl vor sili pe Noica să-și îndrepte atenția exclusiv către filozofie. În octombrie 1941, înființează, alături de 21 de intelectuali, printre care Mircea Vulcănescu, Constantin Floru, Petre Țuțea și Virgil Bogdan, Asociația „Nae Ionescu", societate culturală având sediul în strada Rozelor nr. 9 și al cărei principal scop era editarea cursurilor lui Nae Ionescu, precum și publicarea unui anuar intitulat *Izvoare de filozofie*. Sub egida acestei asociații, Noica va ține câteva conferințe într-o casă de pe str. Brezoianu, alături de Constantin Floru și Mircea Vulcănescu, și cum proiectul școlii filozofice îi dădea în continuare ghes, va închiria o cameră într-o casă veche din spatele Cișmigiului, unde, într-o încăpere având o masă simplă și câteva scaune, îi va invita pe Nicolae Tatu, Constantin Floru și Virgil Bogdan, cu gândul de a da naștere dacă nu unei școli filozofice, măcar unui cerc cultural.

În 1942, Wendy va naște primul lor copil, un băiat, Răzvan, iar peste doi ani, în 1944, o fată, Alexandra, pe care apropiații o vor alinta cu numele Dina. În afară de editarea cursurilor lui Nae Ionescu, Noica publică traducerea lui *De magistro* al lui Augustin (în colaborare cu Mihail Rădulescu) în *Izvoare de filozofie*, pentru ca tot în această revistă, în volumul doi, filozoful să reușească a publica prima traducere în limba română a lucrării de tinerețe a lui Hegel *Diferența dintre sistemul lui Fichte și cel al lui Schelling*.

Pe 20 martie 1942, Mihai Rădulescu notează în jurnalul său, publicat postum sub titlul *Jocul cu moartea*, cum, luând ceaiul la Dan Nasta acasă, îl întâlnește acolo pe Noica: „La Noica mă indispuneau seriozitatea, voința de a vorbi de lucruri importante și de a asculta muzică gravă, în loc să-și accepte rolul de invitat la un ceai la care trebuie să găsești doar conversația și ocupația care să-ți treacă mai plăcut, mai distractiv timpul." Iar la plecare, același Mihai Rădulescu scrie: „Merg cu N., la care continuă să mă indispună o anumită stângăcie exterioară,

în parte voită și pe care o găsesc de prost-gust (punerea ghetrelor de pildă, lucrul ăsta ridicol) și pe urmă felul de a amesteca veșnic filozofia, problematica profundă, personală, în tot ceea ce spui)... La despărțirea de dra C, rugămintea lui N. să ne sărute, pe cei «trei efebi». Impresie bizară: e beat, face glume de prost gust! Pentru ca după aceea să-mi dau seama că e altceva: încercarea de a trăi «frenetic», de a scoate pentru moment pe fata aceea din ritmul invariabil și mediocru al existenței ei provinciale, și odată cu ea, să se scoată și pe sine... Noica precizează — spune că e vorba de fiul risipitor și fratele fiului risipitor, că se recunoaște singur, cu amărăciune, în acest frate, care nu poate ieși din lumea lui, care nu deschide porțile trântindu-le în urma lui, ci se uită invidios prin gaura cheii, care nu poate păcătui din voluptate — dar păcătuiește prin orgoliu, și își dă seama prea târziu că *totuși a păcătuit*, dar a păcătuit fără bucurie, a pierdut prilejul de a păcătui din plin."[3]

Însemnările privitoare la fiul risipitor și fratele lui par să fie scrise de Noica, până într-atât de exact reproduce Mihai Rădulescu viziunea pe care filozoful o avea în privința celor două personaje biblice. Și tot el precizează că lui Dan Nasta „Noica îi dorea o experiență abjectă, o mare scârbă, un lanț de mizerii mărunte (o însurătoare nefericită din toate punctele de vedere) care să-l oblige să *iasă din ele*, să-i prezinte deci un obiectiv urgent, care trebuie neapărat, și cât mai curând, atins. Și toate astea spuse calm și firesc, fără masca unei ironii sau persiflări surâzătoare, și nici cu agresivitate sau exagerare. Atitudinea asta a lui N. mă provoacă să mă privesc și cu fără menajamente, fără să mă agăț de obișnuitele soluții comode."

Peste zece zile, Noica este iarăși prezent în însemnările lui Mihai Rădulescu (31 martie): „Alaltăieri, Constantin Noica a venit să-mi propună să începem traducerea din Augustin [...] întâi, ține la această colaborare fiindcă îi dă prilejul de a veni la mine, unde se simte bine, și de a petrece cu mine câteva zeci de ore care să ne apropie, să ne adâncească prietenia. Al doilea, vrea să persevereze în «lucrul de echipă» căruia îi era atât de refractar altădată și pe care disciplina legionară i l-a învățat."[4] Așadar, în primăvara lui 1942, „disciplina legionară" se află încă în sufletul lui Noica, chiar dacă e vorba nu de disciplina cazonă a marșurilor sau taberelor de muncă, ci de disciplina

strădaniei intelectuale în marginea unei traduceri. Dar asta nu-l împiedică pe Noica să facă filozofie pe viu, față către față, așa cum reiese din însemnările lui Mihai Rădulescu. „O depășire a eticului, spune Noica, eticul acesta care e la urma urmei o creație a sec. XIX și de care trebuie să ne eliberăm." Iată un prim semn de mefiență a lui Noica față de rostul gesturilor etice făcute de ochii celorlalți. Virtutea etică este o minciună, morala e găunoșenie. Nu trebuie să-i judeci pe ceilalți după criterii morale. Și peste câteva pagini, Mihai Rădulescu surprinde o nouă trăsătură speculativă în vederile prietenului său: „Vorbind de D.[an] N.[asta], Dinu Noica îmi spune că D., «ca orice om superior, are în el *calități feminine*; că acestea îl apropie de făptura ideală împlinită în sine, a androginului, dar îl dezechilibrează, îi provoacă veșnice dificultăți și nemulțumiri în contactul cu viața reală»."[5]

Tot din anul 1942, luna iulie, provine o însemnare pe care Mircea Eliade, sosit pentru o vreme în țară, o face în urma reîntâlnirii cu vechii lui prieteni: „Discuția vehementă de la Mircea Vulcănescu dintre Dinu Noica și ceilalți, în legătură cu Legiunea. Dinu îi acuză că-și fac un culcuș comod la adăpostul formulei «noi ne mulțumim să fim tehnicieni și să servim statul sub orice formă ar avea-o el». Dinu îi întreabă: «Ce-ați făcut când a fost ucis Codreanu? Când ați votat Constituția? Plebiscitul?» etc. Intervin episodic în discuție, mărturisind că, deși legionar, am suspendat orice judecată politică internă atâta timp cât durează războiul cu Rusia. Dinu îmi răspunde că războiul nu e un lucru decisiv. Că decisivă este numai problema morală — participarea sau nu la un stat care astăzi e condus de un Carol II, mâine de un mareșal, poimâine de un soviet, și a te strecura fără probleme de conștiință, spunându-ți pur și simplu că ești «tehnician». Răspunsul violent al lui Mircea, care îl acuză pe Dinu că Legiunea creează un nou dreyfusism."[6]

Așadar, mefiența lui Noica față de morală este lepădată complet în discuția aprinsă pe care o poartă cu foștii camarazi în privința Legiunii. Noica este acuzator și chiar vindicativ: le cere socoteală pentru pasivitatea cu care acceptă să trăiască sub cupola unor regimuri ce-i asupresc pe legionari, născocindu-și în schimb autojustificări menite a le domoli mustrările de conștiință. Îi acuză de imoralitatea în care se complac și de ușurința

cu care acceptă să fie complicii lui Antonescu alinându-și conștiința în spatele pretextului că nu fac decât să-și vadă de îndatoririle lor de specialiști. Însemnarea din jurnalul lui Eliade are o însemnătate crucială din cel puțin două motive. Mai întâi, fiindcă de aici reiese că, pe dinlăuntru, Noica nu se lepădase de crezul legionar, tonul acuzator cu care le critica prietenilor inactivitatea dând de înțeles că, în sufletul filozofului, exuberanța patetică din toamna lui 1940 nu se stinsese. În al doilea rând, însemnarea spune voalat un lucru pe care obtuzitatea timorată a istoricilor de astăzi se teme a-l recunoaște: legionarismul nu a însemnat o angajare iscată de un calcul politic, ci o adeziune pornită dintr-un act de credință. Când un intelectual ca Noica, ridicând problema moralei, o pune în legătură cu sentimentul datoriei descinzând din imaginea lui Codreanu, atunci la mijloc nu mai sunt socoteli pragmatice vizând proiecte politice, ci pur și simplu o stare de spirit frizând credința.

Lunile războiului trec și în 1943, după ce fusese declarat inapt pentru serviciul militar, Noica pleacă iar pentru câteva săptămâni în Germania, tot în calitate de referent de specialitate la Institutul Român de la Berlin și tot la invitația lui Sextil Pușcariu. Cum însă războiul mergea în dauna nemților, institutul este desființat și Noica se va întoarce în țară. „În primăvara lui 1943, m-am reîntors la Institutul Român din Germania, dar pentru scurtă vreme, căci evenimentele aveau să ducă la dizolvarea institutului."[7] În scurtul sejur petrecut în Germania, filozoful are totuși răgazul ca, mergând la Freiburg, să-l audieze pentru a doua oară în doi ani pe Heidegger. Rămâne cu o impresie de monotonie cenușie, căci filozoful german continua să repete la cursuri același lucru. Își va așterne impresia în paginile *Jurnalului filozofic* din 1944: „Am auzit pe Heidegger câte o oră la interval de doi ani. Spunea același lucru; sau lucruri pe care nu se poate să nu le fi spus încă de la prima lecție. Am întrebat pe cei care-l ascultau de mai multă vreme: nu, nu se repeta, pentru ei. Gândea, nu știu cum, în spirală descendentă. Nu numai linear și progresiv, ci în spirală, în burghiu, ca într-un act de sondaj. Știi de la început un lucru și-l spui de mai multe ori, îl spui neîncetat sub altă formă — până se spune singur."[8]

În 11 noiembrie 1943, Noica se înscrie la un concurs de specialitate vizând ocuparea postului de conferențiar la Catedra

de Istorie și Filozofie a Culturii de pe lângă Facultatea de Litere și Filozofie din București și, cu acest prilej, simte el însuși efectul ingerinței politicului în învățământul vremii. În dosarul înaintat comisiei de examinare, filozoful refuză să anexeze o declarație cu conținut antilegionar și, în același timp, precizează că în cazul prezentării lui Virgil Bogdan, Mircea Eliade sau Ștefan Teodorescu la concurs „subsemnatul își retrage candidatura, socotind pe aceștia fie mai pregătiți, fie mai înzestrați pentru conferința de mai sus"[9]. Dar sinceritatea nobilă a acestei mărturisiri nu are darul de a schimba cu ceva desfășurarea concursului. Comisia condusă de Dimitrie Gusti și avându-i în alcătuire pe Lucian Blaga, Nicolae Bagdasar, Mihai Ralea și Gheorghe Oprescu nu-l acceptă pe Noica în faza finală a concursului, sub pretextul că pregătirea sa nu corespunde profilului postului scos la concurs. În realitate, în timpul dictaturii antonesciene, stigmatul trecutului legionar era o vină capitală, Noica fiind victima unei uneltiri de culise la care participaseră soția contracandidatului Ion Zamfirescu, Mariana Rarincescu, și cumnatul acestuia, decanul Constantin Rarincescu, prieten apropiat al lui Mihai Antonescu. Într-o audiență obținută la acesta din urmă, decanul Rarincescu l-a înștiințat pe Ică Antonescu că „legionarii de la Berlin vor să-și bage oamenii în Universitate"[10]. Oamenii la care se referea Rarincescu erau Mircea Eliade și Constantin Noica. A fost suficient un telefon dat de Mihai Antonescu profesorului Dimitrie Gusti pentru ca soarta concursului să fie hotărâtă dinainte de desfășurarea lui. Astfel, Ion Zamfirescu, avându-i drept contracandidați pe Eliade și Noica, a câștigat concursul grație căsătoriei sale cu Mariana Rarincescu. Rezultatul a fost comunicat oficial candidaților în 3 februarie 1944. Cei care au votat împotriva acceptării lui Noica în concurs au fost profesorii Mihai Ralea, Nicolae Bagdasar și Gheorghe Oprescu. Cel de-al cincilea membru al comisiei, Lucian Blaga, dându-și seama de substratul politic al votului, a preferat să se retragă din comisie. Deznodământul concursului l-a afectat profund pe Noica: el a depus contestație și a cerut lămuriri în privința motivelor pentru care pierduse concursul. Cum este exclus să ne închipuim că Noica nu realiza dedesubturile situației, îi putem interpreta contestația ca pe un gest de protest al unui om care nu înțelegea să se declare învins

fără să ia atitudine. Contestația a rămas fără efect, dar este de reținut gestul lui Blaga și ne putem imagina că, peste ani, interesul arătat de Noica filozofiei lui Blaga (manifestat, de pildă, în proiectul traducerii lui Blaga în limbi europene) a avut la origine un vechi sentiment de recunoștință. Mai merită să reținem că, odată cu zădărnicirea acestei tentative, dorința lui Noica de a face învățământ filozofic în variantă oficială ia sfârșit. De acum încolo, Noica va lega mereu învățarea filozofiei de proiectul miraculos și aproape neverosimil al unei școli spirituale de tip informal.

În dosarul înaintat comisiei de examinare, Noica a introdus o listă cu lucrări și traduceri. Dacă o vom parcurge, vom avea în fața ochilor imaginea sinoptică a ceea ce a însemnat travaliul cultural săvârșit de Noica în perioada interbelică:

Lucrări: 1. *Concepte deschise în istoria filozofiei la Descartes, Leibniz și Kant* (Buc., 1936); 2. *Viața și filozofia lui Descartes* (București, 1937); 3. *Schiță pentru istoria lui Cum e cu putință ceva nou* (București, 1940); 4. *Două introduceri și o trecere spre idealism. Cu traducerea primei introduceri kantiene a «Criticii judecății»* (București, 1943).

Traduceri: 1. René Descartes, *Regulae ad directionem ingenii* (Brașov, 1935); 2. Immanuel Kant, *Despre forma și principiile lumii sensibile și a celei inteligibile. Cu o introducere la studiul criticismului* (București, 1936); 3. René Descartes, *Meditationes de prima philosophia. Cu un rezumat punct cu punct al întâmpinărilor și răspunsurilor, precum și un indice* (București, 1937); 4. Augustin, *De magistro*, trad. împreună cu Mihai Rădulescu (în revista *Izvoare de filozofie*, 1942).

Eseuri filozofice: 1. *Mathesis sau bucuriile simple* (București, 1934); 2. *De Caelo. Încercare în jurul cunoașterii și individului* (București, 1937).

Sub tipar: G.W.F. Hegel, *Diferența dintre sistemul lui Fichte și cel al lui Schelling* (în *Revista de filozofie*, 1943).[11]

Spre sfârșitul războiului, Noica începe să ridice o casă de vară la marginea Bucureștiului, unde se afla pădurea Andronache. Cheltuielile de construcție sunt suportate cu precădere de familia lui Wendy și filozoful va locui sporadic aici, până în martie 1949, când i se va stabili domiciliul forțat la Câmpulung. Din 1949, în această casă vor rămâne Wendy și cei doi copii, dar

deocamdată, în timpul războiului, Noica va încerca aici, în casa din Andronache, să dea viață visului pe care-l purta în minte de ani buni: visul unei școli de filozofie. Va organiza dineuri sau serate cu miez filozofic, la care îi va invita pe Mircea Vulcănescu, Alexandru Dragomir, Mihai Rădulescu, Adina Casassovici și Mircea Casassovici. Programul întâlnirilor îl fixa chiar Noica: se audiau câteva piese de Bach, se recitau două-trei poezii din Rilke sau Baudelaire, urma o expunere filozofică ținută de unul dintre protagoniști (Noica, Dragomir sau Vulcănescu) și apoi, spre încheiere, aveau loc discuții colaterale. Întâlnirile au fost rare și supuse capriciului evenimentelor exterioare. După 1946, odată cu arestarea lui Vulcănescu, ele vor înceta complet. Oricum, în 1948, Noica mai locuia încă în casa din Andronache, dovada fiind că în acest an scriitorul Alexandru George, pe atunci în vârstă de 18 ani, l-a vizitat spre a-i cere câteva cărți despre care auzise că ar exista numai în biblioteca lui Noica. Tot în casa din Andronache îl va vizita pe Noica medicul său de familie din acea perioadă, Crișan Mușețeanu, care-i va trata cei doi copii, Răzvan și Alexandra, de bolile copilăriei (scarlatină și pojar).

În decembrie 1943, Noica, aflat la moșia din Chiriacu, îi scrie lui Petru Comarnescu: „Dragă Titel, am fost câteva zile la București, dar nu te-am putut vedea. De altfel nici n-am încercat-o. De câtăva vreme — de câțiva ani, poate — am impresia că întrevederile noastre te obosesc, după cum pe mine mă lasă întrucâtva nemulțumit. De aceea nici n-am stăruit: vreau să păstrez restul de prietenie care ne leagă. Cu cât sunt mai puțin legat afectiv de tine, cu atât mă simt mai dator să-ți arăt mâhnirea mea față de toate lucrurile cari ți s-au întâmplat în ultimul timp. Nu le înțeleg decât în parte, dar le regret în întregime. Ele mă deprimă și mai mult când mă gândesc că nu se petrec pentru întâia oară și, din nefericire, nici pentru ultima…"[12]

Mesajul scrisorii e străveziu: Comarnescu îl evita pe Noica din prudență socială și, poate, dintr-o dezamăgire interioară. Sau pur și simplu simțea nevoia să-l pedepsească pentru nechibzuința sinucigașă pe care o arătase intrând în Legiune. Îi spusese doar să nu se arunce cu capul în gol și să-și vadă de filozofie, dar Noica nu-l ascultase. În aprilie '44 Noica se află la Sinaia, potrivit jurnalului lui Mihai Rădulescu: „13 aprilie.

Convorbire cu Dinu Noica. Când am trecut mai devreme pe la el, era plecat la Batalion, unde e concentrat. ...Seara m-am întors la el... M-a primit foarte cald, deși surâsul lui cu aspect forțat continua să mă jeneze uneori... Dinu mi-a dat *Jurnalul filozofic* al lui, proaspăt apărut."[13]

Așadar, Noica era concentrat ca militar necombatant în batalionul în care își satisfăcuse stagiul militar în urmă cu mai bine de zece ani. Scutit de plecarea pe front, filozoful era folosit în armată ca translator între autoritățile române și prizonierii de război. Pe 21 aprilie, tot la Sinaia, Mihai Rădulescu notează: „Numai să nu învingă — hotărât — anglo-americanii (printr-o uzură reciprocă), spune Dinu, și recunosc că are dreptate (și când te gândești că acum câtăva vreme aveam și eu slăbiciunea să cred în excelența acestei «soluții»). Ar însemna iremediabil mediocritatea, perseverarea în stagnare, zădărnicia efortului încercat. Dinu, de altfel, vede semne limpezi că «războiul ne-a priit» (a ieșit la iveală o castă militară pregătită și capabilă, pretinde el); T și cu mine suntem mai sceptici în această privință. Despre Legiune nu am putut discuta pe larg și aștept s-o fac cu proximul prilej. D. însă, deși strecoară la un moment dat că «el nu consideră chestiunea închisă», totuși afirmă în repetate rânduri că «ne trebuie biciul din afară, dacă nu ni l-am putut da noi înșine», că «e clar că de altfel nu mai e nimic de făcut»."[14]

Dacă despre Legiune nu au avut timp să discute pe larg, în schimb Noica a avut prilejul să dea glas unei idei pe cât de surprinzătoare, pe atât de caracteristice lui: viziunea melioristă asupra lumii, convingerea că răul face bine și că războiul ne priește, ba chiar că românii au nevoie de biciul rusesc ca să se trezească. Ideea aceasta, a unui bine care nu se poate manifesta decât prin intermediul unui rău prealabil, i-o vom regăsi în atitudinea cu care făcea față unor împrejurări istorice dramatice.

De pildă, în anii războiului, Noica scrie *Pagini despre sufletul românesc*, carte în care afirmă că filozofia nu poate apărea decât acolo unde, mai întâi, s-a ivit un sentiment al dezastrului. Altfel spus, filozofia are nevoie de o ruptură, în urma căreia spiritul uman, smuls din lumea în care până atunci trăise spontan, se așază în fața lumii și i se opune. Starea unui asemenea spirit

este apostazia, iar sentimentul din care se naște ea este deznădejdea. Nu e nevoie de o prea stăruitoare cercetare pentru a intui că la o astfel de idee filozoful nu ajunsese pe calea lecturilor sau în urma meditației trăite în orele de singurătate, ci prin constatarea rece că, în acea epocă, România trecea printr-o nenorocire fără precedent. În anul 1944, 35% din teritoriul țării se afla la vecini, iar perspectiva invaziei rusești împrumuta viitorului tenta unei catastrofe previzibile. În sufletul tuturor se așezase deznădejdea. Ei bine, în acest context dramatic, Noica începe să scrie despre dezastru ca despre condiția obligatorie a nașterii spiritului. Când totul se prăbușește în jur, selecția celui apt să supraviețuiască devine pentru Noica tema dominantă, dar o temă căreia filozoful reușește să-i dea forma unei speculații filozofice, mutând accentul de la spiritul a cărui rezistență se dovedește în clipele de dezastru la spiritul pe care însuși dezastrul îl ridică împotriva lumii. Cu un asemenea spirit, chiar dacă pierduseră aproape jumătate din țară, românii puteau câștiga în schimb un continent: continentul spiritului.

Optimism incurabil? Naivitate de filozof? Oricum ar fi, pentru Noica nu exista situație, oricât de dramatică, de pe urma căreia să nu te poți alege cu un avantaj. De pildă: „Îmi reușește păcatul? Foarte bine, am voluptatea. Nu-mi reușește? Și mai bine, am virtutea." Sau: „Vin rușii? Nu-i nimic, sub cizma lor vom căpăta o disciplină interioară. Nu vin rușii? Și mai bine, vom fi liberi." Optica lui „oricum ar fi, e bine" — un fel de *amor fati* în variantă românească — va fi modul în care Noica va reuși să treacă peste toate eșecurile vieții, relativizându-și deznădejdile și depășindu-și înfrângerile.

În virtutea acestui fel de a vedea lucrurile, orice dezastru avea o latură benefică în numele căreia deznădejdea devenea un cuvânt pe care nu trebuia să-l mai pronunți. În fond, nu există deznădejde decât pentru cel care nu poate vedea partea bună a unei nenorociri. Orice pierdere suferită într-un plan poate aduce un câștig în altul, totul reducându-se la putința de a vedea planurile. Așa se face că cel care se prăbușește în urma unui dezastru nu face asta din cauza dezastrului, ci din cauza deznădejdii ulterioare, dat fiind că, singularizându-și deznădejdea, o absolutizează: nu mai poate vedea nimic dincolo

de ea, nu mai poate s-o pună în relație cu nimic, adică n-o mai relativizează. Oamenii nu se surpă psihic din pricina dezastrelor, ci a absolutizării deznădejdii, urmată fie de sfârșitul sinucigaș, fie de apostazia pe care Noica a convertit-o filozofic în teoria dezastrului: dezastrul înțeles drept condiție incipientă a ivirii spiritului. În nici o altă carte Noica nu va mai teoretiza problema dezastrului ca germene al apariției filozofiei ca în *Pagini despre sufletul românesc.* În schimb, filozoful va păstra toată viața o mentalitate melioristă în virtutea căreia nimic nu e într-atât de rău încât să nu aibă și o latură bună. Nici o deznădejde nu este până într-atât de neagră încât să nu existe scăpare din ea. Și nici un dezastru nu e într-atât de complet încât să nu mai fie posibil măcar un sfert de sens în viață.

Iar România intrase în zodia dezastrelor. Răsturnarea de la 23 august 1944 bulversează țara, iar legionarii nu știu cum să reacționeze: să se bucure fiindcă scăpaseră de Antonescu sau să se întristeze fiindcă peste țară venea tăvălugul hoardelor sovietice. „După 23 august am trăit total retras. Nemaiputându-mi câștiga existența din scris și având doi copii, am trăit câțiva ani din cele 50 de ha de pământ, în comuna Chiriac Vlașca, pe care mi le donase în 1938 tatăl meu."[15]

Cuvintele lui Noica din „Autobiografia" (scrisă în 1965) anexată dosarului de angajare la Centrul de Logică nu acoperă decât o parte din adevăr, căci, în realitate, Noica va fi mobilizat din nou și va fi trimis, rând pe rând, ca translator la Timiș (în lagărul de militari americani) și apoi, după 23 august, ca translator la Craiova (în lagărul de militari germani). La Timiș, în momentul eliberării soldaților americani, Noica are posibilitatea să plece împreună cu ei, dar va refuza să părăsească România. În sinea lui, rămăsese încredințat că nu putea să rămână viu în spirit decât păstrând legătură cu țara din interiorul ei. Și chiar dacă în acel moment ar fi știut că, alegând să nu părăsească România, în față i se deschidea perspectiva unei ostracizări publice de 25 de ani, credem că hotărârea lui ar fi fost aceeași.

Reforma agrară din 1945 lăsa familiei lui Noica doar 50 de hectare de pământ din moșia din comuna Chiriacu, județul Teleorman. Și cum tatăl său, Grigore Noica, bolnav de inimă, moare chiar în acest an, Dinu Noica este obligat să aibă grijă

de moșie, petrecându-și cea mai mare parte a timpului la țară. Luna noiembrie îl găsește acolo, prins cu sâcâitoare și tracasante treburi de administrator, dar cu gândul zburându-i mereu la posibilitatea înfiripării unui cerc filozofic, cerc la care visează fără răgaz, în pofida angaralelor gospodărești care-i irosesc timpul.

Un petic de hârtie întrupând o epistolă scrisă în fugă și trimisă „dragilor mei" (nu putem ști cine erau ei, dar putem bănui: prietenii întru filozofie ai lui Noica) în data de 7 noiembrie 1945 de la Chiriacu, ne ajută să ne facem o idee despre febra interioară în care trăia Noica pe atunci: „Dragii mei, în afară de tot ce vă va comunica Wendy, vă implor să reflectați serios la „cercul Gundolf", întrucât intenționez să vin pe iarnă o zi, săptămânal, la București, special pentru voi și cerc. Între altele, făgăduiesc solemn să expun în câteva ședințe un sistem complet de filozofie, care ar putea fi al meu, dacă nu m-ar paraliza un surâs interior. Vă mulțumesc pentru cărți și aștept altele. Vă îmbrățișez expeditiv, având a culege porumbul (pentru voi, mizerabili orășeni!), Dinu."[16]

Meliorismul lui Noica, infatigabil și parcă mereu în creștere, te duce cu gândul la un spirit imperturbabil, al cărui optimism pare să se întărească pe măsură ce împrejurările istorice se înrăutățesc. O veritabilă jubilație pe marginea prăpastiei — care te face să te întrebi din ce fibră era făcut acest om care, deși redus la dimensiuni terestre, de administrator de terenuri deluroase, mai găsea puterea de a spera la deliciile speculative ale unui cerc filozofic.

De acum încolo, evenimentele istorice, precipitându-se, o vor lua pe panta tragică a unei căderi vertiginoase. România se află sub ocupația armatei sovietice și, după un proces politic, Ion Antonescu este împușcat în 1946, în Valea Piersicilor de lângă Jilava, în vreme ce membrii guvernului său înfundă pentru ani grei închisoarea. Mircea Vulcănescu ia drumul Aiudului, unde va muri câțiva ani mai târziu, pe 28 octombrie 1952. Sub presiunea psihologică a momentului, Noica săvârșește un gest de o stranietate care-i va lua prin surprindere până și pe reprezentanții puterii: în toamna lui 1946 se autodenunță la Tribunalul Poporului din București, făcând o cerere prin care solicită să fie judecat pentru articolele legionare pe care le

scrisese în lunile septembrie-octombrie 1940. Cererea îi este clasată, iar funcționarii instituției îl trimit acasă ridicând din umeri și privindu-l ca pe un nebun. Prioritățile regimului erau altele în acel moment — desființarea monarhiei și instalarea unui regim de obediență sovietică, și nu pedepsirea simpatizanților legionari.

Pe 30 decembrie 1947, regele Mihai e obligat să abdice și astfel nici o piedică nu mai stă în calea sovietizării țării. Se vor închide frontierele și se vor retrage pașapoartele vechi. Noica își petrece zilele de libertate, atâtea câte mai are, făcând naveta între Chiriacu și Andronache. Presimțind că viitorul care-l așteaptă e sumbru și nevrând ca delicata lui situație de moșier, de intelectual „fascist" și de dușman al poporului să se răsfrângă asupra familiei, Noica divorțează de Wendy în 1948, spre a-i da posibilitatea ca, nelegată de numele lui, să poată părăsi într-o zi țara, prevalându-se de cetățenia ei britanică. După 1948, Wendy va locui în casa din Andronache, trăind în mizerie și fiind silită să dea lecții clandestine de engleză pentru a-și întreține cei doi copii. Va reuși să părăsească într-un final țara, împreună cu copiii, dar asta se va întâmpla abia în 1955.

La 15 mai 1948 începe valul masiv de arestări ale oponenților politici. În capul listei de priorități a regimului comunist figurează acum combaterea unui dușman a cărui prezență echivala cu stagnarea instaurării totalitarismului comunist: legionarii. Înțelegerea din 1945 între Ana Pauker și Nicolae Petrașcu, în virtutea căreia comuniștii se angajau să nu recurgă la represalii împotriva legionarilor, iar legionarii se angajau să nu saboteze noul regim sovietic, luase sfârșit. Pe 15 mai sunt arestați circa 20 000 de legionari în toată țara. Adulții vor fi trimiși cu precădere la Aiud și Canal, studenții la Pitești, iar elevii de liceu la Târgșor. Statisticile arată că două treimi dintre deținuții politici din România au fost legionari. Reprimarea la care vor fi supuși va lua forme de exterminare în masă, ceea ce a făcut ca Mișcarea Legionară să fie singura mișcare politică din istoria României care s-a soldat cu dispariția fizică aproape completă a membrilor ei.

În timpul regimului comunist, se va desăvârși campania de distrugere a tuturor documentelor și dovezilor privind fenomenul legionar interbelic, campanie începută pe vremea lui

Carol al II-lea și continuată în timpul lui Antonescu. Toate filmele documentare cu Codreanu vor fi distruse, iar sicriele îngropate în curtea Casei Verzi din Bucureștii Noi – ale lui Codreanu, Moța, Marin, ale Nicadorilor și Decemvirilor – vor fi ridicate într-o noapte de autoritățile comuniste și duse spre o destinație necunoscută. Nici astăzi nu se știe ce s-a întâmplat cu ele.

Noica e ridicat de la moșia din Chiriacu în luna martie a anului 1949 și dus la Câmpulung-Muscel, unul dintre locurile cărora autoritățile le destinaseră rolul de domiciliu obligatoriu pentru moșierii vechiului regim. (Alt oraș folosit ca domiciliu forțat a fost Piatra Neamț, aici fiind aduși cu precădere moșierii din Moldova). Norocul lui Noica a fost că atunci, în 1949, ceea ce făcea din el o ființă indezirabilă în ochii noilor potentați nu era calitatea de legionar, ci de moșier. Dacă ar fi fost trecut încă de pe atunci pe lista legionarilor, în loc să fie trimis la Câmpulung, ar fi ajuns la Aiud, iar șansele să mai scrie cândva *Devenirea întru ființă* ar fi fost practic nule.

La Câmpulung, Noica va sta zece ani și va trăi din expediente, dând lecții de franceză, engleză, latină și matematică. Aici o cunoaște în iunie 1949 pe Mariana Nicolaide, o tânără văduvă al cărei soț, aviator, murise pe front. Noica avea 40 de ani și Mariana Nicolaide 21. Rămân împreună și se căsătoresc peste câțiva ani, pe 25 aprilie 1953. La Câmpulung, Noica trece prin vămile purgatoriului lăuntric și cunoaște o metamorfoză interioară în urma căreia capătă o viziune filozofică proprie. Citindu-i pe Goethe, Kant și Hegel, își supune gândirea unei reforme pe cât de dureroase, pe atât de inevitabile: trebuia să se nască din nou din cenușa unor idei pe care timpul le scosese din circuit. Și într-adevăr, la Câmpulung, Noica își va căpăta ideea proprie, o va lega de o viziune asupra lumii și o va prezenta apoi, nuanțând-o mereu, în aproape toate cărțile pe care le va scrie de acum încolo. Ceea ce e straniu la el este că fiind, psihologic vorbind, într-o situație în care mai toți oamenii ar fi clacat, căci fusese nu numai scos pe linie moartă, dar i se luase perspectiva unei posibile reveniri în scena culturală, deci fiind într-o asemenea situație, Noica începe să renască la propriu. Citește, organizează seminare filozofice la Câmpulung, face scurte escapade clandestine la București spre a-și revedea

cunoștințele sau pentru a împrumuta câte o carte, scrie patru cărți și se gândește deja la închegarea unui sistem filozofic, iar toată această exuberanță interioară se petrece în niște ani în care România trecea prin cea mai cruntă desfigurare morală din scurta ei istorie de stat modern.

De câte ori ajungea în București, Noica trăgea la părinții Siminei Mezincescu, în casa din Aleea Mitropoliei nr 7. Programul lui în zilele de escapadă bucureșteană avea o strictețe de metronom: își fixa în fiecare zi cât mai multe întâlniri și avea grijă să-și respecte orarul la secundă, în ciuda bucuriei cu care se deda ritualului monden al revederii prietenilor. În cursul fiecărei vizite de curtoazie, stătea cu ochii pe ceas și, când timpul pe care și-l fixase în minte se încheia, se ridica imediat și se retrăgea repede, scuzându-se că, în aceeași zi, mai are de făcut alte câteva scurte vizite. Familiile Costaforu, Casassovici și Nasta erau țintele predilecte ale descinderilor protocolare ale filozofului. În fiecare casă căreia îi trecea pragul, se interesa de mersul politic al lucrurilor și, invariabil, dădea curs elanului de misionar cultural. Îi chema pe toți la Câmpulung pentru a le dovedi pe viu că vremurile, oricât de smintite și de scoase din matca lor ar fi fost, pot fi înfruntate cu singura armă pe care totalitarismul nu i-o putea răpi: spiritul și cultura ce decurgea din exercitarea lui.

Într-un cuvânt, viziunea melioristă a lui Noica își făcea simțită din nou prezența, iar temperamentul lui predispus la asceză și disciplină avea să joace un rol hotărâtor în stăruința cu care, atunci când nimic nu-l mai îndemna să lupte, abia atunci începea să lupte cu adevărat. La întrunirile private pe care le organizează la Câmpulung, sub imboldul unei incredibile fervori culturale, vor participa toți prietenii care se lăsaseră cuceriți nu atât de ideea unei fronde politice prin cultură, cât mai curând de gândul că, în planul spiritului, austeritatea, mizeria și chiar cenzura sunt factori stimulatori. „Eșecul e locul de unde te ridici pentru a merge mai departe"[17], îi plăcea să spună, repetând mereu că ești ceea ce mai rămâne din tine după ce semenii te-au desființat ca ființă socială. Iar gândul acesta avea deplină acoperire în claustrarea pe care o îndura la Câmpulung-Muscel, o claustrare în care reușise să-și atragă prietenii și cunoștințele, încărcându-i cu somația gravă a duhului cultural și, fără

s-o știe, pregătindu-i pentru o experiență care avea să le marcheze tuturor viața: detenția politică.

Întrunirile filozofice de la Câmpulung, deși private și oarecum conspirative, dat fiind numărul restrâns de persoane cărora le era îngăduit să participe, se petreceau sub supravegherea discretă a agenților de Securitate. Și atâta vreme cât situația din țară nu cerea exercitarea de represalii asupra acestor intelectuali care, în fond, nu făceau decât să-și mistuie disperările și neîmplinirile sub forma unei convivialități savante, seminarele acestea vor fi îngăduite în mod tacit. Astfel, Simina Mezincescu, Anca Ionescu, Marietta Sadova, Alexandru Paleologu, Nicu Steinhardt, Mihai Rădulescu, Mircea Casassovici, Dan Lăzărescu, Iacob Noica, Dinu Sighireanu și Sergiu Al-George participă nestingheriți la seminarele lui Noica, făurind planuri, urzind traduceri (Simina Mezincescu și Sanda Săvinescu au tradus în franceză *Povestiri despre om*, carte pe care Noica voia s-o publice la Paris) și așteptând, cu netulburată speranță, ca americanii să vină în țară. De altfel, o copie a manuscrisului *Povestiri despre om* va ajunge la Paris prin mijlocirea Marianei Parlier, o verișoară a filozofului care se stabilise în Franța și care apucase să viziteze România chiar în acei ani, și va fi tipărită mult mai târziu, în 1962, la Paris, sub egida „Centre Roumain de Recherches", purtând titlul *Fenomenologia spiritului de G.W.F. Hegel istorisită de Constantin Noica*. În anul publicării cărții, Noica împlinea patru ani de când fusese arestat și mai avea de ispășit încă doi până la amnistia generală din iulie-august 1964. Tot din perioada Câmpulungului datează și acel extraordinar „Răspuns al unui prieten îndepărtat", replica lui Noica la scrisoarea (*Lettre à un ami lointain*) pe care Cioran i-o adresase de la Paris, într-un ceas al istoriei când România părea definitiv strivită de sovietici și când Cioran, aflat la adăpost în Occident, își permitea luxul unor sentințe lugubre și malițioase pe seama sorții acelora care, aidoma lui Noica, rămăseseră în țară.

Dar deceniul de beatitudine culturală trăită în condiții de incredibilă mizerie avea să ia sfârșit. Cutremurul politic din Budapesta anului 1956 avea să pună pe jar regimul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, inocentele seminare filozofice de la Câmpulung preschimbându-se, în ochii autorităților, într-o formă nocivă

de uneltire împotriva ordinii de stat. Valul de arestări pe care avea să-l declanșeze, cu o întârziere de doi ani, revoluția din Ungaria în România a reprezentat gestul profilactic prin care comuniștii români încercau să preîntâmpine izbucnirea unei revolte asemănătoare în țară. Și astfel, în luna decembrie a anului 1958, prietenii lui Noica aveau să fie arestați și incluși în ceea ce urma să se numească „lotul Noica-Pillat".

Noica e arestat în noaptea de 11 decembrie 1958, fiind ridicat din locuința cu două camere în care stătea cu Mariana, soția sa, și fiica acesteia, la Câmpulung-Muscel, și dus la sediul Securității din Pitești, unde va fi supus unei anchete care va dura un an și jumătate. În timpul anchetei va fi bătut la tălpi și la fese, urmele supliciului suportându-le toată viața, dovadă că mai târziu, în anii senectuții, purta mereu la el o pernă mică, pe care o punea pe scaunele și băncile bibliotecilor înainte de a se așeza, în chip de tampon menit a-i atenua durerile pe care atrofia musculară fesieră i le provoca la contactul cu suprafațele dure. Procesul are loc la Tribunalul din București, iar Noica, în calitate de cap al lotului Noica-Pillat, va fi condamnat la 25 de ani de închisoare, sub tripla acuzație de: 1) uneltire împotriva ordinii de stat; 2) răspândirea lucrărilor proprii sub formă de manuscris, răspândirea printre prieteni a cărților lui Emil Cioran și Mircea Eliade; 3) ascultare de posturi de radio străine și comentarii dușmănoase la adresa autorităților. După pronunțarea sentinței, este închis la Jilava, unde rămâne între 18 august 1960 și 28 mai 1962, după care e ținut aproape doi ani la unitatea militară 0123 din București (Malmaison). Pe 8 aprilie 1964 este dus la închisoarea Văcărești și de acolo va fi eliberat patru luni mai târziu, pe 8 august 1964, în urma amnistiei generale de care au beneficiat toți deținuții politici. Pe fișa matricolă penală aflată în arhiva închisorii Jilava, la rubrica privind apartenența politică a lui Noica, stă scris „legionar".

Detenția lui Noica poate fi împărțită în două perioade: ancheta și întemnițarea, cu adaosul că întemnițarea a avut la rândul ei două etape: etapa închisorii dure, când Noica a cunoscut pe propria piele ce înseamnă să trăiești, alături de alți 15–20 de oameni, într-o hrubă umedă, întunecoasă și insalubră, așa cum erau mai toate celulele Jilavei, și apoi etapa închisorii

îmblânzite, când Noica, acceptând reeducarea, a fost mutat, în ultimii doi ani de detenție, la Malmaison și Văcărești, unde, singur în celulă, a putut citi operele lui Marx, Engels și Lenin.

În răstimpul detenției la Jilava, printre colegii săi de celulă s-au numărat Gheorghe Jijie și Vasile Blănaru-Flamură. Cu Gheorghe Jijie, de formație matematician, Noica a stat aproape o lună la Jilava, în toamna anului 1960. Deși era foarte retras și tăcut, având un soi de crispare interioară care descuraja pe oricine încerca să intre în vorbă cu el, Noica a reușit să și-l apropie. Interesat cum fusese întotdeauna de matematică și având ambiția de a-și păstra un tonus ridicat al minții, filozoful s-a legat de Jijie grație pasiunii pe care o împărtășeau amândoi — geometria. Și astfel, de la probleme și teoreme geometrice până la amănunte spinoase privitoare la tragedia legionarilor, discuția a alunecat treptat spre viața a cărei mizerie cei doi o trăiau în hrubele Jilavei.

Pe tărâmul matematicii, Noica era preocupat îndeosebi de tema raportului și de posibilele ei aplicații speculative. În clipele de răgaz pe care le aveau seara, îi cerea lui Jijie să-i dea exemple privitoare la însemnătatea și recurența raportului în matematică, pentru ca apoi, recurgând la procedeul clasic al gândirii filozofice, să generalizeze cazurile particulare pe care tocmai le aflase de la matematician, căutând totodată să răstoarne perspectiva. „Bun, raportul e raport, îl găsim într-o fracție banală sau într-o relație din cadrul unei ecuații. Dar oare nu putem vorbi și de un raport al raportului, adică de o proporție? Dacă da, cu ce ne putem alege de pe urma acestui procedeu?" Până și tragedia legionară încerca s-o explice cu ajutorul raportului, vorbindu-i lui Jijie în șoaptă, de teamă să nu fie auzit de informatorii care erau de obicei strecurați în celulele Jilavei. „Tragedia Legiunii are drept cauză ruperea unui raport: cel dintre elitele legionare și masele de jos. Raportul acesta nu a funcționat, iar el a dus la prăbușirea Legiunii. Mai întâi, omorârea Căpitanului a rupt raportul esențial, dintre deținătorul simbolului și comandanții din jurul lui. A doua oară, raportul s-a rupt atunci când Legiunea a fost decapitată, în 21–22 decembrie, masele de legionari nemaiavând la cine să se raporteze pe cale ierarhică. Au rămas cuiburi răzlețe care au acționat de capul lor, ca în cazul lui Iorga și Madgearu, iar asta a fost

catastrofal pentru încrederea pe care legionarii o inspirau oamenilor. A treia oară, raportul s-a rupt prin exilul legionar din timpul dictaturii lui Antonescu. Iar a patra oară, raportul s-a rupt acum, când liderii legionari, atâția câți mai sunt, mor în închisori. Dar poate că așa trebuia să fie, iar dacă există o Judecată de Apoi a neamurilor, vom vedea de ce Mișcarea Legionară, în care noi am văzut substanța neamului românesc, a trebuit să piară." Cam acestea erau gândurile pe care i le împărtășea Noica lui Jijie în privința Legiunii.[18]

În celulă, deținuții stăteau în paturi suprapuse, iar Noica dormea pe patul de jos, de lângă ușă, acoperindu-se cu o pătură mizerabilă și petrecându-și mai tot timpul pe marginea priciului, învăluit în tăcere. Dimineața și seara se ruga și, deși nu-i auzeai vocea, îi puteai vedea buzele mișcându-se. Avea o gamelă proprie, ca fiecare deținut de altfel, în care mânca și în care, uneori, își spăla zeghea. Introducea câțiva centimetri din zeghe în gamelă, o umezea, o freca cu degetele, o scotea și apoi introducea alți câțiva centimetri de zeghe, și tot așa. Era ca și cum ai spăla un palton într-un pahar cu apă. Deținuții erau scoși la plimbare fără un program anume, lucrul acesta atârnând în întregime de capriciile gardienilor. O dată pe săptămână, în celulă era introdus un bărbier care îi rădea, la cerere, pe cei doritori să-și dea barba jos. Unghiile de la picioare și mâini, când creșteau, erau rupte sau tăiate cu dinții, foarfecele fiind un instrument cu desăvârșire interzis printre deținuți. Deșteptarea se făcea la cinci dimineața, iar stingerea se dădea la zece seara. În cursul zilei nu aveai voie să te plimbi prin celulă, ci doar să stai în șezut pe marginea patului. Nevoile se făceau *coram populo*, adică în prezența celorlalți deținuți, într-un ciubăr pe care 15–20 de bărbați îl umpleau cam de două ori pe zi. Pentru a cruța simțul pudorii celor prezenți, deținuții improvizau un paravan în spatele căruia fiecare bărbat, ferit de privirile celorlalți, se chircea deasupra ciubărului pentru a-și face nevoile. Paravanul era o pătură pe care doi dintre ei o ridicau în chip de pavăză între paturi și locul unde se afla tineta. Zgomotele fiziologice și putoarea nu te izbeau decât în primele săptămâni. După aceea, nările nu mai simțeau duhoarea, iar urechile se adaptau și ele zgomotului de fond. Fiecare căpăta o stare de spirit pe măsura bolgiei în care nimerise. De obicei,

gardienii se fereau să intre în celulă tocmai din cauza putorii, căci ferestrele erau acoperite cu bucăți de scândură, aerisirea făcându-se pe sponci, printre crăpăturile apărute în lemnul din ferestre. Orice deținut care pășea pentru prima dată pragul celulei trăia cu senzația că se lovește de un zid de miasme fetide, șocul fiind atât de puternic, încât prima impresie era că va muri sufocat. Dar șocul trecea și intervenea instinctul adaptării. Nasul, urechile și ochii își modificau pragul de sensibilitate, acomodându-se.

Ciubărul cu urină și materii fecale era golit cu schimbul de deținuți. Doi dintre ei treceau un drug prin urechile lui, îl ridicau și îl cărau afară. Noica era atât de slăbit fizic, încât nu putea să ducă ciubărul și de aceea, de fiecare dată când îi venea rândul, Gheorghe Jijie îl înlocuia. Cum programul scoaterii lui afară era în așa fel gândit încât ciubărul se umplea mereu până la refuz, simpla lui ridicare îi imprima un balans în urma căruia șiroaie din conținut cădeau pe podeaua de piatră. Mâncarea se dădea de două ori pe zi, prin vizetă. Dimineața, deținuții primeau clasicul terci, un amestec făcut din făină cu apă și sare. La prânz, primeau un polonic de ciorbă și un turtoi de mămăligă. La ora mesei, deținuții făceau coadă în fața vizetei și, după ce li se turna zeama în gamelă, se duceau la paturile lor. Același șir al umilinței îl întruchipau atunci când se întâmpla ca mai mulți bărbați să dorească să-și facă în același timp nevoile în ciubăr. Un elementar calcul matematic ne face să pricepem că, pentru o încăpere cu 20 de bărbați, un singur ciubăr este un liman fiziologic vizitat cu atâta regularitate, încât se poate spune că numai noaptea se întâmpla ca cineva să nu vină sau să nu se ducă la ciubăr. Pentru un om care a trăit măcar câteva luni într-o astfel de hrubă, viața obișnuită, viața aceea banală a oamenilor mergând pe stradă, plimbându-se pe aleile unui parc sau simțind pe obraz razele soarelui, viața aceea se măsoară cu alte unități de măsură, și asta pentru că au la îndemână un termen de comparație atât de sordid, încât, în raport cu el, totul e un dar divin. Un om care reușește să scape teafăr dintr-o astfel de hrubă va vedea lumea cu alți ochi, etalonul său de măsură fiind reglat la treapta cea mai joasă a mizeriei omenești. Cu alte cuvinte, pentru un om care a trecut prin hrubele Jilavei, viața la suprafață este un dar de fiecare clipă, pe care oamenii liberi

nu se pricep a-l degusta. Mirosul zeghelor neschimbate, miasma picioarelor nespălate, izul subsuoarelor neîngrijite, putoarea urinei și a materiilor fecale, igrasia pereților și umezeala aerului reprezintă pentru el etalonul cel mai potrivit pentru a măsura, prin contrast, minunea lumii de afară. Iar la Jilava Noica a cunoscut din plin acest etalon. Ușurința cu care mai târziu, la Păltiniș, a putut suporta o austeritate materială frizând mizeria își are rădăcinile în anii petrecuți în închisoare. Fără supliciul îndurat acum, bucuria pe care o putea încerca Noica plimbându-se sub brazii acelei palme de loc alpin rămâne de neînțeles.

Cel de-al doilea coleg de celulă care a apucat să lase mărturii despre perioada de detenție a filozofului a fost gazetarul Vasile Blănaru-Flamură; bucovinean, născut la Câmpulung-Moldovenesc, el a publicat câteva cărți cuprinzând memoriile sale din închisoare, iar în una dintre ele, *Mercenarii infernului. Incredibile întâmplări din Gulagurile românești*, descrie împrejurarea în care l-a întâlnit pe Noica, precum și discuțiile pe care le-a purtat cu el. Întrucât aceste memorii au o valoare de document evidentă și întrucât, fiind apărute la o editură obscură, probabil într-un tiraj infim, sunt puțin cunoscute, îmi voi îngădui să reproduc pe larg paginile în care Blănaru-Flamură vorbește despre deținutul Noica. Amănuntele pe care le oferă sunt atât de grăitoare prin ele însele, încât nu mai au nevoie de comentarii. Ai, aproape, impresia că, mulțumită lui Blănaru-Flamură, există, în chip nesperat, un „film" al lui Noica din perioada cea mai neagră a vieții sale, într-atât de bogate și de realiste sunt detaliile pe care gazetarul le-a așternut pe hârtie.

Pe filozof l-a întâlnit în camera 4 de la Fortul 13 Jilava. „...Dintre paturi îmi apăru un bărbat ceva mai înalt ca mine, îmbrăcat în niște haine ponosite, murdare, cu fața palidă; o paloare vânătă, cu ochii mari și fruntea lată, tuns și el chilug. Dacă l-aș fi întâlnit pe acest om pe stradă, aș fi jurat că-i un cerșetor dintre cei mai decăzuți. Cu mare greutate se ținea pe picioare, așa de slăbit mi se arată; îmi zâmbi — un zâmbet trist și deprimat, de cuvioșenie. Am citit în privirea lui indiferentă cea mai definitivă resemnare. L-am privit insistent, prelung, mi-au trecut prin minte o sumedenie de figuri ale unor cunoscuți din trecut, dar mi-a fost imposibil să stabilesc identitatea omului din față, acest cineva care mă cunoștea și pe care îl

cunoșteam bine. Sebi [Sebastian Popescu — *n.a.*] îmi șopti imprecis, ca și când ar fi vrut să-mi dezvăluie ceva în cuvinte metaforice: «*Mathesis sau bucuriile simple...*» «Constantin Noica!» am izbucnit eu, îmbrățișându-l. «Dom' profesor!» Constantin Noica nu era profesor, deși merita să fie. Nu era din motive binecunoscute, dar toți cei care am avut legături cu el în decursul anilor așa îi spuneam: domnule profesor. «Domnule profesor, să nu vă recunosc.» M-a impresionat mult nu numai cum arăta filozoful, ci și glasul stins, pierdut, de om ajuns la capătul puterilor sale. Pentru moment, impresia mi-o făcusem: Constantin Noica trăia o mare tragedie personală — și nu m-a înșelat impresia dintâi. În săptămânile următoare, mă voi convinge, din discuțiile avute cu el, că filozofului îi intrase în cap o idee obsedantă, aceea a convingerii ratării în cultura contemporană. Mai mult ca oricând acum, după ce trecuse prin ancheta securității lui Drăghici și cunoscuse pumnul răzbunător al dictaturii proletariatului, autorul lui *Mathesis sau bucuriile simple* avea toate motivele să învețe uitarea, să sfârșească într-un fel cu istoria. [...] Tot timpul cât am stat în camera 4 mi s-a îngăduit să fiu cât mai aproape de prietenul meu bun Sebi Popescu, el împărțind patul cu mine, și totodată să-l am în imediata vecinătate pe C. Noica. [...] Norocul camerei noastre fu în mare măsură filozoful Constantin Noica. [...] Ultima întâlnire afară cu Noica am avut-o, întâmplător, la librăria Cartea Românească, în 1947, în săptămâna fierbinte a abdicării regelui Mihai. Arăta foarte bine, fața îi era rotundă, îmbujorată, [era] îmbrăcat elegant într-un costum de stofă englezească și un palton gri. De la el am aflat atunci că Vâșinski face presiuni pentru abdicarea regelui. La despărțire, mi-a spus: «Vin timpuri apocaliptice, vom ajunge ca în *Craniile de lemn* ale domnului Moța, un fel de ciudate făpturi cu două vieți, un fel de strigoi ridicați dintr-o lume apusă, spre a purta duhul spaimei în lumea de azi...» A avut dreptate: se apropia stăpânirea strigoilor, cumplită! Am mai stat împreună în aceeași cameră la Jilava încă aproape o lună, timp suficient pentru diferite întrebări și răspunsuri [...] Noica mi-a destăinuit și oful ratării în următoarea mărturisire de credință: «Da, să nu râzi, am ratat în toate: și în politică, și în căsnicie, și în literatură... De filozofie,

nu mai vorbesc... în vreme ce amicii mei din exil se afirmă, înglobându-se în cultura europeană: Eliade la Sorbona, Cioran într-o editură pariziană, Eugen Ionescu în teatru. [...] Ți-am dat numai câteva nume de rezonanță. Toți s-au realizat, numai eu îmi perpelesc inima, gândurile, iluziile pe jăratecul îndurărilor în temnițe. N-am completat nimic, sunt la jumătatea drumului, între debut și apogeu... Mai prost nici că se putea... [...] Eu, dragul meu (cuvintele lui Noica, blânde, pornite parcă dintr-o adâncime a sufletului, a unui suflet chinuit, asemenea unor rugăciuni rostite de niște oameni aruncați pradă leilor), eu am dorit și doresc să fac filozofie... N-am stofă de erou, n-am pretins niciodată să fiu așezat între luptători. Râvna mea este să lupt, dar nu într-un război ucigător, ci în unul al cuvântului, al toleranței, într-un război al culturii... Nu există biruință fără înfrângere, cum nu poți învinge fără a-ți cunoaște păcatele... Ei bine, să recunoaștem că și legionarii au greșit. [...] Iorga, Iorga nu trebuia să moară... Iorga a fost prea mare în cultura românească, în formarea românismului... pe pământul strămoșilor noștri, aportul lui a fost prea important ca să nu i se ierte oarecari greșeli, scăpări politice... trebuia cruțat...»

Într-o discuție cu Noica, la fel ca în precedentele și tot din dorința de a stoarce cât mai multe amănunte în legătură cu ideile politice ale lui Nae Ionescu și ale năiștilor, mă interesa cu precădere antisemitismul principalilor trei corifei ai trăirismului: Nae Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran. Noica mi-a spus: «A susține că Nae Ionescu ar fi fost un 'mâncător de jidani' este nu numai o delațiune odioasă, dar și o nerușinare. Într-adevăr, după câte rețin, profesorul și-a pus gândurile, ideile politice, condeiul la dispoziția Legiunii, devenind ideologul numărul unu al Gărzii de Fier. Dacă până la începutul anilor '30 un duh antisemit, xenofob, moștenit de la cuziști, se mai putea observa în manifestările unor legionari din generația lui Nicolae Paulescu-A.C. Cuza, prezența în sânul Mișcării a profesorului Nae Ionescu a lămurit o serie de probleme legate de acest capitol. De asemenea, rețin un amănunt, acela că în rândurile legionarilor, pe parcursul anilor, și-au desfășurat activitatea politică nu numai români neaoși, ci și cetățeni români de altă naționalitate: greci, armeni, maghiari, nemți, ruși. [...]

În ceea ce privește 'hitlerismul' lui Cioran, te lămuresc prin 'hitlerismul' meu personal. Poporul german, indiferent ce orânduire a avut la conducere, a dat în cultura universală cele mai luminate minți cunoscute în istoria omenirii: Kant, Wundt, Fichte, Hegel, Nietzsche, Schopenhauer, Rickert, Kierkegaard, Schelling, Spengler și Heidegger — în filozofie; Goethe, Schiller, Novalis, chiar Heine — în literatură; în muzică: Beethoven, Wagner, Schubert, Mozart, Bach, Schumann, Strauss. Am citat numai câteva nume; sunt și altele tot atât de celebre. În afară de asta, poporul german trebuie admirat pentru hărnicia lui, pentru ordinea și disciplina lui; tehnicitatea și inventivitatea sunt caracteristice ca însușiri primordiale ale acestui popor. Dacă susținem că viitorul aparține țărilor cu tehnicitate avansată și că urmează acum un război al științei, al economiei, al progresului, al modernizării, poporul german trebuie pus în fruntea țărilor avansate. El va câștiga războiul economic. Astfel, în această formă trebuie văzut 'hitlerismul' meu personal și al lui Cioran. Asta nu înseamnă că n-am fost contra nazismului, a haosului nazist... Dar poporul german... În ceea ce privește acel așa-zis 'nazism legionar', am să-ți fac o surpriză. Văd că te preocupă acest atât de controversat amănunt din istoria Gărzii de Fier. Și poate o să te bucure. Nu demult am stat într-o celulă cu un vechi și distins legionar (bucovinean de-al matale), avocatul Filon Lauric, fost, pe vremuri, lider al studențimii cernăuțene. Ce să zic, prin acest om am cunoscut adevărata poziție, adevărata poziție a legionarilor față de — cum spunea el – tembelismul legionar și poziția față de comunism. Am aflat, de pildă, că astăzi, în închisorile staliniste, se găsesc o sumedenie de studenți care, deși în 1940 numărau puțini ani, totuși astăzi sunt încadrați în spiritualitatea legionară, în spiritualitatea *trăirii legionare* mai temeinic decât noi, „năiștii" lui Nae Ionescu și Eliade. De pildă, mi-a dat un nume: studentul Marcel Petrișor, care, prin poziția lui de extremă corectitudine și prin felul de a înțelege fenomenul legionar, l-a uimit până și pe ditamai comandantul legionar. Iată de ce noi, trăiriștii, așa-zișii portstegari ai Mișcării Legionare, ne putem considera acum o rezervă. [...] Din păcate, eu nu sunt Ionel Moța, nici Nae Ionescu, nici Filon Lauric, nici Jijie, nici Horia Cosmovici, nici tânărul acela tăcut din povestirile lui Cosmovici din lagărul

de la Periprava. Și eu am cunoscut focul torționarilor de la Interne, dar până la urmă... din păcate... am cedat, am 'filozofat' ca cel mai nevleg trăirist, ca să nu-mi pierd viața... N-am fost decât un neajutorat analist politic al lucrurilor văzute prin ochiul filozofiei socratice. N-am fost și nu sunt un lider, un portstegar. Acum câteva luni, îmi spunea cineva că a stat la Aiud cu un veteran al temnițelor, unul care împlinea peste douăzeci de ani făcuți ca deținut politic. Un om care avea o stăpânire de sine egală cu a unui sfânt. Și care, deși victima dictaturii Antoneștilor, avea totuși cuvinte de împăcare cu destinul și nici un cuvânt de ură împotriva mareșalului, împotriva asupritorilor lui. Îl chema Aurel Dragodan, supranumit 'poetul Aiudului'. Mai știu pe unul, Octavian Popa, și acesta cu foarte mulți ani de temniță, dar care, ca și Dragodan — mi s-a spus — nu manifesta nici o atitudine de ură împotriva asupritorilor. Aceștia făceau, prin comportamentul lor civilizat și creștin, o filozofie adevărată a martirajului... Prin 1938–1939 vorbeam cu Eliade despre întâmplări din lagărul carlist de la Miercurea Ciucului, unde a fost și el reținut un anumit timp. Acest Eliade care a scris despre 'teroarea istoriei' era profund impresionat de comportamentul tinerilor din acest lagăr. Spunea el: 'Auzi, unii au murit, asasinați, cântând... Auzi, să mori cântând.' Ce zici, nu-i un comportament filozofic, socratic? De aceea, fă-mi un serviciu, de-i întâlnești pe Filon Lauric, pe inginerul Ghiță Jijie și pe ceilalți apropiați sufletului meu, salută-i cu drag din partea mea. Nu de la gândiriști, ci de la ei, de la acești copii curajoși și tari, am învățat filozofia stăpânirii de sine. Nu-i de râs! Ca încheiere, vreau să spun că nu va trece prea multă vreme și bârfitorii de azi ai lui Nae Ionescu, Eliade și Cioran vor recunoaște că au fost detractori cu simbrie și, punându-și cenușă în cap, din detractori vor deveni retractori, apoi apologeții trăiriștilor de ieri. » [...]

Cu alt prilej (aceasta va fi ultima convorbire cu filozoful în închisoare), tot într-o poziție *en tête-à-tête*, în dorința de a-l mai scoate din apatia în care se izolase, i-am făcut următoarea mărturisire: «Știți că am asistat la Aiud la un fel de 'ședință' a unor lideri legionari încarcerați acolo. Ceea ce interesează este altceva, anume ce s-a discutat. Cineva a spus: în cazul unei schimbări politice și a unei intrări în normal într-o Românie

cu adevărat democratică, Mișcarea are în plan să reediteze cele două cotidiene ale ei: *Cuvântul* și *Buna Vestire*; conducerea primului va fi încredințată lui Mircea Eliade, conducerea *Bunei Vestiri* lui Constantin Noica.» Mă așteptam să-l văd pe filozof încântat de o asemenea perspectivă. Era un vis, dar mai putea să îl dispună; răspunsul lui fu însă tipic, al omului bântuit de mizantropie, un răspuns *pe culmile disperării*, care-mi lumina calea spre a cunoaște motivul supărării sale prin *Scrisoarea a III-a* a lui Eminescu: «Eu la *Buna Vestire*», zâmbi cu o ironie amărâtă filozoful, «e ca și când Legiunea s-ar afla în criză de directori. Adică Mișcarea renunță la un Dragoș Protopopescu, la un Ion Barbu, la un P.P. Panaitescu sau chiar la un Brătescu-Voinești ca să dea oficiosul ei pe mâna unui grecotei cu nas subțire, adică 'astă plebe, ăst gunoi s-ajung-a fi stăpână și pe țară și pe noi'? Asta nu o cred.»

Sincer, mărturisesc că n-am înțeles nimic din afirmațiile rostite pe un ton caustic și nefiresc de jalnic; mă gândii: ce legătură poate fi între el, Constantin Noica, și grecoteiul lui Eminescu? Filozoful mă lămuri în câteva fraze: «Te văd foarte contrariat, mi se pare însă ciudat că nu ești în temă, că-i o surpriză să-l vezi pe Noica *grec*. Vreau să-ți spun că am avut ca prieteni și români, și armeni, și evrei, prietenia noastră s-a dezvoltat în cultura românească, o muncă grea cu plăceri și deziluzii. Eliade e român, Petru Comarnescu și Mircea Vulcănescu idem, Mișu Polihronide a fost grec, Haig și Arșavir sunt armeni, Mihail Sebastian e evreu, eu m-am născut pe pământul acestei țări și mă consider tot așa de român ca Eliade și Vulcănescu. Țin minte (o știu din gura lui Sebastian) că între Polihroniade și Sebastian a avut loc un fel de confruntare pe chestia românismului fiecăruia: Polihroniade grec (poate vreun nepot de-al ziaristului din București Polychroniade, propagandist antisemit și ultranaționalist propășit la Botoșani ca să agite doctrina lui, pe vremea copilăriei lui Iorga), Mihail Sebastian evreu — amândoi din grupul năiștilor. Primul îi contesta lui Sebastian dreptul de a se numi român; al doilea, evreul, se întreba indignat de ce să fie considerat mai puțin român decât grecul... Cât de români au fost amândoi până la urmă a ieșit la iveală: Mihail Polihroniade a trebuit să plătească printr-o moarte tragică românismul pe care l-a propovăduit, dramaturgul

Mihail Sebastian a cotit-o la stânga și s-a bucurat de toate privilegiile românilor prigoniți de fasciști [...] Nu-i interesantă povestea? Un sfârșit tragic pot avea și eu, iată de ce mă supără satira lui Eminescu și de ce recomand lepădarea de istorie, de această istorie ce merită urâtă pentru că nu este a oamenilor, ci a călăilor. Dar noi trebuie să iertăm. Iertarea vindecă rănile tuturor oamenilor, tuturor națiunilor... Ieri, democrația voia rațiune, democrația de azi face din om un instrument împotriva rațiunii, a omului. Eu nu vreau rațiunea marxistă, nici instrumentele unei istorii care nu reprezintă nimic, ci vreau cel mai omenesc privilegiu, drept șansă: dragostea... mai ales din partea celor cu care istoria aici... Dar, din păcate, pretutindeni oamenilor nu le lipsește nimic din ceea ce-i omenesc și nu toate căile spre paradis sunt pavate cu idei... Pentru că totul e absurditate, dezechilibru, asimetrie, non-geometrie, haos organizat. Lumea cea mai rea din toate câte sunt cu putință.» În nota aceasta dezolantă, schopenhaueriană, prăpăstioasă, luă sfârșit discuția, ultima, cu filozoful Constantin Noica în celula Jilavei."[19]

Ce putem reține din cuvintele lui Blănaru-Flamură? Mai întâi, frământările lui Noica din cauza descendenței sale pe linie grecească. În al doilea rând, conștiința foarte limpede a rostului pe care trebuia să-l aibă în lume: nici lider, nici portstegar, nici erou și nici martir: doar un intelectual a cărui singură dorință era să facă filozofie. În al treilea rând, convingerea nespus de dureroasă că și-a ratat viața, neizbutind în nici una dintre direcții: literatură, căsnicie, matematică și, ca eșec final, filozofie. În al patrulea rând, tenta creștină a opticii sale, de unde și pledoaria pe care o face în favoarea iertării. Trebuie să iertăm ca să ne facem nouă bine, ca să ne închidem rănile. Iertarea e mai întâi de toate un bine pe care ți-l faci ție, iar nu celui căruia, iertându-l, încetezi să-i mai dorești răul. De aici și până la soluția pe care o propune Noica în *Rugați-vă pentru fratele Alexandru* nu mai e decât un pas.

Pasul acesta e de neînțeles și e totodată neverosimil dacă-l judeci după criteriile lucidității laice. Pentru un om ale cărui criterii în viață nu sunt cele creștine, îndemnul de a te ruga pentru dușman aduce cu o sfidare, cu un îndemn la supușenie sinucigașă. În schimb, pentru un om ale cărui convingeri descind din nebuneasca și practic ininteligibila vorbă biblică,

îndemnul lui Noica are simplitatea nefirească a lucrurilor de dincolo de lume: să-ți fie milă de cei puternici și să te rogi pentru mântuirea celor care ți-au distrus viața. Cine ajunge să spună asta nu mai gândește rațional, ci trece de partea cealaltă, de partea tainei și înfricoșătoarei Judecăți de după.

Și dacă e să-l judecăm cu nepărtinire pe Noica, soluția pe care o propune în *Rugați-vă pentru fratele Alexandru* reușește să îndrepte ceva din impresia neplăcută pe care o lasă filozoful atunci când, cântărind pragmatic sacrificiul lui Vulcănescu, aruncă o umbră de necruțare oarbă asupra amintirii lui. Căci dacă pe linie laic-filozofică Noica are dreptate atunci când îi reproșează lui Vulcănescu, postum, desigur, că s-a jertfit degeaba în închisoare, pierzându-și viața pentru a salva un anonim, în linie creștină judecata lui suferă de platitudinea tipică a gânditorilor raționaliști. Platitudinea aceasta e însă răscumpărată chiar prin soluția din *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*. Îndemnul de a te ruga pentru cel care a învins și ți-a distrus viața se ridică la înălțimea îndemnului lui Vulcănescu: «Să nu ne răzbunați!» E poate singurul loc în care cei doi sunt în acord spiritual. În fața unor asemenea vorbe, înțelegerea ți se opintește și renunță a mai pricepe ceva, și atunci nu-ți rămâne decât să te mulțumești cu gustul înfiorării și cu presentimentul tainei.

În timp ce Noica era întemnițat la Jilava, exilul legionar se străduia să se țină la curent cu ce se întâmpla în țară și mai ales în închisori. Din acea perioadă provine scrisoarea lui Horia Sima către Traian Golea, din 18 aprilie 1962, în rândurile căreia pomenește de Noica: „Și eu cred că chestiunea care te frământă (scoaterea soției din țară) nu poate fi rezolvată numai pe cale financiară. Cazul este pendinte și de alte reguli. Dar să mai ai răbdare. Poate că se gândesc că cu tine nu o scot la capăt și e mai bine să profite material. S-a mai ivit și în exil un nou caz de *marché noir* de vieți omenești, a filozofului Noica, care se stinge în închisoare, având numai un rinichi. Troglodiții de la București sunt dispuși să-i dea drumul în schimbul unei sume de 5 milioane de franci francezi vechi, asta face cam 10 000 de dolari. Acum, Puc (totdeauna inimoasa arhitectă română de la Paris, Puc) și alți prieteni ai familiei umblă disperați să încropească această sumă."[20]

Este singurul document, după știința noastră, din care aflăm că autoritățile de la București erau dispuse să facă tranzacții de ființe umane cu înșiși dușmanii lor de moarte, legionarii, și singurul din care reiese că pe capul lui Noica se pusese un preț. În măsura în care banii ar fi fost strânși și comuniștii l-ar fi eliberat, incredibila surpriză pe care le-ar fi făcut-o Noica ar fi fost refuzul de a părăsi țara, așa cum a refuzat, de altfel, să plece și în anii de după eliberare...

Întorcându-ne la detenția lui Noica, să ne oprim asupra ultimilor doi ani. „Am beneficiat în anii detențiunii de un regim uman, iar în ultimii doi ani am fost lăsat, la cererea mea, singur în celulă, având la dispoziție cărți și creion. Am putut citi numeroase cărți de ideologie marxistă, astfel că, având o mai bună înțelegere și cunoaștere a socialismului științific, am putut redacta alte patru lucrări de specialitate, pe care, împreună cu lucrările anterioare, revizuite, intenționez să le prezint, în timp, editurilor noastre."

Pasajul acesta din „Autobiografia" anexată dosarului de angajare la Centrul de Logică echivalează cu recunoașterea cedării ideologice în fața autorităților comuniste. Să ne amintim că, la începutul anilor '60, când existența deținuților politici într-o țară pretins democratică începea să atârne prea compromițător în războiul de propagandă ce se ducea între Vest și Est, când, așadar, Gheorghe Gheorghiu-Dej și-a dat seama că, mai devreme sau mai târziu, închisorile comuniste trebuie golite de niște adversari politici care încetaseră de mult să mai reprezinte o primejdie pentru regim, atunci s-a ivit nevoia ca autoritățile să-i readucă pe linia de plutire socială pe acei oameni care, întemnițați ani sau chiar decenii la rând, pierduseră contactul cu lumea și mai ales pierduseră dorința de a se mai plia pe noua mentalitate socialistă. Și cum, dintre deținuți, cei mai opaci la influențe ideologice erau legionarii, singura perspectivă a reinserării lor sociale era o reeducare nonviolentă. Ea însemna aducerea la zi, punerea la curent, obișnuirea psihică a legionarilor cu România deceniului șapte. O pregătire care se făcea pe două căi. Prima cale era scoaterea lor în lume: legionarii erau plimbați clandestin, în dubițe speciale, spre a vedea noua față a țării și pentru a se convinge singuri că progresele realizate de orânduirea socialistă nu erau vorbe în vânt. La acest

procedeu s-a renunțat repede, pesemne pentru că, văzute cu ochiul liber, priveliștile din țară dovedeau contrariul. România involuase jalnic și nimeni nu era într-atât de naiv încât să nu-și dea seama de acest lucru.

S-a recurs atunci la celălalt procedeu: lectura. Legionarilor li se puneau la îndemână ziare și cărți de doctrină comunistă. Cei care dădeau semne de bunăvoință și acceptau să răsfoiască broșurile erau răsplătiți cu ușurarea condițiilor de detenție. Cei care refuzau erau izolați de deținuții docili și supuși în continuare umilințelor. Există pagini antologice despre războiul psihologic de uzură care s-a purtat la Aiud între gardienii care primiseră ordin să-i reeduce cu binișorul pe legionari, momindu-i cu mâncare, înlesniri de program și condiții mai ușoare de viață, și deținuți ca Alexandru Ghika, Mircea Nicolau, Grigore Caraza sau Marcel Petrișor, care n-au acceptat nici cea mai vagă formă de reeducare. La extrema cealaltă, legionari ca Victor Biriș sau Valeriu Anania fie au asimilat până într-atât reeducarea, încât s-au pătruns iremediabil de spiritul ei, fie au arătat o docilitate care i-a încurajat pe gardieni să-i folosească după bunul lor plac.

Comportamentul lui Noica s-a aflat undeva la mijloc între inflexibilitatea lui Alexandru Ghika și maleabilitatea lui Valeriu Anania. Filozoful nu a refuzat reeducarea, ci a acceptat să citească lucrări de doctrină comunistă, primind în schimb înlesniri pe măsură: celulă proprie, creion și hârtie. Dar e îndeajuns să recitim relatările lui Blănaru-Flamură și ale lui Gheorghe Jijie ca să ne dăm seama că, pe dinlăuntru, Noica nu putea fi păcălit de pospaiul oficial al învățăturii comuniste. Cert este că filozoful l-a citit pe Marx și chiar a făcut-o cu plăcere, lucru care, privit prin prisma interesului cultural, nu are, în sine, nimic rușinos; rușinos ar fi fost ca, după ieșirea din închisoare, Noica să devină un promotor al doctrinei marxiste. *Rugați-vă pentru fratele Alexandru* surprinde tocmai episodul reeducării sale; fie și numai pentru a fi fixat acest episod, cartea are meritul ei. Judecată însă ca document autobiografic menit a pune în lumină experiența lui Noica în închisoare, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru* nu se ridică nicidecum la nivelul mărturiilor lui Blănaru-Flamură. Întotdeauna ochiul altuia ne vede mai bine decât ochiul nostru.

Ieșirea din pușcărie va însemna pentru Noica intrarea pe un alt palier de existență. O închisoare mică va fi înlocuită cu una mai mare — societatea socialistă — și în închisoarea aceasta Noica va alege să trăiască până la moarte. Eliberat de la Văcărești, e cuprins de dezorientarea omului care, lăsat în lume, nu-și regăsește orizontul vieții — pur și simplu nu știe unde să se ducă. Mama Adinei Casassovici îl așteaptă pe peronul Gării de Nord, crezând că Dinu, la fel ca majoritatea legionarilor, avea să sosească cu trenul de la Aiud. Dar Noica era deja în București și, după depășirea perioadei de dezorientare, pornește să-și revadă prietenii. Când ajunge în fața Siminei Mezincescu, cade în genunchi și-i sărută tivul rochiei, cerându-i iertare pentru vina de a-i fi pricinuit indirect arestarea. Își regăsește a doua soție, pe Mariana Noica, și amândoi primesc după un timp, prin repartiție de la stat, un apartament de două camere în cartierul Berceni, pe strada Ornamentului nr. 4.

În 1965 se angajează cercetător la Centrul de Logică al Academiei Române, de unde se va pensiona în 1975. Din acest moment, dacă nu chiar de mai înainte, din detenție, angajarea sa legionară se va estompa până la dispariție, filozoful încheind parcă un legământ al tăcerii: nu va mai vorbi și nu va mai scrie despre Legiune, concentrându-se exclusiv asupra cărților de filozofie. Și tot din acest moment nu se mai poate vorbi despre legionarul — sau simpatizantul legionar — Noica fără riscul de a-i exagera și chiar de a-i denatura viața. Cu alte cuvinte, din tot ceea ce fusese Noica în perioada interbelică, nu mai există acum decât filozoful și cărturarul. Noica și-a reprimat și și-a înăbușit latura legionară până la ștergerea completă. Chiar dacă nu s-a dezis public de Legiune, el s-a îndepărtat de atitudinea și viziunea unui legionar veritabil. Pesemne că va rămâne un mister felul în care Noica, în clipele lui de singurătate, își privea propriul trecut. Nimeni nu știe dacă, în sinea lui, mai rezona cu convingerile interbelice, sau dacă, tot în sinea lui, le privea ca pe niște excese inerente dintr-o epocă de irepetabilă incandescență colectivă. Cert este că toți cei care l-au cunoscut după 1964 știu că filozoful ocolea cu încăpățânare discuțiile și chiar întâlnirile ce ar fi putut să aibă legătură cu acest episod biografic.

O făcea din prudență, dar și dintr-o înțelepciune amară. Știa că este supravegheat de Securitate, ca de altfel toți legionarii care reușiseră să scape cu viață. Evita să se întâlnească cu foștii camarazi, pentru a nu da apă la moară organelor de represiune. Când se întâlnea totuși cu ei, era evaziv și distant. Mircea Nicolau l-a vizitat odată pe Noica în apartamentul lui din str. Ornamentului nr. 4, rugându-l să-i spună părerea despre un eseu filozofic pe care-l scrisese. Noica nu l-a primit în casă, au vorbit în pragul apartamentului în șoaptă și, numai după lungi ezitări și rețineri, a acceptat să-i citească manuscrisul. Se ferea de orice gest care ar fi putut să atragă atenția regimului, și asta fiindcă, la drept vorbind, îi era frică. O frică sănătoasă, cât se poate de firească dacă ținem seama prin ce trecuse în anii detenției.

Epilog

Există trei locuri în care Noica se referă la trecutul său legionar: în Declarația autojustificativă din 1959 de la Securitatea Pitești, în „Autobiografia" înaintată directorului Centrului de Logică (1965), din care am citat de multe ori, și în primul articol (aprilie 1965) pe care l-a publicat în *Glasul Patriei.* În nici unul dintre aceste texte, Noica nu se dezice de legionarism, chiar dacă recunoaște că a greșit și chiar dacă mărturisește că, în articolele legionare pe care le-a scris, își vede o vină pe care n-o poate pune, retrospectiv, decât pe seama foarte precarei înțelegeri pe care o avea atunci asupra elementului politic. Să parcurgem la rândul nostru aceste texte.

În declarația scrisă în cursul anchetei de la Securitatea din Pitești, Noica nu face vreo referire incriminatoare la apartenența sa legionară. În schimb, recunoaște neadevărul a trei dintre ideile în care crezuse în perioada interbelică — ideea țărănească, ideea colectivismului național și ideea germană — și scrie la un moment dat: „Dacă mai există astăzi fascism pe lume, este un anacronism care nu poate face decât necinste țărilor respective. Iar dacă, în ce privește lumea românească, mai există undeva oameni ce se numesc legionari sau oricum altfel, dar păstrează aceeași mentalitate și orbire, atunci nu poți decât să înțelegi măsurile de protecție pe care le iau autoritățile."[1]

Așadar, nici o referire la propriul trecut, și asta în situația în care, constrâns de „măsurile de protecție" ale autorităților, Noica ar fi putut în acele clipe să declare orice. Măsurile de protecție de care pomenește Noica reprezintă un nimerit eufemism menit a desemna atrocitățile pe care comuniștii le săvârșeau în închisorile din țară. Iată de ce felul acesta evaziv de

exprimare, semănând mai curând a eschivă și a omisiune voită, nu poate avea decât o singură explicație: Noica evita să vorbească de-a dreptul despre angajarea sa legionară nu atât din speranța vană că, în felul acesta, își poate induce în eroare anchetatorii — cărora oricum nu trebuia să le spună nimeni care era trecutul lui politic —, ci pentru că se străduia, dintr-o elementară onestitate, să nu-și renege anii în care gândirea lui se desfășurase într-o matcă naționalistă. De aici felul ambiguu și voalat în care Noica își scrie declarația.

În schimb, în „Autobiografia" pe care, spre a se angaja ca cercetător la Centrul de Logică al Academiei Române, a trebuit s-o prezinte în 1965 directorului instituției, cititorul poate găsi o recunoaștere a greșelii interbelice: „Am scris, în septembrie 1940, câteva articole în ziarul *Buna Vestire*, în favoarea legionarilor. Deși articolele mele nu au făcut obiectul nici unei acțiuni împotriva mea, ele constituie o vină în trecutul meu pe care mi-am recunoscut-o în diverse împrejurări, mai târziu."[2] Textul e clar și nu lasă loc de interpretări: Noica își recunoaște vina de a fi semnat articole legionare.

În fine, în *Glasul Patriei* din 20 aprilie 1965, în articolul intitulat „Rândurile cuiva care nu a avut dreptate", Noica scrie: „Dincolo de răspunderea faptei există răspunderea ideii. Sunt unul din intelectualii care, înainte de 1944, au susținut prin scris unele idei ce s-au dovedit greșite. Într-un fel sau altul a trebuit deci, la fel ca și ceilalți, să răspund pentru ele. Dar nici o pedeapsă nu e mai aspră, pentru un intelectual, decât tocmai faptul de a vedea că nu a avut dreptate. Căci dacă, pe măsură ce anii trec, lumea față de care ai greșit devine tot mai îngăduitoare, în aceeași măsură adevărul pe care l-ai lezat devine tot mai necruțător." Același articol se încheie astfel: „ Adevărul lumii noastre poartă numele de socialism. Îi cunosc chipul din cărți, îi cunosc versiunile istorice și îi văd acum fața *românească*. Întocmai altora, cer dreptul de a-mi cuceri prin el libertatea, singura libertate de care mai știu, cea de a fi rodnic. Dacă însă cineva ar spune: te-ai înșelat înainte de 1944, te-ai înșelat după 1944, vezi să nu te înșeli și în 1965 — aș răspunde: recunosc că nu sunt, deocamdată, dintre cei care au titluri să vorbească. Dar am scris cele de mai sus pentru ca să îndemn și pe alții

să-ți recunoască greșelile și să se alăture, prin muncă, intereselor României noi."

Textul e iarăși clar, trădând resemnarea obedientă a omului silit să scrie la comandă câteva articole care-i dădeau posibilitatea de a reveni în lumea culturii. Concesiile lui Noica nu pot fi judecate, firește, decât din perspectiva unui intelectual care acolo, în hruba Jilavei, trăise tragedia omului ce își vedea cariera culturală iremediabil ratată; ceea ce nu înseamnă că impresia jalnică pe care rândurile de mai sus o fac asupra cititorului — impresia unei capitulări definitive — poate fi atenuată. În fond, după 1965, viața lui Noica a însemnat o cursă contracronometru în care s-a străduit să nu moară înainte de a-și vedea scrise cărțile la care visa încă din perioada domiciliului forțat. Și dacă așa arată viața lui Noica când e privită din punctul de vedere al vocației sale, în schimb, aceeași viață, când e privită din punctul de vedere al Securității, seamănă cu neîncetata tracasare a unui intelectual de care această instituție de represiune a încercat să se folosească cât mai mult cu putință. Pe vremea lui Ceaușescu puteai să fii orice în România — răufăcător, șomer, bișnițar, chiar disident —, viața oricum ar fi mers înainte. Un singur lucru nu trebuia să fii: deținut politic purtând marca „legionar". Dacă purtai stigmatul acesta, viața ta era un iad, astfel că ajungeai să invidiezi pe orice răufăcător și pe orice bișnițar din România. Nici o altă categorie nu a fost mai urmărită, mai hărțuită și mai persecutată în timpul lui Ceaușescu decât foștii legionari sau simpatizanți legionari —, niște oameni care, după ce făcuseră ani sau decenii la rând pușcărie pentru o credință pe care o consideraseră curată la vremea ei, trebuiau acum să îndure supliciul șantajului, al amenințărilor și al încercărilor de racolare.

Să ne amintim cum proceda Securitatea în privința oamenilor pe care-i avea în supraveghere și, în al doilea rând, să descoperim tactica prin care s-a străduit Noica să facă față presiunilor la care a fost supus. Dacă refuzai să fii recrutat și preschimbat în informator, Securitatea recurgea la metoda supravegherii. Erai urmărit îndeaproape, interceptările telefonice și înregistrările clandestine având rostul de a scoate la iveală cât mai multe detalii compromițătoare legate de viața ta. Când astfel de amănunte ieșeau la lumină, erai chemat la Securitate

și erai supus unui discret șantaj psihologic, al cărui scop era până la urmă semnarea unui angajament. Când amănuntele compromițătoare lipseau sau când refuzai pur și simplu să intri în rândul informatorilor, rămânea soluția contactării periodice. Erai chemat periodic la sediu și, sub pretextul unei discuții libere și curtenitoare, ți se dădea de înțeles că se știe totul despre tine. (În realitate, nu se știa totul, dar tu trebuia să fii încredințat că așa stau lucrurile.) Treptat, începeai să trăiești cu senzația unei vieți petrecute într-un univers etanș, în care nimic nu putea fi ascuns. Și, de vreme ce se știa totul, mărturisile tale, făcute în timpul unei discuții inofensive și spontane, își pierdeau profilul vinovat al unor dezvăluiri silite. Căci dacă totul se știa, spusele tale oricum nu mai puteau adăugă nimic nou. Astfel, mărturisirile încetau să fie mărturisiri, devenind un fel de constatări inofensive ale unor lucruri arhicunoscute. În felul acesta, simțământul apăsător al celui care știa că se așteaptă din partea lui divulgări și denunțuri era atenuat de convingerea că, de fapt, actul divulgării nu mai are obiect. Atmosfera aceasta de sterilizare morală a spovedaniei și de punere a oricărei afirmații sub semnul inocent al unei discuții amicale a fost principalul coșmar de care au avut parte toți cei urmăriți de Securitate. Aproape nici unul dintre foștii deținuți politici nu a scăpat de acest tratament. „Contactarea", acesta era termenul tehnic folosit pentru discuțiile confidențiale, a fost modul nonviolent de influențare, intimidare și neutralizare psihică a celor în care Securitatea vedea niște potențiali dușmani sau, dimpotrivă, niște virtuali aliați. Trebuie spus că nimeni nu se putea sustrage convocărilor la sediile Securității. Refuzul de a da curs acestor „invitații" ar fi fost interpretat ca un gest de frondă sau de ostilitate față de regim, represaliile urmând de la sine. Așadar, „contactările" nu însemnau în ele însele o formă de colaborare cu Securitatea.

În ochii securiștilor, cazul lui Noica a prezentat interes nu din cauza atitudinii lui recalcitrante — Noica nu a fost un opozant politic — , ci din cauza influenței pe care filozoful o avea în țară și în rândurile exilului românesc. În fond, Securității i-a lipsit mereu prestigiul unor oameni de al căror cuvânt să poată face uz în scopuri proprii. Securiștilor le-au lipsit ambasadorii, le-a lipsit credibilitatea, le-a lipsit acea încredere pe care

un om cu reputație o stârnește spontan în jur. Iar renumele lui Noica era chiar pârghia de care aveau nevoie pentru a ajunge acolo unde ei singuri nu ar fi putut accede: la românii din exil și la intelectualii nepervertiți din România. Pe scurt, ceea ce așteptau securiștii de la Noica era o atitudine activă de obediență ideologică, al cărei efect să se răsfrângă asupra opticii pe care intelectualii români o aveau despre regimul din România. „Dacă îl convingem pe Noica că în România e bine, atunci Noica, la rândul lui, îi va convinge pe Monica Lovinescu, Virgil Ierunca sau Eugen Ionescu că în țară lucrurile merg pe făgașul cel bun", aceasta era inferența propagandistică din mintea securiștilor. În ochii lor, Noica putea juca rolul agentului de influență având o reputație mult prea solidă pentru a nu putea îmblânzi reticențele intelectualilor din Occident. Paradoxul este că, în timp ce Noica era privit de securiști ca un legionar reeducabil, Noica îi privea pe securiști ca pe niște ființe manipulabile pe latura patriotismului cultural. Sub unghiul acestei diferențe de optică s-a desfășurat dialogul lui Noica cu angajații Securității.

Dacă ar fi să definim lapidar modul în care Noica a ținut piept încercărilor de racolare din partea Securității, expresia cea mai nimerită ar fi „tactica concesiilor minime". Noica era prea deștept și prea pățit ca să nu știe că, printr-o respingere totală și obstinată a oricărei forme de înțelegere cu ofițerii Securității, ar fi pierdut singurul lucru la care ținea mai presus de orice: posibilitatea de a-și publica cărțile. Noica s-a numărat printre intelectualii în al căror suflet a existat convingerea perpetuă că, în materie de cultură română, au o misiune de îndeplinit. Iar întruchiparea concretă a acestei convingeri a îmbrăcat forma cărților sale. A crezut în ele și a trăit tot timpul cu gândul la scrierea lor. Lor le-a subordonat totul și lor le-a datorat singurul punct vulnerabil al ființei sale: teama de nu apuca să termine ceea ce își propusese să scrie. Aproape s-ar putea spune că, dacă voiai să-l șantajezi pe Noica, n-o puteai face decât insinuând că nu i se vor mai publica lucrările. Trăind cu teama că nu va mai fi publicat, toată grija filozofului a fost aceea de a nu da regimului motive în această privință.

Au existat, neîndoielnic, foști deținuți legionari care au refuzat orice concesie față de Securitate. Prețul pe care l-au plătit

a fost o ostracizare publică atât de completă, încât numele lor n-a apărut niciodată sub un articol sau pe coperta unei cărți. Ei nu au existat decât în mintea rudelor și a cunoștințelor, ca exemple de *persona non grata* al căror eroism s-a petrecut departe de orice recunoaștere publică. Cine a auzit, până în 1989, de Grigore Caraza, de Mihai Buracu sau de Mircea Nicolau? Dar pentru Noica prețul acesta ar fi însemnat nu numai anularea personalității, ci și spulberarea idealului cu care trăise o viață: să facă ceva pentru cultura română prin cărțile sale, ceva ce simțea prea bine că numai el poate face. Dacă ar fi fost scos din arena publică a culturii scrise, nu doar el ar fi fost desființat, ci și partea de creație pe care trebuia s-o dea culturii române. Singurul criteriu după care-l putem judeca din acest punct de vedere pe Noica este deznădejdea neagră în care se cufundase în timpul întemnițării la Jilava, o deznădejde completă, totală și compactă pe care i-o pricinuia una și aceeași obsesie: că nu-și scrisese cărțile și că în felul acesta își ratase misiunea pentru care se simțea chemat. Iată unicul criteriu omenesc după care poate fi judecat Noica.

În numele acestei misiuni, Noica, alegând să rămână în țară, a recurs, așadar, la tactica concesiilor minime. Nu a fost informator, dar a publicat cinci articole în *Glasul Patriei*; nu și-a turnat prietenii și nu a distrus prin denunț viețile cunoștințelor, dar le-a vorbit elogios intelectualilor de la Paris despre România de sub regimul lui Ceaușescu. Nu a semnat pe cărțile sale dedicații slugarnice adresate unor potentați politici, dar a afirmat că politica externă a României e bună și că austeritatea mizeră a vieții din țară e necesară pentru efortul de înviorare economică a țării. Paradoxul este că, în timp ce articolele din *Glasul Patriei* le scria la cerere (și, neîndoielnic, a fost conștient că, scriindu-le, săvârșește o concesie), cuvintele pe care le rostea la Paris în fața diasporei române izvorau din convingere. De data aceasta, nu mai era vorba de o concesie, ci de rostirea sinceră a propriilor gânduri. Aici ne izbim de o trăsătură stranie a acestui intelectual aparte: mirajul speculativ al exigențelor filozofice și natura psihologică de ascet laic i-au indus lui Noica o optică personală atât de diferită de cea a semenilor, încât, judecată în sine, ea are ceva din orbirea unui idealism incurabil. În comparație cu noi, Noica avea o optică radical răsturnată,

grație căreia valorile civilizației materiale puteau fi ignorate în numele unor valori spirituale de rang suprem. Pe scurt, Noica gândea pe dos decât gândește astăzi un cetățean contemporan din UE. Materia și înlesnirile ei nu înseamnă mare lucru, în schimb spiritul și performanțele lui înseamnă aproape totul, acesta era crezul lui Noica. Și filozoful a trăit întocmai cum a gândit și a rostit mereu ceea ce gândea. Iar dacă Noica a făcut figură de agent de influență în fața diasporei române de la Paris, ciudățenia este că a făcut-o din credință sinceră, și nu din obediență ideologică. Tocmai de aceea intelectualii români din Occident, deși intuiau că Noica vorbește din convingere, și nu sub imperiul unei comenzi politice, își dădeau seama totodată că o făcea cu o naivitate pe care n-o puteau pune decât pe seama opticii sale idealiste. *Jurnalul* Monicăi Lovinescu și volumul de corespondență cu Sanda Stolojan (*Sub semnul depărtării*) sunt grăitoare în această privință.

Cei care-l învinuiesc pe Noica de colaboraționism pe linia naționalismului de inspirație comunistă uită că Noica își căpătase ideile naționaliste înainte ca România să devină comunistă și să se înființeze Securitatea. De aceea, nu securiștii trebuiau să-l învețe pe Noica patriotismul, cum nu ei puteau să-l instruiască în materie de slujire a cauzei țării; nu securiștii trebuiau să-i spună că în România e bine deoarece pasiunea culturală a românilor o întrece pe cea a occidentalilor, cum nu securiștii îl puteau face pe Noica să creadă că ziariștii de la *Europa Liberă* merită să fie compătimiți, deoarece, în loc să citească Hegel sau Goethe, își pierd timpul citind printre rânduri *Scânteia* sau *Era socialistă*, și asta numai pentru a avea teme de critică pentru următoarele emisiuni; nu securiștii trebuiau să-i inspire lui Noica proiectul de a-l aduce pe Eliade în țară și de a-l pune în fruntea unui institut de orientalistică, cum nu ei îi puteau inocula convingerea că România, ca țară de răspântie între Orient și Occident, ar fi un liant providențial între cele două lumi. Nu regimul comunist sau securiștii îi induseseră lui Noica ideea că, dacă România se va impune vreodată în lume, o va face printr-o explozie culturală fără precedent, și nu prin bunăstare economică sau forță militară. Nu, toate acestea erau ideile și convingerile lui intime, căpătate în

perioada interbelică, și nicidecum rezultatul nociv al unei munci de prelucrare ideologică.

Dincolo de verdictele ideologice pe care i le putem pune lui Noica, verdicte al căror număr va fi egal cu al modelor ideologice care vor exista de-a lungul timpului, mai rămâne o dimensiune ascunsă, dureroasă și neștiută a omului Noica. E vorba de suferința celui care, trecând dintr-un regim politic într-altul, este silit să stabilească un echilibru între credința lui intimă și gusturile ideologice ale epocii. Echilibrul acesta sfârșește de obicei într-o schimonosire interioară și într-o depunere a armelor. Noica nu a făcut parte din această categorie. Nu a depus armele și a trebuit să plătească de aceea războiul nevăzut pe care-l ducea printr-o suferință pe care numai el a știut-o. Când citești cele trei texte în care vorbește despre trecutul lui legionar nu se poate să nu simți suferința prin care a trecut autorul lor. Căci nu e ușor să fii supraviețuitorul unei generații în ale cărei idealuri ai crezut și cu a cărei cauză te-ai identificat. Faptul că Noica a fost un învins politic care și-a convertit înfrângerea într-o victorie culturală nu-i micșorează deloc drama. Căci adevărata dramă este ca, învins fiind, frica de a fi pedepsit să te facă să-ți privești înfrângerea ca pe o vină; ba mai mult, ca toate actele pe care le-ai săvârșit înainte ca tabăra ta să piardă să devină acum, în lumina victoriei pe care a repurtat-o asupra ta adversarul, tot atâtea dovezi ale vinovăției tale.

Când lupta pentru cauza națională, lui Noica nici nu-i trecea prin cap că ceea ce scria e reprobabil; ba dimpotrivă, era încredințat că scrisul său, servind cauzei generației lui, este expresia binelui. Acum însă, după ce pierduse, i se cerea socoteală pentru gesturile sale, ba chiar se insinua că, pe lângă faptul că săvârșise gesturi abjecte, mai fusese și conștient, la vremea aceea, de abjecția lor.

A fi silit să te disculpi de o vină pe care tu nu o consideri o vină propriu-zisă, ba chiar a trebuit s-o ispășești, dar nu oricum, ci ajungând să fii convins că într-adevăr ai greșit, iată menghina morală prin care a trecut conștiința oricărui intelectual legionar care a avut nenorocul să prindă regimul comunist. Un asemenea nefericit avea de ales: ori renega totul, asumându-și statutul de învins pe toate planurile, ori păstra tăcerea cât putea de mult. Noica a ales să tacă până la moarte, nemaiaducând

vorba despre legionari. Oricât oportunism ar avea în firea lui un intelectual și oricâtă ambiție de supraviețuire i-ar însufleți ființa, umilința pe care o resimte în momentul în care, lepădându-se de o cauză pierdută, îmbrățișează punctul de vedere al adversarului, umilința aceasta trebuie să fie cumplită. Noica a gustat din plin această umilință. Când trăiești pe același teritoriu cu un învingător care, grație statutului său de învingător, nu numai că ți-a uzurpat toate drepturile, dar, pe deasupra, îți mai cere și să te pocăiești pentru îndrăzneala de a fi luptat împotriva lui, când ți se întâmplă toate acestea, drama pe care o trăiești e uriașă. Și atunci cum să nu spui că „istoria face pipi" pe tine, cum spunea Noica? Cum să nu te refugiezi în cultură, întorcând spatele istoriei și politicii? Cum să nu te îngrețoșezi de viață, închizându-te în mansarda ta din Paris, refuzând interviurile și aparițiile la televiziune? Și cum să nu ajungi să-ți pierzi credința?

În volumul de corespondență *Sub semnul depărtării*, Sanda Stolojan notează cum, întorcându-se la Paris după o vizită făcută în România în august 1971, îi povestește în amănunțime lui Cioran întâlnirea cu Noica. La un moment dat, aduce vorba despre obiceiul lui Noica de a citi Biblia. La auzul acestui detaliu, reacția lui Cioran, așa cum e descrisă de Sanda Stolojan, e grăitoare pentru drama generației interbelice. „«De ce Dinu, care nu e un spirit religios, citește Scripturile? De ce a ales tocmai *Cartea lui Iov* și *Psalmii*?» Și tot el a răspuns: «Din cauza limbii, bineînțeles! Din cauza limbii!» Părea satisfăcut că nu era din altă cauză. N-am reacționat. Nu i-am spus că, după mine, nu se putea ca Dinu să nu aibă o sensibilitate față de religios, în felul său ortodox. Cioran a insistat asupra subiectului. Fiind el însuși alergic față de problema credinței, voia parcă să se asigure că nici Noica nu devenise credincios între timp."[3]

Pasajul e crucial. Cioran nu putea suporta gândul că Noica mai putea fi credincios după supliciul prin care trecuse sub regimul comunist. Pe deasupra, drama de care însuși Cioran avusese parte după exilul început în ianuarie 1941 îl făcuse să-și piardă chiar și bruma de credință pe care o avusese, iar acum, aflând că fostul său camarad legionar dovedea preocupări biblice, trăia nemulțumirea de a vedea că Noica păstrează încă resurse nebănuite de credință.

Cioran nu concepea ca unui Dumnezeu care fusese atât de nedrept cu România să-i mai răspunzi altfel decât întorcându-i spatele. Pierderea credinței devenea în ochii lui singura reacție firească în fața bolgiei în care se zbătea atunci România. De aceea, neliniștea lui Cioran te duce cu gândul la solidaritatea în suferință a doi oameni care, siliți să supraviețuiască epocii lor, au dus cu ei în mormânt amintirea unei credințe.

Despre această credință, prost investită, a fost vorba în rândurile cărții de față.

Note

1. Începuturile

1 *Apud* Nicolae Noica, „Constantin Noica, lămuriri genealogice", în *Academica*, an I, nr. 9, 1991, p. 29.

2 Ediția princeps din 1937 a traducerii lui Noica, Tipografia Bucovina, București.

3 Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost. Orizonturile mele*, Ed. Minerva, București, 1984, p.100.

4 Barbu Brezianu, „Juvenilul Noica", în *România literară*, 25 iunie – 1 iulie 2003.

5 Arșavir Acterian, „Un coleg de liceu despre Constantin Noica", arhiva Casei E. Lovinescu, București.

6 Arșavir Acterian, *ibid.*

7 „Suntem anume, ca realități individuale, la o răscruce de generaluri, iar individualul acesta, pretins inefabil, nu este decât punctul exact al răscrucii" (Constantin Noica, *Devenirea întru ființă*, Ed. Humanitas, București, 1998, p. 432).

8 Constantin Noica, *Poeme*, antologie de George Vulturescu, Ed. Panteon, Piatra Neamț, 1995.

9 Arșavir Acterian, art. cit.

10 Barbu Brezianu, art. cit.

11 Arșavir Acterian, art. cit.

12 Barbu Brezianu, art. cit.

13 Articolul „Sportul legiferat", în *Ultima oră*, an I, nr. 119, 23 mai 1929.

14 Articolul „Monstrul", în *Ultima oră*, an II, nr. 141, 18 iunie 1929.

15 Articolul „Fronda copiilor", în *Viața literară*, 2–16 februarie 1929.

16 Însemnări publicate în *Vremea*, an II, nr. 58, 11 aprilie 1929.

17 Articolul „Factorul cultural, alarma", în *Viața literară*, an V, nr. 126, 30 martie–13 aprilie 1930.

18 Articolul „La icoană", în *Pământul strămoșesc*, 5 ianuarie 1927; *cf. Cranii de lemn*, Ed. Totul pentru Țară, Sibiu, 1936, p. 57.

19 *Apud* Dinu Zamfirescu, *Mișcarea Legionară în țară și în exil*, cronologie documentară, Ed. Pro Historia, București, 2005, p. 21.

20 Acest episod mi-a fost povestit de Mihai Buracu, unul dintre fiii preotului Iosif Coriolan Buracu. Cel care îi ducea sufertașul lui Codreanu se numea Florin Buracu și era fratele mai mare al lui Mihai Buracu.

21 Octavian Goga, *Mustul care fierbe*, Imprimeria Statului, București, 1927, pp. 87–89.

22 C.Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Scara, București, 1999.

23 I. Kant, *Întemeierea metafizicii moravurilor*, traducere însoțită de o schiță biografică și o introducere în filozofia morală de Traian Brăileanu, Ed. Casei Școalelor, București, 1929.

24 Traian Brăileanu, *Die Grundlegung zu einer Wissenschaft der Ethik*, (*Întemeierea unei științe a eticii*), W. Braumüller, Wien und Leipzig, 1919.

2. Studenția

1 *Apud* Șerban Milcoveanu, *Războiul dintre stat și națiune*, vol. I, Liga pentru Apărarea Adevărului Istoric, București, 1997, p. 80.

2 Arșavir Acterian, „Un coleg de liceu despre Constantin Noica", arhiva Casei E. Lovinescu, București.

3 *Apud* Alexandru Dragomir, convorbire privată cu autorul.

4 Arșavir Acterian, art. cit.

5 Constantin Noica, „Amintiri despre Mircea Vulcănescu", în vol. *Pentru o nouă spiritualitate românească*, Ed. Eminescu, București, 1996.

6 *Apud* George Racoveanu, „Nae Ionescu. Fapte și cuvinte. Inedit", în *Legea*, anul II, nr. 3–4, iunie–iulie 1957, *cf.* introducerea lui Constantin Papanace la Nae Ionescu, *Fenomenul legionar*.

7 Mircea Vulcănescu, „Revizuirea de conștiință. Cuvinte pentru o generație", în vol. *Bunul Dumnezeu cotidian*, ediție îngrijită de Marin Diaconu, Ed. Humanitas, București, 2004.

8 Virgil Ionescu, *Memorii* (1. *Pe drumul crucilor căzute*; 2. *Calvarul*), cu note marginale de D. Gazdaru, Ed. Pământul Strămoșesc, Buenos Aires, 1979, p. 102.

9 Zoltán Rostás, *Monografia ca utopie. Interviuri cu Henri H. Stahl*, Ed. Paideia, București, 2000, p. 217.

10 Adina Casassovici în convorbire privată cu autorul.

11 Virgil Ionescu, *op. cit.*

12 Octav Șuluțiu, *Jurnal*, ediție de Nicolae Florescu, Ed. Dacia, Cluj, 1975.

13 Octav Șuluțiu, *ibid.*

14 Mircea Nicolau în convorbire privată cu autorul.

15 *Regulae ad directionem ingenii* de Descartes.

16 Camil Petrescu, *Note zilnice, 1927–1940*, ediţie de Mircea Zaciu, Ed. Cartea Românească, 1975, p. 89.

17 Arșavir Acterian, *Cioran, Eliade, Ionescu*, cuvânt înainte de Mihai Șora, ediție îngrijită de Fabian Anton, Ed. Eikon, Cluj, 2003.

18 Arșavir Acterian, *ibid.*, pp. 82–83.

19 *Apud* Adina Casassovici, convorbire privată cu autorul.

20 Octav Șuluțiu, *op. cit.*

21 Articolul „Despre orfani", în *Fapta*, an I, nr. 5, 8 noiembrie 1930.

22 Articolul „Tinerețe fără bătrânețe...", în *Vremea*, an III, nr. 154, 14 decembrie 1930.

23 Articolul „Propagandă", în *Vremea*, an III, nr. 105, 13 martie 1930.

24 O va *reîntâlni* pentru că făcuse cunoștință cu ea în copilărie, cu prilejul unei vacanțe petrecute la Sinaia, în compania părinților săi (*cf.* Alexandra Noica-Wilson, *Treziți-vă, suntem liberi!*, Ed. Humanitas, București, 2007).

25 *Cf.* însemnarea 5.8 din Constantin Noica, *Jurnal de idei*, ediția a doua, Ed. Humanitas, București, 2007: „[Ion Barbu], care când a aflat de la mine, după un examen penibil la el la Facultate, că nu vreau să fac chiar matematici — căci n-aveam talent —, ci istoria matematicilor în slujba filozofiei, m-a întrebat: *știi greacă?*, dându-mi astfel cheia spre a face nu istoria matematicilor, unde probabil n-aș fi spus mare lucru fără talent pentru imposibilul matematic — ci filozofie."

26 Octav Șuluțiu, *op. cit.*

27 Articolul „Oameni fără agonie", în *Dreapta*, an II, nr. 4, 25 decembrie 1932.

28 Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. IX, ediție și indice de Stelian Neagoe, Ed. Machiavelli, București, 1997, p. 428.

29 Mircea Vulcănescu, „O cruce pe Mormântul Eroului Necunoscut", în vol. *Bunul Dumnezeu cotidian*, ed cit.

30 C. Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Scara, București, 1999.

31 Nichifor Crainic, *Nopți albe, zile negre. Memorii* (I), ediție îngrijită de Nedic Lemnaru, Casa Editorială Gândirea, București, 1991, p. 238.

32 *Apud* Șerban Milcoveanu, *Pactul cu diavolul*, Liga pentru Apărarea adevărului istoric, București, 2005, p. 178. Mai există o formă nevoalată a conversației celor doi, deja citată mai des decât varianta anterioară. Nae Ionescu i-ar fi spus regelui: „Sire, legionarii nu sunt niște tineri pe care să-i puteți manevra. Apoi, dacă vreți să vă înțelegeți cu ei, trebuie s-o lăsați pe Duduia." Reacția regelui a fost promptă: „Tata Noe [acesta era apelativul cu care regele îl tachina pe profesor, schimbându-i prima vocală din prenume], nu te băga în prohabul meu!"

3. Convertirea

1 „Autobiografia" lui Noica, în *Jurnalul literar* nr. 21–24, noiembrie–decembrie 1998.

2 Articolul „Scrisoare unui european", în *Axa*, an I, nr. 3, 27 noiembrie 1932.

3 Articolul „Anul politic 1933", în *Credința*, an I, nr. 26, 4 ianuarie 1934.

4 Articolul „Cum mor democrațiile", în *Credința*, an II, nr. 35, 16 ianuarie 1934.

5 Articolul „Tineretul bolnav de politică", în *Credința*, an II, nr. 37, 18 ianuarie 1934.

6 Articolul „Ce face tineretul?", în *Credința*, an II, nr. 153, 10 iunie 1934.

7 „M-am gândit într-o zi la o întrebare pe care am putea să ne-o punem cu toții: ce simte fiecare din noi pentru țara românească? Cinstind vorbind și fără nici un gând de a ne minți unii pe alții, [...] ce dureros de insensibili suntem față de ceea ce este fenomen românesc. [...] Și iarăși, nu e vorba să credem cu fanatism și mistică în destinele românești. Dar e vorba să credem puțin, puțin de tot. Oamenii dinaintea războiului au crezut prea mult și au retorizat

prea mult, poate. Așa erau vremurile pe atunci. Dar ce s-a întâmplat acum, ca să nu mai credem deloc?" („Învierea românească", în *Credința*, an II, nr. 105, 8 aprilie 1934).

8 Articolul „Ceva despre național-țărăniști", în *Credința*, an II, nr. 31, 11 ianuarie 1934.

9 Articolul „În jurul unui început de criză", în *Credința*, an II, nr. 144, 30 mai 1934.

10 Articolul „Gospodărie și politică", în *Credința*, an II, nr. 107, 12 aprilie 1934.

11 Articolul „Dl N. Iorga ne lămurește", în *Credința*, an II, nr. 116, 22 aprilie 1934.

12 Articolul „Partidele dlui Vaida", în *Credința*, an II, nr. 139, 24 mai 1934.

13 Articolul „Între români și străini", în *Credința*, an II, nr. 79, 9 martie 1934.

14 Articolul „Străinii și conversiunea", în *Credința*, an II, nr. 68, 24 februarie 1934.

15 Articolul „La ce bun?", în *Credința*, an II, nr. 103, 6 aprilie 1934.

16 Articolul „De două mii de ani", în caietul lunar *Meridian*, nr. 3, 1934.

17 Articolul „Cazanul Satanei", în *Credința*, an II, nr. 246, 27 septembrie 1934.

18 Articolul „Legenda partidelor mari", în *Credința*, an II, nr. 149, 5 iunie 1934.

19 Articolul „Escrocherie la persoana a treia", în *Credința*, an II, nr. 200, 4 august 1934.

20 Articolul „Cultură, iar nu program", în *Credința*, an II, nr. 207, 12 august 1934.

21 Articolul „Programe", în *Credința*, an II, nr. 221, 29 august 1934.

22 Articolul „În fața marilor morți", în *Credința*, an II, nr. 260, 13 octombrie 1934.

23 Articolul „Război și cultură", în *Convorbiri literare*, an LXVII, nr. 2, februarie 1934.

24 Eugen Ionescu, „Jurnal", în vol. *Eu*, ediție îngrijită de Mariana Vartic, Ed. Echinox, Cluj, 1990, p. 173.

25 Fotografie aflată în arhiva Fundației Prof. George Manu.

26 Volum aflat în biblioteca Fundației Prof. George Manu.

27 Duiliu Sfințescu, *Răspuns la întrebări ale tinerilor care doresc tot adevărul despre Mișcarea Legionară*, Ed. Crater, București, 1996, pp. 293–294.

28 Octav Șuluțiu, *Jurnal*, ediție de Nicolae Florescu, Ed. Dacia, Cluj, 1975.

29 Ștefan Baciu, *Însemnările unui om fără cancelarie*, Ed. Albatros, București, 1996, p. 26.

30 Corespondență Noica-Comarnescu, arhiva Casei E. Lovinescu, București.

31 Volum aflat în biblioteca Fundației Prof. George Manu.

32 Corespondență Noica-Comarnescu, v. *supra*.

33 C. Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Scara, București, 1999.

34 Ion I. Moța, *Testamentul lui Ion Moța*, Colecția Europa, München, 2003.

35 *Apud* Șerban Milcoveanu, convorbire privată cu autorul.

36 Vasile Marin, *Crez de generație*, Colecția Europa, München, 1977, pp. XII–XIII.

37 Mircea Nicolau în convorbire privată cu autorul.

38 *Apud* Șerban Milcoveanu, convorbire privată cu autorul.

39 Fragment din depoziția lui Maniu la procesul lui Codreanu din 1938, extras din vol. *Din luptele tineretului român 1919–1939* (culegere de texte), Ed. Fundației Buna Vestire, 1993.

40 Mihail Sebastian, *Jurnal 1935–1944*, text îngrijit de Gabriela Omăt, prefață și note de Leon Volovici, Ed. Humanitas, București, 1996.

41 Nicolae Iorga, „Doi băieți viteji, Moța și Marin", în *Neamul românesc*, 19 ianuarie 1937, *apud* vol. *Din luptele tineretului român 1919–1939* (culegere de texte), Ed. Fundației Buna Vestire, 1993.

42 C. Z. Codreanu, *Circulări și manifeste: 1927–1938*, Colecția Europa, München, 1981.

43 Declarația de presă a lui Codreanu din 30 noiembrie 1937, *apud* Adrian Gabriel Lepădatu, *Mișcarea Legionară: între mit și realitate*, Ed. Cartier Istoric, București, 2005.

44 *Apud* revista *Literatorul*, an II, nr. 8, 28 februarie 1992.

45 C. Z. Codreanu, „Circulări și manifeste", în vol. *Din luptele tineretului român 1919–1939* (culegere de texte), Ed. Fundației Buna Vestire, 1993.

46 Circulara nr. 148 din 21 februarie 1938, *apud* C. Z. Codreanu, *Circulări și manifeste*, ed. cit.

47 Ana-Maria Marin, *Prin poarta cea strâmtă*, Ed. Gordian, Timișoara, 1993, p. 49.

48 Preot Ștefan Palaghiță, *Garda de Fier spre învierea României*, Ed. Roza Vânturilor, București, 1993, pp. 59–60.

49 Scrisoarea lui Codreanu către Iorga din 26 martie 1938, în vol. *Din luptele tineretului român 1919–1939*, ed. cit.

50 Corespondență Noica-Comarnescu, v. *supra*.

51 Virgil Ionescu, *Memorii* (1. *Pe drumul crucilor căzute*; 2. *Calvarul*), cu note marginale de D. Gazdaru, Ed. Pământul Strămoșesc, Buenos Aires, 1979, p. 84.

52 C. Z. Codreanu, *Circulări și manifeste*, ed. cit.

4. Aderarea

1 Emil Cioran, „Profilul interior al Căpitanului", în revista *Vatra*, nr. 7–8, iulie–august 2004.

2 Corespondență Noica-Comarnescu, arhiva Casei E. Lovinescu, București.

3 Petru Comarnescu, *Pagini de jurnal, 1923–1947*, vol. I, Ed. Noul Orfeu, București, 2003, pp. 211–213.

4 Petru Comarnescu, *ibid.*, pp. 213–215.

5 Constantin Papanace, *Fără căpitan. Conducerea în a doua prigoană.* Ed. Armatolii, Cetatea Eternă, Brescia, Italia, p. 116.

6 Ana-Maria Marin, *Prin poarta cea strâmtă*, Ed. Gordian, Timișoara, 1993, p. 73.

7 Virgil Ionescu, *Memorii* (1. *Pe drumul crucilor căzute*; 2. *Calvarul*), cu note marginale de D. Gazdaru, Ed. Pământul Strămoșesc, Buenos Aires, 1979.

8 Mircea Eliade, *Noaptea de Sânziene*, vol. I, Ed. Humanitas, București, 2003, pp. 198–199.

9 Corespondență Noica-Comarnescu, v. *supra*.

10 Extras din procesul-verbal al procesului lui Codreanu din 1938, în vol. *Din luptele tineretului român 1919–1939* (culegere de texte), Ed. Fundației Bună Vestire, 1993.

11 Corespondență Noica-Comarnescu, v. *supra*.

12 *Idem*.

13 Scrisoarea lui Noica către Cioran, în *Dilema*, an III, nr. 129, 30 iunie–6 iulie 1995.

14 Ștefan Baciu, *Însemnările unui om fără cancelarie*, Ed. Albatros, București, 1996, p. 26.

5. Tribulațiile

1 C. Z. Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Scara, București, 1999.

6. Condeiul legionarului

1 C. Z. Codreanu, „Circulări și manifeste", în vol. *Din luptele tineretului român 1919-1939*, (culegere de texte), Ed. Fundației Buna Vestire, 1993.

2 „Autobiografia" lui Constantin Noica, în *Jurnalul literar*, nr. 21–24, noiembrie–decembrie 1998.

3 Scrisoarea lui Codreanu către Iorga din 26 martie 1938, *apud* vol. *Din luptele tineretului român 1919–1939*, ed. cit.

4 Gala Galaction, *Jurnal*, vol. IV, ediție de Teodor Vârgolici, Ed. Albatros, București, 2000, p. 42.

5 Horia Sima, *Era libertății. Statul național-legionar,* Ed. Metafora, Constanța, 2004.

6 Extras din procesul-verbal al procesului lui Codreanu din 1938, în vol. *Din luptele tineretului român 1919–1939*, ed. cit.

7 *Apud* Marin Diaconu, în *Jurnalul literar*, nr. 21–24, noiembrie–decembrie 1998.

8 „Autobiografia", v. *supra.*

9 Emil Cioran, „Profilul interior al Căpitanului", în revista *Vatra*, nr. 7–8, iulie–august 2004.

10 Ana-Maria Marin, *Prin poarta cea strâmtă*, Ed. Gordian, Timișoara, 1993, pp. 76–77.

11 Vasile Posteucă, *Dezgroparea Căpitanului*, Ed. Mișcării Legionare, Madrid, 1977.

12 Depoziția lui Gh. Crețu la procesul instrumentat pe marginea masacrului de la Jilava, *apud* Dinu Zamfirescu, *Mișcarea Legionară în țară și în exil*, cronologie documentară, Ed. Pro Historia, București, 2005, p. 118.

13 Amos Oz, *Cum să lecuiești un fanatic*, traducere din engleză de Dana Ligia Ilin, Ed. Humanitas, București, 2007, pp. 24–25.
14 Scrisoare din 18 ianuarie 1939, arhiva Casei E. Lovinescu, București.

7. Agonia

1 Relatarea îi aparține lui Cristofor Dancu, legionar din garda ce apăra sediul Prefecturii din București. Cristofor Dancu i-a povestit episodul lui Mircea Nicolau, iar acesta i l-a povestit autorului într-o convorbire privată.
2 Corespondență Noica-Comarnescu, arhiva casei E. Lovinescu, București.
3 Mihai Rădulescu, *Jocul cu moartea*, Ed. Humanitas, București, 1999, p. 82.
4 Mihai Rădulescu, *ibid.* p. 86.
5 Mihai Rădulescu, *ibid.* p. 87.
6 Mircea Eliade, *Jurnal portughez*, vol. I, Ed. Humanitas, București, 2006, p. 133.
7 „Autobiografia" lui Constantin Noica, în *Jurnalul literar*, nr. 21–24, noiembrie–decembrie 1998.
8 Constantin Noica, *Jurnal filozofic*, Ed. Humanitas, 1999, pp. 37–38.
9 „Autobiografia", v. *supra.*
10 Versiunea aceasta mi-a fost relatată de Șerban Milcoveanu și mi-a fost confirmată de Marin Diaconu.
11 „Autobiografia", v. *supra.*
12 Corespondență Noica-Comarnescu, v. *supra.*
13 Mihai Rădulescu, *op. cit.*
14 Mihai Rădulescu, *op. cit.*
15 „Autobiografia", v. *supra.*
16 Corespondență Noica-Comarnescu, v. *supra.*
17 Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniș*, ediția a treia, Ed. Humanitas, București, 2003, p. 130.
18 Am încercat să le reproduc după ceea ce mi-a relatat Gheorghe Jijie, în aprilie 2007, în cursul unei convorbiri private.
19 Vasile Blănaru-Flamură, *Mercenarii infernului. Incredibilele întâmplări din Gulagurile românești*, Ed. Elisavaros, București, 1999.

20 Scrisoare din arhiva Fundației Prof. George Manu, prin bunăvoința lui Mircea Nicolau.

Epilog

1 Declarația lui Noica, scrisă în ianuarie 1959 la sediul Securității din Pitești, arhiva Casei E. Lovinescu, București.

2 „Autobiografia" lui Constantin Noica, în *Jurnalul literar*, nr. 21–24, noiembrie–decembrie 1998.

3 Sanda Stolojan, *Sub semnul depărtării*, prefață de Matei Cazacu, Ed. Humanitas, București, 2006, p. 57.

Bibliografie

*** *Corneliu Zelea-Codreanu*, Fundația Prof. George Manu, București, 1999.

*** *Corneliu Zelea-Codreanu și epoca sa*, crestomație de Gabriel Stănescu, Criterion Publishing, 2001

*** *Din luptele tineretului român 1919–1939* (culegere de texte), ediția a treia, Ed. Fundației Buna Vestire, București, 1993.

*** *Horia Sima. Evocări*, Fundația Prof. George Manu, Ed. Imago, Sibiu, 2000.

*** *Vatra*, nr. 7–8, Târgu Mureș, 2004.

ALEXANDRESCU, SORIN, *Paradoxul român*, Ed. Univers, București, 1998.

ARGETOIANU, CONSTANTIN, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. IX, ediție și indice de Stelian Neagoe, Ed. Machiavelli, București, 1997.

BACIU, ȘTEFAN, *Însemnările unui om fără cancelarie*, Ed. Albatros, București, 1996.

BACU, DUMITRU, *Pitești. Centru de reeducare studențească*, Ed. Cuvântul Românesc, Hamilton, Ontario, 1989.

BENTOIU, ANNIE, *Timpul ce ni s-a dat*, Ed. Humanitas, București, 2007.

BLĂNARU-FLAMURĂ, VASILE, *Mercenarii infernului. Incredibilele întâmplări din Gulagurile românești*, Ed. Elisavaros, București, 1999.

BORDEIANU, DUMITRU GH., *Mărturisiri din mlaștina disperării*, Ed. Mișcării Legionare, Paris, 1992.

BUZATU GH., CIUCANU CORNELIU, SANDACHE CRISTIAN, *Radiografia dreptei românești 1927–1941*, Ed. FF Press, București, 1996.

CHIOREANU, NISTOR, *Legionarii români la Buchenwald*, Fundația Buna Vestire, Ed. Ramida, București, 1998.

———, *Morminte vii*, Ed. Institutului European, Iași, 1992.

CIORAN, EMIL, *Țara mea (Mon pays)*, traducere de Gabriel Liiceanu, Ed. Humanitas, București, 1996.

CODRESCU, RĂZVAN, *Cartea îndreptărilor. O perspectivă creștină asupra politicului*, Ed. Christiana, București, 2004.
———, *În căutarea Legiunii pierdute*, Ed. Vremea, București, 2001.
COJA, ION, *Legionarii noștri*, Ed. UMG, București, 2001.
COMARNESCU, PETRU, *Pagini de jurnal*, vol. I, 1923–1947, ediție îngrijită de Traian Filip, Mircea Filip și Adrian Munțiu, prefață de acad. Dan Grigorescu, Ed. Noul Orfeu, București, 2003.
CORNEA, ANDREI, *De la Școala din Atena la Școala de la Păltiniș*, Ed. Humanitas, București, 2004.
CRAINIC, NICHIFOR, *Zile albe, zile negre. Memorii*, ediție îngrijită de Nedic Lemnaru, Casa Editorială Gândirea, București, 1991.
DIACONU, MARIN, *Mircea Vulcănescu. Profil spiritual*, Ed. Eminescu, București, 2001.
DUMITRESCU-BORȘA, ION (preot), *Cal troian intramuros. Memorii legionare*, Ed. Lucman, București, 2005.
———, *Cea mai mare jertfă legionară. Moța și Marin*, Ed. Totul pentru Țară, Sibiu, 1937.
ELIADE, MIRCEA, *Jurnal portughez (1941–1944)*, traducere de Mihai Zamfir, studii introductive de Sorin Alexandrescu, Florin Țurcanu și Mihai Zamfir, Ed. Humanitas, București, 2006.
———, *Noaptea de Sânziene*, Ed. Humanitas, București, 2004.
FORESTER, C.W., *Fenomenul legionar*, Ed. Studii Istorice Românești, Florida, SUA, 1999.
GALA GALACTION, *Jurnal*, vol. IV, ediție îngrijită de Teodor Vârgolici, Ed. Albatros, București, 2000.
GEORGESCU, VLAD, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, Ed. Humanitas, București, 1995.
GHINEA, SIMION, *Silogismul slav*, Fundația Buna Vestire, Institutul de Cercetări și Revizuirea Istoriei, București, 1994.
HEINEN, ARMIN, *Legiunea „Arhanghelul Mihail". O contribuție la problema fascismului internațional*, traducere de Cornelia și Delia Eșianu, control științific de Florea Ioncioaia, Ed. Humanitas, București, 1999.
IANCU, NICU, *Sub steagul lui Codreanu*, Ed. Dacia, Madrid, 1973.
IONESCU, NAE, *Fenomenul legionar*, introducere de Constantin Papanace, Ed. Antet XX Press, Filipeștii de Târg, Prahova, 2001.
———, *Tratat de metafizică*, ediție îngrijită de Marin Diaconu și Dan Zamfirescu, Ed. Roza Vânturilor, București, 1999.
IONESCU, VIRGIL, *Memorii (1. Pe drumul crucilor căzute; 2. Calvarul)*, cu note marginale de D. Gazdaru, Ed. Pământul Strămoșesc, Buenos Aires, 1979.

JIJIE, GHEORGHE, *Un dac cult – Niculae Petrașcu*, Ed. Elisavaros, București, 2005.
LEPĂDATU, ADRIAN GABRIEL, *Mișcarea Legionară: între mit și realitate*, Ed. Cartier Istoric, București, 2005.
LIVEZEANU, IRINA, *Cultură și naționalism în România Mare 1918–1930*, traducere de Vlad Russo, Ed. Humanitas, București, 1998.
LIICEANU, GABRIEL, *Jurnalul de la Păltiniș. Un model paideic în cultura umanistă*, ediția a II-a cu un Adaos din 1996, Ed. Humanitas, 2003.
MARIN, VASILE, *Crez de generație*, cuvânt înainte de Corneliu Z. Codreanu, prefață de Nae Ionescu, cu un adaos: Biografia de Mihail Polihroniade, Colecția Europa, München, 1977.
MARIN, ANA-MARIA, *Prin poarta cea strâmtă*, Ed. Gordian, Timișoara, 1993.
MILCOVEANU, ȘERBAN, *Atentatul din 21 septembrie 1939 contra lui Armand Călinescu și epoca 1930–1950*, Liga pentru Apărarea adevărului istoric, București, 2004.
———, *Ce se vrea cu România*, Liga pentru Apărarea Adevărului Istoric, București, 2002.
———, *Cum l-am cunoscut și ce-am înțeles de la Corneliu Z. Codreanu*, Liga pentru Apărarea Adevărului Istoric, București, 2003.
———, *Pactul cu diavolul*, Liga pentru Apărarea Adevărului Istoric, București, 2005.
———, *Partidul Comunist și Mișcarea Legionară în epoca fierbinte iulie 1945–iulie 1948*, Liga pentru Apărarea Adevărului Istoric, București, 2002.
———, *Teroarea de stat până la 22 decembrie 1989*, Liga pentru Apărarea Adevărului Istoric, București, 2004.
MOȚA, ION I., *Cranii de lemn*, Ed. Totul pentru Țară, Sibiu, 1936.
MUTTI, CLAUDIO, *Penele Arhanghelului. Intelectualii români și Garda de Fier*, traducere de Florin Dumitrescu, ediție îngrijită și postfață de Răzvan Codrescu, Ed. Anastasia, 1997.
NOICA, CONSTANTIN, *Semnele Minervei. Publicistică I: 1927–1929*, ediție îngrijită de Marin Diaconu, Ed. Humanitas, 1994.
———, *Între suflet și spirit. Publicistică II: 1930–iunie 1934*, ediție îngrijită de Marin Diaconu, Ed. Humanitas, 1996.
———, *Moartea omului de mâine. Publicistică III: iunie 1934–iunie 1937*, ediție îngrijită de Marin Diaconu, Ed. Humanitas, 2004.
———, *Echilibrul spiritual. Studii și eseuri: 1929–1947*, ediție îngrijită de Marin Diaconu, Ed. Humanitas, 1998.
———, *Jurnal filozofic*, Ed. Humanitas, București, 1999.

———, *Devenirea întru ființă. Scrisori despre logica lui Hermes*, studiu introductiv de Sorin Lavric, Ed. Humanitas, București, 1998.

———, *Poeme*, antologie alcătuită de George Vulturescu, lector Daniel Corbu, Casa de Editură Panteon, Piatra Neamț, 1995.

OPRIȘ, IOAN, *Cercuri culturale disidente*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2001.

ORNEA, ZIGU, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1996.

OZ, AMOS, *Cum să lecuiești un fanatic*, traducere din engleză de Dana Ligia Ilin, Ed. Humanitas, București, 2007.

PALAGHIȚĂ, ȘTEFAN (preot) *Garda de Fier spre Reînvierea României. Istoria Mișcării Legionare scrisă de un legionar*, ediție îngrijită de Alexandru V. Diță, prefață de Dan Zamfirescu, Ed. Roza Vânturilor, București, 1993.

PANDREA, PETRE, *Garda de Fier. Jurnal de filozofie politică. Memorii. Penitenciare*, Ed. Vremea, București, 2001.

———, *Reeducarea de la Aiud*, Ed. Vremea, București, 2000.

PETCULESCU, CONSTANTIN, *Mișcarea legionară. Mit și realitate*, Ed. Noua Alternativă, București, 1997.

PETRESCU, CAMIL, *Note zilnice 1927–1940*, ediție de Mircea Zaciu, Ed. Cartea Românească, București, 1975.

RACOVEANU, GHEORGHE, *Mișcarea legionară și Biserica. Ființa și existența Mișcării Legionare. Mărturii*, prefață de Constantin Papanace, Fundația Culturală Buna Vestire, Colecția Politică și Religie, 1967.

RANDA VON, ALEXANDER, *Lebende Kreuze*, Einführung und Nachwort von Univ.-Prof. Dr. Günther Kahle, Colecția Europa, München, 1979.

RĂDULESCU, MIHAI, *Jocul cu moartea. Însemnări, pagini de jurnal și corespondență 1933–1957*, ediție, cuvânt înainte și note de Dan Rădulescu, postfață de Stelian Tănase, Ed. Humanitas, 1999.

SIMA, HORIA, *Era libertății. Statul național-legionar*, Ed. Metafora, Constanța, 2004.

STAHL, HENRI H., *Amintiri și gânduri...*, Ed. Minerva, București, 1981.

STOENESCU, ALEX MIHAI, *Istoria loviturilor de stat în România 1821–1999, Cele trei dictaturi*, vol. 3, Ed. Rao, București, 2002.

STOLOJAN, SANDA, *Sub semnul depărtării. Corespondență Constantin Noica-Sanda Stolojan*, prefață de Matei Cazacu, Ed. Humanitas, 2006.

ȘULUȚIU, OCTAV, *Jurnal*, ediție îngrijită de Nicolae Florescu, Ed. Dacia, Cluj, 1975.

TĂNASE, STELIAN, *Anatomia mistificării*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Ed. Humanitas, București, 2003.

VEIGA, FRANCISCO, *Istoria Gărzii de Fier 1919–1941. Mistica ultranaționalismului*, traducere de Marian Ștefănescu, Ed. Humanitas, București, 1995.

VOLOVICI, LEON, *Ideologia naționalistă și „problema evreiască" în România anilor '30*, Ed. Humanitas, București, 1995.

VULCĂNESCU, MIRCEA, *Bunul Dumnezeu cotidian. Studii despre religie*, ediție îngrijită de Marin Diaconu, Ed. Humanitas, București, 2004.

ZAMFIRESCU, DINU, *Mișcarea Legionară în țară și în exil. Puncte de reper (1919–1980)*, cronologie documentară, Ed. Pro Historia, București, 2005.

ZELEA-CODREANU, CORNELIU, *Pentru legionari*, Ed. Scara, București, 1999.

———, *Circulări și manifeste 1927–1938*, Colecția Europa, München, 1981.

ZOLTÁN ROSTÁS, *Monografia ca utopie. Interviuri cu Henri H. Stahl*, Ed. Paideia, București, 2000.

Cuprins

Autorul acestei cărți știe că nu e cale mai sigură de a-ți atrage oprobrii din toate direcțiile decât să scrii o carte despre legionari în cuprinsul căreia vrei să încerci, fără prejudecăți și fără polițe secrete de plătit, să dai răspuns unei probleme căreia nimeni până acum nu i-a putut găsi o lămurire potrivită.

Problema cu pricina poate fi înfățișată printr-o suită de trei întrebări: 1. Cum s-a putut ca atâția oameni de o stofă intelectuală incontestabilă să intre, cu o dăruire prozelitică amintind de sectele religioase, în rândurile unei mișcări totalitare? 2. Cum s-a putut ca Eliade, Cioran, Noica, Gyr, Aron Cotruș, Horia Stamatu, Sextil Pușcariu, Ion Barbu, Traian Brăileanu, P.P. Panaitescu, Dragoș Protopopescu să scrie despre Corneliu Zelea-Codreanu nu doar pe un ton exaltat, descins parcă din ditirambii antici cuveniți zeilor, dar, amănunt deconcertant, s-o facă fără ca cineva să-i fi silit vreodată? 3. În sfârșit, cum s-a putut ca atâția inși de o calitate umană remarcabilă, atâția „băieți *buni*", să fi trecut de partea unei mișcări care, judecată cu ochii prezentului, a fost neîndoielnic o întruchipare a Răului? Acestor întrebări nu li s-a dat până astăzi un răspuns. În schimb, s-au rostit sentințe, s-au aruncat anateme, s-au compromis prestigii, s-au distrus vieți omenești.

Cartea de față, urmărind felul în care traseul biografic al filozofului Noica a ajuns să se întretaie cu evoluția Mișcării Legionare, încearcă să dea o lămurire acestei probleme.

SORIN LAVRIC

Alte apariții

Constantin Noica
Jurnal de idei (ediția a doua)
Constantin Noica
Despre lăutărism
Alexandra Noica-Wilson
Treziți-vă, suntem liberi! Amintiri

ISBN 978-973-50-1887-0